ROSYJSKA SIŁA

TOMASZ W. GRABOWSKI

ROSYJSKA SIŁA

Siły Zbrojne i główne problemy polityki obronnej Federacji Rosyjskiej w latach 1991-2010

CZĘSTOCHOWA 2011

Recenzenci
Prof. nadzw. dr hab. Joachim Diec
Prof. nadzw. dr hab. Jarosław J. Piątek

Projekt okładki
Łukasz Karwacki

Redakcja techniczna
Elżbieta Nowak

Korekta
zespół

Publikacja dofinansowana przez
Fundację Studentów i Absolwentów UJ „Bratniak”

Copyright ©by Tomasz W. Grabowski
Copyright ©by INSTYTUT GEOPOLITYKI

Częstochowa 2011

ISBN 978-8361294-52-8

Wydawca
INSTYTUT GEOPOLITYKI
Aleja Pokoju 6/64
42-207 Częstochowa
e-mail: geopolityka@gmail.com
www.geopolityka.org.pl

Dystrybucja
„ALFA24”
ul. Śląska 22 lok. 16
42-217 Częstochowa
e-mail: biuro@geopolityka.edu.pl

SPIS TREŚCI

WSTĘP 7

1. UWARUNKOWANIA I ZAŁOŻENIA DOKTRYNALNE POLITYKI OBRONNEJ ROSJI 11

1.1. KULTUROWY KONTEKST POLITYKI OBRONNEJ ROSJI 11

1.2. ROSYJSKA MYŚL WOJSKOWA WOBEC NOWYCH WYZWAŃ 46

1.3. POSTRZEGANIE ZAGROŻEŃ ZEWNĘTRZNYCH ORAZ PRAWO DO UŻYCIA SIŁY W DOKTRYNIE WOJENNEJ FEDERACJI ROSYJSKIEJ 64

2. ROLA STRATEGICZNYCH SIŁ JĄDROWYCH W POLITYCE OBRONNEJ ROSJI 74

2.1. STAN ROSYJSKICH STRATEGICZNYCH SIŁ JĄDROWYCH 74

2.1.1. Wojska Rakietowe Strategicznego Przeznaczenia 76

2.1.2. Morskie Siły Strategiczne 81

2.1.3. Powietrzne Siły Strategiczne 86

2.1.4. Wojska Kosmiczne 88

2.2. PRIORYTETOWE ZAGADNIENIA ROSYJSKIEJ POLITYKI W ZAKRESIE KONTROLI ZBROJEŃ STRATEGICZNYCH 98

2.2.1. Dialog rozbrojeniowy ze Stanami Zjednoczonymi 99

2.2.2. Stanowisko Rosji wobec amerykańskiego systemu obrony przeciwrakietowej 105

3. ROLA SIŁ KONWENCJONALNYCH W POLITYCE OBRONNEJ ROSJI 112

3.1. STAN ROSYJSKICH SIŁ KONWENCJONALNYCH 112

3.1.1. Wojska Lądowe 120

3.1.2. Siły Powietrzne 131

3.1.3. Marynarka Wojenna 143

3.1.4. Wojska Powietrzno-Desantowe 152

3.1.5. Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego 154

3.2. SIŁY KONWENCJONALNE JAKO INSTRUMENT POLITYKI ZAGRANICZNEJ ROSJI 157

3.2.1. Rosja wobec konfliktów na obszarze postsowieckim 157

3.2.2. Wojna rosyjsko-gruzińska w 2008 roku. 168

3.3. REFORMA MINISTRA SIERDIUKOWA 178

ZAKOŃCZENIE 197

BIBLIOGRAFIA 201

SPIS TABEL I WYKRESÓW 215

SUMMARY 217

РЕЗЮМЕ 223

WSTĘP

Współczesne stosunki międzynarodowe cechują się niespotykanym w przeszłości stopniem interakcji pomiędzy poszczególnymi podmiotami systemu międzynarodowego, transgraniczną integracją, a także niwelacją zagrożeń na drodze współpracy wielostronnej. Wiąże się to ze wzrostem współzależności ekonomicznej, podwyższeniem mobilności społecznej oraz przenikaniem wzorców kulturowych w skali globalnej. W tym kontekście mogłoby się zdawać, iż tradycyjna *hard power*, rozwiązywanie sporów drogą siłową, konflikty zbrojne – odeszły w przeszłość. Tak jednak niestety nie jest, o czym przekonują kolejne wydarzenia w polityce międzynarodowej. Polityka bezpieczeństwa militarnego ciągle pozostaje priorytetowym elementem wewnętrznej i zewnętrznej aktywności państw, pojawiają się nowe rodzaje zagrożeń ze strony podmiotów niepaństwowych, opracowywane są nowe środki i metody prowadzenia działań wojennych. Stabilizacji nie służy osiągnięcie przez niektóre państwa wyraźnej przewagi w dziedzinie technologii wojskowych i wzrost ich potencjału militarnego. Wywołuje to poczucie zagrożenia u pozostałych podmiotów i determinuje wzrost nakładów na cele wojskowe z ich strony. Analiza współczesnych relacji między aktorami polityki światowej, czy nawet prosta percepcja najważniejszych wydarzeń w świecie, jednoznacznie wskazują, że konflikty zbrojne są trwałym elementem stosunków międzynarodowych. Istnieje jedynie kilka obszarów względnie trwałego pokoju, częściowo udało się ograniczyć ofiary w ludziach dzięki zastosowaniu nowych form prowadzenia wojny.

Czynną politykę w dziedzinie bezpieczeństwa militarnego prowadzi również Rosja. W niniejszej pracy podjęto próbę opisu i oceny efektywności działań rosyjskich w zakresie polityki obronnej (ros. *военная политика*). W badaniach nad tym tematem można wyróżnić dwa komponenty, będące odbiciem charakteru aktywności państwa w obszarze wojskowości. Aktywność ta ma bowiem wymiar wewnętrzny, przez który należy rozumieć wszystkie działania służące sformowaniu, przygotowaniu i utrzymaniu sił zbrojnych w stanie umożliwiającym zapewnienie bezpieczeństwa państwa od agresji ze strony innych podmiotów, a także wymiar zewnętrzny, przez który należy rozumieć wszystkie poczynania w stosunku do innych państw lub aktorów niepaństwowych, mające na celu oddalenie ewentualnego zagrożenia militarnego drogą dyplomatyczną lub w formie otwartej akcji zbrojnej. W związku z powyższym za zasadne należało uznać rozbicie tematyki podjętej w pracy na dwie części. Po pierwsze konieczna była analiza i ocena stanu i potencjału Sił

Zbrojnych Rosji; po drugie należało dokonać krytycznego opisu rosyjskiej polityki zewnętrznej w zakresie bezpieczeństwa militarnego.

Ramy czasowe pracy to lata 1991-2010. W ciągu tych dwóch niemal dekad nastąpiła (przynajmniej w założeniach) wyraźna zmiana charakteru rosyjskich sił zbrojnych: od typowej dla epoki przemysłowej armii masowej, opartej na zasadzie mobilizacji, wzmocnionej dodatkowo bronią jądrową – do sił stałej gotowości, ze znacznie uproszczoną strukturą organizacyjną oraz zintegrowaniem potencjału ludzkiego i uzbrojenia w silnych i samodzielnych jednostkach (brygadach), zdolnych do stawienia czoła współczesnym zagrożeniom.

Reforma obecnego ministra obrony Rosji, A. Sierdukowa, pozostająca aktualnie w fazie realizacji, ma na celu stworzenie właśnie takich, w pełni efektywnych sił. Pierwszy jej etap, polegający na dość radykalnej zmianie struktury organizacyjnej armii, zakończył się na przełomie 2009 i 2010 roku. Prawie równocześnie z reformą miało miejsce wiele ważnych wydarzeń polityczno-wojskowych: w Rosji przyjęta została nowa *Doktryna wojenna* (luty 2010 r.), także podpisano rosyjsko-amerykańską umowę w kwestii ograniczenia strategicznych (jądrowych) potencjałów ofensywnych (kwiecień 2010 r.). Dlatego zasadnym wydawało się zakończenie opisu i oceny Sił Zbrojnych i polityki obronnej Rosji na wydarzeniach z początku 2010 r.

Jak dotychczas, w polskiej literaturze przedmiotu, powstało kilka interesujących prac na temat roli czynnika militarnego w polityce zagranicznej Rosji. Najważniejsze z nich to bardzo dobre monografie K. Malaka (*Czynnik wojskowy w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej (1991-2000)*, Warszawa 2001), I. Topolskiego (*Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Lublin 2004) oraz R. Śmigielskiego, najlepszego chyba polskiego analityka rosyjskiej wojskowości (*Osierocona Armia. Założenia polityki obronnej oraz Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej w latach 1992-2004*, Warszawa 2006; *Reżim kontroli strategicznych zbrojeń jądrowych w polityce Federacji Rosyjskiej w latach 2000-2009*, „Materiały Studialne PISM", Warszawa 2009). Ponadto opublikowanych zostało szereg artykułów prasowych w krajowych czasopismach poświęconych tematyce wojskowej.

Ze względu na charakter badanej tematyki powyższe publikacje coraz bardziej tracą na aktualności. W rosyjskich siłach zbrojnych zaszło szereg zmian strukturalnych, miał miejsce realny sprawdzian ich możliwości bojowych w postaci „wojny sierpniowej" z Gruzją, pojawiły się nowe zagrożenia i wyzwania dla rosyjskiej polityki bezpieczeństwa militarnego (np. w postaci amerykańskiego projektu budowy systemu obrony przeciwrakietowej). Jak już wspomniano, przyjęta też została nowa *Doktryna*

wojenna Rosji. Ponadto w wymienionych publikacjach brakuje uwzględnienia społeczno-kulturowych uwarunkowań rosyjskiej aktywności w sferze wojskowości oraz stanu dyskursu nad strategią w rosyjskich kręgach wojskowych.

Podstawowym zamierzeniem pracy było jak najgłębsze naświetlenie oraz ocena potencjału militarnego Rosji, ze szczególnym zwróceniem uwagi na stan uzbrojenia (wykorzystano dane z lat 2006-2010). Kolejnym założeniem było dokonanie analizy stanowiska Rosji w stosunku do bieżących problemów z zakresu bezpieczeństwa (np. sytuacji na obszarze poradzieckim po wojnie z Gruzją, konieczności podpisania nowego układu rozbrojeniowego z USA, reakcja na wspomnianą „tarczę antyrakietową").

Podstawę źródłową pracy stanowią materiały rosyjskojęzyczne. W przypadku monografii, szczególnie przydatna była obszerna (830 stron) książka K. Czuprina (*Вооруженные силы стран СНГ и Балтии*, Минск 2009) dająca szeroki wgląd w dziedzinę rosyjskiej wojskowości. Źródłem wielu ważnych informacji, a także często bardzo obiektywnych analiz, były internetowe archiwa rosyjskich czasopism i periodyków wojskowych, takich jak: „Независимое военное обозрение" (cotygodniowy dodatek do „Niezawisimoj Gaziety"), „Военно-промышленный курьер", „Национальная оборона", „Военная мысль", „Воздушно-космическая оборона", „Индекс безопасности". Uzupełnienie stanowiły artykuły z periodyków o bardziej ogólnym profilu, takich jak: „Россия в глобальной политике" „Отечественные записки", „Обозреватель", „Коммерсантъ – Власть", „Одноко". Wiele cennych danych na temat rosyjskiego uzbrojenia zostało zaczerpniętych z portali internetowych: „Оружие Росии", „Стратегическое ядерное вооружение России" czy „Вестник ПВО". Ponadto pewną ilość wartościowych materiałów pozyskano ze strony internetowej moskiewskiego Centrum Carnegie.

Wśród źródeł polskojęzycznych, obok wymienionych wyżej monografii K. Malaka, I. Topolskiego oraz R. Śmigielskiego, na wyróżnienie zasługują materiały warszawskiego Ośrodka Studiów Wschodnich oraz Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych.

Praca składa się z trzech rozdziałów. W rozdziale pierwszym rozpatrzono wpływ czynników społeczno-kulturowych na rosyjską politykę w zakresie bezpieczeństwa militarnego, zanalizowano kluczowe problemy teoretyczne z jakimi zmaga się współczesna rosyjska myśl wojskowa oraz przedstawiono rozwój *Doktryny wojennej* Rosji – ze szczególnym uwzględnieniem postrzegania zagrożeń zewnętrznych oraz prawa do użycia siły militarnej.

Rozdział drugi poświęcony jest Strategicznym Siłom Jądrowym Rosji, które z racji swojego szczególnego statusu odgrywają osobną, wyjątkową rolę w polityce obronnej tego kraju. Po szczegółowym przedstawieniu potencjału jądrowego Rosji następuje opis rosyjskiej aktywności w kluczowych obszarach. Za priorytetowe zagadnienia uznano dialog rozbrojeniowy ze Stanami Zjednoczonymi w zakresie strategicznych środków ofensywnych oraz działania Rosji ukierunkowane na zneutralizowanie potencjalnego zagrożenia w postaci amerykańskiego projektu obrony przeciwrakietowej.

Rozdział trzeci rozpoczyna się od oceny potencjału rosyjskich sił konwencjonalnych. Dalej następuje analiza wojskowego zaangażowania Rosji poza granicami państwowymi wraz z odpowiedzią na pytanie czy siła militarna jest efektywnym instrumentem polityki zagranicznej Kremla. Rozdział kończy krytyczny opis reformy Sił Zbrojnych Rosji w trakcie pełnienia funkcji ministra obrony przez A. Sierdiukowa.

Niestety, z powodu rozległości tematu, koniecznym okazało się pominięcie w pracy wielu ważnych kwestii. Ich lista jest bardzo długa. Pominięto relacje w zakresie bezpieczeństwa z tak ważnymi podmiotami jak NATO, UE, Chiny czy Iran. Zabrakło miejsca np. na analizę stanowiska Rosji w zakresie nieproliferacji broni jądrowej, na analizę możliwości ograniczenia arsenałów taktycznej broni jądrowej czy na rozpatrzenie konsekwencji ewentualnego wyjścia Rosji z układu o likwidacji rakiet średniego zasięgu. W ograniczonym stopniu naświetlono ekonomiczne uwarunkowania funkcjonowania Sił Zbrojnych Rosji, skrótowo opisano stan przemysłu zbrojeniowego oraz problem eksportu rosyjskiego uzbrojenia do innych krajów. Ogólnikowo potraktowano skomplikowaną tematykę dwóch wojen czeczeńskich. Wszystkie te zagadnienia są tak istotne, iż zasadnym jest podjęcie osobnych badań nad nimi.

1. UWARUNKOWANIA I ZAŁOŻENIA DOKTRYNALNE POLITYKI OBRONNEJ ROSJI

1.1. KULTUROWY KONTEKST POLITYKI OBRONNEJ ROSJI

Dla określenia wpływu czynników kulturowych na politykę obroną państwa bardzo przydatna jest kategoria kultury strategicznej. Choć termin „kultura strategiczna" funkcjonuje w naukach politycznych już kilkadziesiąt lat, to jednak nie doczekał się precyzyjnej definicji. Pojawił się on na fali prób wyjaśnienia zjawisk w polityce międzynarodowej przy pomocy paradygmatu kulturowego, sytuującego się w opozycji do tradycyjnego paradygmatu realistycznego i jego fundamentalnych założeń, takich jak: równowaga sił, państwocentryzm, interes narodowy czy „dylemat bezpieczeństwa". W zamian paradygmat kulturologiczny za pierwszorzędny uznaje czynnik mentalności – według jego zwolenników doskonalej opisujący dynamikę życia międzynarodowego niż czyni to „zbankrutowany" realizm[1].

Istnieją różne stanowiska wobec paradygmatu kulturowego (i wobec samej kultury strategicznej). Według pierwszego z nich kultura jest „czymś w rodzaju wartości dodanej; w interpretacjach tego rodzaju przyczynami kulturowymi wypełnia się luki w rozumowaniu pozostałe po wyczerpaniu argumentów wywiedzionych z teorii interesu narodowego i rozkładu sił"[2]. Inni z kolei skłonni są uznawać paradygmat kulturologiczny za samodzielną metodę interpretacyjną zjawisk międzynarodowych. Stanowisko drugie zdaje się być przesadzone[3]. Wskazuje na to fragmentaryczność podejścia kulturowego, błędy w prognozowaniu (rozpad Związku Sowieckiego był dla przedstawicieli tego nurtu zupełnym zaskoczeniem) a także żywotność tradycyjnych teorii stosunków międzynarodowych: realizmu, liberalizmu (idealizmu), konstruktywizmu czy nawet teorii marksistowskich. W tym kontekście paradygmat kulturologiczny należy usytuować wręcz wśród teorii alternatywnych, takich jak

---

[1] Деш М., *Столкновения вокруг культуры: к оценке роли идей в исследованиях проблем безопасности*, „Pro et Contra", Том 3, 1998 год, № 4, Осень, s. 115. Tam też szerzej na temat paradygmatu kulturowego w różnych okresach jego rozwoju.

[2] Lantis J. S., Howlett D., *Kultura strategiczna*, [w:] *Strategia we współczesnym świecie. Wprowadzenie do studiów strategicznych*, red. J. Baylis, J. Wirtz, C. S. Gray, E. Cohen, Kraków 2009, s. 88-89.

[3] Takiego zdania jest również M. Деш, zob. idem, *Столкновения вокруг культуры*…, op. cit., s. 138.

feminizm (interpretacja zjawisk międzynarodowych przez pryzmat różnic płciowych), postmodernizm czy postkolonializm[4].

Mimo to metoda kulturowa pozostaje przydatna i atrakcyjna z tego względu, że w sposób oryginalny wyjaśnia motywacje decyzji podmiotów systemu międzynarodowego i otwiera nowe pola eksploracyjne dla badań. Jest znaczącym uzupełnieniem dla interpretacji polityki zagranicznej państwa (w przypadku niniejszej pracy – państwa rosyjskiego), poruszających się w kategoriach państwocentrycznych. Zważywszy na to, iż całe dwa kolejne rozdziały niniejszej pracy poświęcone będą typowej *hard power* Rosji (siłom jądrowym i siłom konwencjonalnym) – warto rozpocząć rozważania od alternatywnego ujęcia rosyjskiej polityki bezpieczeństwa militarnego.

W zasadniczym ujęciu kultura strategiczna określa zależności między kulturą narodową a strategią, rozumianą jako użycie przez państwo siły zbrojnej w celach politycznych. Na bardziej konkretną definicję może pozwolić analiza rozwoju badań w tym zakresie w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat.

Początek nowoczesnych badań nad kulturą strategiczną to pierwsze lata po II wojnie światowej, kiedy to analitycy zainteresowali się związkiem pomiędzy charakterem narodowym a sposobem prowadzenia wojen. Nie uniknięto przy tym myślenia stereotypowego o narodach i instrumentalnego w stosunku do polityki traktowania kultury[5]. Silnym katalizatorem rozwoju badań w tym zakresie okazał się wzrost napięcia pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Związkiem Radzieckim oraz świadomość, jak doniosłe znaczenie w obliczu możliwości wykorzystania przez jedną ze stron broni atomowej mają źródła decyzji o użyciu siły militarnej. Z tego również powodu pojęcie kultury strategicznej szczególnie często stosowano w kontekście strategii odstraszania nuklearnego próbując przewidzieć zachowanie przeciwnika poprzez analizę kontekstu kulturowego w którym działa.

W końcu lat 70. XX wieku szczególną wartość miały prace dwóch anglojęzycznych badaczy. Pierwszy z nich, Jack Snyder, doszedł do konkluzji, iż „zbiór sądów ogólnych, postaw i wzorców zachowań związanych ze strategią nuklearną osiągnął stan względnej trwałości, właściwej raczej sferze kultury niż czystej polityki", a fakt, iż w radzieckich strukturach wojskowych pojawiła się skłonność do wyprzedzającego, ofensyw-

[4] Zob. Smith S., Owens P., *Teorie stosunków międzynarodowych – podejścia alternatywne*, [w:] *Globalizacja polityki światowej. Wstęp do stosunków międzynarodowych*, red. Baylis J., Smith S., Kraków 2008.
[5] Lantis J. S., Howlett D., *Kultura strategiczna*…, op. cit., s. 89.

nego użycia siły wynika z pamięci historycznej decydentów o braku bezpieczeństwa rosyjskiego państwa i z autorytaryzmu sowieckiej władzy[6].

Drugi z pionierów tej problematyki, Colin S. Gray, stworzył bardziej konkretną charakterystykę „sowiecko-rosyjskiej" – jak sam ją określił – kultury strategicznej i sprowadził ją do następujących elementów: nieustanne dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego bez liczenia się z bezpieczeństwem innych narodów; założenie, że polityka jest permanentną walką o władzę, a wojna i pokój to różne fazy tego samego procesu; przekonanie, że pod względem militarnym nigdy nie można być zbyt silnym lub wystarczająco silnym; zaufanie do skuteczności i bohaterstwa własnej armii, niechęć do jakichkolwiek ustępstw nawet w odpowiedzi na ustępstwa innych państw; trwałe założenie, że wojna jest zawsze możliwa i że obowiązkiem polityków jest podejmowanie decyzji owojnie oraz że obowiązkiem żołnierzy jest walka; prawidłowość, iż w wypadku konfliktu sektor militarny staje się niezależny od kontroli cywilnej i dąży do wojny totalnej[7].

Stanowisko C. S. Graya w widoczny sposób jest dość jednostronne i ryzykownym byłoby uznanie go za aktualne także po upadku Związku Sowieckiego – po rozległych zmianach modernizacyjnych w Rosji w wielu obszarach: ustrojowym, społecznym, gospodarczym, ideologicznym, a przede wszystkim w nowej sytuacji geostrategicznej po zmianie granic w 1991 roku.

O skali przeobrażeń w sytuacji strategicznej Rosji może świadczyć następująca ocena rosyjskiego badacza:

> Перемены были настолько радикальны, настолько поразительны по своим масштабам и последствиям, что в военной истории прошлого им просто трудно найти даже отдаленный аналог. За несколько месяцев оказались опровергнуты многие, казалось бы, незыблемые стратегические постулаты. Утратили силу все или почти все стратегические ценности сформировавшиеся после октября 1917 г., полностью пересмотрена официальная система оборонных задач. Бывшие противники вдруг превратились в союзников или партнеров, а прежние союзники стали либо

[6] Za: Ibidem, s. 91.
[7] Czaja J., *Kultura polityczna i strategiczna Rosji*, [w:] „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej", nr 2(71) 2008, s. 30.

потенциальныи врагами, либо в лучшем случае нейтральныи сранами[8].

Wobec powyższego za właściwe uznać należy ponowne rozstrzygnięcie dwóch kwestii. Najpierw – w obszarze teorii kultury strategicznej – należy określić na ile jej źródła są stałe a na ile podlegają ewolucji. A także które z nich są najbardziej znaczące, a które drugorzędne. Wobec tego problemu badawczego analiza współczesnej Rosji (w związku doświadczeniami okresu sowieckiego i późniejszymi zmianami modernizacyjnymi) może być bardzo pomocna, pozwalając jednocześnie osiągnąć zasadniczy cel rozważań – dokładnie określić **na ile czynniki kulturowe wpływają w obecnej sytuacji na skłonność Federacji Rosyjskiej do użycia siły zbrojnej**.

Interesującą klasyfikację źródeł kultury strategicznej zaproponowali Lantis i Howlett. Klasyfikację tę obrazuje tabela 1.

Tabela 1. Źródła kultury strategicznej

Fizyczne	**Polityczne**	**Społeczno-kulturowe**
Środowisko geograficzne	Doświadczenie historyczne	Mity i symbole
Klimat	System polityczny	Dyskurs badań nad strategią
Bogactwa naturalne	Przekonania elit	
Zmiany pokoleniowe	Organizacja wojskowości	
Technologia		
Transnarodowe naciski na kształtowanie się norm		

Źródło: Lantis J. S., Howlett D., *Kultura strategiczna*…, op. cit., s. 94.

Adaptacja tego modelu do przypadku rosyjskiego może okazać się bardzo przydatna wobec postawionych wyżej problemów badawczych. W dalszej więc części niniejszego podrozdziału poddane analizie zostaną – w kontekście rosyjskim – wszystkie wymienione przez Lantisa i Howletta źródła kultury strategicznej: środowisko geograficzne, klimat, bogactwa naturalne, zmiany pokoleniowe, technologia, doświadczenia historyczne, system polityczny, przekonania elit, organizacja wojskowo-

[8] Данилевич А. А., *Современная военная стратегия России и перспективы ее развития*, [w:] *История военной стратегии России*, ред. В. А. Золотарев, Москва 2000, s. 497.

ści, mity i symbole. Dyskurs nad strategią, przez który rozumieć należy myśl wojskową oraz oficjalną doktrynę wojenną – omówione zastaną w dwóch kolejnych podrozdziałach.

Środowisko geograficzne, w jakim położona jest Federacja Rosyjska w zasadniczy sposób oddziałuje na sposób prowadzenia polityki przez ten kraj i tym samym wpływa na częstotliwość użycia siły militarnej w celach politycznych przez moskiewskich decydentów. Mając to na względzie, właściwym jest jednak poddanie krytyce przestarzałego i skompromitowanego w toku tragicznych wydarzeń XX wieku przeświadczenia o istnieniu obiektywnych „zasad" czy też „praw geopolitycznych"[9]. Współcześnie mówi się raczej o „wyobrażeniach geopolitycznych", czyli o subiektywnych przekonaniach, jakie konkretna grupa polityczna posiada na temat przestrzeni. Jak pisz J. Potulski, „przekonania te wywodzą się nie z racjonalnego i obiektywnego szacowania interesów grupy, ale przede wszystkim z jej kultury i doświadczeń historycznych"[10]. Stąd też przedmiotem zainteresowania współczesnej geopolityki nie powinno być raczej poszukiwanie determinizmu geograficznego w polityce międzynarodowej, lecz określenie „mentalnych map" polityków, ekspertów i wszystkich tych, którzy mają wpływ na decyzje polityczne. W tym kontekście, za sprawą czynnika mentalności, wyraźnie widoczna jest łączność geopolityki z paradygmatem kulturowym.

Rozpatrując **wpływ pozycji geopolitycznej państwa na stan mentalności współczesnych Rosjan** nie sposób nie podkreślić wielkiego śladu, jaki pozostawił w ich świadomości upadek Związku Radzieckiego. W chwili śmierci Stalina, a więc w apogeum zewnętrznej potęgi imperium komunistycznego, obszar ZSRS wynosił 22 402 200 km^2. Rozpad Związku Sowieckiego oznaczał zmniejszenie terytorium jego sukcesorki, Federacji Rosyjskiej, do 17 075 400 km^2. Rosja nawet w porównaniu z kształtem granic sprzed pierwszej wojny światowej została znacznie uszczuplona na bardzo ważnych pod względem strategicznym kierunkach[11].

J. Potulski relacjonując stan rosyjskiej refleksji nad geopolitycznymi skutkami rozpadu ZSRS stwierdza, że większość tamtejszych badaczy wydarzenia z 1991 roku traktuje jako porażkę i nie może się pogodzić

[9] Krytyczne stanowisko wobec „klasycznej" geopolityki w pierwszej połowie XX wieku zob. Kuźniar R., *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Warszawa 2005.
[10] Potulski J., *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej. Między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*, Gdańsk 2010, s. 9-10.
[11] Bieleń S., *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 112.

z utratą terytoriów od wieków wchodzących w skład imperium rosyjskiego. Najważniejsze geopolityczne konsekwencje przemian, jakie zaszły po zimnej wojnie zdaniem rosyjskich ekspertów to:

1. Utrata ponad 5 mln km^2 dotychczasowego terytorium (Rosja terytorialnie powróciła do granic z XVI wieku);
2. „Przesunięcie" terytorium Rosji na północ i wschód;
3. Utrata komunikacyjnych dróg lądowych łączących Rosję z centralną i zachodnią Europą;
4. Utrata terytoriów będących dla Rosji wyjściem ku Morzu Bałtyckiemu (poza Sankt-Petersburgiem i enklawą Kaliningradu) oraz ku Morzu Czarnemu; tym samym zmniejszenie liczby portów, w tym wysokospecjalizowanych;
5. Utrata znaczącej ilości zasobów surowców naturalnych znajdujących się w szelfie Morza Bałtyckiego, Czarnego i Kaspijskiego;
6. Pojawienie się na nowych rubieżach Federacji Rosyjskiej obszarów niestabilności, gdzie też powstały państwa często niezdolne do samodzielnego funkcjonowania w środowisku międzynarodowym;
7. Regionalizacja samej Rosji jako pośredni skutek rozpadu ZSRS[12].

Z drugiej strony należy i pamiętać o kilku jednoznacznie pozytywnych dla Rosji konsekwencjach zmian granic:

1. Niektóre terytoria dotknięte bardzo poważnymi problemami ekologicznymi (np. Czarnobyl, Jezioro Aralskie) znalazły się poza granicami FR;
2. Zmniejszeniu uległ obszar aktywnych sejsmicznie obszarów, także obszarów pustynnienia i wyjaławiania gleb;
3. Kilka ognisk rozprzestrzeniania chorób zakaźnych (cholera, dżuma) znalazło się poza granicami FR;
4. Niektóre szczególnie zapalne tereny (jak np. granica tadżycko-afgańska czy rejon Nagornego Karabachu) zostały oddzielone od Rosji pasem suwerennych państw, co na pewno jest okolicznością pozytywną[13].

Pozycja geostrategiczna Rosji jest również uzależniona od stanu infrastruktury technicznej na terenie kraju, mającej bezpośredni wpływ na możliwości obronne. Jak podaje badacz międzynarodowych stosunków militarnych na obszarze posowieckim, Rosja posiada:

[12] Potulski J., *Współczesne kierunki…*, op. cit., s. 20-21.
[13] *Часть суши*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=7&article=284 (15.07.2010).

- 87 157 km dróg kolejowych (w tym zelektryfikowanych: 40 300 km) i ok. 30 000 km dróg kolejowych będących we władaniu przedsiębiorstw (dane z 2003 roku);
- 532 393 km dróg samochodowych; w tym z utwardzoną nawierzchnią: 358 833 km (2000 r.);
- 96 000 km wewnętrznych dróg morskich;
- Rurociągi: dla ropy naftowej 75 539 km, dla produktów ropopochodnych 13 771 km, dla gazu 150 007 km, dla kondensatu – 122 km (2004 r.);
- 2609 lotnisk, w tym z utwardzoną nawierzchnią – 585 (2004 r.);
- 36 aerodromów dla śmigłowców[14].

Nieco uogólniając można powiedzieć, że Federacja Rosyjska w porównaniu z ZSRS została „wypchnięta" w północną i północnowschodnią część Eurazji. Tym samym „oddaliła się" od Europy, od Zachodu, a „przybliżyła" do Azji. Oznaczało to utratę dotychczasowych stref wpływów na tak strategicznie ważnych kierunkach jak Europa Środkowo-Wschodnia (pas między Bałtykiem a Morzem Czarnym), Zakaukazie i Azja Środkowa – gdzie też wytworzyła się na pewien okres próżnia geopolityczna stanowiąca pole dla rywalizacji światowych mocarstw. Właściwie cały obszar wzdłuż południowej granicy Rosji, od Morza Czarnego aż do Chin to teren niestabilności, na którym występują konflikty religijne, narodowościowe, społeczne, często podsycane przez siły zewnętrzne dla partykularnych celów[15]. Co więcej, w granicach samej Rosji pojawiły się niebezpieczne separatyzmy, wśród których szczególnie groźne według rosyjskich ekspertów są te występujące na Kaukazie (z Czeczenią i Inguszetią), w regionie wołżańsko-uralskim i w regionie syberyjskim, którego centrum stanowi Republika Tuwijska[16].

Także z czysto wojskowego punktu widzenia nowy kształt granic sukcesorki ZSRS przyniósł wręcz katastrofalne konsekwencje. Jak podkreśla A. Danilewicz:

> В несколько раз снизились потенциальные возможности обороны, сократились ее мобилизационные ресурсы, уменьшилась способность противостоять крупномасштабной агрессии. Возросла уязвимость страны не только од ядерного, но и от

14 Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ и Балтии. Справочник*, Минск 2009, s. 9-10.
15 Potulski J., *Współczesne kierunki…*, op. cit., s.21.
16 Iwańczuk K., *Geopolityczna pozycja Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006, s. 78.

обычного оружия, от широкомасштабного нападения и периферийных конфликтов[17].

Utrzymana w alarmującym tonie opinia A. Danilewicza staje się jeszcze bardziej przekonująca, jeśli weźmiemy pod uwagę, iż Rosja ma drugą pod względem długości granicę lądową na świecie, która wynosi (wliczając wszystkie granice przebiegające na wodach śródlądowych, tj. rzekach i jeziorach) ponad 22,1 tys. km i tylko w minimalnym stopniu ustępuje pod tym względem Chinom[18].

Rozkład granic w odniesieniu do poszczególnych sąsiadów (z uwzględnieniem nieuznawanych przez społeczność międzynarodową państw, tj., Abchazji i Osetii Południowej, a także państw, z którymi Rosja graniczy tylko na morzu) przedstawia tabela 2.

Znaczny potencjał konfliktowy stanowią dla Rosji **nierozwiązane spory graniczne** z kilkoma sąsiadami. Najtrudniejsza sytuacja w tym względzie była na granicy rosyjsko-chińskiej (dokładnie na siedmiu odcinkach) gdzie od kilkudziesięciu lat nie udawało się osiągnąć ostatecznego porozumienia. Mimo to, w rozmowach osiągnięto pewien istotny postęp: w 1994 roku podpisano porozumienie o przebiegu granicy na odcinku zachodnim, w 1996 roku zakończono demarkację granicy, a w 1999 roku podpisano kolejne trzy porozumienia regulujące kwestie graniczne. W 2001 roku Rosja i Chiny podpisały Układ o dobrosąsiedztwie, przyjaźni i współpracy, w którym między innymi podkreślono, iż między stronami nie ma żadnych pretensji terytorialnych i będą one dążyć do przekształcenia granicy między nimi w granicę wiecznego pokoju i przyjaźni[19]. Ostateczny przebieg granicy ustalono dopiero w porozumieniu podpisanym przez ministrów spraw zagranicznych Rosji i Chin 21 lipca 2008 roku.

Nierozwiązanym sporem terytorialnym pozostaje status Wysp Kurylskich, których przynależność do Rosji od lat stanowi przeszkodę na drodze do podpisania traktatu pokojowego z Japonią. Mimo to Rosja nieustępliwie stoi na stanowisku, iż integralność terytorialna państwa pozostaje zasadą niepodważalną.

Upadek Związku Sowieckiego wywołał spory terytorialne z nowo powstałymi państwami. Wynikało to z faktu, iż w okresie sowieckim

[17] Данилевич А. А., *Современная военная стратегия*…, op. cit., s. 501.
[18] Precyzyjne ustalenie długości granic Rosji nastręcza pewne problemy z powodu rozbieżności danych w różnych źródłach. Za najbardziej wiarygodne należy uznać informacje oficjalnego organu państwa odpowiedzialnego za ochronę granic, zob. Федеральное агентство по обустройству государственной границы, [Internet:] http://www.rosgranitsa.ru/faq (15.07.2010).
[19] Iwańczuk K., *Geopolityczna pozycja*…, op. cit., s. 80.

wewnętrzne granice imperium często były wytyczane wbrew wszelkim uwarunkowaniom narodowościowym, społecznym czy ekonomicznym. Najbardziej głośny był kilkuletni spór z Ukrainą o Krym (i o status Floty Czarnomorskiej) zakończony podpisaniem pierwszego porozumienia w 1997, a kolejnego w 2010 roku. Nie oznacza to jednak pełnej normalizacji stosunków z Ukrainą w kwestii przebiegu granic. Nieuregulowana sytuacja istnieje między innymi w obwodach charkowskim, ługańskim i sumskim. Nie przeprowadzono też delimitacji zatok: Kerczeńskiej i Azowskiej.

Bardzo skomplikowany jest status Morza Kaspijskiego, niegdyś niemal „wewnętrznego" akwenu ZSRS, dziś będącego przedmiotem sporu pomiędzy pięcioma państwami (oprócz Rosji dostęp do Morza Kaspijskiego mają: Azerbejdżan, Iran, Turkmenistan i Kazachstan). Sprawę podziału wód bardzo komplikuje fakt, iż w regionie tym występują bogate i w niewielkim stopniu eksploatowane złoża ropy naftowej i gazu ziemnego[20].

Kontrowersje graniczne pojawiły się również w odniesieniu do granic Rosji z Łotwą i Estonią, których przebieg został zmieniony na niekorzyść państw bałtyckich jeszcze w 1940 roku w czasie ich aneksji do Związku Radzieckiego[21].

Na koniec warto wspomnieć o linii brzegowej Rosji, która jest najdłuższa w świecie i wynosi 38 807 km[22]. Niestety, **położenie Rosji w stosunku do mórz i oceanów** jest jednoznacznie niekorzystne z kilku powodów. Po pierwsze morza północne (z wyjątkiem południowej części Morza Barentsa) przez większą część roku są zamarznięte, więc pod względem militarnym mogą stanowić jedynie o defensywnych możliwościach państwa (jak na razie są też prawie zupełnie nieprzydatne z ekonomicznego punktu widzenia, pewne zmiany może w dalszej przyszłości przynieść eksploatacja złóż naturalnych w Arktyce). Ocean Arktyczny (nie wspominając o olbrzymich połaciach tundry i tajgi) to jak na razie przeszkoda nie do przebycia dla jakichkolwiek sił konwencjonalnych, jedynie najmocniejsze okręty podwodne są w stanie przepłynąć pod „czapą" lodową. Po drugie, znaczna część mórz, do których Rosja posiada dostęp to morza zamknięte lub półzamknięte. Wyjście z nich wymaga

[20] Ibidem, s. 81; szerzej na temat „wielkiej gry kaspijskiej" zob. A. Bryc, *Rosja w XXI wieku. Gracz światowy czy koniec gry*, Warszawa 2008, s. 68-72.
[21] Iwańczuk K., *Geopolityczna pozycja*…, op. cit., s. 81.
[22] Федеральное агентство по обустройству государственной границы, [Internet:] http://www.rosgranitsa.ru/faq (15.07.2010).

wykorzystania cieśnin i kanałów będących pod kontrolą państw NATO, Japonii czy Korei Południowej[23].

Tabela 2. Granice lądowe i morskie Federacji Rosyjskiej

Pozycja	Nazwa państwa	Długość granicy lądowej [km]	Długość granicy morskiej [km]
1.	Kazachstan	7512,8	85,8
2.	Chiny	4209,3	Brak
3.	Mongolia	3485	Brak
4.	Ukraina	1925,8	320
5.	Finlandia	1271,8	54
6.	Białoruś	1239	Brak
7.	Gruzja	572,5	22,4
8.	Azerbejdżan	372,6	22,4
9.	Estonia	324,8	142
10.	Łotwa	270,5	Brak
11.	Litwa	266	22,4
12.	Abchazja	255,4	Brak
13.	Polska	204,1	32,2
14.	Norwegia	195,8	23,3
15.	Osetia Południowa	70	Brak
16.	Korea Północna	17	22,1
17.	Japonia	Brak	194,3
18.	USA	Brak	49

Zródło: Федеральное агентство по обустройству государственной границы, [Internet:] http://www.rosgranitsa.ru/faq (15.07.2010).

Próbując określić **znaczenie czynnika geograficznego w kształtowaniu kultury strategicznej Rosji** należy zaznaczyć kilka kwestii. Położenie geograficzne Rosji determinuje od wieków stosunkowo stałe elementy w postrzeganiu świata zewnętrznego przez moskiewskie centrum decyzyjne. Francuski badacz tego zjawiska utrzymuje, że rosyjscy przywódcy byli od XVI zmuszeni do prowadzenia polityki na trzech zasadniczych wektorach: zachodnim (od Bałtyku do Karpat), południowym (od Dunaju do Persji) i wschodnim (od Wołgi do Ałtaju). Polityczne i wojskowe przywództwo kraju starało się w związku z tym zawsze zachować gotowość wystąpienia na wszystkich tych kierunkach jednocześnie, po to, aby urzeczywistnić pełne panowanie nad *Heartlandem*. Było to zadanie na tyle ambitne, iż wymagało konsolidacji państwa

[23] Iwańczuk K., *Geopolityczna pozycja*…, op. cit., s. 81.

i centralizacji władzy w rękach cara i elity wojskowej. Poczucie zagrożenia z powodu otwartości i szerokości granic wytworzyło jednocześnie silne **przywiązanie do własnej armii i mitologizację jej roli**. Powstała ścisła łączność między prestiżem państwa i prestiżem armii. Wobec trudnego położenia geograficznego i sąsiedztwa z różnymi kręgami cywilizacyjnymi narodził się również **syndrom „oblężonej twierdzy"**[24]. Ślady tej polityki są widoczne do dziś. Jedna z naczelnych zasad co najmniej od początku prezydentury W. Putina może zostać sformułowana w następujący sposób: „nigdy nie rezygnować z żadnej strefy wpływów"[25]. I tak, Rosja prowadzi aktywną politykę na wszystkich kierunkach geopolitycznych i niemal na każdym z tych kierunków można zastosować utarty termin „wielka gra". Moskwa prowadzi „wielką grę" od Bałkanów, poprzez basen Morza Czarnego (Naddniestrze, Krym), dalej przez Kaukaz, basen Morza Kaspijskiego, całą Azję Centralną, aż po Sachalin czy nawet Arktykę. Zachowuje przy tym swobodę manewru, nie uzależnia się od jakiegokolwiek sojusznika i nie tworzy trwałego układu sił[26].

W świadomości współczesnych rosyjskich elit nowy kształt granic jest niekorzystny w porównaniu z poprzednimi epokami i nie odpowiada „mentalnym mapom" zakorzenionym od dawna w ich umysłach. Szczególnie widoczne jest to w stosunkach z państwami dawniej podległymi Moskwie, ciągle traktowanymi w sposób przedmiotowy. Zjawisko to zawiera w sobie pewien „potencjał wybuchowy", tym bardziej, jeśli wziąć pod uwagę swoisty terytoriocentryzm i skłonność do ideologizacji przestrzeni obecne w rosyjskim myśleniu politycznym. Dodać do tego należy jeszcze tradycyjne postrzeganie suwerenności, z ortodoksyjnym stosunkiem do integralności terytorialnej.

Wobec powyższych przesłanek **zagrożenie wystąpienia konfliktu zbrojnego z przyczyn natury geopolitycznej czy geostrategicznej w przypadku Rosji jest relatywnie duże,** na pewno większe niż w odniesieniu do innych państw, gdzie czynnik geograficzny nie odgrywa aż tak znaczącej roli. Hasło uzyskania swobodnego dostępu do oceanu czy lepszego zabezpieczenia granic (które jak już wiadomo w wielu miejscach zawierają odcinki sporne) w Rosji może spotkać się ze zrozumieniem i akceptacją społeczną.

Oprócz środowiska geograficznego istotny wpływ na mentalnośc Rosjan ma też **klimat**. W Federacji Rosyjskiej, najogólniej rzecz ujmując,

[24] Гомар Т., *Парадокс непостоянства*, „Россия в глобальной политике", nr 3, Май - Июнь 2006, s. 63-64.
[25] Ibidem, s. 65.
[26] Ibidem, por. Тренин Д., *Одиночное плавание*, Москва 2009.

jest on bardzo zróżnicowany, od arktycznego poprzez kontynentalny i umiarkowany do pustynnego[27]. Na zdecydowanej jednak większości terytorium nie sprzyja on rozwojowi.

A. Czarnocki stwierdza, iż trudne warunki klimatyczne wywarły znaczący wpływ na ukształtowanie się specyficznej tożsamości Rosji jako systemu społeczno-politycznego. Niesprzyjające dla życia okoliczności zmuszały ludność, rozproszoną dodatkowo na olbrzymim obszarze, do kierowania większej części energii i środków materialnych na samo podtrzymanie egzystencji. Z jednej strony surowy klimat (niepozwalający na osiągnięcie odpowiednich nadwyżek potrzebnych do rozwoju poprzez prowadzenie gospodarki rolnej), a z drugiej otwarte przestrzenie i niski poziom zaludnienia – wytworzyły **nawyk do aktywności ekstensywnej i ekspansywnej**. Wobec trudności normalnej akumulacji rezultatów pracy oczywista stała się **ekspansja**, która nie napotykała przez długi czas naturalnych granic[28].

Życie na otwartych obszarach geograficznych, jak wspomniano wyżej, wiązało się ze stałym zagrożeniem agresji zewnętrznej. Poczucie zagrożenia implikowało zaś **skłonność do zagwarantowania sobie bezpieczeństwa poprzez działania ofensywne i uderzenia wyprzedzające**.

Na terytorium Rosji znajdują się w ogromnej ilości niemal wszystkie **bogactwa naturalne Ziemi**. Spośród złóż mineralnych najważniejsze są pokłady surowców energetycznych. Jeśli chodzi o ropę naftową, to 2001 roku potwierdzone zasoby tego surowca obliczano na 6,7 mld ton, co daje 4,6% zasobów światowych. Wydobycie ropy w 2001 roku wynosiło 348,1 mln ton (daje to 9,7% światowego wydobycia), z czego Rosja eksportowała 144 mln ton. W wypadku gazu ziemnego potwierdzone zasoby według stanu na 2001 rok wynoszą 47,57 trylionów metrów sześciennych, co stanowi 30,7% światowych zasobów. W tym samym roku Rosja wydobyła 542,4 mld metrów sześciennych gazu, co stanowiło 22% produkcji światowej, oraz eksportowała 188 mld metrów sześciennych (zdecydowanie pierwsze miejsce w świecie). Na terytorium Rosji znajduje się także 15,9% światowych zasobów węgla kamiennego[29].

W przyszłości ogromnym „kapitałem" Rosji mogą stać się **zasoby wody pitnej**. Dość powiedzieć, że 23,6 tys. km^3 wody w jeziorze Bajkał

---

[27] Czajkowski M., *Rosja w Europie. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2003, s. 28. Szerzej nt. klimatu Rosji zob. *Физическая география Россиu и СССР*, [Internet:] http://www.ecosystema.ru/08nature/world/geoussr/2-2-1.htm (15.07.2010).

[28] Czarnocki A., *Cywilizacyjno-kulturowa tożsamość Rosji*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach*…, op. cit., s. 30.

[29] Czajkowski M., *Rosja w Europie.*…, op. cit., s. 28-29.

to nie tylko 80% rosyjskich zapasów słodkiej wody, ale i 20% światowych. W ogóle Rosja dysponuje trzecią częścią światowych zasobów wody pitnej i od tym względem ustępuje tylko Brazylii[30].

Jakie znaczenie dla polityki obronnej kraju maja bogactwa naturalne? Po pierwsze wzbudzają u mieszkańców kraju, który je posiada poczucie zagrożenia agresją ze strony innych państw. Wzmacniają syndrom oblężonej twierdzy. O ile surowce energetyczne, niezbędne dla krajów rozwijających się stają się przedmiotem konfliktu i wojny, to posiadanie dostępu wody pitnej, niezbędnej do życia, w przyszłości może stać się przyczyną szeroko zakrojonych walk i antagonizmów. Jedno można stwierdzić: Rosja nie będzie w nich stroną atakującą. Po drugie, kraj dysponujący dużą ilością bogactw naturalnych może pozwolić sobie na utrzymanie stosunkowo pokaźnych sił zbrojnych, ale zwykle jest to armia masowa bez zastosowania wysokich technologii w uzbrojeniu.

W zestawieniu z najbardziej rozwiniętymi państwami świata bardzo niekorzystnie przedstawia się **poziom technologiczny gospodarki rosyjskiej**. W dużym stopniu jest to konsekwencją krótkowzrocznej polityki z czasów sowieckich, kiedy to akumulowano środki tylko w wybranych sferach w celu podniesienia zdolności bojowych określonych rodzajów sił zbrojnych (przede wszystkim inwestowano w rozwój technologii jądrowej i rakietowej). Sowieccy decydenci nie dostrzegali korelacji między postępem technologii cywilnej i wojskowej, co przyniosło katastrofalne dla nich skutki w postaci dużego zapóźnienia na przykład w zakresie rozwoju elektroniki, technologii laserowej czy technik informatycznych i telekomunikacyjnych. Na dzień dzisiejszy **możliwości ekstensywnego rozwoju gospodarki zostały wyczerpane, zużyto do maksimum wszystkie rezerwy i moce starej posowieckiej bazy przemysłowej**[31]. Sytuację pogarszają niskie nakłady na edukację, na badania i na produkcję w zakresie najnowszych technologii. Jak ostrzegają eksperci Ośrodka Studiów Wschodnich:

> Postępująca degradacja infrastruktury w Federacji Rosyjskiej, przy ograniczonych nakładach na jej modernizację zapowiada możliwość pojawiania się coraz poważniejszych awarii całych systemów decydujących o funkcjonowaniu poszczególnych segmentów organizmu gospodarczego Ro-

[30] Белозеров В., *Войны за воду*, „Национальная оборона", [Internet:] http://www.oborona.ru/1739/1742/index.shtml?id=6357 (10.09.2010).
[31] Ibidem, s. 41. Paszyc E., Wiśniewska I., *Gospodarka rosyjska pod rządami Putina. Czynniki wzrostu i hamulce rozwoju*, „Prace Ośrodka Studiów Wschodnich", Warszawa 2005, s. 6.

sji (np. wstrzymania dostaw prądu do części Moskwy, maj 2005, czy w Błagowieszczeńsku, czerwiec 2005)[32].

Szacuje się, iż Rosja pozostaje pod względem techniki wojskowej zapóźniona o 10-15 lat w stosunku do najbardziej zaawansowanych technologicznie państw świata. Co więcej, nawet uzbrojenie produkcji rosyjskiej mogące jeszcze konkurować z odpowiednikami światowymi jest wdrażane do użytku w minimalnym stopniu i nie ma swoich następców.

W tym kontekście należy jednoznacznie stwierdzić, że często spotykane **przeświadczenie o wysokim stopniu zaawansowania technologicznego rosyjskiego uzbrojenia nie znajduje potwierdzenia w rzeczywistości**[33]. Jest to zwykły mit, mający – ogólnie rzecz ujmując – dwa źródła. Po pierwsze jest to spuścizna po propagandzie komunistycznej utrzymującej, iż sowiecka myśl technologiczna jest przodująca w świecie – co skutecznie i długo napawało dumą mieszkańców obozu komunistycznego. Po drugie, jest to skutek działań reklamowych, lobbingowych, współczesnych producentów rosyjskiego uzbrojenia, którzy podają do informacji parametry niekoniecznie odpowiadające prawdzie i nigdy niesprawdzone w warunkach rzeczywistej walki. Za przykład wręcz komicznych działań manipulacyjnych, mających na celu reklamę własnego uzbrojenia oraz pozyskanie środków na jego taśmową produkcję może posłużyć historia czołgu T-95 „Czarny Orzeł" („Чёрный орёл"). Po raz pierwszy został on zaprezentowany dziennikarzom w 1997 roku na wystawie uzbrojenia w Omsku (z odległości 150 metrów i tylko na 2 minuty odkryty spod siatki maskującej; po tym fakcie Federalna Służba Bezpieczeństwa wszczęła nawet postępowanie w sprawie pokazu bez zezwolenia). Przez kilkanaście lat przedstawiano w mediach tę konstrukcję jako najnowocześniejszy czołg nowego pokolenia a producent czekał na zamówienia. Trwało to aż do 2009 roku, kiedy wyszło na jaw, ze istnieje tylko jedna makieta „Czarnego orła" i *de facto* nie istnieje taka jednostka. Zmuszone do potwierdzenia tego było Ministerstwo Obrony FR[34].

Wśród źródeł kultury strategicznej narodu szczególne znaczenie mają jego doświadczenia historyczne, a także zrodzone na ich bazie mity i symbole, które w warunkach rosyjskich przybierają kształt oficjalnej, wojennej ideologii.

---

[32] Ibidem, s. 24.
[33] Czajkowski M., *Rosja w Europie…*, s. 42.
[34] Мясников В., "*Черный орел*" *свое отлетал. Минобороны РФ опровергло существование танка нового поколения, „Независимая газета"*, [Internet:] http://www.ng.ru/nvo/2009-09-14/1_eagle.html (15.07.2010).

W przypadku Rosji doświadczenia te układają się w ponad tysiącletni ciąg wydarzeń, w których wojny, konflikty zbrojne, najazdy, powstania – stanowiły niemal codzienność. Zadania zbadania wpływu zjawiska wojny na rozwój i międzynarodowe znaczenie Rosji podjęli się ostatnio W. Kiriłłow i J. Kriuczkow[35]. Swoje dociekania rozpoczynają oni od generalnej konstatacji, że w całej nowożytnej historii Rosji (czyli bezpiecznie rzecz ujmując od pocz. XVIII w.) nigdy nie mogła się ona skupić na zadaniach wewnętrznej modernizacji w warunkach pokoju i w bezpiecznym środowisku międzynarodowym. Przeciwnie, rozwiązanie wewnętrznych i zewnętrznych problemów kraju odbywało się w warunkach ciągłych wojen, które, zdaniem rosyjskich historyków, często były rozmyślnie rozpoczynane przez zewnętrznych wrogów Rosji, aby zahamować jej wewnętrzny rozwój[36] (zestawienie wojen obronnych i napastniczych, o czym niżej, zupełnie nie potwierdza tej opinii).

W nowożytnej historii Rosji każdy wiek rozpoczynał się od wielkich zmagań zbrojnych. W wieku XVI była to Wielka Smuta, w wieku XVIII wojna północna, w XIX kampania Napoleona, zaś w XX stuleciu – I wojna światowa, trzy rewolucje i wojna domowa. Warunki wojenne towarzyszyły więc Rosjanom na w każdej epoce historycznej.

Kiriłłow i Kriuczkow obliczają, że **od 862 roku Ruś/Rosja odbyła ponad 700 wojen i innego rodzaju konfliktów zbrojnych, co daje średnią co najmniej jednej wojny na dwa lata**. Biorąc pod uwagę cele tych działań, wojenną historię Rosji można podzielić na cztery okresy:

1. Powstanie państwa i określenie jego granic – co oznaczało jasno określony stan wojny wobec sąsiadów
2. Okres feudalnego rozdrobnienia – brak większych kampanii zewnętrznych, ale też brutalizacja stosunków wewnętrznych między udzielnymi książętami i najazdy na Ruś z zewnątrz.
3. Odbudowa niezależności i umocnienie granic państwa
4. Rozszerzenie granic i zapewnienie silnej pozycji państwa na arenie międzynarodowej[37].

Powyższe rozróżnienie pokazuje, że **w czasie większej części historii Rosji podstawą jej polityki była agresja podejmowana w różnych celach** (danie odporu odwiecznemu wrogowi, odbicie historycznych ziem, pomoc bratnim narodom słowiańskim, obrona interesów rosyjskich czy ekonomiczna konieczność). O ile jeszcze w wiekach od IX do XVII można było częstotliwość prowadzonych wojen zrzucić na karb najazdów

[35] Кириллов В.В., Крючков Ю. Н., *Влияние войны на развитие и международное значение России в мире*, "Военная мысль", 2/2008.
[36] Ibidem.
[37] Ibidem, s. 11-12.

zewnętrznych i podziałów wewnętrznych, to **od 1700 do 1917 roku spośród ponad 70 odbytych przez Rosję wojen tylko cztery miały miejsce na jej terytorium**. A i spośród tych czterech trudno uznać wszystkie za obronne, gdyż były to: wojna północna, kampania 1812 roku, wojna krymska i I wojna światowa[38].

Powyższe fakty trudno było odnaleźć w podręcznikach sowieckich i do dziś są one nieobecne w absolutnej większości współczesnych podręczników rosyjskich. Rosja jest ciągle przedstawiana jako państwo wiecznie okrążone przez wrogów i zmuszone prowadzić wojny obronne. Według komentatorów ma to na celu wpojenie w rosyjską narodową świadomość **wyobrażenia o armii jako instytucji mającej prawo posługiwać się wszystkimi zasobami kraju** – materialnymi, intelektualnymi, ludzkimi. A przecież, jak ironizuje A. Golc, elementarna logika wskazuje, że państwo zajmujące tak olbrzymie terytorium, raczej nie wykorzystywało swoich zasobów wyłącznie do wojen obronnych[39].

Tej elementarnej logiki nie są w stanie zignorować nawet wojskowi historycy piszący w oficjalnym organie Ministerstwa Obrony FR, którzy ostrożnie przyznają:

> Следует признать также и тот факт, что Россия много раз применяла военную силу для вмешательства в дела других народов. Народы СССР и РФ сами себя ощущают вполне миролюбивымии и ужасов войны не желают никому, но факты, особенно в восприятии Запада, говорят о другом. Если взят историю России с 1700 года, то каждую четверть века „мы" вторгались в Европу, причем для страны и ее правителей вполне оправданно[40].

Próby porównania częstotliwości uciekania się do siły zbrojnej w historii różnych państw były podejmowane już przez sowieckich badaczy. Ich wyniki przedstawione są w *Tabeli 3*. Współcześnie do tych danych należy podchodzić z dystansem, gdyż są one dość tendencyjne: państwom zachodnim wyliczono wszystkie konflikty, zaś w odniesieniu do Rosji zwrócono uwagę tylko na największe wojny. Co więcej, starając się ocenić wpływ wojen na świadomość, trzeba pamiętać, że to właśnie konflikty nieregularne (jakbyśmy dziś powiedzieli) pominięte w tym zestawieniu, nie raz bardziej odciskają się w mentalności ludzi niż „woj-

[38] Ibidem, s. 12.
[39] Гольц А., *Бремя милитаризма*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?article=1150&numid=26 (15.07.2010).
[40] Кириллов В.В., Крючков Ю. Н., *Влияние…*, s. 18.

ny królów". Ponadto w historii Rosji zdarzały się konflikty o takim natężeniu brutalizacji, który trudno porównać do jakichkolwiek doświadczeń krajów zachodnich (jarzmo tatarsko-mongolskie, wojna domowa po przewrocie bolszewickim czy Wielka wojna ojczyźniana). Starcia obejmowały całe terytorium, zmuszały ludność do ucieczki, niszczyły gospodarkę i kulturę. Z jak strasznymi przejściami mamy tu do czynienia mogą świadczyć liczby ofiar: 15 milionów zabitych w latach 1914-1922 i 27 milionów w latach 1941-1945[41].

Należy pamiętać, że częste wojny zmuszały do zupełnej zmiany organizacji społecznej i na ich potrzeby musiała pracować cała gospodarka. Od XVI wieku w Rosji szybkim tempem rozwijał się przemysł wojenny, obsługujący wojskowe potrzeby państwa. Zasada podporządkowania wszystkiego zadaniu podniesienia potencjału militarnego wytyczała drogę rozwoju całego kraju. Często była impulsem dla rozwoju konkretnych regionów (szczególnie zmilitaryzowane były oczywiście tereny nadgraniczne), do zakładania nowych miast stających się centrum przemysłu zbrojeniowego (np. Tuła, Iżewsk, Jekatierynburg). Stale podnosiło się znaczenie produkcji wojennej, nieustannie też rosły wydatki na cele wojenne. Takie były tendencje światowe, wojny przemysłowe pożerały ogromne ilości środków, a zupełne „rekordy" pod tym względem osiągnęła zmilitaryzowana gospodarka Związku Sowieckiego. Jeśli jeszcze w XIX wieku na cele prowadzenia działań wojennych przeznaczano średnio 8-14% dochodu narodowego walczących państw, to w I wojnie światowej było już to od 15,5% do 37%. W czasie II wojny światowej liczby te oczywiście jeszcze bardziej wzrosły: w USA do 43%, w Wielkiej Brytanii do 55,7%, a w Niemczech do 67,8%. W tym czasie w ZSRS 65-68% całej produkcji przemysłowej stanowiły artykuły użytku wojskowego. Mimo o ubogiej bazy produkcyjnej ZSRS wytworzył prawie dwa razy więcej uzbrojenia i techniki wojennej niż III Rzesza[42]. Totalitarny reżim kontrolujący wszystkie sfery życia człowieka posiadał niezrównane możliwości mobilizacji zasobów ludzkich do tego stopnia, że w czasie „Wielkiej wojny ojczyźnianej" produkcja uzbrojenia do maksimum marginalizowała interesy indywidualne. Gdy za Uralem zaczynały pracować fabryki wojenne – to „pod gołym niebem", bez mieszkań czy infrastruktury bytowej dla pracowników.

[41] Ibidem, s. 14.
[42] Ibidem, s. 14.

Tabela 3. Wojny w historii państw europejskich

Kraj	Badany okres historii	Czas trwania wojen w badanym okresie	Czas trwania wojen (%)	Wojenne ćwierćwiecza	Pokojowe ćwierćwiecza
Anglia	1051 – 1925 (875 lat)	630 lat	72%	34	1
Francja	976 – 1925 (900 lat)	674 lata	80%	33	1
Rosja	**901 – 1925 (1025 lat)**	**592 lata**	**57%**	**40**	**1**
Starożytna Grecja	375 zbadanych lat	235 lat	63%	-	-
Starożytny Rzym	876 zbadanych lat	411 lat	47%	32	3

Zródło: Кириллов В.В., Крючков Ю. Н., *Влияние войны…*, s. 13.

Permanentna wojenna polityka państwa rosyjskiego wprzęgła do pracy dla swoich celów naukę, kulturę, literaturę i sztukę narodową. Już najstarsze zabytki staroruskiego piśmiennictwa odnosiły się do walki z zewnętrznym najeźdźcą (*Zadońszczyna*, *Słowo o wyprawie Igora*). Działa te można uznać za pierwsze przejawy tworzenia ideologii wojennej państwa. W politykę wojenną włączono i prawosławie, które pewnych okresach jednoznacznie opowiadało się za jedną z walczących sił (np. rola Sergiusza z Radoneża w czasie walki Dymitra Dońskiego z Ordą), a w wiekach XVI-XVII tworząc religijną koncepcję „Moskwy Trzeciego Rzymu" znacznie przyczyniło się do umocnienia i rozwoju rosyjskiej państwowości kroczącej licznych podbojów. Pod hasłem, „za wiarę, cara i ojczyznę" walczyli żołnierze jeszcze w XIX-XX wieku. Prawosławie walnie więc przyczyniło się do stworzenia oficjalnej ideologii państwa zakładającej bezwarunkowe poparcie reżimu oraz poparcie i usprawiedliwienie wojny.

Takie stosunki nie były jeszcze szczególnym ewenementem w ówczesnym okresie; jak powiedziano: wojny przemysłowe kosztowały i inne państwa wiele środków, udział motywów wojennych w kulturze czy zaangażowanie religijne w wojnie były w okresie nowożytnym znaczne i w innych europejskich krajach. Ale tym, co szczególnie wpłynęło na kolektywną pamięć narodów późniejszej Federacji Rosyjskiej

oraz na kształt społecznych praktyk był **unikalny model militaryzmu w Związku Sowieckim**. Jak podkreśla badacz tego tematu, militaryzm sowiecki nie był skutkiem dominacji armii czy jakichkolwiek ambicji grup wojskowych (jak bywa to w „klasycznym" rozumieniu militaryzmu). Przeciwnie, **militaryzacja wynikała z wizji cywilnych polityków, ze świadomej, ideologicznej predylekcji bolszewików do stosowania przemocy**, tak w warunkach wewnętrznych jak i w polityce zewnętrznej[43]. Geneza takich stosunków tkwiła już w procesie formowania sowieckiego państwa, u schyłku pierwszej wojny światowej, kiedy dokonał się niesłychany wzrost brutalizacji zachowań społecznych, przenoszonej w głąb kraju przez dezerterów i zdemobilizowanych żołnierzy, połączony z materialną nędzą i beznadzieją w obliczu krachu całej dotychczasowej konstrukcji państwowo-społecznej.

Rewolucja i wojna domowa przyniosły zupełny brak rozróżnienia w przestrzeni geograficzno-społecznej na obszar wojskowy i obszar cywilny, na terytorium działań militarnych i na terytorium wolne od tych działań. Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona z założenia była armią masową, mobilizującą całe społeczeństwo. Ponadto ostatnie enklawy wolności od militaryzacji zostały zniszczone przez terror Czeka czy trybunałów rewolucyjnych – a więc instytucje stosujące przemoc z założenia i w sposób metodyczny.

Permanentna wojna odcisnęła się na świadomości społecznej. Walka, przemoc, wojowniczość stały się formą życia całego porewolucyjnego pokolenia, które socjalizowało się w warunkach przechodzących jedna w drugą wojen. Żadnych zmian nie przyniosło tu pełne zwycięstwo bolszewików nad ich wrogami wewnętrznymi. Zwycięstwo to nie oznaczało demobilizacji, ale symboliczną i organizacyjną „prolongatę" stanu wojny w sferach społecznej i gospodarczej. Ukuto pojęcie *военизация*, dokładnie opisujące ten stan rzeczy.

Wprowadzono tak zwane „powszechne przeszkolenie wojskowe" (Всеобщее Военное Обучение, *всеобуч*), które ogarnęło całe społeczeństwo i miało na celu **wychowanie nowego człowieka poprzez przyuczenie militarne**. Powstawały najróżniejsze towarzystwa wojskowo-patriotyczne, organizowano święta wojskowe (na czele z przypadającym początkiem sierpnia dniem Wojsk Powietrzno-Desantowych, czyli formacji przeznaczonej wyłącznie do walki na terytorium przeciwnika). Wojenne formy organizacji, mobilizacja zasobów ludzkich były codzien-

[43] Sapper M., *Повседневность Воинственности в России: Наследие милитаризованного социализма?* „The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies", [Internet:] http://pipss.revues.org/index381.html (15.07.2010).

nością, a położenie nadzwyczajne – normą. Idealny stan państwa w rozumieniu bolszewików w jasny sposób wyartykułował sam Lenin: „Советская республика должна стать сплошным военным лагерем, в котором силы напряжены до предела и используются с предельной бережливостью”[44].

Zwycięstwo w II wojnie światowej tylko utwierdziło kierownictwo sowieckiego imperium w przekonaniu o słuszności przedwojennych rozwiązań. Rozpoczęto więc przygotowania do kolejnej batalii, a czynnik militarny stał się podstawą globalnej polityki ZSRS, gotowego wesprzeć uzbrojeniem czy specjalistami każdy kraj, który zadeklarował ideologiczną walkę z „imperializmem”. Zmiany nadeszły dopiero w latach siedemdziesiątych, kiedy wraz z ruchem dysydenckim – oraz równolegle do polityki odprężenia – powoli w społeczeństwie sowieckim zyskiwać zaczęły wartości indywidualne. Prawdziwym przełomem okazała się wojna w Afganistanie, która pokazała bezsilność władzy, beznadzieję wojny i demoralizację żołnierzy, tym samym przyczyniając się do wyobcowania armii i partii w oczach narodu.

Choć należy docenić stosunkowo łagodny przebieg rozpadu ZSRS, to trzeba też zwrócić uwagę na pewien paradoks z tym związany. **Pomimo, iż koniec Związku Sowieckiego oznaczał kres instytucjonalnej militaryzacji (a także odstąpienie od siły militarnej na arenie międzynarodowej), to pojawił się łatwo zauważalny, spontaniczny wzrost społecznych skłonności do stosowania przemocy i agresji, a także brutalizacja form rozwiązywania sporów grupowych**. Nastąpił powrót do stosowania przemocy zarówno przez instytucje państwowe jak i podmioty pozapaństwowe. Wydarzenia w Rosji po 1991 roku można ułożyć w długi ciąg postępujących eksplozji agresji: rok 1993 w Moskwie, konflikty na Kaukazie, zamachy terrorystyczne, konflikty narodowościowe z emigrantami; nadto istnienie niezliczonych niekontrolowanych „prywatnych armii” kierowanych przez weteranów wojennych i rekrutujących się z byłych żołnierzy, funkcjonowanie paramilitarnych formacji politycznych, niejasnych stowarzyszeń byłych oficerów, pojawienie się fali przestępczości zorganizowanej. Państwo na to odpowiada nader adekwatnie – rozbudowując kolejne struktury siłowe, ową „paralelną armię” złożoną z Wojsk Wewnętrznych MSW, Milicji, Federalnej Służby Bezpieczeństwa i wielu innych formacji przeznaczonych do kontroli obywateli i wywołujących u nich poczucie stałego nadzoru[45].

[44] Ibidem.
[45] Ibidem.

Do rangi symbolu wyrastają tu dwie osobliwości występujące we współczesnej Rosji. Pierwsza to wspomniany rozwój firm ochroniarskich, zajmujących się zabezpieczeniem najrozmaitszych miejsc, doskonale uzbrojonych i sformowanych według wojskowego porządku, wprowadzających swoją obecnością klimat daleki od poczucia bezpieczeństwa. Można to ocenić jako prymitywną próbę modernizacji do poziomu państw zachodnich poprzez naśladowanie, choćby w warstwie zewnętrznej, tamtejszych rozwiązań. Efekt tego jest dość karykaturalny, uzbrojeni po zęby ochroniarze zgodnie z rosyjskimi tradycjami bardziej budują system opresji niż ochraniają. Druga osobliwość to odrodzenie formacji kozackich, zlikwidowanych przez Związek Sowiecki w toku „rewolucyjnego postępu", ostatnio oficjalnie włączonych przez prezydenta FR w system obrony kraju. To z kolei przykład militaryzacji zachowań społecznych poprzez odwołanie się do przedrewolucyjnych tradycji, do kozackiego kultu broni, jako ostoi egzystencji[46]. Tak więc obojętnie czy idzie o państwo, czy o podmioty pozapaństwowe, o ponowoczesne, prywatne formacje siłowe, czy o archaiczne, rodowe struktury zbrojne – **wszędzie w Rosji widoczne jest przywiązanie do siły jako wartości konstytuującej zasady życia społecznego**.

Apogeum powyższych tendencji to wojna w Czeczenii, tym bardziej, że była szeroko transmitowana w mediach i jej koszmar był powszechnie znany. Konsekwencje wojny dotknęły szerokich kręgów społecznych gdyż większa część walczących w Czeczenii to żołnierze poborowi w wieku 18-19 lat, na polu walki kończący proces formacji swojej tożsamości. To właśnie oni, z zespołem posttraumatycznym, często przyswajali sobie na stałe zachowania nabyte w czasie wojny i myślenie w kategoriach pola walki przenosili do życia w cywilu. Niemożność ponownej integracji ze społeczeństwem bardzo często sprowadzała ich z powrotem, w roli najemników, w miejsca konfliktów zbrojnych (Abchazja, Naddniestrze)[47].

Wojna w Czeczenii przypadła również na okres bardzo znaczącej zmiany pokoleniowej jaka zaszła w rosyjskim społeczeństwie. Jak pisze M. Sapper, wstąpienie w dorosłe życie nowej generacji ściśle łączyło się z upadkiem tych społecznych, kolektywnych wartości, które wykształciły kluczowe elementy wojskowo-patriotycznej świadomości w okresie zmilitaryzowanego socjalizmu. We współczesnym, nowym, społeczeństwie

[46] Ibidem. O odrodzeniu formacji kozackich szczegółowo zob. Цыбаков Д., *Вновь на службе государства. Проблемы сотрудничества военного ведомства и российского казачества*, „Военно-промышленный курьер", [Internet:] http://www.vpk-news.ru/50-316/2009-05-02-13-24-14/8172 (15.07.2010).
[47] Sapper M., *Повседневность Воинственности*…, op. cit.

rosyjskim straciły swoją moc takie wartości jak solidarność, wspólnotowy i kolektywny duch, dyscyplina czy ofiarność. Zjawisko to pozostaje w prostej zależności od procesu prywatyzacji, który nastąpił w latach 90. Dla ludzi, którzy odnieśli sukces w tym czasie najważniejsze stały się wartości materialne, takie jak indywidualizm, hedonizm, konsumpcja – niewspółgrające z wojskowymi wartościami i formami organizacji[48]. Oznaczało to odejście od ideologii na rzecz pragmatyzmu, brak zainteresowania przeszłością i myślenia w kategoriach państwowych[49].

Do typowych postaw współczesnych Rosjan zaliczyć też można fatalizm, cynizm i poczucie bezsensowności włączania się w sprawy publiczne. Stąd właśnie wynika jednostronna odmowa młodych ludzi wobec obowiązku służby wojskowej. Można w tym upatrywać asynchronicznej reakcji permanentną mobilizację, narzucenie społecznej dyscypliny i nieprzerwany stan wyjątkowy z okresu zmilitaryzowanego socjalizmu[50].

Nieco uogólniając da się stwierdzić, że **widocznej u Rosjan aprobacie siły i przemocy w życiu społecznym towarzyszy daleko posunięte poczucie egoizmu, które nakazuje stosowanie siły tylko na rzecz partykularnych interesów, bez oglądania się na dobro wspólne czy solidarność społeczną**. Stąd faktyczna niechęć Rosjan do wszystkich struktur siłowych (z milicją i FSB na czele) i traktowanie ich jak „konkurencyjnych firm", starających się zmonopolizować prawo użycia przemocy, by wykorzystać to dla własnych celów.

Podkreślić też trzeba potrzebę rozróżnienia tego, co Rosjanie prezentują w warstwie deklaracji od sprzecznej z deklaracjami praktyki. Ciekawym materiałem w tej kwestii są badania opinii publicznej dotyczące armii i służby wojskowej.

Badania Centrum Levady wskazują, że Siły Zbrojne zajmują trzecie miejsce w rankingu zaufania dla organów państwowych (po prezydencie i Cerkwi)[51]. Zaufanie do armii ma jednak niewiele wspólnego z wiarą w jej efektywność. Wojsko jest tylko ucieleśnieniem najbardziej ważnych narodowych symboli, kluczowych wartości w masowej świadomości. Gdy w raz z upadkiem komunistycznego państwa skompromitowane zostały wpajane przez dziesięciolecia treści ideowe, jednym z niewielu punktów oparcia dla tożsamości zbiorowej pozostała „chwała rosyjskiego

[48] Ibidem.
[49] Nizioł M., *Dylematy kulturowe międzynarodowej roli Rosji*, Lublin 2004, s. 72.
[50] Sapper M., *Повседневность Воинственности*…, op. cit.
[51] *Доверие Рооссиян институтам власти*, Аналитический Центр Юрия Левады, [Internet:] http://www.levada.ru/press/2004092702.html (30.07.2010).

oręża”[52]. Zjawisko to skrzętnie i umiejętnie dla zwiększenia swojej popularności wykorzystują rosyjskie władze (o czym niżej).

Tylko co piąty Rosjanin, według danych, jest zdania, że służba w armii to „bezsensowne i niebezpieczne zajęcie” i trzeba wszelkimi środkami starać się jej uniknąć. Pozostali twierdzą, iż każdy prawdziwy mężczyzna powinien przejść służbę wojskową i że to powinność, którą trzeba spełnić dla państwa. Jednocześnie większość obywateli (54% przeciw 39%) opowiada się za likwidacją poboru i za armią kontraktową. Co więcej, na pytanie: „czy chciałbyś/chciałabyś, aby twój syn, brat, mąż lub inny bliski służył teraz w armii?”, zdecydowana większość (od 59% do 85% na przestrzeni ostatnich lat) odpowiada przecząco[53] (zob. tab. 4. i 5.). Na tym przykładzie widać **sprzeczność między deklarowanym przywiązaniem i szacunkiem do armii, a rzeczywistym zachowaniem obywateli, którzy służby starają się uniknąć bez względu na koszty**.

Tabela 4. Odpowiedzi Rosjan na pytanie: „Jak osobiście odnosisz się do służby w armii?”

	VIII1997	**VI.2000**	**VII.2010**
Każdy prawdziwy mężczyzna powinien przejść służbę wojskową	41%	44%	44%
Służba w wojsku to powinność, którą trzeba oddać państwu, nawet gdy nie odpowiada to Twoim interesom	28%	24%	30%
Służba w armii to bezsensowne i niebezpieczne zajęcie i trzeba wszelkimi środkami starać się jej uniknąć	24%	23%	19%
Trudno powiedzieć	8%	9%	8%

Zródło: *Амия, призым, прувложения ЛДПР*, op. cit.,

Brak konsekwencji w postawach obywateli w jakimś stopniu znajduje odzwierciedlenie w niekonsekwentnej i niespójnej polityce państwa rosyjskiego w zakresie tak zwanej „wojennej ideologii państwa”, czyli w oficjalnej wykładni właściwie wszystkiego, co dotyczy armii i wojny, zarówno w historii kraju jak i współcześnie[54]. Dzisiejsza wojenna ideolo-

[52] *Гольц А., Бремя милитаризма…*, op. cit.
[53] *Амия, призым, прувложения ЛДПР*, Аналитический Центр Юрия Левады, [Internet:] http://www.levada.ru/press/2010071401.html (30.07.2010). *Россияне об армии*, Аналитический Центр Юрия Левады [Internet:] http://www.levada.ru/press/2007022201.html (30.07.2010).
[54] Серебрянников В. В., *Военная идеология государства*, „Военная мысль”, 12/2004, passim.

gia państwa rosyjskiego to mieszanka wielu mitów i symboli: sowieckich (choćby w formalnej symbolice znaków wojskowych, w barwach, orderach itd., także w wojskowych świętach z Dniem Zwycięstwa 9. Maja na czele), konserwatywnych (zaczerpniętych ze spuścizny carskiej Rosji, Cerkwi Prawosławnej, ruchu białych i emigracji) oraz z trudem się przebijających liberalnych, zachodnich (widocznych przede wszystkim w dyskursie na temat reformy sił zbrojnych)[55].

Tabela 5. Odpowiedzi Rosjan na pytanie: „czy chciałbyś/chciałabyś aby twój syn, brat, mąż lub inny bliski służył teraz w armii?"

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Tak, chciałbym	13%	19%	22%	20%	24%	35%
Nie, nie chciałbym	84%	75%	72%	77%	69%	59%
Nie potrafię odpowiedzieć	3%	6%	6%	3%	7%	6%

Zródło: *Россияне об армии*, op. cit.,

Społeczno-kulturowe uwarunkowania widoczne są też w samej organizacji rosyjskiej wojskowości, zarówno w tej oficjalnej, ujętej w ustawach i regulaminach, jak i w „praktycznej", faktycznie obowiązującej w jednostkach wojskowych, opartej na przemocy, podporządkowaniu młodszych stażem żołnierzy starszym i generującej specyficzne podejście do służbowych obowiązków. Jak pisze autor pracy na ten temat, K. Bannikow, w rosyjskiej armii ten, kto stara się dobrowolnie, uczciwie i w zdyscyplinowany sposób wypełniać swoje obowiązki, spotyka się z ostracyzmem i odrzuceniem ze strony pozostałych żołnierzy. Według starych, zakorzenionych zwyczajów, „dobry żołnierz", to taki, który znajduje się w ciągłej konfrontacji ze swoimi dowódcami, ignoruje ich rozkazy, a jeśli już coś musi zrobić, to robi „ze spuszczonymi rękawami". Dominacji takiego podejścia dowodzi choćby wojskowy „folklor" w postaci popularnych porzekadeł żołnierzy:

- «Служба — это первая брачная ночь: как ни крутись, все равно вые...ут»;
- «Нае…и ближнего своего, ибо он нае…ёт тебя»;
- «В армии не крадут, в армии находят, но не теряют, а прое…ывают»;
- «Куда солдата ни целуй, у него всюду жопа»;
- «Дембель не коммунизм, ударным трудом не приблизишь»;
- «Прежде чем взяться за тяжелую работу, посмотри вокруг — где рядом должно быть плечо товарища»;

[55]Por. Ibidem, s. 5.

- «Чем быстрее ты выполнишь одну работу, тем быстрее тебе дадут другую»;
- «Солдат спит — служба идет»;
- «Масло съели — день прошел»;
- «День прошел — ремень пониже, дембель стал на день поближе»[56].

K. Bannikow dostrzega w tym podejściu związek z rosyjskim sposobem gospodarowania w formie tzw. *obszcziny*, gdzie wszystko, co było ustalone w sposób formalny, normatywny i oficjalny – przyjmowano jako nieprawdziwe. A każda nieformalność, nieoficjalność – była kryterium prawdy[57].

Przechodząc do rozpatrzenia **korelacji między systemem politycznym współczesnej Rosji a skłonnością tego państwa do użycia siły** trzeba zaznaczyć heterogeniczność wartości politycznych obecnych w świadomości rosyjskich obywateli i decydentów. Świadomość ta podlega transformacji na gruncie próżni ideologicznej powstałej po upadku reżimu komunistycznego, pozostałości sowieckiej mentalności, tradycji narodowej i religijnej sprzed okresu komunistycznego, a także napływających ekspansywnych nurtów zachodniej kultury[58].

Używając innych sformułowań, dosadniej, sytuację w Rosji określa J. Czaja: „Kultura polityczna Rosji jest zadziwiającą mieszaniną carskiego samodzierżawia, braku jakichkolwiek tradycji demokratycznych, arogancji wielkiego mocarstwa, siedemdziesięciu lat komunistycznego totalitaryzmu (kiedyś dużych wpływów Cerkwi prawosławnej – dziś powoli odbudowywanych) i czegoś, co nazywa się demokracją kierowaną, a co w każdym wydaniu narodowym ma inne oblicze”[59].

Obraz rosyjskiego system politycznego najlepiej zaś dopełnia charakterystyka obserwatora od wewnątrz, niezależnego badacza rosyjskiego:

> Государственный строй [Rosji - TWG]: федеральная ресбублика. Фактически – персонифицированная диктатура спецслужб (в первую очеред – ФСБ), с формальными атрибутами парламентской демократии. Основой государственной системы РФ

[56] Банников К., *формат казармы* „Отечественные записки”, [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1153 (30.10.2010).
[57] Ibidem.
[58] Nizioł M., *Dylematy kulturowe…*, op. cit., s. 106.
[59] Czaja J., *Refleksje nad kulturą polityczną Rosji*, „Realia i co dalej. Dwumiesięcznik społeczno-polityczny” , 3(18)/2010, [Internet:] http://realia.com.pl/dzial_4/artykul_80.html (30.07.2010).

в настаящее время является коррумгированная „вертикаль" назначенцев Москвы[60].

Choć znawcy problematyki zwracają uwagę na pozostałości w mentalności Rosjan naleciałości z okresu sowieckiego, to należy podkreślić, że **współczesna polityka zewnętrzna Kremla jest w nieporównywalnym stopniu mniej uzależniona od czynnika ideologicznego**, który w Związku Sowieckim był stałym wyznacznikiem w procesie podejmowania decyzji o użyciu siły zbrojnej.

Zmiany w postawie wobec świata zewnętrznego były widoczne już u schyłku istnienia ZSRS w postaci doktryny Michaiła Gorbaczowa – tak zwanego „nowego myślenia". Doktryna ta zakładała odejście od konfrontacji w polityce międzynarodowej: Zachód już nie był postrzegany w kategoriach wroga, ale zaczął być przedstawiany jako główny sojusznik polityczny i ideologiczny. Co więcej, przyjmując założenie, że żadne państwo nie jest w stanie wygrać wojny jądrowej, zrezygnowano z wyścigu zbrojeń i rozpoczęto redukcję wydatków na cele militarne. Wycofano też wojska z Afganistanu, Węgier, Czecho-Słowacji i Niemiec. Najbardziej głośną propozycją Gorbaczowa była „idea wspólnego europejskiego domu", czyli systemu wielostronnych sojuszy bezpieczeństwa w strefie od Vancouveru do Władywostoku[61].

K. Łastawski wymienia następujące cechy charakterystyczne strategii międzynarodowej Rosji po 1991 roku, doskonale obrazujące zakres zmian, jakie nastąpiły w tej materii w zestawieniu z okresem sowieckim:

- urealnienie rosyjskiej polityki zagranicznej i odstąpienie od marnotrawienia środków w polityce globalnej: ograniczenie rozbudowy broni ofensywnych, przerwanie wspierania w świecie różnych „reżimów rewolucyjnych" i wysyłania doradców do wielu państw,
- demokratyzacja działań w rosyjskiej polityce zagranicznej,
- dominacja interesów państwowych nad racjami ideologicznymi,
- dążenie do zachowania równowagi interesów (zachowanie wystarczalności obronnej, wypełnienie przyjętych zobowiązań rozbrojeniowych)[62].

Z okresu sowieckiego militaryzmu pozostał jednak pewien zewnętrzny styl sprawowania władzy, widoczny szczególnie w okresie prezydentury Władimira Putina. Były prezydent bardzo często demonstrował swój

[60] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 8.
[61] Bryc A., *Koncepcja bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, red. Zięba R., Warszawa 2008, s. 64
[62] Łastawski K., *Koncepcje polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach…*, op. cit., s. 58.

szacunek, by nie powiedzieć miłość, ku armii, ku wojskowej atrybutyce i wojskowemu stylowi rządzenia. Stąd często można było zobaczyć go w takich sytuacjach jak lot myśliwcem, zejście na pokład okrętu podwodnego czy podczas przechadzki w wojskowym mundurze. Siłą rzeczy pojawiało się wrażenie, że w świecie cywilnym Putin czuje się niewygodnie i że chętnie porzuciłby go dla prostego i jednoznacznego świata wojskowych[63]. Pamiętając, jaki stosunek do ojczystych sił zbrojnych przejawiają mieszkańcy Rosji, nietrudno dociec, iż głównym motywem takiego postępowania prezydenta pozostawała chęć zwiększenia popularności rządzącej ekipy.

Inny przykład militarystycznego sposobu myślenia w kręgach rosyjskiej władzy to zjawisko, które Dmitrij Trienin, dyrektor moskiewskiego Centrum Carnegie, określił mianem „securityzacja". Otóż przynależność prezydenta i większości tych, którzy go otaczają, do wojskowej lub wywiadowczej społeczności określa specyficzny sposób odnoszenia się do informacji. Ludzie z tego kręgu starają się ograniczyć społeczeństwu dostęp do informacji i przekazywać ją w kształcie poddanym odpowiedniej manipulacji. Charakterystyczne jest także szczególne zaufanie do informacji pochodzących ze „specjalnych kanałów", a w konsekwencji świadome nastawienie się na jednostronność opinii[64].

Zauważalna jest także nadreprezentacja byłych wojskowych w organach władzy, co, jak zauważa A. Golc, wcale nie znalazło odzwierciedlenia w podniesieniu efektywności struktur państwowych. Przeciwnie, korupcja w regionach, gdzie urzędowali na stanowisku gubernatora byli generałowie, nie spotykała się z adekwatnym przeciwdziałaniem[65].

Osobną kwestią pozostają stosunki między ścisłym centrum władzy skupionym wokół prezydenta, rekrutującym się ze służb bezpieczeństwa i wywiadu, a środowiskiem wyższych wojskowych, w dużym stopniu niezależnych od jakichkolwiek zewnętrznych nacisków. Jak pisze A. Golc:

> Фактически высшый ешелон военных – ето единственное звено федерального правительства, которое может себе позволить игнорировать

[63] Гольц А., *Бремя милитаризма…*, op. cit.
[64] Ibidem.
[65] Ibidem.

распоряжения президента или даже противодействовать им[66].

Jednak prognozowanie jakiegokolwiek konfliktu prezydenta z kręgiem wojskowych wyższego szczebla, który mógłby doprowadzić do zmian u szczytu władzy w państwie rosyjskim pozostaje w sferze daleko idących przypuszczeń i domysłów niemających oparcia w wiarygodnych informacjach.

Fundamentalnym problemem, który należy rozstrzygnąć pozostaje **relacja między charakterem systemu politycznego w Rosji a częstotliwością sięgania przezeń do siły militarnej dla celów polityki zagranicznej**. Rozpatrzyć w tym miejscu wypada przykłady faktycznego zaangażowania Rosji w konflikty zbrojne po roku 1991, poznać ich genezę i formę interwencji. Były to następujące konflikty: na początku lat dziewięćdziesiątych: w Abchazji, Osetii Południowej, w Nagornym Karabachu, w Naddniestrzu, w wojnie domowej w Gruzji i w wojnie domowej w Tadżykistanie, następnie dwukrotnie w Czeczenii (więc *de iure* na terytorium Rosji) oraz w 2008 roku ponownie w Osetii Południowej i w Abchazji przeciw siłom gruzińskim. Zdecydowana większość spośród tych konfliktów rozpoczęła się bez udziału Kremla i stanowiła przykład sporów etniczno-terytorialnych swą genezą sięgających jeszcze czasów stalinowskich z charakterystyczną dla nich polityką przesiedleń. Rosja angażowała się w konflikty już zaistniałe, często oczekując najpierw aprobaty dla swych interwencji społeczności międzynarodowej (KBWE, Rady Europy, mocarstw zachodnich). Nawet, jeśli prowadzone wojny w jakimś stopniu odpowiadały interesom Moskwy, to dyplomacja rosyjska starała się w sposób jak najbardziej dyskretny udzielać pomocy jednej z walczących stron, odwlekając bezpośrednie użycie siły zbrojnej. Gdy natomiast użycie siły przez Rosję już następowało – to pod szyldem operacji przywracania pokoju i stabilizacji. Osobny, tragiczny, przypadek stanowiła wojna w Czeczenii, wynikła z powodu żywiołowego separatyzmu Czeczenów i braku zgody Rosji na pojawienie się nowego bytu parapaństwowego w strefie własnych żywotnych interesów. Trudno jednak na tym przykładzie doszukiwać się szczególnej predylekcji współczesnego kierownictwa rosyjskiego państwa do stosowania przemocy. Obie interwencje czeczeńskie (i wycofanie się z pierwszej) były w decydującej mierze uwarunkowane potrzebami polityki wewnętrznej, a także, jak

[66] Idem, *Социально-политическое положение российских военных*, [w:] *Вооруженные силы России: власть и политика*, ред. Миллер С., Тренин Д., b. m. w., 2005, s. 106.

wspomniano, szczególnym położeniem Czeczenii z punktu widzenia interesów Federacji Rosyjskiej.

Największy konflikt z udziałem Rosji po 1991 roku to „wojna sierpniowa" z Gruzją w 2008 roku. Nie sposób jednak nie zauważyć, że przed zastosowaniem siły zbrojnej Rosja starała się wpłynąć na rząd w Tbilisi wszelkimi możliwymi środkami pozamilitarnymi (politycznymi, ekonomicznymi), aby odszedł od konfrontacyjnego kursu. Gdy zaś wojna już wybuchła, Moskwa starała się za wszelką cenę uniknąć wizerunku agresora kreując odpowiednią politykę informacyjną[67].

Wobec powyższego, **trudno znaleźć jakikolwiek dowód na to, że współczesne kręgi decyzyjne w Rosji są szczególnie skłonne do stosowania środków militarnych dla celów własnej polityki zagranicznej i że podejmują takie działania częściej niż inne podmioty systemu międzynarodowego; trudno też znaleźć bezpośrednią korelację między niedemokratycznym charakterem rosyjskiego systemu politycznego a częstotliwością użycia przez Rosję siły na zewnątrz**. Jedyną przesłanką na rzecz takiego związku jest zjawisko wykorzystania armii w celu zwiększenia popularności rządzącej ekipy wśród społeczeństwa rosyjskiego. Jest to jednak argument „obosieczny", gdyż miały przecież miejsce sytuacje, kiedy to prezydent podejmował decyzje o wycofaniu się z konfliktu dla „odzyskania twarzy" wśród społeczeństwa (np. zakończenie pierwszej wojny czeczeńskiej).

Zaangażowanie w konflikty zbrojne Rosji po 1991 roku często uwarunkowane było obiektywnym czynnikiem w postaci położenia geograficznego w bezpośredniej bliskości terenów niestabilnych, dotkniętych sporami narodowościowymi, społecznymi czy religijnymi. Charakter zaś tego zaangażowania zwykle pozostawał w widocznej zależności od stanowiska społeczności międzynarodowej.

Poglądy rosyjskich elit politycznych na zagadnienie użycia siły militarnej są zróżnicowane – tak jak zróżnicowane pozostają same te elity w generalnej ocenie polityki zagranicznej własnego państwa.

W literaturze przedmiotu przyjął się podział koncepcji i wizji polityki zewnętrznej Rosji na trzy nurty: atlantycki, eurazjatycki i „dynamicznej równowagi**"**[68]. Ogólne cechy tych koncepcji i zasadnicze różnice pomiędzy nimi przedstawia tabela 6.

Za twórcę atlantyckiej koncepcji polityki zagranicznej Rosji uważa się Andrieja Kozyriewa kremlowskiego ministra spraw zagranicznych

[67] Szerzej na temat konfliktów zbrojnych z bezpośrednim udziałem Rosji w dalszej części pracy.
[68] Zob. Łastwaski K., *Koncepcje polityki…*, op. cit., s. 60.

z początku lat dziewięćdziesiątych, a „doktrynę Kozyriewa" ocenia się za najlepiej wyrażającą prozachodni model rozwoju cywilizacyjnego Rosji[69]. Ponadto, wśród zwolenników tej koncepcji wymienia się: premiera Jegora Gajdara, wiceministra spraw zagranicznych Jegora Czurkina, Gienadija Burbulisa, Wiktora Szejnisa, Władimira Kuzniecowa, a także uczonych: Andrieja Kortunowa i Nikołaja Kosołapowa[70].

Tabela 6. Porównanie treści głównych koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej

Dominujące treści	Euroatlantycka	Eurazjatycka	„Dynamicznej równowagi"
Stosunek do NATO	Otwarty	Niechętny	„partnerski"
„Europeizowanie" Rosji	Duże	Ograniczone	Znaczące
Ideologizacja polityki rosyjskiej	Ograniczona	Znacząca	Ograniczona
Stosunek do USA	Pragmatyczny	Niechętny	Pragmatyczny
Stosunek do UE	Bliski	Ostrożny	„partnerski"
Dążenia imperialne	Ograniczone	Rozwinięte	Umiarkowane
Preferowane kierunki aktywności	WNP, Europa, USA	WNP, Chiny, Indie	WNP i mocarstwa świata

Źródło: K. Łastawski, *Koncepcje polityki…*, op. cit., s. 60.

Zwolennicy koncepcji atlantyckiej to ideowi spadkobiercy XIX wiecznych *zapadników* opowiadających się za przyjęciem na gruncie rosyjskim najcenniejszych rozwiązań zachodnich. Współcześnie koncepcja ta opowiada się za rozbudową wielostronnych, wieloaspektowych powiązań z Zachodem i wprowadzeniem w Rosji urządzeń demokratycznych i wolnorynkowych. W zakresie bezpieczeństwa zwolennicy opcji atlantyckiej również opowiadali się za szeroką współpracą euroatlantycką, obejmującą obszar od Vancouveru do Władywostoku, łączącą wysiłki i NATO i KBWE. Ich postulatem było przekształcenie KBWE w instytucje nadrzędną w zakresie polityki bezpieczeństwa wobec NATO, Unii Europejskiej, Unii Zachodnioeuropejskiej, Rady Europy, WNP), co w końcu doczekało się częściowego powodzenie w formie przekształcenia KBWE w OBWE. Co więcej, „atlantyści" domagali się znacznego zmniejszenia wydatków na obronę w Rosji, a konflikty i zagrożenia bezpieczeństwa chcieli likwidować drogą budowania partnerskich, równo-

[69] Potulski J., *Współczesne kierunki…*, op. cit., s. 63.
[70] Łastwaski K., *Koncepcje polityki…*, op. cit., s. 60.

prawnych relacji z nowopowstałymi państwami w obszarze posowieckim oraz poprzez działania podejmowane w stałym dialogu ze społecznością międzynarodową[71]. Nie sposób więc mówić o jakimkolwiek potencjale agresywności wobec świata zewnętrznego w koncepcjach tego środowiska.

Kolejna koncepcja, popularna wśród rosyjskich elit, określana mianem eurazjatyckiej lub neoeurazjatyckiej, wywodzi się z przedwojennych jeszcze teorii (m. in. N. Trubeckoj, L. Gumilow) i charakteryzuje się dominacją myślenia geopolitycznego. Koncepcja ta na plan pierwszy wysuwa wyjątkowość i niepowtarzalność cywilizacji rosyjskiej oraz opowiada się za budowaniem „Trzeciej drogi" między Wschodem i Zachodem. Współcześnie wśród neoeurazjatów możemy znaleźć takie postacie jak Władimir Łukin, Aleksander Bowin, Anatolij Sobczak, Jewgienij Abramcurmow czy też znany reżyser Nikita Michałkow. Głównym ideologiem tego środowiska jest współcześnie Aleksandr Dugin. W zakresie bezpieczeństwa militarnego państwa neoeurazjaci opowiadają się za zwiększeniem wydatków na cele obronności oraz za zachowaniem rosyjskiej obecności wojskowej poza granicami państwa. Można powiedzieć, że są reprezentantami tych wszystkich grup, które zainteresowane są w stałym wysiłku produkcyjnym kraju na rzecz obronności, a więc pracowników kompleksu wojskowo-przemysłowego i środowiska oficerów wyższego szczebla, którym bliska jest wielkomocarstwowa retoryka (notabene praca Dugina *Основы геополитики* jest podręcznikiem w rosyjskich szkołach oficerskich).

Swoisty geograficzny determinizm w refleksji neourazjatów każe im postrzegać swój kraj jako znajdujący się w ciągłej rywalizacji ze światem atlantyckim oraz Chinami. Stąd ostre protesty tego środowiska w sprawie rozszerzenia NATO na wschód czy postulaty, by zachować rosyjskie bazy morskie na terenie państw bałtyckich. Łatwo dostrzec, iż w środowisku tym istnieje skłonność do postawy konfrontacyjnej, skłonność do postrzegania świata jako areny rywalizujących ze sobą mocarstw (będących nośnikiem osobnych wartości cywilizacyjnych) a polityki międzynarodowej jako „gry o sumie zerowej"[72]. Zaznaczyć jednak i należy, że neourazjaci, choć są środowiskiem głośnym i stosunkowo popularnym wśród elity intelektualnej, nigdy nie mieli znaczącego wpływu na ośrodek decyzyjny w Rosji i ich koncepcje należy traktować jedy-

[71] Ibidem, s. 61; Bryc A., *Rosja w XXI wieku*…, op. cit., s. 9; Potulski J., *Współczesne kierunki*…, op. cit., s. 64-65.

[72] Łastwaski K., *Koncepcje polityki*…, op. cit., s. 63. Por. Nowak A., *Pokusy geopolityki rosyjskiej (po 1991 roku)*, [w:] idem, *Od imperium do imperium. Spojrzenia na historię Europy wschodniej*, Kraków, 2004.

nie jako hipotetycznie możliwe do w cielenia w życie w przyszłości. Co i tak pozostaje trudne do wyobrażenia, zważywszy na stopień natężenia myślenia ideologicznego w ich programie.

Koncepcja, którą realizują aktualnie znajdujące się u władzy elity określa się mianem koncepcji „dynamicznej równowagi". Zakłada ona zachowanie równowagi interesów rosyjskich w wielobiegunowym świecie i traktowanie Rosji jak niepowtarzalnego mocarstwa, którego głównym współcześnie zadaniem jest zapewnienie możliwości wewnętrznej modernizacji i wzmocnienia. Celem zaś tego jest umożliwienie w przyszłości zwiększenia roli Rosji w polityce międzynarodowej. Autorstwo tej koncepcji przypisuje się Władimirowi Putinowi, a wśród popierających ją osobistości wymienia się wielu polityków, takich jak: Jurij Skokow, Oleg Łobow, Aleksiej Arbatow, Siergiej Iwanow i Igor Iwanow, a także wybitnych ekspertów: Siergieja Karaganowa, Gleba Pawłowskiego i Dmitrija Trienina. Koncepcja „dynamicznej równowagi" jest tak atrakcyjna, szeroka i pragmatyczna zarazem, iż zyskała sobie uznanie u wcześniejszych zwolenników „atlantyzmu" i neoeurazjatyzmu. Jej główne założenie to zachowanie równego dystansu wobec różnych ośrodków siły w świecie i utrzymanie przez polityków rosyjskich „wolnej ręki" wobec rozwoju sytuacji międzynarodowej. Jej zwolennicy opowiadają się za ścisła współpracą z siedmioma najwyżej rozwiniętymi państwami świata, a także za strategiczną współpracą z Unią Europejską i Chinami.

W obszarze obronności koncepcja ta zakłada zachowanie statusu mocarstwa nuklearnego dla zachowania możliwości odstraszania wobec potencjalnych agresorów na terytorium Rosji lub jej sojuszników z WNP (dotyczy to także „szeroko zakrojonej" agresji siłami konwencjonalnymi), ale także współpracę z USA w zakresie ograniczenia strategicznych zbrojeń jądrowych. W polityce zwolenników koncepcji „dynamicznej równowagi" w zakresie bezpieczeństwa militarnego widoczna jest daleko posunięta pragmatyczność wobec zachodzących w świecie procesów związanych z likwidacją konfliktów i zagrożeń[73]. Z jednej strony na przykład Rosja otworzyła przestrzeń powietrzną dla amerykańskich samolotów w czasie wojny w Iraku, udostępniała im bazy w byłych republikach radzieckich Azji Środkowej i przekazywała informacje wywiadowcze dla potrzeb wojny w Afganistanie, ale też, z drugiej strony, nie wahała się wejść w stan wojny z Gruzją, kiedy uznała, że wpływy amerykańskie w jej bezpośrednim otoczeniu ulegają niebezpiecznemu wzmocnieniu. Trudno nie docenić sukcesów takiej polityki i nie dostrzec

[73] Łastwaski K., *Koncepcje polityki…*, op. cit., s. 65-67.

widocznego wzrostu znaczenia Rosji w świecie, jaki nastąpił dzięki polityce ekipy W. Putina.

Podsumowując należy zaznaczyć, że **wśród elit mających wpływ (w przeszłości lub obecnie) na politykę zewnętrzną Rosji, a więc wśród „atlantystów" i zwolenników koncepcji „dynamicznej równowagi", nie sposób dostrzec wyjątkowej predylekcji do stosowania środków militarnych**, a także, że **zwolennicy rozwiązań zawierających w sobie pewien potencjał konfliktowości i agresji (neoeurazjaci) znajdują się na pozycjach niepozwalających bezpośrednio oddziaływać na centrum decyzyjne polityki zewnętrznej Rosji**.

Pozostaje jeszcze zwrócić uwagę na **„transnarodowe naciski na kształtowanie się norm"**, według definicji Lantisa i Howletta, które w jakimś stopniu wpływać mogą na ewentualne kulturowe źródła użycia siły militarnej przez Rosję. Wybitny badacz konfliktów międzynarodowych Joseph S. Nye jr. w swojej pracy[74] wymienia kilka nurtów w powszechnej myśli politycznej, które współcześnie odnoszą się do zagadnienia wojny, jej źródeł i sposobów jej zapobiegania. Jeden z nich, mający najstarsze korzenie, to federalizm, który problem anarchii w stosunkach międzynarodowych, który odpowiada za cały potencjał konfliktowy, pragnie zlikwidować poprzez budowę międzynarodowej federacji. W ramach federacji państwa miałyby się zgodzić na rezygnację z utrzymywania narodowych potencjałów wojskowych oraz zaakceptować do określonego stopnia władzę uniwersalnego rządu światowego. Inna teoria, funkcjonalizm, przewidywała, że wzrastające zależności ekonomiczne i społeczne, przekraczające granice państwowe, są w stanie wytworzyć powszechne wspólnoty, które wyrzekną się wojny[75].

Realistyczne spojrzenie na obie te teorie podpowiada, że są one dość wątpliwe w swych założeniach, gdyż ograniczenie znaczenia państw narodowych wcale nie musi wpływać na częstotliwość konfliktów, które przecież współcześnie coraz częściej prowadzone przez są przez podmioty pozapaństwowe.

Kolejny nurt, najdalej wprowadzony w sferze praktycznej, to regionalizm, z Unią Europejską, jako przykładem najdoskonalszego jak na razie modelu integracji regionalnej, który jednocześnie doprowadził do zaniku konfliktów na własnym terenie[76]. Jednak łatwo dostrzegalnym jest, że Unia Europejska w dużym stopniu uzależniona jest w zakresie bezpieczeństwa militarnego od struktur transatlantyckich z NATO na

[74] Nye J. S. jr, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, Warszawa 2009.
[75] Ibidem, s. 359.
[76] Ibidem, s. 360.

czele i sama jako taka ma niewielkie osiągnięcia w tak zwanej wspólnej polityce bezpieczeństwa i obrony. Trudno też znaleźć inny przykład w świecie, który pokazywałby, że integracja regionalna w wyraźny sposób zapobiega pojawianiu się konfliktów.

Dalej, pewną popularność zdobył ekologizm zapoczątkowany książką Richarda Falka *Ta zagrożona planeta* (*This Endangered Planet*). Falk wskazywał w niej na rosnące znaczenie podmiotów transnarodowych i nieterytorialnych oraz narastające współzależności w sytuacji, gdy zasoby są ograniczone. Prognozował, iż nastąpi oddolna ewolucja wartości, która pozwoli wyjść poza ramy myślenia w kategoriach państwa narodowego i związanych z tym konfliktów. Poprzez oddolny antykolonializm, antyrasizm, starania o większą równość między ludźmi i troskę o zachowanie środowiska naturalnego miały powstać nowe reżimy dbające o kurczące się zasoby. W konsekwencji miały się wytworzyć międzynarodowe normy nakazujące pokój, sprawiedliwość i równowagę ekologiczną, słowem: nowy porządek światowy[77]. Bieg wypadków okazał się odmienny od idealistycznych prognoz i życzeń Falka. Wiele państw wyżej nad troskę o środowisko naturalne postawiło rozwój gospodarczy, ponadto zaś nowe technologie pozwalają na ograniczenie zanieczyszczeń bardziej niż mógł to sobie wyobrazić Falk.

Kolejna z koncepcji szczególną wagę przywiązuje do rewolucji informacyjnej i funkcjonuje pod mianem „cyberfeudalizmu". Jego twórcy, P. Drucker czy A. i H. Tofflerowie przewidują, że „zcentralizowane systemy biurokratyczne z XX wieku przekształcą się w zdecentralizowane instytucje wieku XXI, a za większość funkcji dotąd rządowych odpowiedzialność przejmą prywatne organizacje non profit"[78]. E. Dyson dopowiada, iż powstaną nowe struktury i wzorce rządzenia oparte już nie na zasadzie terytorialnej jurysdykcji rządów, ale jako zdecentralizowane organizacje i wirtualne wspólnoty w Internecie. Oznacza to dobrowolność zrzeszania się, możliwość funkcjonowania w wybranym przez siebie układzie. Ten nowy wzorzec nakładających się na siebie wspólnot oraz zależności stanowić ma nowoczesny odpowiednik świata feudalnego[79]. Nawet gdybyśmy uznali powyższe prognozy za wiarygodne (choć pozostaną one zapewne jeszcze długo niesprawdzone), to zagadnienie konfliktu i wojny w ich modelu pozostaje nierozwiązane. Można sobie przecież wyobrazić starcia między poszczególnymi wirtualnymi wspólnotami

[77] Ibidem, s. 361.
[78] Ibidem, s. 362.
[79] Ibidem.

i mieliśmy już do czynienia z wykorzystaniem technologii internetowych do ataków na przeciwnika.

Wszystkie wyżej wymienione nurty, choć zyskały pewną popularność i oddziałują na proces kształtowania się norm życia międzynarodowego, nie przekonują jednak o zmierzchu państwa narodowego i tradycyjnych zasad realizmu politycznego z państwocentryzmem na czele. Ciągle to państwo zapewnia ludziom możliwość realizacji trzech podstawowych potrzeb: bezpieczeństwa fizycznego, ekonomicznego dobrobytu i identyfikacji wspólnotowej.

Empiryczne podejście do współczesnych zjawisk z zakresu bezpieczeństwa militarnego wskazuje też, że państwo narodowe ciągle za jeden z kluczowych instrumentów realizacji swoich celów uznaje siłę zbrojną. Najlepiej określił to B. Balcerowicz:

> nie nadszedł koniec historii, nie nastąpił koniec geopolityki i geostrategii; geopolityki nie wyparła geoekonomika. Wbrew prognozom, po świecie nie krąży widmo pokoju i demokracji. Nie zostały zmarginalizowane role i funkcje sił zbrojnych. Siły zbrojne okazały się w nowej rzeczywistości instrumentem użytecznym w polityce państw, w kształtowaniu środowiska bezpieczeństwa, stosunków międzynarodowych[80].

Powyższy opis sytuacji międzynarodowej doskonale oddaje też sposób postrzegania świata zewnętrznego przez decydentów rosyjskich. Nawet daleko idąca ekonomizacja polityki zewnętrznej Rosji w okresie obowiązywania wysokich cen na surowce energetyczne nie skutkowała przesunięciem czynnika militarnego na drugi plan. Przeciwnie, wobec „remilitaryzacji stosunków międzynarodowych", do którego to zjawiska doszło za sprawą polityki Stanów Zjednoczonych w nowym wieku, Rosja również prowadzi aktywną politykę w zakresie obronności, tak na szczeblu regionalnym, jak i globalnym.

Ocena wpływu czynników kulturowych na częstotliwość użycia siły militarnej przez Rosję jest możliwa dzięki odwołaniu się do teorii przyczynowości w stosunkach międzynarodowych. W teorii przyczynowości wyróżnia się teorie jednoprzyczynowe (wyjaśniają zjawiska na arenie międzynarodowej za pomocą jednej zmiennej przyczynowej/niezależnej), teorie wieloprzyczynowe (wyjaśniają zjawiska oddzia-

[80] Balcerowicz B., *Powrót siły*, [Internet:] http://www.pl.ism.uw.edu.pl/images/stories/Publikacje/ebiblioteka/BalcerowiczPowrotsily.doc (30.09.2010).

ływaniem dwóch lub więcej zmiennych niezależnych) oraz teorie jednoprzyczynowe zmodyfikowane (zakładają istnienie jednej zmiennej niezależnej, ale uznają także wpływ zmiennych interweniujących)[81].

Czynnik kulturowy (czy raczej: mentalnościowy), aprobująco traktujący użycie siły militarnej przez własne państwo, jest w przypadku Rosji widoczny i stosunkowo trwały. Jego źródła to między innymi środowisko geograficzne, klimat i przede wszystkim doświadczenia historyczne. Jednak w chwili obecnej znaczenie tego czynnika jest zbyt małe, by traktować go jako zasadniczą zmienną przyczynową. Nie może być traktowany jako siła sprawcza konfliktów zbrojnych z udziałem Rosji gdyż jest skutecznie neutralizowany przez wysoce pragmatycznie nastawione kręgi władzy, nie ma już powszechnego zasięgu wskutek postępującej zmiany pokoleniowej oraz zmiany wartości z kolektywnych na indywidualne. Niemniej jego oddziaływanie jest nadal widoczne: jeśli wziąć pod uwagę charakter systemu politycznego Rosji, to staje się oczywiste, że władza może bez większego wysiłku odwołać się do właściwego Rosjanom terytoriocentryzmu czy do wpojonych w przeszłości zasad życia społecznego, opartych na wzorach wojskowych. Tym samym użycie siły militarnej przez Rosję, w zestawieniu z krajami zachodnimi, nie spotyka się zwykle ze zbyt silnym oporem społecznym.

W tych uwarunkowaniach rolę czynnika mentalnościowego aprobująco traktującego użycie siły zbrojnej w przypadku Rosji najłatwiej umiejscowić za pomocą teorii jednoprzyczynowej zmodyfikowanej. Czynnik mentalnościowy nie jest tu zmienną przyczynową, ale zmienna interweniującą, oddziaływującą na ostateczny rezultat, lecz nie mającą decydującego znaczenia. Innymi słowy: decyzja o użyciu przez Rosję siły militarnej w chwili obecnej może mieć miejsce tylko w oparciu o bardziej wymierne przesłanki niż czynnik mentalnościowy, jednak ten ostatni w sytuacji zagrożenia konfliktem przeważa na rzecz podjęcia kroków wojennych.

1.2. ROSYJSKA MYŚL WOJSKOWA WOBEC NOWYCH WYZWAŃ

Analizując współczesną rosyjską myśl strategiczną nie sposób nie wyjść od osiągnięć myśli sowieckiej, która – przez pewien okres – osiągała wysoki poziom i której siła oddziaływania zachowuje swoją moc do dziś.

[81] Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007, s. 34-36.

Rozwój sowieckiej strategii militarnej był w dużym stopniu uzależniony od ideologicznych uwarunkowań i sytuacji wewnętrznej w ZSRS i jej otoczeniu międzynarodowym. Pierwsze z wartościowych założeń doktrynalnych były autorstwa Michaiła Frunze, który sformułował koncepcję „jednolitej doktryny militarnej", integrującej front i zaplecze, łączącej w jeden organizm gospodarkę, społeczeństwo i armię. W jego wizji wojna miała mieć charakter rewolucyjno-klasowy, wszechogarniający i masowy, z decydującym znaczeniem techniki. Przewidując długotrwałość przyszłej wojny Frunze dopuszczał wykorzystanie zarówno strategii wyczerpywania jak i strategii błyskawicznych uderzeń. Wybijającymi się elementami jego koncepcji były: pełne zaangażowanie zaplecza dla potrzeb masowej wojny i decydująca rola technologii w uzbrojeniu[82].

Kolejny z teoretyków, Michaił Tuchaczewski, stworzył doktrynę „głębokiej penetracji", opowiadał się za przeprowadzeniem następujących po sobie operacji, ze ścisłym współdziałaniem wojsk zmechanizowanych, mobilnej artylerii i lotnictwa, połączonych wspólną myślą strategiczną. By było to możliwe, należy wcześniej nagromadzić jak najwięcej sił i środków do prowadzenia wojny. Był również Tuchaczewski gorącym zwolennikiem nowych technologii w uzbrojeniu[83].

Ważnym wydarzeniem było wydanie podręcznika *Strategia* w 1926 roku, autorstwa Aleksieja Swieczina, teoretyka wojny na wycieńczenie, w której zwycięstwo odnosi strona silniejsza gospodarczo. By zrealizować zakładane cele strategiczne należy skupiać się nie tyko nad siłami zbrojnymi kraju, ale nad wszelkimi innymi jego zasobami[84]. Również w 1926 roku, podczas konferencji w Akademii Wojskowej im. Frunzego w Moskwie, Andriej Zajączkowskij jednoznacznie opowiedział się za stanowiskiem, według którego strategia natarcia miała zdecydowaną przewagę nad strategią obronną. To natarcie pozwala zachować inicjatywę w rękach dowództwa oraz daje możliwość szybkiego zwycięstwa nad wrogiem i zakończenia wojny. Pogląd ten był dominujący w latach trzydziestych, aż do wybuchu wojny światowej i zgodnie z nim sowieckie siły zbrojne były szkolone i przygotowywane jedynie do działań zaczepnych. Potwierdzał to m. in. *Regulamin polowy RKKA* z 1939 roku, który zakładał prowadzenie działań jedynie ofensywnych z zaleceniem szybkiego przeniesienia ich na terytorium przeciwnika w celu rozbicia jego sił przy poniesieniu jak najmniejszych strat własnych. Jak podkreśla L. Wy-

[82] Kuźniar R., *Polityka i siła…*, op. cit., s. 99. Wyszczelski L., *Teorie wojenne i ich twórcy na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2009, s. 398.
[83] Ibidem, s. 399-400. Kuźniar R., *Polityka i siła…*, op. cit., s. 99.
[84] Ibidem, s. 100.

szczelski, w *Regulaminie* słowo „obrona" nie występowało ani razu[85]. Było to z pewnością przyczyną olbrzymich strat w pierwszym okresie walk z Niemcami w II wojnie światowej.

Z drugiej jednak strony, jak zauważa, R. Kuźniar, Sowieci wygrali ostatecznie tę straszną batalię dzięki mobilizacji całego kraju dla celów prowadzenia działań zbrojnych (koncepcja Frunzego) i większej wytrzymałości w wojnie na wycieńczenie (koncepcja Swieczina)[86].

Okres powojenny w historii sowieckiej myśli strategicznej upłynął pod znakiem stagnacji w związku ze stalinizmem, niesprzyjającym w oczywisty sposób swobodnej dyskusji. Nowe wyzwania wniósł rozwój technologii rakietowo-nuklearnej i to właśnie temat wojny jądrowej zdominował na długi okres rosyjską myśl wojskową. Przyszłą wojnę rozpatrywano jako globalną i nuklearną zarazem.

Koncentracja na wojnie rakietowo-jądrowej była tak silna, że nastąpiła atrofia myśli strategicznej poświęconej wojnie prowadzonej siłami konwencjonalnymi. Przewidywano zastosowanie broni atomowej tak na szczeblu strategicznym, jak i operacyjnym i taktycznym. Kolejne uderzenia jądrowe miały być kierowane w siły zbrojne nieprzyjaciela, ośrodki miejsko-przemysłowe, ludność, co w konsekwencji miało zniszczyć potencjał ekonomiczny i morale wroga. Siłom konwencjonalnym pozostawiono jedynie końcowe zadanie zagospodarowania zwycięstwa. Realizacji takiego scenariusza zapobiec mogła tylko jedna możliwość – wyprzedzające uderzenie nieprzyjaciela. Stąd stała obawa przed atakiem wyprzedzającym, rozbudowywanie arsenałów jądrowych, aby móc zadać przeciwnikowi w początkowej fazie konfliktu tak dotkliwe straty, by nie był w stanie dalej prowadzić działań. Z tego samego powodu poważnie brano pod uwagę możliwość ataku uprzedzającego.

Wśród takich założeń następowało stopniowe kostnienie sowieckiej strategii militarnej. Wynikało to z ograniczeń związanych z koniecznością liczenia się z ideologiczną, marksistowsko-leninowską, podstawą teorii wojen, z zamknięcia dyskusji do wąskiego grona oficerów sztabu generalnego, a także z braku interakcji między strategami wojskowymi a sferą polityki. W rezultacie **Związek Sowiecki konsekwentnie stawiał na tradycyjne kategorie ilości i siły i na utrzymanie parytetów uzbrojenia w stosunku do USA**[87].

Jak się okazało, było to błędne założenie, które w konsekwencji znacząco przyczyniło się do upadku Związku Sowieckiego.

---

[85]Wyszczeslski L., *Teorie wojenne…*, op. cit., s. 404.
[86] Kuźniar R., *Polityka i siła…*, op. cit., s. 100.
[87] Ibidem, s. 104-106.

W autorskim przeglądzie stanu współczesnej rosyjskiej myśli strategicznej, Igor Popow stwierdza, że **aktualnie upadły wszystkie teoretyczne i metodologiczne konstrukcje czasów sowieckich i metodologiczny kryzys, który dotknął całą rosyjską naukę, siłą rzeczy dotknął i nauk wojskowych**. W konsekwencji dokonał się głęboki podział w środowisku wojskowych uczonych i specjalistów: jedni mimo wszystko pozostali wierni starej, sowieckiej szkole wojskowej, dopuszczając tylko minimalną modernizację tradycyjnych założeń, inni zaś stali się zwolennikami radykalnie nowych, nietradycyjnych, poglądów i idei w zakresie wojskowości[88].

Koniecznie należy też nadmienić, iż czynnikiem w zasadniczym stopniu oddziaływującym na stan współczesnej rosyjskiej refleksji strategicznej są osiągnięcia w zakresie prowadzenia walki zbrojnej autorstwa amerykańskich teoretyków oraz „podpatrzone" u Amerykanów ich doświadczenia w czasie ostatnich wojen. Były to konflikty: w Zatoce Perskiej (1991 r.), w Jugosławii (1999 r.) oraz w Iraku (w 1998 r., i od 2003 r.) i w Afganistanie (od 2001 r.). Konflikty te określiły kluczowe problemy współczesnej nauki wojskowej, wśród których należy wymienić: wojnę bezkontaktową z użyciem broni precyzyjnego rażenia (a także związaną z tym ewolucję statusu broni jądrowej) oraz walkę z podmiotami pozapaństwowymi. Problemy te w jakimś stopniu odpowiadają dwóm kluczowym zagrożeniom w sferze bezpieczeństwa militarnego w XXI wieku, wśród których rosyjski badacz Dmitrij Trienin wymienił trudności mogące wystąpić w związku z posiadaniem broni jądrowej przez podmioty pozapaństwowe oraz zagrożenia, jakie wywołuje terroryzm międzynarodowy[89].

Za I. Popowem należy przyjąć, że współcześnie w rosyjskiej myśli wojskowej istnieją dwa nurty: konserwatywny i nowatorski. Obydwa z nich posiadają i swoich „sztandarowych" reprezentantów. W przypadku orientacji konserwatywnej jest to **gen. Machmut Gariejew** (ur. 1923), w przypadku nowatorskiej – **gen. Władimir Slipczenko** (1935-2005).

Gen. Slipczenko najbardziej z rosyjskich teoretyków docenił znaczenie konfliktu w Zatoce Perskiej w 1991 roku. Jak pisze:

> В войне в зоне Персидского залива впервые (od czasu pojawienia się broni jądrowej - TWG) изменился характер войны в целом, произашла настаящая революция в военном деле, хотя есть и те, кто по

[88] Попов И., *Военная мысль современной России*, [Internet:] http://futurewarfare.narod.ru/theoryRF.html (10.08.2010).
[89] Тренин Д., *Войны XX века*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1132 (10.08.2010).

> различным причинам не хотел бы это замечать. (...) Наступает новая эра войн оружия высоких технологий, эра значительного высвобождения человека и вообще живой силы от участияв вооруженной борбе[90].

Przyczyną tej rewolucji jest **zmierzch ery jądrowej i wejście do uzbrojenia wojsk środków precyzyjnego rażenia**.

Dominującą pozycję w analizach i prognozach autorstwa gen. Slipczenko, zajmuje przejście od wojen piątego pokolenia (w których główną rolę odgrywały siły jądrowe i doktryna odstraszania) do wojen szóstego pokolenia (w których decydujące znaczenie będzie mieć walka bezkontaktowa przy użyciu broni precyzyjnego rażenia). Jedną z przyczyn zmiany generacji wojen, zdaniem tego teoretyka, jest fakt, iż **potencjał jądrowy nie spełnia w obecnych warunkach funkcji odstraszania potencjalnego wroga w zadowalającym stopniu**.

Klasycznym celem wojny zawsze było pokonanie sił zbrojnych przeciwnika i zmuszenie go do spełnienia własnej woli. Od momentu pojawienia się technologii nuklearnej, zasadniczo zmienił się charakter rywalizacji zbrojnej. W wieku rakietowo-jądrowym, w związku z niszczącym potencjałem broni atomowej, celem potencjalnego ataku stają się już nie siły zbrojne nieprzyjaciela, ale całe terytorium i cała ludność walczących stron jednocześnie. W konsekwencji, **ewentualna wojna jądrowa, przywodząc do zupełnego zniszczenia obydwu stron, nie prowadzi do osiągnięcia ani strategicznych, ani politycznych celów**[91]. Tę samą myśl w następujący sposób wyraża inny analityk wojskowy, płk W. Krugłow:

> ядерное оружие стало неуправляемым по последствиям, его широкомасштабное применение выявляет факторы, выходящие из-под контроля людей. Эти факторы как бы вырываются за рамки вооруженной борьбы, приобретают самостоятельность и выступают в качестве «третьей» силы, которая начинает бороться против обеих воюющих сторон. Чем сильнее стремятся к победе в ядерной войне через увеличение применяемых ядерных зарядов, тем сильнее действие этой «третьей силы»[92].

Niszczące konsekwencje użycia broni jądrowej byłyby tak silne, iż wszelkie ewentualne korzyści ze zwycięstwa – polityczne, ekonomiczne

[90] Слипченко В., *Война будущего (прогностический анализ)*, [Internet:] http://bookap.info/psywar/slipchenco/gl1.shtm (15.08.2010).
[91] Ibidem.
[92] Круглов В., *Какой будет вооруженная борьба в будущем*, „Обозреватель" [Internet:] http://www.nasledie.ru/oboz/N08_00/08_13.HTM (10.08.2010).

i inne – stałyby się bezwartościowe. Tym samym **„zwycięstwo" w wojnie jądrowej trzeba traktować jako bezsensowne i niepotrzebne**. Jak pisze płk Krugłow, **wystąpiło radykalne przeciwieństwo między celami a środkami prowadzenia wojny**[93].

Przywodzi to do wniosku, że **broń nuklearna jest skrajnie nieużyteczna**. Jak zaznacza gen. Slipczenko, przerosła ona cele, dla których została stworzona (czyli pokonanie nieprzyjaciela w sensie wojskowym). Paradoksalnie jednak, arsenały jądrowe przez długi czas pozwalały zachować pokój w warunkach zimnej wojny między dwoma blokami polityczno-wojskowymi. Było to możliwe dzięki efektowi odstraszania powstałemu wskutek samego posiadania broni jądrowej.

Sytuacja zmieniła się po zakończeniu zimnej wojny, gdy przyśpieszenia i natężenia nabrało zjawisko tak zwanego „horyzontalnego rozprzestrzeniania" broni atomowej, czyli wchodzenia w jej posiadanie kolejnych państw i podmiotów pozapaństwowych. **Możliwość, że środki masowego rażenia znajdą się w posiadaniu podmiotów niekalkulujących w sposób racjonalny, prowadzi do sytuacji, w której doktryna odstraszania atakiem jądrowym traci swą aktualność**[94].

Płk Krugłow dostrzega w zachodzących zmianach też bardziej ogólną prawidłowość. Otóż powstałe przeciwieństwo między celami i środkami prowadzenia wojny zaczęło rozwiązywać się drogą **zamiany „niesterowalnej" broni jądrowej na „sterowalną" broń konwencjonalną (wysoko precyzyjną i dalekiego zasięgu)**, która pozwala już osiągnąć cele wojny i czyni ją kontrolowaną, a zwycięstwo – po prostu możliwym[95].

Nie dziwi więc, zdaniem gen. Slipczenko, iż Stany Zjednoczone, najwyżej rozwinięty kraj świata, opowiadają się za jak najdalej posuniętym rozbrojeniem w zakresie zbrojeń jądrowych i poszukują nowych rozwiązań technologicznych, które dadzą możliwość kierowania konfliktem i pozwolą osiągnąć stan bezpieczeństwa bez ryzyka katastrofy światowej.

Opisane wyżej uwarunkowania powodują właśnie, zdaniem analityków, **przejście do kolejnej generacji wojen.** Gen. Slipczenko określa je jako **wojny bezkontaktowe z zastosowaniem dużej ilości broni precyzyjnego rażenia**[96].

---

[93] Ibidem.
[94] Слипченко В., *Война будущего…*, op. cit.; Por. Walton D., Gray C., *Druga epoka nuklearna: broń jądrowa w XXI wieku*, [w:] *Strategia we współczesnym świecie…*, op. cit., s. 227-229.
[95] Круглов В., *Какой будет…*, op. cit.
[96] Слипченко В., *К какой войне должны готовится вооруженные силы*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=9&article=356.

Definiując broń precyzyjnego rażenia[97] (w języku rosyjskim: высокоточное оружие, ВТО; w angielskim: precision-guided munitions, PGMs) gen. Slipczenko stwierdza, że jest to taki rodzaj kierowanej broni konwencjonalnej, który prawdopodobieństwo rażenia małych celów, znajdujących się w odległościach międzykontynentalnych, bez względu na warunki zewnętrzne i przeciwdziałanie przeciwnika, już za pierwszym uderzeniem zbliża do stu procent. Systemy broni precyzyjnego rażenia to organiczne połączenie wysokoefektywnych środków rozpoznania, kierowania i rażenia. Środki te nie tylko niemal zrównują się z bronią atomową w zakresie skuteczności rażenia celów, ale mają też nad nią wyjątkową przewagę: przedkładają celność nad skalę zniszczenia i tym samym nie wywołują ekologicznej katastrofy[98].

Jak podkreśla gen. Slipczenko, ważnym zjawiskiem związanym z rozwojem wojny bezkontaktowej jest **przejście od odstraszania atakiem jądrowym do odstraszania niejądrowego**. Prognozowane odstraszanie bronią precyzyjnego rażenia ma tę przewagę nad tradycyjnym odstraszaniem jądrowym, iż nie tylko niesie za sobą *groźbę* naniesienia niemożliwego do przyjęcia przez przeciwnika uderzenia, ale daje możliwość *rzeczywistego zrealizowania* takiego posunięcia – co w wypadku broni masowego rażenia spotyka się przeszkodami natury moralnej, psychologicznej, ekologicznej itd. **Odstraszający efekt groźby użycia broni precyzyjnego rażenia będzie więc bez porównania silniejszy od nierealnej groźby wykorzystania broni jądrowej** – twierdzi Slipczenko. Oznacza to wyjście z „jądrowego zaułka".

Co nie bez znaczenia, zastosowanie środków precyzyjnego rażenia (które, mimo swojego zaawansowania technologicznego, uznawane są za zbrojenia konwencjonalne), jest bez porównania bardziej akceptowalne przez społeczność międzynarodową niż użycie broni jądrowej. Wszystko wskazuje więc na to, iż funkcje odstraszania przed agresją wezmą na

[97] W polskiej literaturze przedmiotu istnieje monografia poświecona środkom tego rodzaju: Koruba Z., Osiecki J., *Budowa, dynamika i nawigacja wybranych broni precyzyjnego rażenia*, Kielce 2006.

[98] Слипченко В., *Война будущего…*, op. cit. Dla porównania, encyklopedyczna definicja broni precyzyjnego rażenia brzmi: "Высокоточное оружие - управляемое оружие, способное поражать цель первым пуском (выстрелом) с вероятностью не менее 0,5 на любой дальности в пределах его досягаемости. К высокоточному оружию зарубежные военные специалисты относят различные наземные, авиационные и корабельные ракетные комплексы, бомбардировочные и артиллерийские комплексы управляемого вооружения, а также разведывательно-ударные комплексы", *Военный энциклопедический словарь*, Za: Белоус: В. С., *Высокоточное оружие: сдерживание или война?* „Независимое военное обозрение" [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2005-03-18/6_arm.html (01.08.2010).

siebie właśnie arsenały precyzyjnie kierowanych pocisków. Według gen. Slipczenko nastąpi to stopniowo, poczynając od lat 2010-2015 i z im bardziej rozwiniętym państwem będziemy mieli do czynienia – tym większy będzie udział w jego siłach precyzyjnie kierowanych pocisków[99].

Według prognozy gen. Slipczenko w przyszłości nastąpi podział na te kraje, które odstaną w wojskowym rozwoju i będą zmuszone liczyć tylko na posiadane przez siebie uzbrojenie jądrowe oraz na te, które dzięki osiągniętemu przez siebie poziomowi ekonomicznemu i naukowo technicznemu, wejdą w posiadanie broni precyzyjnego rażenia. Wywoła to **zaostrzenie stosunków międzynarodowych i nowy wyścig zbrojeń**[100].

Fakt, że na wyposażeniu niektórych krajów pozostanie broń atomowa doprowadzi do tego, że inne państwa będą zmuszone do działań służących zabezpieczeniu się przed atakiem nuklearnym. Odbije się to na kształcie sił zbrojnych najwyżej rozwiniętych krajów. W ich skład wchodzić będą więc już nie tylko ofensywne systemy broni precyzyjnego rażenia, ale też **systemy obronne, zdolne odeprzeć atak jądrowy bez konieczności uciekania się do odwetowego uderzenia jądrowego** (ta tendencja widoczna jest już w planach budowy „tarczy antyrakietowej" przez USA).

W najbliższej przyszłości siły zbrojne nie będą już dzieliły się na rodzaje wojsk według kryterium: ląd, morze, powietrze, Najnowsze środki rozpoznania i walki łączą w jedno informacyjne pole przestrzeń kosmiczną, powietrzną, morską i lądową. Siły zbrojne będą dzielić się na dwa funkcjonalne rodzaje: strategiczne siły obronne i strategiczne siły ofensywne (w których środki jądrowe stanowić będą zaledwie część)[101].

W wojnie szóstego pokolenia bezpośrednie starcia z siłami nieprzyjaciela przestaną być konieczne. W aspekcie przestrzennym prowadzenia działań nastąpi bowiem zdecydowana zmiana. **Na działania zbrojne będzie składać przede wszystkim całokształt uderzeń z przestrzeni powietrznej i kosmicznej, nakierowanych na wybrane, rozproszone, najważniejsze cele i obiekty nieprzyjaciela**. **Wojna przenosi się więc w sferę powietrzną i kosmiczną, rozciągnięte horyzontalnie fronty lądowe stają się bezużyteczne gdyż podstawowe działania obronne i ofensywne będą skoncentrowane w płaszczyźnie pionowej**. Dyslokacja sił lądowych w głębi terytorium straci jakikolwiek sens w warunkach,

[99] Слипченко В., *К какой войне…*, op. cit.
[100] Ibidem.
[101] Ibidem.

gdy walkę będzie można toczyć w każdym punkcie planety i będzie ona mieć charakter „ogniskowy".

Zmieni się definicja zwycięstwa, tak w znaczeniu wojskowym jak i politycznym. W sensie wojskowym nie będzie zachodziła konieczność zniszczenia sił zbrojnych nieprzyjaciela. By pozbawić go zdolności prowadzenia walki mają wystarczyć niespodziewane, precyzyjne uderzenia w organy i środki kierowania jego siłami w pierwszym etapie działań. W sensie politycznym zaś znika konieczność okupacji terytorium przeciwnika by narzucić swoją wolę jego politycznemu centrum decyzyjnemu lub by całkowicie zmienić polityczny ustrój pokonanego państwa. Jeśli z pomocą ofensywnych (niejądrowych) sił, metodą bezkontaktową, zniszczy się gospodarczy potencjał, zdestabilizuje system dostaw energii i komunikacji – to reżim polityczny takiego państwa, według wszelkich przewidywań, zawali się sam[102].

Widoczna jest tu jeszcze jedna zmiana. Jeśli dotychczas główne obiekty i cele, na które kierowano atak, znajdowały się w strefie taktycznej, to w wojnie bezkontaktowej zakres działań ofensywnych obejmuje poziom taktyczno-operacyjno-strategiczny traktowany łącznie. By móc urzeczywistnić działania w tak szerokim zakresie, konieczne jest wykorzystanie dużego spektrum środków ofensywnych różnego zasięgu, a także środków ich dostawy/bazowania (lądowych, morskich, powietrznych a w perspektywie kosmicznych). Nie ma mowy o zmasowanej koncentracji ognia. Działania polegać mają na precyzyjnych, „chirurgicznych", uderzeniach w kluczowe, najwrażliwsze dla obronności nieprzyjaciela punkty. Wobec tego poszczególne działania muszą być przeprowadzane w ramach jednego strategicznego zamysłu, co wymaga koordynacji na najwyższym poziomie i przede wszystkim **przewagi w dostępie do informacji**. To informacja „spaja" wszystkie działania z użyciem broni precyzyjnego rażenia, jest treścią rozpoznania i nakierowania uderzenia, jej bezbłędne, szybkie dostarczenie zapewnia zwycięstwo zarówno w operacji ofensywnej jak i w odparciu ataku nieprzyjaciela. Dlatego konieczne będzie opracowanie nowych, globalnych systemów dowodzenia, kierowania, wywiadu i łączności. Informacyjne sieci obejmujące wszystkie aspekty walki zbrojnej przykryją całą planetę. Jednocześnie ważne będzie utrudnienie przeciwnikowi w uzyskaniu informacji potrzebnych do efektywnego kierowania własnymi wojskami i wykorzystywania nowoczesnego uzbrojenia[103]. Pole walki już współcześnie jest tak dalece

[102] Ibidem; Круглов В., *Какой будет…*, op. cit.
[103] Ibidem; Слипченко В., *К какой войне…*, op. cit.; idem, *Война будущего…*, op. cit.; por. Воробьев И. Н., Киселев В.А. *Эволюция принципов военного искусства*, „Военная мысль", 8/2008.

uzależnione od przepływu informacji przez struktury sieciowe, że mówi się o **wojnie sieciocentrycznej**[104].

Trzeba podkreślić, że kierowanie dużą ilością różnorodnych sił i środków w walce, dla której charakterystyczna jest wysoka precyzja uderzeń i która obejmuje wszystkie sfery: ląd, w powietrze, morze – byłaby niemożliwa gdyby nie wsparcie z kosmosu. To **rozwój wywiadowczych i nawigacyjnych środków kosmicznych** czyni możliwymi wojny bezkontaktowe[105].

Warto zatrzymać się chwilę nad problemem znaczenia informacji w przyszłej wojnie. Analizy i prognozy w tej materii opierają się zwykle na teorii „trzeciej fali" autorstwa amerykańskiego socjologa i futurologa Alvina Tofflera, który stwierdził, że ludzkość po dwóch pierwszych zasadniczych epokach („falach") swego istnienia – agrarnej i przemysłowej – wchodzi w okres trzeci, informatyczny, który zrodzi nową, informatyczną właśnie, cywilizację. Cywilizacja ta z kolei stworzy nowe metody prowadzenia walki zbrojnej[106].

W rosyjskiej refleksji strategicznej temat ten podjęli m. in. gen. W. Zacharow, płk I. Żełtjakow i ppłk A. Gnido[107]. Ich zdaniem**, rola informacji na przebieg i wynik działań wojennych jest już tak duża, że można już mówić o walce informacyjnej jako samodzielnej składowej walki zbrojnej w ogóle**.

Cała armia, tj. walczący żołnierze i zasoby uzbrojenia, jest połączona koniecznymi środkami łączności i wymiany informacji, które tworzą jedno pole informacyjne. Ingerencja w to pole za pomocą specjalnej broni informacyjnej może mieć więc skutki, porównywalne – lub nawet przewyższające – z rezultatami konwencjonalnego ataku ogniowego.

Dlatego, jak piszą eksperci, nieodłączną częścią każdej operacji powinna być specjalna **„operacja informacyjno-uderzeniowa"**, na którą składać by się miały ataki środkami informatycznymi na system informa-

---

[104] Zob. Kirpsza A., *Wojna Sieciocentryczna (NCW): nowe spojrzenie Stanów Zjednoczonych na sprawy wojskowe*, [Internet:] http://nowaarmia1.republika.pl/nowaarmia/press/1343aa210906.htm (10.08.2010); Szerzej nt. wojny informacyjnej i wojny sieciowej zob. Fryc M., *Wojna. Współczesne oblicze*, Toruń 2009.

[105] Воробьев И.Н., Киселев В.А., *Высокоточное сражение*, „Военная мысль", 11/2006, s. 18.

[106] Toffler A., *Trzecia fala*, wyd. Kurpisz, 2006. Teorię trzeciej fali w zastosowaniu do dziedziny wojskowości Toffler zawarł w książce *Wojna i antywojna. Jak przetrwać u progu XXI wieku?*, Warszawa 1998.

[107] Захаров В., Желтяков И., Гнидо А., *Эволюция современной вооруженной борьбы*, „Обозреватель", 8.2005, [Internet:] http://www.rau.su/observer/N8_2005/8_05.htm (10.08.2008).

cyjny przeciwnika, połączone i skoordynowane z uwzględnieniem celu, miejsca, czasu i sposobu działania. Konsekwencją takich ataków mogłoby być zniszczenie informacyjnych zasobów przeciwnika, maksymalne utrudnienie mu funkcjonowania lub nawet jego zupełny paraliż. Operacje tego typu mogą mieć zarówno ofensywny jak i obronny charakter; obejmować dowolny zakres i koncentrować się na jakimkolwiek rodzaju zasobów informacyjnych.

Autorzy uznają za możliwe następujące rodzaje ataków informacyjnych:

- Informacyjno-psychologiczny (oddziaływanie środkami masowej informacji i środkami agitacyjno-propagandowymi);
- Psychotroniczny (oddziaływanie specjalnymi środkami na psychikę ludzi, np. środkami wideo generującymi „wirtualną rzeczywistość");
- Radioelektroniczny (oddziaływanie środkami radioelektronicznymi, np. zagłuszającymi);
- Komputerowy (oddziaływanie na system kierowania przeciwnika niszczącymi lub deformującymi programami komputerowymi)[108].

Nietrudno po zapoznaniu się z powyższym rozróżnieniem dostrzec, że ataki wymierzone w system informacyjny przeciwnika znacznie wykraczają poza tradycyjnie rozumiany zakres walki zbrojnej i słusznie traktuje się bezpieczeństwo informacyjne jako przedmiotowo osobne zagadnienie.

W celu podsumowania zagadnienia wojny przyszłości, można za wojskowymi ekspertami, W. Gorbunowem i S. Bogdanowem, określić generalne tendencje, jakie będą towarzyszyły walce zbrojnej w XXI wieku, które układają się w sześć elementów:

1. Wzrost wykorzystania uzbrojenia opartego na „sztucznym intelekcie", nanotechnologii, na zrobotyzowanych kompleksach i na nowych zasadach fizycznych.
2. Istotny wzrost roli wojsk, sił i środków działających w sferze powietrzno-kosmicznej.
3. Wzrost znaczenie informacji w działaniach zbrojnych.
4. Zmiana czasowych parametrów walki zbrojnej (skrócenie czasu przygotowania operacji poprzez stosowanie sił stałej gotowości jak i skrócenie czasu działań bojowych).
5. Przejście do globalnych sieciowych systemów kierowania wojskami i środkami walki.
6. Wzrost znaczenia operacji siłami specjalnymi[109].

[108] Ibidem.

W sugestiach dotyczących kierunków reformy sił zbrojnych Rosji gen. Slipczenko kładzie nacisk na kilka kwestii. Po pierwsze za konieczne uznaje zasadnicze przebudowanie struktury organizacyjnej Sił Zbrojnych – tak, by dzieliły się na wysoko wyspecjalizowane w swoich zadaniach rodzaje wojsk i były zdolne do działań we współczesnych warunkach pola walki. Dalej, należy nadać reformie kierunek, który coraz bardziej realnym uczyni odparcie ewentualnej agresji, nawet zmasowanej, bez konieczności uciekania się do użycia sił jądrowych. Według gen. Slipczenko **zawarcie w rosyjskich oficjalnych dokumentach państwowych zapisów o możliwości wyprzedzającego użycia broni atomowej może świadczyć nie tylko o słabości rosyjskiej armii, ale i o samobójczych skłonnościach kierownictwa kraju**, podczas gdy z potencjalnie konfliktowej sytuacji można wyjść nieporównanie mniejszymi kosztami, jeśli państwo będzie tylko gotowe prowadzić wojnę nowego pokolenia. Pokazuje to, iż w wyższych kręgach władzy i w wyższym dowództwie armii brakuje elementarnego zrozumienia problemów związanych z reformą armii.

Tego samego dowodzi błędne przekonanie dowództwa wojskowego, że ciągle decydującą rolę w wojnach będą odgrywać siły lądowe – i to nie tylko, gdy idzie o konflikty lokalne, ale też w planowanych po staremu „głębokich operacjach" na terenie przeciwnika. Faktycznie, pisze Slipczenko**, największym zagrożeniem dla Rosji będzie jej zapóźnienie technologiczne i konceptualne w stosunku do innych państw, które już teraz przyjmą na uzbrojenie nowe rodzaje wysokoprecyzyjnych pocisków, środków walki radioelektronicznej, najnowszych środków wywiadu i transmisji informacji**. Wobec takiego przeciwnika zmasowane użycie żywej siły okaże się bezcelowe. Koniecznie należy więc wypracować koncepcje i plany, które pozwolą tak przekształcić armię, aby opierała się na wysoko inteligentnych środkach prowadzenia walki. Będzie to jednak możliwe tylko wtedy, gdy przełamie się opory kompleksu wojskowo-przemysłowego, zainteresowanego w taśmowej produkcji uzbrojenia starego typu, i gdy zmienią się założenia strategiczne politycznego kierownictwa kraju[110].

Publikacje gen. Slipczenko i w zasadzie zgodne z nimi analizy płk. Krugłowa nie spotkały się jednak z powszechną akceptacją. Z polemiką wobec nich wystąpił między innymi emerytowany generał **Władimir Biełous** (pracownik naukowy Instytutu Stosunków Międzynarodowych

---

[109] Горбунов В.Н., Богданов С.А., *О характере вооруженной борьбы в XXI веке*, „Военная мысль", 3/2009, s. 5-6.
[110] Слипченко В., *Война будущего…*, op. cit.

i Gospodarki światowej przy Rosyjskiej Akademii Nauk) w artykule opublikowanym w tygodniku „Независимое военное обозрение”[111]. Poddał on analizie operacje w Iraku i Jugosławii, w których USA użyły broni precyzyjnego rażenia i których przebieg daje „gotowe odpowiedzi” na szereg kwestii związanych z wykorzystaniem tego rodzaju środków.

Po pierwsze gen. Biełous zwraca uwagę fakt, że **groźba użycia przez USA „inteligentnie sterowanych” pocisków wcale nie skłoniła ani Slobodana Miloševića ani Saddama Husajna do kapitulacji jeszcze przed rozpoczęciem działań wojennych**. Szczególnie pouczająca była operacja przeciw Jugosławii w 1998 roku. Siły amerykańskie miały wówczas idealne warunki do przeprowadzenia próby nowego uzbrojenia i ich dowództwo przewidywało, że już po pierwszych uderzeniach naniesionych na najważniejsze obiekty w kraju Belgrad podda się żądaniom Waszyngtonu. Jednak mimo tego, iż już w pierwszej fazie operacji zniszczono przedsiębiorstwa produkcji materiałów ropopochodnych, składy paliwa, przedsiębiorstwa o profilu obronnym, jednostki armii i policji, jak również telewizyjne i radiowe stacje nadawcze – operacja trwała aż 78 dni. W tym czasie, według danych jugosłowiańskich, miało miejsce 2300 uderzeń z powietrza skierowanych na 995 obiektów z użyciem około 1000 manewrujących pocisków rakietowych i 3000 bomb lotniczych, w większości kierowanych. Pokazuje to, zdaniem gen. Biełousa, że **precyzyjnie kierowane pociski i bomby mają stosunkowo niską efektywność**, co dostrzegło i amerykańskie dowództwo, które przed wojną w Iraku sondowało już społeczność międzynarodową w sprawie możliwości zastosowania taktycznej broni jądrowej[112].

Nie ma jednak wątpliwości, pisze gen. Biełous, że **środki precyzyjnego rażenia mogą być rzeczywistym środkiem odstraszania – ale tylko wobec państw z wysokorozwiniętą infrastrukturą i zasobem potencjalnie niebezpiecznych obiektów**. Uszkodzenie tych obiektów za pomocą inteligentnie kierowanej broni powodować może poważne w skutkach katastrofy i śmierć ludności. Tak więc odstraszająca funkcja tego typu broni, w odróżnieniu od broni jądrowej, w znaczącym stopniu zależy nie tyle od jej własnych zalet bojowych, co od poziomu urbanizacji i industrializacji terytorium państwa, przeciw któremu będzie użyta. Co więcej, efekt odstraszania środkami precyzyjnie kierowanymi zależy od wielu trudnych do oszacowania czynników, takich jak: mentalność i szczególne cechy psychologiczne ludności atakowanego kraju, poziom jego kultury politycznej czy doświadczenia historyczne narodu.

[111] Белоус В., *Высокоточное оружие*…, op. cit.
[112] Ibidem.

Porównanie broni precyzyjnej i atomowej według kryteriów efektywności i ceny przywodzi gen. Biełousa do generalnej opinii, że **środki precyzyjnego rażenia jednak bezdyskusyjnie ustępują broni nuklearnej w pełnieniu odstraszającej funkcji wobec potencjalnego agresora**. By operacja przy ich użyciu była efektywna, konieczne jest wykorzystanie setek lub nawet tysięcy „inteligentnych" rakiet i bomb. Tymczasem koszt wyprodukowania jednego pocisku Tomahawk to ok. 1 mln dolarów. Przedkładanie celności uderzenia nad jego moc jest relatywnie drogie, gdyż produkcja 2-3 jądrowych głowic taktycznych nie przekracza kilku milionów dolarów. Rozważania kończy Biełous prostym stwierdzeniem: gdyby Jugosławia w 1999 roku posiadała choć kilka głowic jądrowych, nikt nawet nie pomyślałby o możliwości ataku jej terytorium[113].

Powyższe podejście jest zdecydowanie bardziej rozpowszechnione wśród rosyjskich ekspertów i decydentów niż „nowatorskie" poglądy gen. Slipczenko. I to właśnie one nadają kształt rosyjskiej polityce w zakresie broni jądrowej. **Gen. Władimir Dworkin** (ur. 1936 r.), który z entuzjazmem pisał na przykład o projektach wyposażenia – kosztem pocisków jądrowych – strategicznych bombowców Tu-95MC w wysoko precyzyjne rakiety manewrujące dalekiego zasięgu z ładunkami konwencjonalnymi (mogłyby one być wykorzystywane z przestrzeni powietrznej Rosji dla wypełnienia zadań bojowych w lokalnych konfliktach mających miejsce na terytorium sąsiednich państw), stwierdza, że przyjęcie podobnych rozwiązań w aktualnych rosyjskich uwarunkowaniach doktrynalnych jest niemożliwe. **Rosyjska polityka jądrowa pozostaje bowiem bardzo konserwatywna nawet w XXI wieku**. Wychodzi ona z założenia, że broń atomowa jest niepodważalną podstawą bezpieczeństwa wobec zagrożeń zewnętrznych. Co więcej, da się zauważyć zdaniem gen. Dworkina, że status potencjału nuklearnego w polityce Rosji wzrasta: dowodzą tego nowe nakłady na technologie podwyższające efektywność sił jądrowych. W tym kontekście, w dającej się przewidzieć przyszłości, nie należy oczekiwać jakichkolwiek doktrynalnych zmian świadczących o transformacji rosyjskiego podejścia do broni atomowej[114]. Inny rosyjski wojskowy analityk, płk Nikołaj Ziniewicz, realistycznie stwierdza, że w sytuacji, gdy inne kraje redukują swój jądrowy potencjał i rekompensują te redukcje wprowadzaniem na wyposażenie broni precyzyjnego rażenia, to **jedynym, co może zrobić ograniczona w swoich**

[113] Ibidem.
[114] Дворкин В., *Ядерное оружие в XXI веке*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1141 (10.08.2010).

możliwościach technologicznych Rosja, są dalsze wysiłki na rzecz zachowania statusu mocarstwa jądrowego[115].

Również polski analityk podkreśla, iż wobec zachodzących zjawisk w środowisku międzynarodowym (wzrost znaczenia siły militarnej, kryzys organizacji bezpieczeństwa międzynarodowego) odpowiedzią Rosji jest „podwyższenie znaczenia sił jądrowych jako najważniejszego elementu polityki obrony Federacji Rosyjskiej"[116].

Za poglądy reprezentatywne dla wyższego szczebla dowódców rosyjskich można uznać tezy głoszone przez wspomnianego **gen. M. Gariejewa**, który mimo podeszłego wieku (urodzony w 1923 r.) do dziś oficjalnie pełni funkcję prezydenta Akademii Nauk Wojskowych **(**Академия военных наук). W artykule z 2009 roku pt. *Проблемы стратегического сдерживания в современных условиях*[117], nie tylko stwierdza on, że broń jądrowa nadal jest podstawowym czynnikiem powstrzymującym imperialistyczne państwa od wzniecenia trzeciej wojny światowej, ale również krytykuje opinię o konieczności ograniczenia sił lądowych. W obu tych elementach wyraźnie odnosi się więc do postulatów zgłaszanych przez gen. Slipczenko. Za główne zagrożenia dla Rosji gen. Gariejew uznaje dywersyjne działania innych państw w jej bezpośrednim sąsiedztwie: „kolorowe rewolucje" oraz lokalne wojny i konflikty wywoływane przez Zachód, które pozwalają wrogom Rosji „po kawałku" realizować swoje strategiczne cele. Zasadniczym zaś ich dążeniem jest zagarnięcie zasobów surowców energetycznych znajdujących się na terenie Rosji. W tym schemacie gen. Gariejew umieszcza wojnę rosyjsko-gruzińska z 2008 roku i podkreśla jak ważną rolę odegrały w niej tradycyjne metody prowadzenia walki:

> Жизнь, в том числе события на Кавказе, еще раз показали **наивность утверждений лженоваторов в военном деле о том, что теперь уже танки, БМП и вообще Сухопутные войска изжили себя и что можно одними воздушными ударами решить судьбу боя и операции**[118]. (podkreślenie oryginalne)

Nie przekonują też gen. Gariejewa argumenty wynikające z prostej obserwacji, że kraje zachodnie (demokratyczne) współcześnie główny na-

[115] Зиневич Н., *Ядерное сдерживание в начале XXI века*, „Обозреватель", 8/2007, s. 15.
[116] Wyciszkiewicz E., *Strategia nuklearna Federacji Rosyjskiej*, „Biuletyn PISM" 5(193)/2004, s. 1064.
[117] Гареев М.А., *Проблемы стратегического сдерживания в современных условиях*, „Военная мысль", 4/2009.
[118] Ibidem, s. 8.

cisk kładą na walkę poprzez precyzyjne uderzenia z powietrza, jak miało to miejsce w Jugosławii oraz Iraku – i w tym kontekście działania rosyjskie w Gruzji były realizowane według założeń z innej epoki. Prezydent Akademii Nauk Wojskowych odpowiada:

> Если следовать такому примеру и воевать сугубо «демократически», то российская армия должна была разбомбить Тбилиси, Батуми, Кутаиси, Поти, всю инфраструктуру страны и вынудить Грузию капитулировать. Но это не «демократический», а варварский способ ведения войны[119].

W tym kontekście postulaty gen. Gariejewa, by np. stworzyć połączony system obrony powietrznej i kosmicznej kraju, by dokonać informatyzacji armii itd., mogą być docenione jedynie przy zachowaniu świadomości, iż zdołają one podnieść siły rosyjskie na wyższy poziom technologiczny – ale ciągle w ramach form prowadzenia walki charakterystycznych dla czasów wojen czwartego i piątego pokolenia wg definicji gen. Slipczenko (a więc wojen epoki przemysłowej i nuklearnej).

Nowe otoczenie międzynarodowe i zamiany w sposobie prowadzenia walki zmusiły rosyjskich teoretyków do zajęcia się jeszcze jednym aspektem z zakresu bezpieczeństwa militarnego państwa. Chodzi mianowicie o tak zwane **„zagrożenia asymetryczne”**[120] przeradzające się w „asymetryczne konflikty” czy „asymetryczne wojny”. W najprostszym ujęciu chodzi tu o **paradoksalny charakter stosunków, w których słabszy podmiot ma możliwość zadać poważne straty i nawet narzucić swoją wolę silniejszemu; silniejszy zaś podmiot nie zawsze jest w stanie bronić swoich interesów i podporządkować sobie podmiot słabszy**[121]. „Asymetria” przy tym może być pojmowana bardzo różnie i dotyczyć zarówno statusu obydwu podmiotów (państwowe przeciw niepaństwowym, regularna armia przeciw niesformalizowanym grupom zbrojnym) czy sposobów prowadzenia walki (walka regularna tradycyjnymi środkami przeciw działaniom dywersyjnym czy terrorystycznym przeprowadzanym wszelkimi możliwymi środkami).

---

[119] Ibidem, s. 9.

[120] Pojęcie to wywołuje uzasadnione spory gdyż *de facto* nigdy nie mają miejsca konflikty symetryczne, siły przeciwników zawsze są zróżnicowane.

[121] Дериглазова Л., *Парадокс асимметрии в международном конфликте*, „Международные порцессы”, [Internet:] http://www.intertrends.ru/nineth/007.htm (15.08.2010); por. Домнин И., Савинкин А., *Асимметричное воевание*, "Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1135 (15.08.2010).

W warunkach rosyjskich zagrożenia asymetryczne w głównej mierze dotyczą konsekwencji jakie rodzi potencjał konfliktowy występujący na Kaukazie Północnym. Problemem tym zajął się m. in. **D. Chalidow**[122], specjalista w zakresie etnopolityki i islamu. Cenne w jego wywodach jest to, że oprócz wartościowej charakterystyki terroryzmu islamskiego na tle procesów zachodzących we współczesnym świecie zwrócił uwagę na szersze aspekty przyczyn występowania ekstremizmu religijnego i narodowościowego na Kaukazie Północnym.

Chalidow stwierdza, że w metodach zwalczania terroryzmu i neutralizowania jego liderów w Rosji widoczne są błędne tendencje, które terroryzmowi z góry nadają rolę stałego czynnika politycznego w życiu kraju. W działalności odpowiednich struktur państwowych widoczne jest swego rodzaju rozdwojenie i wewnętrzna sprzeczność: **z jednej strony podejmowane są działania na rzecz integracji Czeczenów i całej ludności Północnego Kaukazu z resztą społeczeństwa, z drugiej zaś ma miejsce terror i bezprawne represje wobec całych określonych grup ludności (czy to tzw. wahabitów czy to części ludności uznanej za nielojalną)**. Do tego dochodzi „informacyjny terror" określonej części środków masowej informacji, które prowadzą politykę nakierowaną na wyrzucenie poza nawias społeczny Czeczenów, „Kawkazców" i islamu w ogóle. W konsekwencji prowadzi to do podziału społeczeństwa według kryterium etniczno-religijnego.

Trzeba też, zdaniem Chalidowa, mieć odwagę, by stwierdzić, że **wiele z ataków terrorystycznych mających miejsce na terytorium Rosji było w wątpliwy sposób związanych z „islamistami". Wynikały one natomist z rozłamów i wewnętrznej walki w służbach specjalnych; a niekiedy nawet z komercyjnych interesów** (np. atak terrorystyczny na placu Puszkina w sierpniu 2000 roku oznaczał usunięcie całej konkurencji handlowej składającej się z przedsiębiorców pochodzenia kaukaskiego). Jeśli podobne praktyki będą miały miejsce nadal, to problem kaukaski nabierze chronicznego charakteru. Zadaniem jest więc **pozbawienie bojowników czeczeńskich jakiegokolwiek wsparcia społecznego – co wymaga przeprowadzania sumiennych i uczciwych śledztw w sprawie bezprawnych represji i znikania ludzi w rejonie konfliktów - oraz położenia kresu praktyce „szwadronów śmierci" w regionie, które generują odpływ miejscowej młodzieży do obozu bojowników**[123].

---

[122] Халидов Д., *Глобальный и внутристрановый аспект терроризма: К проблеме стабильности на Северном Кавказе*, „Обозреватель", 10/2005, [Internet:] http://www.rau.su/observer/N10_2005/10_01.HTM (15.08.2010).
[123] Ibidem.

Szczególnie ważna dla przyszłych losów kraju jest zdaniem Chalidowa demaskacja sił, które stoją za większością ataków terrorystycznych i je inspirują, a także wyraźnie rozgraniczenie pojęć „islam" czy „Czeczeniec" z pojęciem „terroryzm" oraz przeprowadzenie monitoringu mediów dla zneutralizowania środowisk odpowiedzialnych za rozpalanie w kraju atmosfery etnicznej i religijnej nienawiści. Jeszcze bardziej naglącym zadaniem jest zasadnicza rewizja dotychczasowych metod walki z terroryzmem, w których obecnie znaleźć można dowody na symbiozę i współzależność między niektórymi strukturami służb państwowych a aktami terroru, często mającymi „kontrolowany" charakter. To właśnie **polityka „kontrolowanego konfliktu", podtrzymywana tak wewnątrz środowiska islamskiego jak i między nim a resztą społeczeństwa, nie pozwala na likwidację socjalnej bazy terroryzmu i separatyzmu**[124].

Postulaty D. Chalidowa należy uznać za bardzo cenne gdyż nie ograniczają się do siłowych metod zwalczanie terroryzmu, ale uwzględniają szerokie tło występowania zagrożeń asymetrycznych, przy zachowaniu świadomości, że w tego rodzaju niebezpieczeństwach środki wojskowe stosowane jako jedyne mogą być przeciwskuteczne[125].

Ocena współczesnej rosyjskiej myśli wojskowej nie może obejść się bez konstatacji, iż jest ona w dużej mierze reaktywna wobec dokonań teoretyków amerykańskich oraz że opiera się na obserwacji wojen prowadzonych przez siły zbrojne USA. Tak, jak po II wojnie światowej badacze sowieccy – używając słów R. Kuźniara – „przeżuwali i trawili" teoretyczne aspekty zwycięstwa, tak teraz wojskowi rosyjscy próbują przetrawić wypracowane przez Stany Zjednoczone metody prowadzenia działań. **W generalnym ujęciu rosyjska myśl wojskowa nie wyróżnia się niczym oryginalnym, a teoretycy próbujący w kompleksowy sposób zaszczepić na rodzimym gruncie osiągnięcia amerykańskie spotykają się z dość silnym oporem konserwatywnie nastawionych wojskowych.**

[124] Ibidem; por. Круглов В., Лебед А., *Асимметричные меры обеспечения национальной безопасности России,* „Обозреватель", 3/2006, [Internet:] http://www.rau.su/observer/N3_2006/3_03.HTM (15.08.2010).
[125] Na temat teoretycznych i praktycznych aspektów zbrojnej walki zy nielegalnymi formacjami na Kaukazie zob. Потапов П., *НВФ – неправительственные вооруженные формрования. Боевые действия на Кавказе*, Минск 2010.

1.3. POSTRZEGANIE ZAGROŻEŃ ZEWNĘTRZNYCH ORAZ PRAWO DO UŻYCIA SIŁY W DOKTRYNIE WOJENNEJ FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Doktryna wojenna państwa rosyjskiego jest dokumentem, który rozwija założenia koncepcji bezpieczeństwa narodowego w sferze militarnej. Zawiera całościową ocenę sytuacji wojskowo-politycznej oraz przedstawia strategiczną prognozę sytuacji militarnej[126].

Mimo, że doktryna wojenna powinna być rozwinięciem dokumentu o ogólniejszym zakresie, tj. koncepcji bezpieczeństwa narodowego, to w warunkach rosyjskich początku lat dziewięćdziesiątych tej zasady nie udało się zachować. Doktryna wojenna pierwszej redakcji (*Основные положения военной доктрины Российской Федерации*[127]) została zatwierdzona 2 listopada 1993 roku i „wyprzedziła" o cztery lata koncepcję bezpieczeństwa narodowego, która nabrała mocy 17 grudnia 1997 roku, a następnie uległa jeszcze redakcji i została wydana w nowym brzmieniu 10 stycznia 2000 roku. Pojawienie się tejże nowej koncepcji bezpieczeństwa oraz zmiany zachodzące w środowisku międzynarodowym wymogły przyjęcie kolejnej, nowej doktryny wojennej. Rzeczywiście to nastąpiło i nowy dokument[128] wydany został 21 kwietnia 2000 roku.

Kolejne dokumenty programowe tej rangi wydane zostały po upływie dekady: koncepcja bezpieczeństwa narodowego wiosną 2009 roku, a doktryna wojenna[129], obecnie obowiązująca, 5 lutego 2010 roku.

Z punktu widzenia potrzeb niniejszej pracy szczególnie istotne są dwa aspekty doktryny wojennej Rosji w różnych jej redakcjach. Po pierwsze ważne jest zanalizowanie jak zaprezentowane zostały **zagrożenia zewnętrzne natury wojskowej**. Forma definiowania zagrożeń świadczy bowiem o tym, jak kremlowskie centrum decyzyjne ocenia sytuację zewnętrzną własnego państwa i jakie są jego granice percepcyjne.

Drugi aspekt doktryny wojennej, na który należy zwrócić uwagę, to warunki, w jakich Rosja gwarantuje sobie **prawo użycia siły militarnej**. Dzięki zbadaniu tych zapisów można z kolei uzyskać wyobrażenie o tym, na ile „łatwe" jest sięgniecię przez Moskwę do siły zbrojnej i jakie oko-

---

[126] Bryc A., *Koncepcja bezpieczeństwa…*, op. cit., s. 71.

[127] *Основные положения военной доктрины Российской Федерации*, „Российские вести", 19 listopada 1993 roku.

[128] *Военная доктрина Российской Федерации утверждена указом Президента Российской Федерации В.В. Путиным № 706 от 21 апреля 2000 года*, [Internet:]

[129] *Военная доктрина Российской Федерации утверждена указом Президента Российской Федерации 5 февраля 2010 года*, [Internet:] http://news.kremlin.ru/ref_notes/461/print (15.08.2010).

liczności – przynajmniej formalnie – muszą zaistnieć, by to nastąpiło. Łącznie pozwoli to na bardziej precyzyjną ocenę roli czynnika militarnego w rosyjskiej polityce zewnętrznej.

Wydany w 1993 roku dokument pt. *Podstawowe założenia doktryny wojennej Federacji Rosyjskiej* stwierdzał, że Rosja nie postrzega żadnego państwa jako wroga, nie jest zainteresowana rywalizacją militarną o intensywności i skali z okresu zimnej wojny, jak również nie posiada środków do jej prowadzenia[130]. Za **potencjalne i realne zagrożenia natury wojennej**, zarówno pochodzenia zewnętrznego, jak i wewnętrznego dokument ten poczytuje:

- pretensje terytorialne innych państw wobec FR i jej sojuszników;
- realne i możliwe ogniska wojen i konfliktów lokalnych w bezpośrednim sąsiedztwie FR;
- możliwość użycia broni masowej zagłady przez państwa nią dysponujące;
- rozprzestrzenianie tej broni oraz najważniejszych technologii wojskowych, w połączeniu z podejmowanymi przez poszczególne państwa, organizacje i grupy terrorystyczne próbami ich wykorzystania do realizacji swoich celów;
- możliwość naruszenia równowagi strategicznej w wyniku nieprzestrzegania porozumień rozbrojeniowych i eskalacji zbrojeń;
- próby ingerencji w wewnętrzne sprawy FR i destabilizacji wewnętrznej sytuacji politycznej;
- łamanie ustawowo zagwarantowanych praw i wolności, obywateli FR w innych krajach;
- ataki na obiekty wojskowe SZ FR zlokalizowane na terytorium innych państw;
- rozszerzenie bloków i sojuszy wojskowych ze szkodą dla bezpieczeństwa wojskowego FR
- terroryzm międzynarodowy.

Wymieniono również w tym dokumencie **czynniki świadczące o przeradzaniu się niebezpieczeństwa wojny w bezpośrednie zagrożenie wojenne dla Federacji Rosyjskiej:**

- gromadzenie sił wojskowych u granic FR do pułapu naruszającego istniejący stosunek sił;
- napaści na obiekty na granicach FR lub jej sojuszników, wywoływanie konfliktów granicznych i zbrojnych prowokacji;

[130] Bryc A., *Koncepcja bezpieczeństwa…*, op. cit., s. 72-73.

- przygotowywanie na terytorium innych państw zbrojnych formacji przeznaczonych do przerzucenia na terytorium FR lub jej sojuszników
- działania innych państw, stanowiące przeszkodę dla funkcjonowania rosyjskich systemów zabezpieczenia Strategicznych Sił Jądrowych, przede wszystkim ich komponentu kosmicznego;
- wkroczenie obcych wojsk na terytorium państw ościennych, jeśli nie ma to związku z krokami zatwierdzonymi przez Radę Bezpieczeństwa ONZ lub regionalny organ bezpieczeństwa zbiorowego za zgodą FR[131].

W doktrynie wojennej z 2000 roku zabrakło już stwierdzenia, że Rosja nie postrzega żadnego państwa jako wroga i nie zamierza wykorzystywać środków militarnych. Zamiast tego zamieszczono ogólne spostrzeżenie, iż groźba agresji wojskowej uległa zmniejszeniu:

> В современных условиях угроза прямой военной агрессии в традиционных формах против Российской Федерации и ее союзников снижена, благодаря позитивным изменениям международной обстановки, проведению нашей страной активного миролюбивого внешнеполитического курса, поддержанию на достаточном уровне российского военного потенциала, прежде всего потенциала ядерного сдерживания[132].

Charakteryzując sytuację międzynarodową autorzy doktryny z 2000 roku podkreślili znaczenie takich podstawowych czynników jak:

- zmniejszenie niebezpieczeństwa wybuchu wojny o dużym zasięgu, w tym jądrowej;
- nasilenie narodowego, etnicznego i religijnego ekstremizmu; aktywizacja separatyzmu;
- rozprzestrzenianie lokalnych wojen i regionalnych wyścigów zbrojeń;
- rozprzestrzenianie broni masowej zagłady[133].

Dalej, jako najważniejsze **tendencje destabilizujące sytuację wojskowo-polityczną** doktryna z 2000 roku wymieniała:

---

[131] *Основные положения военной доктрины…*, op. cit., za: Śmigielski R., *Osierocona Armia. Założenia polityki obronnej oraz Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej w latach 1992-2004*, Warszawa 2006, s. 116-117.
[132] *Военная доктрина Российской Федерации 2000 г.*, op. cit.
[133] Ibidem.

- próby osłabienia (ignorowania) istniejących mechanizmów ochrony bezpieczeństwa międzynarodowego (przede wszystkim ONZ i OBWE);
- wykorzystywanie akcji militarno-siłowych w charakterze środka „interwencji humanitarnej" bez sankcji Rady Bezpieczeństwa ONZ, z pominięciem ogólnie przyjętych zasad i norm prawa międzynarodowego;
- naruszenie przez poszczególne państwa umów i porozumień międzynarodowych w dziedzinie ograniczenia zbrojeń i rozbrojenia;
- wykorzystywanie przez uczestników stosunków międzynarodowych informacyjnych i innych (w tym nietradycyjnych) środków i technologii w agresywnych (ekspansjonistycznych) celach;
- działalność ekstremistycznych nacjonalistycznych, religijnych, separatystycznych, terrorystycznych ruchów, organizacji i struktur;
- zwiększenie rozmiarów zorganizowanej przestępczości, terroryzmu, nielegalnego obrotu bronią, międzynarodowy charakter takiej działalności[134].

Podstawowe **zagrożenia bezpieczeństwa militarnego** (*Основные угрозы военной безопасности*) według doktryny z 2000 roku to:

- terytorialne pretensje w stosunku do FR, ingerencja w wewnętrzne sprawy FR; próby ignorowania interesów FR przy rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa międzynarodowego, przeciwdziałania jej umocnieniu jako jednego z centrów siły w wielobiegunowym świecie;
- występowanie punktów zapalnych konfliktów zbrojnych, przede wszystkim w pobliżu granic FR i granic jej sojuszników;
- tworzenie zgrupowań wojsk (sił) wiodące do naruszenia równowagi sił w pobliżu granic FR i jej sojuszników, a także na przylegających do ich terytorium mórz;
- rozszerzenie wojskowych bloków i sojuszy ze szkodą dla bezpieczeństwa militarnego FR;
- wprowadzanie wojsk na terytoria ościennych lub przyjaznych w stosunku do FR państw z naruszeniem Statutu ONZ;
- tworzenie, uzbrajanie i przygotowanie na terytoriach innych państw zbrojnych formacji i grup w celu ich przerzutu dla działań na terytorium RF i jej sojuszników;

[134] Ibidem.

- napady (zbrojne prowokacje) na obiekty wojskowe FR rozmieszczone na terytoriach innych państw, a także na obiekty i umocnienia na granicy FR, na granicach jej sojuszników i na wodach oceanicznych;
- działania mające na celu naruszenie globalnej i regionalnej stabilności, w tym drogą zakłócenia pracy rosyjskich systemów państwowego i wojennego kierowania, przez zakłócenie funkcjonowania Strategicznych Sił Jądrowych, systemów uprzedzania o ataku rakietowym, obrony rakietowej, kontroli przestrzeni kosmicznej i zabezpieczenia ich bojowej stabilności, obiektów składowania głowic jądrowych, energetyki jądrowej, atomowego i chemicznego przemysłu, innych potencjalnie niebezpiecznych obiektów;
- wrogie, naruszające wojskowe bezpieczeństwo kraju i jej sojuszników informacyjne (informacyjno-techniczne, informacyjno-psychologiczne) działania;
- dyskryminacja, pozbawienie praw, wolności i prawnych interesów obywateli FR w innych państwach;
- międzynarodowy terroryzm;
- próba naruszenia ustroju konstytucyjnego przy użyciu przemocy;
- niezgodna z prawem działalność ekstremistycznych, nacjonalistycznych, religijnych, separatystycznych i terrorystycznych ruchów, organizacji i struktur, mających na celu na naruszenie integralności terytorialnej FR, destabilizację wewnętrznej sytuacji w kraju;
- planowanie, przygotowywanie i urzeczywistnienie działań mających na celu dezorganizację funkcjonowania federalnych organów władzy, napady na państwowe, gospodarcze, wojskowe obiekty, obiekty ochrony zdrowia i infrastruktury informacyjnej;
- tworzenie, uzbrajanie, przygotowanie i funkcjonowanie nielegalnych formacji wojskowych;
- nielegalne rozprzestrzenianie (obrót) na terytorium FR broni, amunicji, ładunków wybuchowych i innych środków, które mogą być wykorzystane dla urzeczywistnienia dywersji, aktów terrorystycznych, innych działań naruszających prawo;
- zorganizowana przestępczość, terroryzm, przemyt i inna naruszająca prawo działalność w rozmiarach, zagrażających bezpieczeństwu militarnemu FR[135].

Zarówno określenie destabilizujących tendencji we współczesnej sytuacji międzynarodowej, jak i percepcja bezpośrednich zagrożeń militarnych (rozszerzenie bloków wojskowych, tworzenie w pobliżu rosyjskich

[135] Ibidem.

granic zgrupowań wojskowych, wprowadzenie wojsk na terytorium ościennych lub przyjaznych Rosji państw z naruszeniem Statutu ONZ) wskazują jednoznacznie**,** że **według doktryny wojennej z 2000 roku głównego zagrożenia dla Rosji upatrywano w NATO**. Jest to oczywistą konsekwencją nalotów Sojuszu Północnoatlantyckiego na Jugosławię w 1999 roku[136]. W dalszej kolejności zaniepokojenie Rosji budzi możliwość „przerzutu" z terytoriów sąsiednich państw ruchów ekstremistycznych, a także groźba naruszenia „porządku konstytucyjnego" wewnątrz kraju (tj. próba zmiany władzy), a wreszcie przestępczość międzynarodowa.

Najnowsza **doktryna z roku 2010 przyniosła rozróżnienie na militarne niebezpieczeństwa[137] i zagrożenia[138]**. I tak, wśród niebezpieczeństw militarnych wymienia się:

- starania, aby nadać potencjałowi siłowemu Organizacji Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) globalnych funkcji, realizowanych z naruszeniem norm prawa międzynarodowego, by zbliżyć infrastrukturę wojskową krajów członków NATO do granic FR, także poprzez rozszerzenie tego bloku;
- próby destabilizacji sytuacji w poszczególnych państwach i regionach i naruszania strategicznej stabilności;
- organizowanie wojskowych kontyngentów innych państw (grup państw) na terytoriach państw ościennych dla FR i jej sojuszników, a także w przyległych akwenach;
- budowanie i rozwijanie systemów strategicznej obrony przeciwrakietowej naruszających globalną stabilność i istniejący stosunek sił w dziedzinie rakietowo-jądrowej, a także militaryzacja przestrzeni kosmicznej, budowa strategicznych niejądrowych systemów broni precyzyjnego rażenia;
- pretensje terytorialne wobec FR i jej sojuszników, ingerencja w ich sprawy wewnętrzne;

---

[136] Śmigielski R., *Osierocona Armia.…*, op. cit., s. 147.

[137] We prowadzeniu do doktryny jej autorzy precyzują ten termin: **военная опасность** – состояние межгосударственных или внутригосударственных отношений, характеризуемое совокупностью факторов, способных при определенных условиях привести к возникновению военной угрозы, *Военная доктрина … 2010 г.*, op. cit.,

[138] **военная угроза** – состояние межгосударственных или внутригосударственных отношений, характеризуемое реальной возможностью возникновения военного конфликта между противостоящими сторонами, высокой степенью готовности какого-либо государства (группы государств), сепаратистских (террористических) организаций к применению военной силы (вооруженному насилию), ibidem.

- rozprzestrzenianie broni masowego rażenia, rakiet i technologii rakietowych, zwiększenie liczby państw posiadających broń jądrową;
- naruszanie przez poszczególne państwa ustaleń międzynarodowych, a także nieprzestrzeganie wcześniej zawartych umów międzynarodowych w dziedzinie ograniczenia zbrojeń;
- użycie siły zbrojnej na terytoriach państw ościennych dla FR z naruszeniem Statutu ONZ i innych norm prawa międzynarodowego;
- występowanie punktów zapalnych i eskalacja konfliktów zbrojnych na terytoriach państw graniczących z FR i jej sojusznikami;
- rozprzestrzenianie terroryzmu międzynarodowego;
- pojawianie się punktów zapalnych napięć międzyetnicznych (międzyreligijnych), działalność międzynarodowych zbrojnych radykalnych ugrupowań w regionach przylegających do granicy FR i granic jej sojuszników, a także występowanie terytorialnych sporów, wzrost separatyzmu i zbrojnego (religijnego) ekstremizmu w poszczególnych rejonach świata[139].

Za sytuacje, które niosą z sobą realną groźbę wybuchu konfliktu wojennego, doktryna z 2010 roku uznaje:

- nagłe zaostrzenie się sytuacji wojskowo-politycznej (stosunków międzypaństwowych) i wytworzenie się warunków dla użycia siły zbrojnej;
- próba zakłócenia pracy państwowego i wojskowego systemu kierowania FR, naruszenie funkcjonowania jej Strategicznych Sił Jądrowych, systemów ostrzeganie o ataku rakietowym, kontroli przestrzeni kosmicznej, obiektów magazynowania ładunków jądrowych, energetyki atomowej, przemysłu atomowego, chemicznego i innych potencjalnie niebezpiecznych obiektów;
- założenie i przygotowanie nielegalnych formacji zbrojnych, ich działanie na terytorium FR lub na terytoriach jej sojuszników;
- demonstracja siły wojskowej w ramach ćwiczeń na terytoriach państw graniczących z FR lub jej sojusznikami w prowokacyjnych celach;
- aktywizacja działalności sił zbrojnych poszczególnych państw (grup państw) z przeprowadzeniem częściowej lub pełnej mobilizacji, przejściem organów państwowego i wojskowego kierowania tych państw na pracę w warunkach czasu wojny[140].

Wymienienie z nazwy Sojuszu Północnoatlantyckiego na pierwszym miejscu wśród niebezpieczeństw militarnych nie może rodzić żadnych

[139] Ibidem.
[140] Ibidem.

wątpliwości co do sposobu postrzegania świata przez decydentów rosyjskich. W sferze wojskowej Rosjanie ciągle pozostają mocno skoncentrowani na rywalizacji z największymi podmiotami systemu międzynarodowego i czuja się zagrożeni działaniami Zachodu. Zagrożenia asymetryczne znajdują się zdecydowanie niżej: terroryzm wymieniony jest na przedostatnim miejscu, konflikty etniczne i separatystyczne – na ostatnim. Widoczna jest tu dominacja myślenia kategoriami państwowymi, mocarstwowymi i lekceważenie zagrożeń o niskiej intensywności. Głównym celem autorów doktryny było wyartykułowanie jej antyzachodniego i antyamerykańskiego charakteru[141].

W kwestii **prawa do użycia siły zbrojnej** widoczna jest pewna ewolucja w stanowisku Federacji Rosyjskiej w okresie od 1993 do 2010 roku. W *Podstawowych założeniach doktryny wojennej* z 1993 roku stwierdzono, iż użycie siły nastąpi tylko w przypadku indywidualnej lub kolektywnej samoobrony, w przypadku zbrojnej agresji na FR, jej obywateli, Sił Zbrojnych, inne wojska lub jej sojuszników. Więcej kontrowersji wzbudziły zapisy o zasadach dopuszczających użycie broni jądrowej. Federacja Rosyjska zobowiązała się nie użyć swej broni atomowej przeciw jakiemukolwiek państwu stronie Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT) z 1 lipca 1968 roku lub państwu niedysponującemu tego typu bronią, oprócz przypadków:

- zbrojnej napaści takiego państwa, związanego porozumieniem sojuszniczym z państwem dysponującym bronią jądrową na Federację Rosyjską, jej Siły Zbrojne lub jej sojuszników;
- wspólnych działań takiego państwa wraz z państwami posiadającymi broń jądrową w dokonywaniu bądź wspieraniu zbrojnej napaści na FR lub jej sojuszników[142].

Jak zauważa R. Śmigielski umieszczenie w doktrynie zapisu dopuszczającego użycie broni jądrowej jako strona pierwsza było naruszeniem rezolucji 38/75 Zgromadzenia Ogólnego NZ z 1983 roku, która potępiała opracowywanie doktryn uzasadniających prawomocność użycia sił jądrowych. Autor ten zwraca też uwagę, że zachowanie możliwości użycia siły jądrowej wobec państwa nieposiadającego takiej broni, ale udzieliło poparcia agresji na Rosję (co szczególnie zaniepokoiło społeczność międzynarodową) – należy traktować jako ostrzeżenie dla takich mocarstw

[141] Por. Kaczmarski M., Żochowski P., *Rosja przyjmuje nową doktrynę wojenną*, „Tydzień na Wschodzie. Biuletyn analityczny OSW", 6(124), s. 4-5.
[142] *Основные положения военной доктрины…*, op. cit.; Śmigielski R., *Osierocona armia…*, op. cit., s. 113-114.

regionalnych jak Turcja, by nie próbowały się zbyt silnie angażować w politykę na obszarze posowieckim (Zakaukazie, Azja Centralna)[143].

Jeśli chodzi o siły konwencjonalne, to Rosja gwarantowała sobie prawo do ich użycia w trzech wypadkach:

- dla obrony suwerenności, integralności terytorialnej lub innych żywotnych interesów FR w wypadku podjęcia agresji przeciw niej lub jej sojusznikom;
- przeprowadzenia operacji pokojowych zgodnie z decyzją RB ONZ lub z międzynarodowymi zobowiązaniami Rosji;
- zakończenia konfliktu zbrojnego na granicach państwa zgodnie ze zobowiązaniami Rosji lub w obrębie FR jeśli zagraża to jej żywotnym interesom[144].

Komentatorzy tych zapisów zwracali też uwagę, że są one nieprecyzyjne i nie wiadomo dokładnie, co należało rozumieć pod takimi pojęciami jak „żywotne interesy" czy „międzynarodowe zobowiązania". Zapisy te dawały oczywiście dużą swobodę Rosji w możliwościach uzasadniania sięgania po siłę militarną[145].

Doktryna z roku 2000 nie przyniosła tak dużych zmian w zakresie prawa do użycia broni jądrowej jak *Podstawowe założenia…* z roku 1993. Stosowny zapis informował, iż „FR pozostawia sobie prawo do użycia broni jądrowej w odpowiedzi na wykorzystanie przeciw niej i (albo) jej sojuszników broni jądrowej i innej broni masowego zniszczenia, a także w odpowiedzi na szeroko zakrojoną agresję z użyciem broni konwencjonalnej w sytuacjach krytycznych dla bezpieczeństwa narodowego FR[146]". W swojej istocie założenia użycia broni jądrowej pozostały bez zmian.

Pewne zmiany przynosi aktualna doktryna wojenna Rosji z 2010 roku. Rozdział o użyciu siły militarnej przez FR rozpoczyna się od stwierdzenia, że **FR uważa za dopuszczalne użycie Sił Zbrojnych i innych wojsk dla**:

1. Odparcia agresji przeciw niej i (jej) sojuszników;

2. Utrzymania (przywrócenia pokoju) na mocy decyzji RB ONZ, innych struktur bezpieczeństwa zbiorowego;

3. Zabezpieczenia ochrony swoich obywateli, znajdujących się poza granicami FR, w zgodzie z ogólnie akceptowanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego i międzynarodowymi umowami FR"[147].

---

[143] Ibidem, s. 115.
[144] *Основные положения военной доктрины…*, op. cit.
[145] Śmigielski R., *Osierocona armia…*, op. cit., s. 115.
[146] *Военная доктрина Российской Федерации (2000 г.)…*, op. cit.,
[147] *Военная доктрина Российской Федерации (2010 г.)*, op. cit.,

W kwestii użycia broni jądrowej zapis nowej doktryny jest niemal jednobrzmiący z zapisem z 2000 roku, z jednym tylko wyjątkiem: o ile w wypadku ataku siłami konwencjonalnymi poprzednia doktryna dopuszczała użycie broni atomowej „w sytuacjach krytycznych dla bezpieczeństwa narodowego FR", to aktualna doktryna mówi o sytuacji, kiedy „zagrożone zostało samo istnienie państwa"[148]. Można więc mówić o **nieznacznym ograniczeniu prawa Rosji do użycia sił jądrowych**. Z drugiej jednak strony, trzeba zauważyć, że tego samego dnia, kiedy prezydent Miedwiediew podpisał doktrynę wojenną (5 luty 2010 r.) przyjął też „Podstawy polityki państwowej w sferze odstraszania nuklearnego do 2020 roku" (*Основы государственной политики в области ядерного сдерживания до 2020 года*). Jest to dokument dokładanie precyzujący zasady użycia broni jądrowej, ale niestety – niejawny.

[148] Ibidem.

2. ROLA STRATEGICZNYCH SIŁ JĄDROWYCH W POLITYCE OBRONNEJ ROSJI

2.1. STAN ROSYJSKICH STRATEGICZNYCH SIŁ JĄDROWYCH

Termin „siły strategiczne" jest w naukach politycznych i wojskowych tyleż często stosowany, co rzadko dokładnie definiowany. Przymiotnik „strategiczny" odsyła nas do rodzajów wojsk oraz uzbrojenia o znaczeniu decydującym nie tylko dla przebiegu działań wojennych ale i dla stanu państwa biorącego udział w wojnie. Użycie wojsk i broni strategicznych wprost warunkuje istnienie państwa przeciw któremu są wykorzystane. Z drugiej, strony groźba odwetowego użycia sił strategicznych może być gwarancją bezpiecznego funkcjonowania kraju, który posiada tego typu środki.

Rozwój technologiczny w ubiegłym stuleciu pozwolił na produkcję broni masowego rażenia oraz środków przenoszenia ładunków bojowych na odległość tysięcy kilometrów. Tym samym za „strategiczne", z racji ich śmiercionośnych możliwości, uznano zbrojenia nuklearne. W związku z tym, przyjął się termin **„strategiczne siły jądrowe"**. Ważnym kryterium przy definiowaniu broni strategicznych stał się ich fizyczny zasięg. Przyjmuje się, iż „strategiczne" są rakiety o zasięgu międzykontynentalnym, powyżej 5500 tys. km, pozwalające nieskrępowane uderzenie właściwie w dowolnym punkcie planety. Choć takie ujęcie nie jest do końca przekonywujące, gdyż nietrudno wyobrazić sobie kraj o niewielkiej przestrzeni życiowej, dla którego strategiczne znaczenie mają rakiety o zasięgu, dajmy na to, 500 km.

Za główne zadanie strategicznych sił jądrowych uznaje się zwykle odstraszanie potencjalnego agresora poprzez groźbę naniesienia na jego terytorium uderzenia, które wiąże się z niemożliwymi do przyjęcia stratami.

Rozwój środków przenoszenia ładunków bojowych pozwolił na pełne wykrystalizowanie się struktury sił strategicznych. Podstawowym kryterium stało się zróżnicowanie sposobu bazowania środków przenoszenia. Na bardzo długo przyjął się podział na tzw. **„triadę strategiczną"**, w której skład wchodzą: 1) środki lądowe (stacjonarne lub mobilne wyrzutnie rakiet balistycznych usytuowane na terytorium lądowym oraz same rakiety z ładunkami jądrowymi), 2) środki morskie (okręty podwodne o napędzie atomowym wraz z przenoszonymi na nich rakietami balistycznymi z ładunkami jądrowymi) oraz 3) środki powietrzne

(bombowce dalekiego zasięgu wraz z przenoszonymi na ich pokładzie bombami/pociskami z ładunkami jądrowymi)[149].

Jeśli idzie o rosyjskie siły strategiczne, to ich kształt w decydującym stopniu określony jest przez **wypełnienie zobowiązań w ramach traktatów rozbrojeniowych** (zob rozdz. 2.2.1) oraz **możliwości finansowe państwa**. Struktura rosyjskich Strategicznych Sił Jądrowych odpowiada tradycyjnemu podziałowi na triadę jądrową i obejmuje siły lądowe (jako jedyne mają status osobnego rodzaju wojsk – Wojsk Rakietowych Strategicznego Przeznaczenia) oraz siły morskie i powietrzne (działają w strukturze Marynarki Wojennej i Sił Powietrznych, ale podlegają bezpośrednioSztabowi Generalnemu). Ilościowy stan rosyjskich Strategicznych Sił Jądrowych po 1990 roku przedstawia tabela 7.

Tabela 7. Potencjał Strategicznych Sił Jądrowych Rosji w latach 1990 – 2012.

	1990		1999		2008		2010		2012	
	SP	**GJ**	**SP**	**GJ**	**SP**	**GJ**	**SP**	**GJ**	**SP**	**GJ**
ICBM	1398	6612	756	3540	481	2027	369	1247	220-260	810-980
SLBM	940	2804	328	1376	288	1488	160	576	136-148	592-664
ALBM	162	855	81	926	79	632	76	844	50	400
Razem:	**2500**	**10271**	**1165**	**5842**	**848**	**4147**	**605**	**2667**	**406-458**	**1802-2044**

SP – środki przenoszenia, GJ – głowice jądrowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych portalu „Стратегическое ядерное вооружение России", [Internet:] http://russianforces.org/rus/current/ (20.08.2010) oraz monografii A. Arbatowa *Уравнение безопасности*, РОДП «ЯБЛОКО», 2010, s. 230.

Dalej w pracy następuje szczegółowy opis potencjału każdej z części triady strategicznej, a także **systemów obronnych o znaczeniu strategicznym**: systemu ostrzegania o ataku rakietowym, systemu obrony przeciwrakietowej oraz systemu kontroli przestrzeni kosmicznej. Wszystkie z tych systemów wchodzą obecnie w skład Wojsk Kosmicznych, dlatego

[149] Dalej w pracy stosuje się ogólnie przyjęte skróty w stosunku do poszczególnych części triady strategicznej: **ICBM** – międzykontynentalny rakietowy pocisk balistyczny (*Inter-Continental Ballistic Missile*), **SSBN** – okręt podwodny o napędzie atomowym wyposażony w międzykontynentalne pociski balistyczne (*Nuclear-powered ballistic missile submarine*), **SLBM** – pocisk balistyczny odpalany z okrętu podwodnego (*Submarine-launched ballistic missile*), **ALBM** – pocisk balistyczny odpalany z pokładu bombowca strategicznego (*Air-launched Ballistic Missile*).

za zasadne uznano poświęcenie osobnej części temu rodzajowi wojsk w rozdziale poświęconym Strategicznym Siłom Jądrowym.

2.1.1. Wojska Rakietowe Strategicznego Przeznaczenia

Wojska Rakietowe Strategicznego Przeznaczenia (Ракетные войска стратегического назначния, PBCH, dalej: RWSN) w myśl oficjalnych sformułowań są samodzielnym rodzajem wojsk w składzie Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, podporządkowanym bezpośrednio Sztabowi Generalnemu Sił Zbrojnych. Obecny swój status RWSN zyskały dzięki decyzji Prezydenta FR z dnia 21marca 2001 roku[150].

W czasie pokoju RWSN, razem z innymi komponentami SSJ, pełnią zadanie odstraszania potencjalneego agresora od ataku na Federację Rosyjską i/lub jej sojuszników. W czasie wojny mogą być one użyte do zniszczenia – poprzez uderzenia rakietowo-jądrowe – kluczowych wojskowych i gospodarczych obiektów przeciwnika. Zadane w ten sposób straty byłyby tak dotkliwe, iż nieprzyjaciel nie byłby w stanie przyjąć ich jako możliwych do zzakceptowania „kosztów" wojny lub doprowadziłyby jego kraj do zupełnego upadku[151].

Aktualnie głównodowodzącym RWSN jest gen. Siergiej Karakajew, który pełni tę funkcję na mocy decyzji Prezydenta FR z 22 czerwca 2010 roku. Sztab Główny RWSN znajduje się w miejscowości Własicha (okręg moskiewski, wg nazewnictwa wojskowego: Одинцово-10). Tam też dyslokowane są samodzielne bataliony służące ochronie obiektów i zapobieganiu ewentualnej dywersji. Razem z Wojskami Kosmicznymi (o których w dalszej części) RWSN liczą około **160 tys. żołnierzy i 46-50 tys. cywilnych pracowników** (dane z 2008 roku)[152].

Według danych z lipca 2010 roku na uzbrojeniu RWSN znajduje się **369 międzykontynentalnych pocisków balistycznych zdolnych do przeniesienia 1247 głowic jądrowych.** Szczegółowe dane na temat potencjału RWSN przedstawia tabela 8.

W skład RWSN wchodzą **trzy armie rakietowe:** 27. Gwardyjska Armia Rakietowa (sztab w mieście Władimir), 31 Armia Rakietowa (Orenburg), 33 Gwardyjska Armia Rakietowa (Omsk). W 2002 roku rozformowano 53 Armię Rakietową (Czyta). Przewiduje się także, że w ciągu najbliższych lat zostanie rozformowana 31. Armia Rakietowa

[150] *Ракетные войска стратегического назначния*, [Internet:] http://russianforces.org/rus/missiles/ (19.08.2010).
[151] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 28.
[152] Ibidem.

z Orenburga[153]. Szczegółowe dane w kwestii dyslokacji przedstawia tabela 9.

Na uzbrojeniu RWSN znajdują się, według danych z lipca 2010 roku**, cztery zasadnicze typy rakietowych środków przenoszenie głowic jądrowych**. Niżej zamieszczono ich szczegółową charakterystykę. Jeśli chodzi o stosowaną nomenklaturę, to należy wyjaśnić, że po oryginalnej nazwie fabrycznej i używanej przez wojska rosyjskie (zapisanej w alfabecie rosyjskim, np. „Р-36МУТТХ" lub „Тополь") w nawiasie podano nazwę stosowaną przez departament obrony USA i NATO (np. „SS-25 Sickle").

Tabela 8. Potencjał rosyjskich Wojsk Rakietowych Strategicznego Przeznaczenia

Typ rakiety	Ilość rakiet	Ilość głowic ns rakiecie	Ilość głowic razem
Р-36МУТТХ/36М2 (SS-18)	58	10	580
УР-100НУТТХ (SS-19)	70	6	420
Тополь (SS-25)	171	1	171
Тополь -М silos (SS-27)	49	1	49
Тополь -М mobil (SS-27)	18	1	18
РС-24 mobil	3	3	9
Razem	**369**		**1247**

Zródło**:** *Ракетные войска стратегического назначния*, op. cit.,

Р-36МУТТХ/Р-36М2 «Воевода» (SS-18 Satan) to dwustopniowa[154] rakieta na paliwo ciekłe. Decyzja o zaprojektowaniu i produkcji kompleksu rakietowego Р-36МУТТХ zapadła jeszcze w 1976 roku, wstępną gotowość operacyjną osiągnął on w 1979 roku i został wprowadzony na uzbrojenie w latach 1979-1983. Za projekt odpowiadało Biuro Konstrukcyjne „Jużnoje" (КБ Юужное) w Dniepropietrowsku na Ukrainie. W tym samym mieście znajdowały się zakłady, gdzie odbywała się produkcja. Obecnie wszelkie prace modernizacyjne odbywają się już w zakładach rosyjskich. Kompleks **Р-36М2** jest rozwojową modyfikacją kompleksu Р-36МУТТХ i wszedł na wyposażenie w latach 1988-1992.

[153] *Ракетные войска…*, op. cit.

[154] Jak wyjaśnia encyklopedia internetowa PWN: „rakieta wielostopniowa, rakieta wielocłonowa, to rakieta podzielona na kilka członów (stopni) napędzających ją kolejno; każdy człon ma własny silnik i materiały pędne; ostatni stopień zawiera statek kosmiczny lub (w przypadku pocisku rakietowego) głowicę z ładunkiem bojowym". Zob. http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3965847 (15.10.2010).

Każda z rakiet projektu P-36M2 jest wyposażona w 10 indywidualnie naprowadzanych głowic jądrowych (MIRV[155]), z których jedna posiada moc 550-750 kt. Zasięg rakiet tego projektu wynosi ok. 11000 km (lub więcej w przypadku wyposażenia w jednoblokową głowicę). Jest to bardzo duża rakieta. Posiada następujące rozmiary: długość - 35,7-38,9 m (w zależności od typu), średnicę - 3,0 m, wagę – 8800 kg.

Według wiarygodnych danych, w roku 1990 na wyposażeniu – sowieckich jeszcze – wojsk rakietowych znajdowało się 308 takich rakiet (3080 głowic), w 1994 roku było już ich 292 (2920 głowic), w roku 2000 – 180 (1800 głowic). W ostatnim czasie, w roku 2010, RWSN posiadaly 58 rakiet SS-18 (580 głowic). Jak widać ICBM tego typu są sukcesywnie zdejmowane z wyposażenia. Plany rozwoju RWSN zakładają zachowanie na służbie rakiet w wersji P-36M2. W warunkach, kiedy planuje się wydłużenie ich resursu do 25-30 lat, mogą one pozostać w dyspozycji RWSN maksymalnie do lat 2016-2020[156].

УР-100НУТТХ «Сотка» (SS-19 Stiletto) – zaprojektowany jeszcze w początku lat siedemdziesiątych, kompleks ten był produkowany w Zakładach im. Chruniczewa w Moskwie. Na wyposażenie wprowadzony w latach 1979-1984. Dwustopniowa rakieta na paliwo ciekłe projektu УР-100НУТТХ jest wyposażona w 6 indywidualnie naprowadzanych głowic o mocy 550-750 kt każda. Zasięg rakiet tego projektu wynosi 10000 km. Rozmiary: długość – 24,3 m, średnica - 2,5 m; waga – 3600 kg.

Jak podają raporty, w 1990 roku środków przenoszenia tego typu na wyposażeniu wojsk rakietowych było 300 (1800 głowic), w roku 1994 również 300 (1800 głowic), w roku 2000 - 150 (900 głowic), w roku 2010 zaś 70 (420 głowic). Widać więc, że i te rakiety są powoli wycofywane są ze służby. Według wszelkich danych ich resurs wydłużono do bardzo długiego okresu ponad trzydziestu lat. Biorąc pod uwagę, iż najnowsze z SS-19 wprowadzono w roku 1984, to należy przypuszczać, że Rosja będzie zmuszona zdjąć je z wyposażenia w ciągu najbliższych kilku lat[157].

---

[155] Multiple Independently Targeted Re-Entry Vehicle

[156] *Ракетные войска…*, op. cit.; *Стратегическое ядерное вооружение России*, под ред. А. Подвига, Москва 1998, s. 190-192; *Ядерный доклад*, под ред. Уолфстон Д. Б. и др., Москва 2002, s. 14; Czajkowski M., *Rosyjskie Siły Strategiczne AD 2010*, [w:] *Siły zbrojne Rosji. Aspekty polityczne społeczne i kulturowe*, red. M. Smoleń, w druku.

[157] *Ракетные войска…*, op. cit.; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 192-193; *Ядерный доклад*, op. cit., s. 15; Czajkowski M., *Rosyjskie Siły Strategiczne…*, op. cit.

РТ-2ПМ «Тополь» (SS-25 Sickle) – to pierwszy mobilny kompleks wyposażony w rakietę o zasięgu międzykontynentalnym; decyzja o jego zaprojektowaniu zapadła w 1977 roku, pracę nad projektem prowadzono w Moskwie. Duże problemy z produkcją tych kompleksów pojawiły się po rozpadzie ZSRS, gdyż niektóre części wytwarzane były na Białorusi (mobilne podwozia) i Ukrainie (systemy naprowadzania). Wprowadzany był na służbę stopniowo w latach 1985-1992. Choć „Topol" projektowany był z myślą o zainstalowaniu na nim kilku indywidualnie naprowadzanych głowic (prowadzono próby nawet z czterema), to ostatecznie każda rakieta wyposażona została w 1 głowicę o mocy 550 kt. Jest to rakieta trzystopniowa na paliwo stałe. Jej zasięg to 10500 km. Posiada rozmiary: długość 22,3 m, średnica 1,8 m; waga – około 1000 kg. Jak widać, jest to stosunkowo niewielka rakieta, przenosząca znacznie mniejszą ilość ładunków niż projekty produkowane wcześniej. Co charakterystyczne – jest to kompleks mobilny, poruszający się na specjalnych podwoziach kołowych.

Według oficjalnych informacji w 1990 roku na wyposażeniu sowieckich wojsk rakietowych znajdowało się 288 środków przenoszenia typu „Topol" (288 głowic), w 1994 r. ich liczba zwiększyła się do 354 (354 głowic), w 2000 r. – do 360 (360 głowic), zaś w roku 2010 na uzbrojeniu RWSN znajdowało się 171 „Topoli" (171 głowic). Z powyższych danych wynika, że rozpoczął się proces wycofywania tego kompleksu **(**pierwotnie resurs tych rakiet szacowano tylko na 10 lat)[158].

РТ-2ПМ2 «Тополь-М » (SS-27 Sickle B)[159] oraz jego modyfikacja **R-24 «Ярс»** – to kompleks, nad którym pracę rozpoczęto na początku lat 90. Jest to pierwszy ICBM w całości wyprodukowany przez Federację Rosyjską. Topol-M jest produkowany w dwóch wariantach: stacjonarnego bazowania w silosach oraz mobilnego bazowania na podwoziach kołowych.

Od 1997 roku rozpoczęto instalację rakiet w silosach, pełne zdolności osiągały one od 1999 roku. Wariant mobilny Topol-M był wprowadzony po raz pierwszy na uzbrojenie w grudniu 2006 roku. W obu wersjach trzystopniowa rakieta na paliwo stałe uzbrojona jest w jedną głowicę o mocy 550 kt. i ma zasięg 11 000 km. Posiada rozmiary: długość – 22,7 m; średnicę – 1,86 m; wagę: 1200 kg. W roku 2010 na wyposażeniu RWSN znajduje się 49 rakiet Topol-M w silosach (49 głowic) i 18 na podwoziach kołowych (18 głowic).

---

[158] *Ракетные войска…*, op. cit.; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 199-201; *Ядерный доклад*, op. cit., s. 17; Czajkowski M., *Rosyjskie Siły Strategiczne…*, op. cit.

[159] Istnieje też bardzo dużo innych oznaczeń tego kompleksu.

Tabela 9. Struktura Wojsk Rakietowych Strategicznego Przeznaczenia Rosji

Dywizja rakietowa*	Ilość kompleksów rakietowych	Typ kompleksu rakietowego**
27. GWARDYJSKA ARMIA RAKIETOWA		
Tatiszczewo: 60. DR (Татищево-5/Светлый)	41	УР-100НУТТХ (SS-19 Stiletto)
	49	Тополь -M silos (SS-27)
Kozielsk: 28. Gw. DR	29	УР-100НУТТХ (SS-19 Stiletto)
Wypołzowo: 7. Gw. DR (Озерный, Бологое-4)	18	Тополь (SS-25)
Tejkowo: 54. Gw. DR (Красные Сосенки)	3	PC-24 mobil
	18	Тополь -M mobil (SS-27)
Joszkar-Oła: 14. DR	27	Тополь (SS-25)
31. ARMIA RAKIETOWA		
Dombarowskij: 13. DR	30	Р-36МУТТХ/36М2 (SS-18 Satan)
Niżnyj Tagił: 42. DR (Верхняя Салда, Нижний Тагил-41, Свободный)	27	Тополь (SS-25)
33. GWARDYJSKA ARMIA RAKIETOWA		
Użur: 62. DR (Ужур-4, Солнечный)	28	Р-36МУТТХ/36М2 (SS-18 Satan)
Nowosybirsk: 39. Gw. DR (Новосибирск-95, Пашино, Гвардейский)	36	Тополь (SS-25)
Irkuck: 51 Gw. DR (Зеленый)	27	Тополь (SS-25)
Barnauł: 35 DR (Сибирский-2)	36	Тополь (SS-25)

*kolejno: miejsce dyslokacji, nazwa dywizji; w nawiasach: wojskowa nazwa bazy
**zachowano pisownię w alfabecie rosyjskim, w nawiasach nazwa wg nomenklatury USA i NATO
Skróty: DR- Dywizja Rakietowa, Gw. – Gwardyjska,

Zródło: *Ракетные войска стратегического назначния*,[Internet:] http://russianforces.org/rus/missiles/.

Modyfikacją kompleksu Topol-M jest projekt **R-24 «Ярс» (SS-X-29)**, testowany od roku 2007. Trzystopniowa rakieta na paliwo stałe tego kompleksu w założeniu miała być wyposażona w kilka indywidualnie naprowadzanych głowic (od 6 do 10 głowic o mocy 150-300 kt każda).

Według ostatnich danych w 2010 roku rozpoczęto wprowadzanie na służbę tej rakiety w wersji mobilnej. Według dostępnych informacji na wyposażeniu RWSN pod koniec 2010 roku znajdowały się 3 kompleksy R-24 z trzema głowicami, co oznaczałoby, że zdecydowano się jednak na wariant z jednoblokową głowicą bojową (pozwala to prawdopodobnie zwiększyć zasięg rakiety)[160].

Na koniec warto dodać, iż po rozpadzie ZSRS na wyposażeniu rosyjskich RWSN znajdowały się przez pewien czas następujące kompleksy rakietowe: УР-100К (SS-11 Sego), РТ-2 (SS-13 Savege), МР УР-100 (SS-17 Spanker) – wycofane ze służby w latach 90. XX wieku. A także РТ-23 (SS-24 Scalpel), wycofany już w XXI wieku[161].

2.1.2. Morskie Siły Strategiczne

Morskie siły strategiczne (Морские стратегические силы, MSS) w odróżnieniu od wojsk rakietowych nie stanowią osobnego rodzaju wojsk, lecz organizacyjnie wchodzą w skład Marynarki Wojennej Rosji (Военно-морский флот, WMF). Głównodowodzącym WMF od12 listopada 2007 roku jest adm. Władimir Wysocki.

Według danych z lipca 2010 roku w składzie WMF znajduje się **12 strategicznych okrętów podwodnych o napędzie atomowym wyposażonych w międzykontynentalne rakiety balistyczne czterech typów**. W sumie są one wyposażone w **160 SLBM, zdolnych do przeniesienia 576 głowic jądrowych**[162].

Podstawę WMF tworzą cztery floty: Północna (Севрный флот), Oceanu Spokojnego (Тихоокеанский флот), Bałtycka (Балтийский флот) i Czarnomorska (Черноморский флот), a także Flotylla Kaspijska (Каспийская флотилия). Okręty podwodne o napędzie atomowym, wyposażone w międzykontynentalne pociski balistyczne go wchodzą w skład tylko dwóch flot: Północnej i Oceanu Spokojnego.

Sztab **Floty Północnej** znajduje się w Siewieromorsku (okręg murmański). Strategiczne okręty podwodne wyposażone w SLBM, wchodzące w skład Floty Północnej podporządkowane są połączonemu dowództwu sił podwodnych, które zostało utworzone w lutym 2010 roku.

---

[160] *Ракетные войска…*, op. cit.; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 201-202; *Ядерный доклад*, op. cit., s. 18; Czajkowski M., *Rosyjskie Siły Strategiczne…*, op. cit.; *РС-24, межконтинентальная баллистическая ракета стратегического назначения*, „Оружие России", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049050052048124049052053051.html (19.08.2010).

[161] *Ядерный доклад*, op. cit., passim.

[162] Ibidem.

W skład dowództwa wchodzą cztery dywizje atomowych okrętów podwodnych.

Tabela 10. Potencjał Morskich Sił Strategicznych Rosji

Typ okrętu	Ilość okrętów	SLBM na okręcie	Ilość (łącznie) i typ SLBM	głowic na SLBM	Razem głowic
pr. 667БДР (Delta III)	4	**16**	**64** P-29P (SS-N-18)	3	192
pr. 667БДРМ (Delta IV)	6	**16**	**96** P-29PM (SS-N-23)	4	384
pr. 941 (Typhoon)	1*	-	-	-	-
pr. 955 Борей	1	**16**	**16** P-30 Булава**	6	-
RAZEM:	**12**		**160**		**576**

* jest to jednostka eksperymentalna, która nie posiada zdolności bojowych
**„Buława" dotychczas nie przeszła pomyślnie fazy testów, dlatego jedyny okręt klasy „Borej" pozostaje nieuzbrojony

Zródło: *Морские Стратегические силы*, [Internet:] http://russianforces.org/rus/navy/ (19.08.2010).

Według wiarygodnych danych, jednostki dyslokowane w miejscowości Gadżijewo (Zatoka Jagielnaja) obejmują sześć okrętów podwodnych projektu 667БДРМ (Delta IV): K-51 „Wierchoturie", K-84 „Jekatierynburg", K-407 „Nowomoskowsk", K-114 „Tuła", K-117 „Briańsk" i K-18 „Karelia". Spośród wymienionych okrętów, tylko cztery znajdują się na czynnej służbie. K-407 „Nowomoskowsk" w chwili obecnej jest w remoncie i jak się przewiduje, wróci na służbę w 2011 roku[163]. Poza tym, spośród wymienionych jednostek, remontowany jest jeszcze jeden okręt strategiczny Floty Północnej.

Sztab **Floty Oceanu Spokojnego** znajduje się we Władywostoku. Strategiczne okręty podwodne wchodzące w jej skład zebrane są w 16. Operacyjną eskadrę atomowych okrętów podwodnych stacjonującą w porcie Biliuczyńsk (baza „Rybaczyj", Zatoka Kraszennikowa, Półwysep Kamczatka). Według najnowszych danych w skład eskadry wchodzą cztery strategiczne okręty podwodne projektu 667БДР (Delta III): K-211 „Pietropawłowsk Kamczacki", K-223"Podolsk", K-433 „Św. Gieorgij Pobiedonosiec", K-44 „Riazań" przeniesiony na Kamczatkę z Floty Pół-

[163] *Морские стратегические силы*, [Internet:] http://russianforces.org/rus/navy/ (19.08.2010).

nocnej[164]. Jeszcze w 2009 roku na służbie pozostawał K-506 „Zielionograd", obecnie wycofany całkowicie ze służby.

Ponadto w składzie WMF znajdują się kolejne dwa okręty strategiczne. Pierwszy, projektu 941 (Typhoon), mianowicie ТК-208 „Dymitr Doński", podczas remontu został przebudowany do prób nowej rakiety R-30 „Buława" i obecnie służy tylko do celów eksperymentalnych. Drugi z kolei to najnowszy okręt projektu 955 Borej – „Jurij, Dołgorukij", który ciagle jednak pozostaje nieuzbrojony z powodu przedłużających się prac nad rakietą R-30 „Buława"[165]. „Dymitr Doński" wchodzi w skład Floty Północnej, „Jurij Dołgorukij" (nieuzbrojony) przechodzi próby w rejonie Morza Białego.

Jak wspomniano, na uzbrojeniu MSS Rosji znajdują się okręty podwodne czterech projektów, z czego pełne zdolności bojowe osiągają okręty tylko dwóch projektów. Niżej przedstawiono charakterystykę każdego z nich, przy czym w nazewnictwie rosyjskiego producenta i floty pozostawiono zapisy w alfabecie rosyjskim (dotyczy to także nazw wyrzutni rakietowych i samych rakiet), po czym w nawiasie podano nazwy stosowane w klasyfikacji USA i NATO. Wszystkie wymienione projekty były opracowywane w Centralnym Konstrukcyjnym Biurze Morskiej Techniki „Rubin" w Petersburgu (ЦКБ МТ Рубин) i wszystkie produkowane w stoczniach w Siewierodwińsku (w okręgu archangielskim; Производственное объединение Северное машиностроительное предприятие, „Севмаш").

Projekt 667БДР «Кальмар» (Delta III) – wprowadzony w skład floty w latach 1976-1982. Wyprodukowano 14 okrętów tego typu. Uzbrojony w kompleksy rakietowe Д-9Р z 16 rakietami Р-29Р, których zasięg, w zależności od tego, w jaką głowicę są wyposażone, wynosi od 6500 do 8000 km. Wyporność w zanurzeniu – 13000 m^3, w wynurzeniu – 10600 m^3. Osiągane prędkości: 25 węzłów w zanurzeniu, 13 węzłów przy wynurzeniu. Może schodzić na głębokość 400 m pod wodę. Załoga składa się ze 130 marynarzy. Autonomiczność okrętu[166] to 80 dób. Planuje się, że wszystkie podwodne okręty tego projektu w najbliższych latach będą wycofane z MSS[167].

Projekt 667БДРМ «Дельфин» (Delta IV) – okręty tego typu były wprowadzone na służbę w latach 1985-1991. W sumie wyprodukowano siedem okrętów tej klasy. Są wyposażone w rakietowy kompleksy rakie-

[164] Ibidem.
[165] Ibidem.
[166] „Autonomiczność okrętu" oznacza jak długo może znajdować się on na morzu bez konieczności powrotu do bazy.
[167] Ibidem; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 262-263.

towe Д-9РМ z 16 rakietami balistycznymi P-29PM. Wyporność przy wynurzeniu – 11800 m^3, przy zanurzeniu 13600 m^3. Maksymalne zanurzenie: 400 m. Osiąga prędkość 13 węzłów w wynurzeniu i 22-23 węzłów w zanurzeniu. Załoga składa się ze 130 marynarzy. Autonomiczność okrętu: 80 dób. Zakłada się, że zachowanych na służbie zostaną wszystkie spośród aktualnie posiadanych przez WMF sześciu okrętów tego typu. Większość z nich została w ostatnich latach zmodernizowana[168].

Projekt 941 «Акула» (Typhoon) – okręty tego projektu były oddane do użytku floty w latach 1981-1989. W sumie wyprodukowano sześć jednostek. Przy produkcji okręty uzbrojono w kompleksy rakietowe Д-19 z 20 rakietami P-39. Wyporność: przy wynurzeniu 24500m^3, w zanurzeniu 33800 m^3. Maksymalne zanurzenie: 500 m. Prędkość przy wynurzeniu: 16 węzłów, w zanurzeniu: 27 węzłów. Załoga – 150 marynarzy. Autonomiczność okrętu: 90 dób. W związku z upływem okresu eksploatacji wszystkie okręty podwodne tego projektu zostały wycofane ze służby. Wyjątek stanowi, jak już wspomniano, „Dymitr Doński", który służy obecnie do prób rakiety „Buława"[169].

Projekt 955 «Борей» - budowę pierwszego okrętu tego projektu o nazwie „Jurij Dołgorukij" rozpoczęto w 1996 roku i został on wodowany w 2008 roku. W marcu rozpoczęto budowę drugiego okrętu klasy „Borej", o nazwie „Aleksander Newski", w 2006 trzeciego – „Władimira Monomacha". W lutym 2010 roku rozpoczęto też budowę kolejnego okrętu o nazwie „Święty Mikołaj". Planuje się, iż wszystkie okręty tego projektu będą uzbrojone w rakietę „Buława", która na razie nie wyszła ze stadium prób[170].

Okręty wchodzące w skład MSS Rosji posiadają trzy typy kompleksów rakietowych morskiego bazowania, z czego pełną gotowość bojową zachowują dwa z nich. Trzeci, dla rakiety P-30 „Buława", choć gotowy do eksploatacji, nie może być wykorzystany z powodu wad konstrukcyjnych samej rakiety.

Niżej następuje charakterystyka rakiet aktualnie znajdujących się na wyposażeniu MSS. Przy nazwach rosyjskich pozostawiono zapisy

---

[168] *Морские Стратегические силы*, op. cit.; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 265-267.

[169] *Морские Стратегические силы*, op. cit.; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 264-265.

[170] *Морские Стратегические силы*, op. cit.; *В Северодвинске началось строительство АПЛ "Святитель Николай"*, „Оружие Росии", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049057054048124049051055056053.html (19.08.2010).

w alfabecie rosyjskim, zaś w nawiasie podano nazwy stosowane przez USA i NATO.

P-29P (SS-N-18 Stingray) – jest to dwustopniowa rakieta na paliwo ciekłe znajdująca się na wyposażeniu kompleksów rakietowych (Д-9P) w okrętach podwodnych klasy 667БДР «Кальмар» (Delta III). Produkowana w Krasnojarsku. Weszła na uzbrojenie wraz całym kompleksem w 1979 roku. Jest wyposażona w MIRV z 3 indywidualnie naprowadzanymi głowicami jądrowymi o mocy 200 kt. każda. W tym wariancie osiąga zasięg 6500 km. Ma długość: 14,1 m, średnicę 1,8 m, wagę 1650 kg. Każdy okręt klasy «Кальмар» (Delta III) może mieć na uzbrojeniu 16 takich rakiet (co daje 48 głowic jądrowych).

Według źródeł w 1990 roku a arsenałach jądrowych ZSRS było 224 takich rakiet (672 głowic), w 1994 – 208 (624 głowic), w 2000 – 192 (576 głowic), zaś w roku 2010 – 64 rakiety (192 głowic)[171].

P-29PM (SS-N-23 Skiff) – to trzystopniowa rakieta na paliwo ciekłe znajdująca się na wyposażeniu kompleksów rakietowych (Д-9PM) okrętów podwodnych klasy 667БДРМ **«**Дельфин» (Delta IV). Wraz z całym kompleksem weszła na uzbrojenie w 1986 roku. Każda z rakiet jest wyposażona w 4 indywidualnie naprowadzane głowice o mocy 100 kt. każda (istnieje możliwość wyposażenia tej rakiety w 10 MIRV). Ma zasięg 8300 km. Posiada długość – 14,8 m, średnicę – 1,9 m. W wariancie **P-29PMУ2 «Синева»** (jest również trzystopniowa rakieta na paliwo ciekłe) wytwarzana od 1999 roku w celu zastąpienia starszych rakiet. Na uzbrojenie nowa SLBM trafia powoli od 2006 roku (2006 r. – 4 sztuki, 2007 - 12). Każdy okręt klasy **«**Дельфин» (Delta IV) może przenosić 16 takich rakiet (co daje 64 głowice).

Jak podają źródła od 1990 do 200 roku ilość rakiet tej klasy w MSS Rosji utrzymywała się na poziomie 112 sztuk (razem 448 głowic jądrowych). W lipcu 2010 roku na uzbrojeniu MSS znajdowało się oficjalnie 96 rakiet tego typu (384 głowic), z czego, jeśli przyjąć, że 2 okręty klasy **«**Дельфин» (Delta IV) znajdowało się remoncie, w gotowości bojowej teoretycznie pozostawało 64 rakiet (256 głowic). Obecnie SLBM P-29PM stanowi podstawę uzbrojenia MSS Rosji[172].

P-30 «Булава» (SS-NX-30) – to najnowsza, perspektywiczna trzystopniowa rakieta balistyczna na paliwo stałe. Jej zasięg ma wynosić 8,3 tys. km. W założeniu ma przenosić od 6 do 10 indywidualnie naprowadzanych głowic jądrowych. Jest przeznaczona dla okrętów klasy „Borej”

[171] *Морские Стратегические силы*, op. cit.; *Ядерный доклад*, op. cit., s. 23; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 284-285.
[172] *Морские Стратегические силы*, op. cit.; *Ядерный доклад*, op. cit., s. 27; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 287-288.

[173]. Obecnie trwają jej próby, które już wielokrotnie kończyły się niepowodzeniem . Opóźnienia w pracach nad „Buławą" mogą skutkować tym, iż okręty klasy „Borej", choć wodowane o czasie, pozostaną nieuzbrojone i tym samym bezużyteczne z punktu widzenia zadań morskiej części triady strategicznej. Może to oznaczać dla Rosji utratę zdolności odstraszania jądrowego.

2.1.3. Powietrzne Siły Strategiczne

Lotnictwo strategiczne Rosji, grupujące bombowce dalekiego zasięgu uzbrojone w pociski manewrujące, wchodzi w skład 37 Armii Powietrznej Naczelnego Dowództwa (strategicznego przeznaczenia). Dowodzący armią, gen. Igor Chworow został mianowany na to stanowisko 15 listopada 2002 roku. Sztab 37 Armii Powietrznej znajduje się w Moskwie.

Według danych z lipca 2009 roku na uzbrojeniu 37 Armii Lotniczej znajduje się **76 bombowców strategicznych dwóch typów, zdolnych do przeniesienia 856 pocisków dalekiego zasięgu**[174]. Szczegółowy opis potencjału lotnictwa strategicznego Rosji zawiera tabela 11.

Tabela 11. Potencjał lotnictwa strategicznego Rosji

Bombowiec	Ilość bombowców	Ilość i typ pocisków na jednym bombowcu	Razem pocisków
Ty-95MC6 (Bear H6)	32	6 X-55 (AS-15A)	192
Ty-95MC16 (Bear H16)	31	16 X-55 (AS-15A)	496
Ty-160 (Blackjack)	13	12 X-55CM (AS-15-B)	156
RAZEM	**76**		**844**

Zródło**:** *Стратегическая авиация*, [Internet:] http://russianforces.org/rus/aviation/

W skład 37. Armii Powietrznej wchodzą dwie dywizje bombowe, na uzbrojeniu których znajdują się strategiczne bombowce Ty-160 i Ty-95MC. Poza tym 37 Armii podlegają cztery dywizje ciężkich bombowców Ty-22M3.

22 Gwardyjska Dywizja Ciężkich Bombowców bazuje w Engelsie (okręg saratowski) i grupuje dwa pułki: 121. Gwardyjski Pułk Ciężkich Bombowców (z bombowcami Ty-160) i 184. Pułk Ciężkich Bombowców (bombowce Ty-95MC). W sumie w składzie tej dywizji znajduje się 13

[173] *«Булава-30», МБР Р-30 3М30, (SS-NX-30), межконтинентальная баллистическая ракета морского базирования*, „Оружие Росии", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049055051051124049048055055.html (19.08.2010).
[174] *Стратегическая авиация*, [Internet:] http://russianforces.org/rus/aviation/.

bombowców Ty-160 i 23 bombowce Ty-95MC. Ponadto do dywizji przypisany jest 203. Pułk Tankowców Powietrznych Ил-78, który bazuje w Riazaniu (20 samolotów tankowców).

326 Dywizja Ciężkich Bombowców bazuje w miejscowość Ukrainka (Kraj Chabarowski, Kamczatka). w składa dywizji wchodzą 78. i 182. Gwardyjskie Pułki Ciężkich Bombowców Ty-95MC. W sumie w bazie w Ukrainice znajduje się 40 bombowców Ty-95MC. Ponadto 37 Armii podlega centrum szkoleniowe w Riazaniu[175].

Na wyposażeniu lotnictwa strategicznego Rosji znajdują się dwa zasadnicze typy bombowców: Ty-95MC (w dwóch wariantach) i Ty-160. Niżej przedstawiono ich krótkie charakterystyki oraz opisy pocisków, które mają na wyposażeniu. W podstawowym zapisie pozostawiono oznakowanie w alfabecie rosyjskim, w nawiasie podano nazwę wg nomenklatury USA i NATO.

Ty-95MC6 (Bear H6) – został zaprojektowany w biurze konstrukcyjnym Tupolewa. Seryjna produkcja bombowca miała miejsce w latach 1984-1991 w zakładach w Kujbyszewie (dziś Samara). Jego uzbrojenie składa się z sześciu pocisków dalekiego zasięgu X-55 umieszczonych w luku bombowym. Wariant bombowca oznaczony jako Ty-95MC16 może dodatkowo przenosić 10 kolejnych pocisków tego typu podwieszonych pod skrzydłami, ale znacznie ogranicza to zasięg samolotu.

Ty-160 (Blackjack) – również został zaprojektowany w biurze Tupolewa, produkowany natomiast seryjnie w Kazaniu w latach1984-1992 i ponownie od roku 1999. Jego uzbrojenie składa się z 12 pocisków dalekiego zasięgu X-55 umieszczonych w luku bombowym.

Aktualnie bombowce te przechodzą modernizację, by w przyszłości móc przenosić m. in. niejądrowe pociski manewrujące[176]. Poszukiwania nowych sposobów wykorzystania ciężkich bombowców strategicznych wynikają stąd, iż w obecnych warunkach nie mają one większego znaczenia w stosunku do pozostałych części triady strategicznej. W wypadku konfliktu mają małe szanse by zbliżyć się do terytorium USA, bardzo dobrze chronionego przez amerykańskie systemy obrony powietrznej.

Pociski manewrujące dalekiego zasięgu **X-55** (ang. **Kh-55** lub **AS-15A Kent**) są produkowane od roku 1983 w zakładach „Raduga" w mieście Dubna (okręg moskiewski). W podstawowej wersji mają zasięg 2500 km i przenoszą ładunek jądrowy o mocy 200 kt. Wersja rozwojowa tego pocisku X-55CM (AS-15B Kent) ma zasięg 3000 km. W roku

[175] Ibidem; Śmigielski R., *Osierocona armia…*, op. cit., s. 369; Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ...*, op. cit., s. 167-169.
[176] *Стратегическая авиация*, op. cit.; *Стратегическое ядерное вооружение…*, op. cit., s. 324-330, 338-340.

1999 przeprowadzono próby zmodernizowanego wariantu rakiety pod nazwą X-555 i jak zapowiadano miał to być niejądrowy wariant X-55, osiągający zasięg 5000 km. Aktualnie prowadzone są prace nad zupełnie nowymi pociskami manewrującymi: X-101 (uzbrojonymi konwencjonalnie) i X-102 (z ładunkiem jądrowym); ich zasięg ma wynosić od 3000 do 5000 km[177].

2.1.4. Wojska Kosmiczne

Uzupełnieniem tradycyjnej triady strategicznej są systemy o charakterze obronnym, również o znaczeniu strategicznym: **system ostrzegania o ataku rakietowym, system obrony przeciwrakietowej oraz system kontroli przestrzeni kosmicznej**. Obecnie wszystkie te systemy wchodzą w skład 3. Armii Obrony Rakietowo-Kosmicznej podporządkowanej **Wojskom Kosmicznym –** osobnemu od 2001 roku rodzajowi wojsk w strukturze Sił Zbrojnych FR.

Według oficjalnych sformułowań do zadań Wojsk Kosmicznych należy ochrona bezpieczeństwa i narodowych interesów Rosji w przestrzeni kosmicznej, obrona przed atakiem rakietowym oraz informacyjne wsparcie dla Sił Zbrojnych FR (tj. prowadzenie wywiadu kosmicznego i zapewnienie łączności i kierowania poprzez wykorzystanie sztucznych satelitów Ziemi).

Zasadnicze zadania Wojsk Kosmicznych to ostrzeganie o ataku rakietowym (dzięki stałej kontroli rejonów startów rakiet balistycznych w USA), obrona przeciwrakietowa rejonu Moskwy, kontrola przestrzeni kosmicznej, utrzymywanie orbitalnych aparatów kosmicznych wojskowego przeznaczenia i kierowanie nimi. Sztab Wojsk Kosmicznych znajduje się w Moskwie, a dowództwo nad nią pełni gen. Oleg Ostapienko. 3 Armia Obrony Rakietowo-Kosmicznej ma swój sztab w Sołnecznogorsku (obwód moskiewski)[178]. Jak podaje *The Military Balance* z roku 2010, Wojska Kosmiczne Rosji liczą **40 tysięcy żołnierzy**[179].

W dyspozycji Wojsk Kosmicznych znajdują się – zgodnie z oficjalnym nazewnictwem – Państwowe Kosmodromy Doświadczalne: **„Plesieck”** w miejscowości Mirnyj w Obwodzie Archangielskim, oraz

---

[177] *Стратегическая авиация*, op. cit.; *Kh-55 Granat / AS-15 Kent*, [Internet:] http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/as-15-specs.htm (19.08.2010); *Kh-101 / Kh-102* [Internet:] http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/kh-101-specs.htm (19.08.2010).

[178] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 34; *СПРН и оборона*, [Internet:] http://russianforces.org/rus/sprn/ (20.08.2010).

[179] *The Military Balance*, s. 222.

„Bajkonur” w obwodzie Kzył-Ordyńskim w Kazachstanie. Do 2007 roku funkcjonował jeszcze kosmodrom **„Swobodnyj”** w Obwodzie Amurskim. Dziś na jego bazie budowany jest nowy kosmodrom **„Wostocznyj”**, który ma odciążyć „Bajkonur” i w perspektywie zmniejszyć koszty wynikłe z eksploatacji infrastruktury znajdującej się poza granicami Rosji. Pierwsze starty rakiet z kosmodromu „Wostocznyj planowane są na 2018 rok. Poważne zmiany zachodzą również na kosmodromie „Plesieck”, gdzie do użytku wprowadzany jest nowy kosmiczny **kompleks rakietowy „Angara”**, obejmujący nie tylko nowe rakiety służące do wynoszenia aparatów kosmicznych ale i całą nowoczesna infrastrukturę wspomagającą[180].

W strukturze Wojsk Kosmicznych działa ponadto 153 Główne Centrum Doświadczeń i Kierowania aparatami Kosmicznymi im. G. Titowa (Krasnoznamiensk, Obwód Moskiewski), 1 Zarząd ds. Wprowadzania Środków Obrony Rakietowo-Kosmicznej (Krasnogorsk, Obwód Moskiewski) oraz jednostki odpowiadające za wynoszenie i kierowanie aparatami kosmicznymi[181].

Na dzień dzisiejszy szacuje się, iż **Federacja Rosyjska dysponuje na orbicie okołoziemskiej ponad 110 aparatami kosmicznymi** (AK). Spośród nich około 80% to AK wojskowego lub podwójnego (wojskowo-cywilnego) przeznaczenia, a 30% pozostaje w stadium próbnych prac w orbicie okołoziemskiej. Według oficjalnych informacji wspomniane 30% mają stanowić satelity wyprodukowane w oparciu o innowacyjne technologie, charakteryzujące się lepszymi wynikami pracy i dłuższym okresem eksploatacji. Oficjalne plany mówią też o całkowitej wymianie starych rosyjskich satelitów na bardziej nowoczesne w ciągu najbliższych lat. W generalnym założeniu nowe aparaty wynoszone w przestrzeń okołoziemską mają spełniać równocześnie wojskowe i cywilne zadania, dzięki czemu umożliwi się redukcje kosztów i efektywny przepływ technologii pomiędzy sektorami cywilnym i wojskowym[182].

W ostatnich latach dużą uwagę rosyjskie kręgi decyzyjne oraz samo społeczeństwo skupiały na planach oddania do pełnego użytku **globalnego systemu nawigacji satelitarnej** (ros., *Глобальная навигационная*

---

[180]Кричевцов Д., *Новая космическая гавань России*, „Военно-промышленный курьер”, [Internet:] http://www.vpk-news.ru/39-355/concepts/novaja-kosmicheskaja-gavan-rossii (30.10.2010); Фаличев О., *От Р-7 до «Ангары»*, „Военно-промышленный курьер”, [Internet:] http://www.vpk-news.ru/3-319/2009-05-02-13-24-56/10427 (30.10.2010).

[181] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 34-35.

[182] *Россия за мирный космос*, „Военно-промышленный курьер”, [Internet:] http://www.vpk-news.ru/39-355/front-page/rossija-za-mirnyj-kosmos (30.10.2010).

спутниковая система, **ГЛОНАСС**). Dla prawidłowego funkcjonowania systemu nawigacji potrzebnych jest minimum 24 aparatów kosmicznych działających na orbicie okołoziemskiej. Z powodu ograniczonych środków i szybkiej eksploatacji satelitów Rosja ciągle nie dysponuje w pełni efektywnym systemem nawigacji satelitarnej. W październiku 2010 roku w systemie GLONASS funkcjonowało 19 satelitów[183].

System ostrzegania o ataku rakietowym (Система предупреждения о ракетном нападении, СПРН, dalej: SPRN) składa się z dwóch komponentów: grupy aparatów kosmicznych oraz grupy stacji radiolokacyjnych.

Jeszcze w kwietniu 2010 roku w składzie SPRN pracowały tylko trzy aparaty kosmiczne: dwa poruszające się na wysokoeliptycznych orbitach (oznaczone jako: „Космос-2430" oraz „Космос-2446") i jeden geostacjonarny (stale znajdujący się nad tym samym punktem Ziemi) – oznakowany jako „Космос-2440". W ostatnim czasie, tj. 30 września 2010 roku, wyniesiony na orbitę okołoziemską satelita oznaczony jako „Космос-2469", poruszający się na orbicie wysokoeliptycznej.

Satelity „Космос-2430" (wyniesiony 22.10.2007 r.), „Космос-2446" (wyniesiony 2.12.2008 r.) oraz „Космос-2469" najprawdopodobniej są aparatami kosmicznymi typu 74Д6, który grupuje tzw. sputniki pierwszego pokolenia, będące częścią systemu „Око" (Око, inna nazwa: УС-КС). System ten kontroluje rejony startów rakiet balistycznych z terytorium USA, ale nie może wykryć startów rakiet bazujących na okrętach podwodnych lub innych terytoriach. Satelity „Космос-2430", „Космос-2446" i „Космос-2469" są umieszczone na orbicie wysoko eliptycznej takim sposobem, iż mogą kontrolować obszar Stanów Zjednoczonych w sumie przez 18 godzin na dobę (każdy maksymalnie 6 godzin na dobę). Aby uzyskać możliwość całodobowej obserwacji konieczne jest posiadanie w systemie co najmniej czterech satelitów. Taka sytuacja miała miejsce tylko w latach 1987-1996.

Космос-2440 (wyniesiony 27.06.2008 r.), umieszczony na orbicie geostacjonarnej, jest aparatem kosmicznym typu 716 i w zamierzeniu ma wchodzić w skład systemu УС-КМО, czasem nazywanego też Око-1. System ten ma wykrywać starty rakiet z każdego punktu planety: z powierzchni kontynentów, mórz i oceanów (stąd skrót „КМО"). Jednak ten globalny system kontroli startów rakiet na dzień dzisiejszy działa tylko fragmentarycznie bo dysponuje zaledwie jednym satelitą, którym

[183] Zob. Федеральное космическое агентсво – Информационно-аналитический центрб [Internet:] http://www.glonass-ianc.rsa.ru/pls/htmldb/f?p=201:5:2065690293771986::NO (30.10.2010).

jest właśnie Космос-2440. Zapewnia on wprawdzie całodobową obserwację rejonów startów na terytorium USA, ale nadal poza kontrolą pozostaje przestrzeń oceaniczna, z której mogą być wystrzeliwane SLBM.

Informacje ze sputników w czasie rzeczywistym są przekazywane do bazy Серпухов-15 (wieś Kuriłowo w obwodzie kałuskim), a następnie, po opracowaniu – do punktu dowodzenia Armii Obrony Rakietowo Kosmicznej w Sołnecznogorsku, a w dalszej kolejności do najwyższych władz państwowych. Na dzień dzisiejszy szacuje się, że czas, w jakim prezydent FR może dowiedzieć się o wystrzeleniu rakiety z USA wynosi 10-15 minut.

Aktualnie Rosja prowadzi badania nad satelitami wczesnego ostrzegania nowego pokolenia. Początek ich prób był zapowiadany na 2009 rok[184].

W skład naziemnego komponentu SPRN wchodzą **stacje radiolokacyjne**, zgrupowane w samodzielne radiotechniczne węzły, spośród których pięć znajduje się już poza terytorium Rosji (skutek rozpadu ZSRS). Każdy z węzłów radiotechnicznych składa się z jednej lub kilku stacji radiolokacyjnych (Радиолокационная станция, РЛС). Informacje zbierane przez stacje są przekazywane wprost do punktu dowodzenia w Sołnecznogorsku. Szczegółową strukturę węzłów radiotechnicznych i stacji radiolokacyjnych przedstawia tabela 11. Należy też zaznaczyć, że zadania związane z ostrzeganiem o ataku rakietowym wypełnia również stacja Don-2N (Дон-2Н), organizacyjnie wchodząca w skład systemu obrony przeciwrakietowej Moskwy A-135, o którym niżej.

Zamiany granic wskutek rozpadu Związku Sowieckiego, przez które utracono kontrolę nad niektórymi stacjami, jak też stopniowe wyczerpywanie resursów starych stacji, zmusiły Rosję do rozpoczęcia budowy nowych elementów systemów radiolokacyjnych. W 2002 roku oddano **stację typu *Wołga*** niedaleko Baranowicz na Białorusi (Rosja na podstawie umowy z 1995 dzierżawi ten obiekt na 25 lat), która kontroluje przestrzeń na kierunku zachodnim i północno-zachodnim (szczególnie rejony patrolowania amerykańskich i brytyjskich okrętów podwodnych). Od lat 2006-2007 wprowadzane do użytku są jeszcze dwie **stacje typu *Woroneż***: w Lechtusi (w rejonie Sankt-Petersburga) i w Armawir (Kraj Krasnojarski). Mają one zasięg od 4500 do 6000 km i mogą nie tylko wykrywać i obserwować przeloty rakiet międzykontynentalnych, ale także

[184] Ibidem; Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 36; *Космос-2469 пополнил группировку спутников раннего предупреждения*, [Internet:] http://russianforces.org/rus/blog/2010/09/-2469.shtml (20.10.2010). *Старое «Око» космической войны*, „Gazeta.ru", [Internet:] http://www.gazeta.ru/social/2007/10/23/2259537.shtml (20.08.2010).

operacyjno-taktycznych oraz pocisków samosterujących. Rosja planuje budowę jeszcze kilku stacji projektu *Woroneż* na swoim terytorium, które mają stanowić elementy nowego SPRN[185].

Tabela 12. Stacje radiolokacyjne systemu ostrzegania o ataku rakietowym

Węzeł	Stacja radiolokacyjna	Początek pracy
Oliengorsk (RO-1)	Dniestr-m/Dniepr	1976
	Daugawa	1978
Myszołowka (OS-1)	Dniestr (SKPK)	1968
	dwie Dniestr-M/Dniepr	1972-1976
	Dariał-U	nie pracuje
Bałchasz (Kazachstan) (OS-2)	Dniestr (SKPK)	1968
	dwie Dniestr-M/Dniepr	1972-1976
	Dariał-U	nie pracuje
Sewastopol (Ukraina) (RO-4) Mukaczewo (Ukraina) (RO-5)	Dniepr	1979*
	Dniepr	1979*
	Dariał-UM	Nie pracuje
Pieczora (RO-30) Gabala (Azerbejdżan) (RO-7) Baranowicze (Białoruś)	Dariał	1984
	Dariał	1985
	Wołga	2002
Lechtusi Armawir	Woroneż-M	2006
	Woroneż-DM	2009-2010
*eksploatowane przez Ukrainę; Rosja zaprzestała korzystania z nich.		

Zródło: *СПРН и оборона*, [Internet:] http://russianforces.org/rus/sprn/ (20.08.2010).

Obrona przeciwrakietowa (*Противоракетная оборона*, ПРО, dalej: PRO**)** w rejonie Moskwy (zgodnie z układem ABM[186] z 1972 roku ZSRS i USA miały prawo do instalacji tylko jednego takiego systemu na terenie własnego kraju) oznaczona jest jako **A-135** i **z**ostała oddana do użytku w 1995 roku (wcześniej funkcjonował A-35). System ten obsługuje 9 Dywizja Obrony Przeciwrakietowej wchodząca w skład 3 Armii Obrony Rakietowo-Kosmicznej.

[185] *СПРН и оборона* op. cit.; *Zamiana rosyjskich radarów*, „Raport WTO", [Internet:] http://www.altair.com.pl/start-2569 (20.08.2010); *Stacje Woroneż tworzą nowy system*, „Raport WTO", [Internet:] http://www.altair.com.pl/start-62 (20.08.2010); *РЛС "Воронеж", радиолокационная станция СПРН высокой заводской готовности*, „Оружие Росии", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049051050056124049055051051.html (20.08.2010) .
[186] Anti-Ballistic Missile Treaty.

W skład systemu wchodzi: a) stacja Don-2N odpowiadająca za zlokalizowanie rakiet nieprzyjaciela oraz śledzenie ich ruchów i nakierowanie na nie własnych przeciwrakiet (w miejscowości Sorfino pod Moskwą); b) punkt dowodzenia i pomiaru (w Sorfino); c) silosowe kompleksy rakietowe, wyposażone w 68 antyrakiet typu 53T6 (Gazelle) przeznaczonych do przechwytu celów w atmosferze oraz 32 antyrakiety 51T6 (Gordon) przeznaczone do przechwytu celów poza atmosferą (obecnie prawdopodobnie wycofane z systemu).

Antyrakiety umieszczone są w wyznaczonych rejonach pozycyjnych wokół Moskwy. Antyrakiety bliskiego przechwytu umieszczone są w pięciu rejonach: Łytkarino (16 kompleksów), Schodnia (16), Korolew (12), Wnukowo (12) i Sorfino (12). Antyrakiety dalekiego przechwytu z kolei zainstalowane były w dwóch jednostkach: Naro-Forminsk-10 i Siergijew-Posad-15[187].

53T6 (ABM-3 Gazelle) to przeciwrakieta bliskiego przechwytu zaprojektowana w Biurze Konstrukcyjnym „Nowator" w Jekaterynburgu. Jest to dwustopniowa rakieta na paliwo stałe rozwijająca prędkość od 5,2 do 5,5 km/s. Może razić cele (zarówno rakiety balistyczne jak i samodzielnie naprowadzane głowice) w zasięgu 80 km i na wysokości od 5 do 30 km. Jej charakterystyki są bardzo zbliżone do rakiet wykorzystywanych w mobilnych systemach przeciwrakietowych S-300W. Jest ponadto wyposażona w głowicę jądrową o mocy 10 kt, której użycie wiąże się z wielkim niebezpieczeństwem dla mieszkańców Moskwy (szacuje się że zginęłoby 10% ludności miasta a 200 km^2 zostałoby skażonych plutonem)[188]. Wszystko to każe uznać system A-135 za nieefektywny i wręcz groźny dla własnej ludności, także ze względu na konieczność przechowywania głowic jądrowych w rejonie Moskwy.

Co więcej, można mieć wątpliwości co do samej idei funkcjonowania obrony przeciwrakietowej stolicy Rosji skoro USA dysponują potencjałem pozwalającym z łatwością ją przełamać.

System kontroli przestrzeni kosmicznej (*Система контроля космического порстранства*, СККП, dalej: SKKP) jest obsługiwany również przez specjalną dywizję z 3 Armii Obrony Rakietowo-Kosmicznej. Podstawowym instrumentem wykorzystywanym w celu wykrycia sztucznych satelitów na niskich wysokościach okołoziemskich

[187] *СПРН и оборона* op. cit.; *Система ПРО А-135*, „Вестник ПВО", [Internet:] http://pvo.guns.ru/abm/a135.htm (20.08.2010); szerzej: Малафеев В. П., *Противоракетная оборона. События и участники*, Москва 2008, 284-310.
[188] *Система ПРО А-135*, „Вестник ПВО", [Internet:] http://pvo.guns.ru/abm/a135-01.htm#2 (20.08.2010).

i określenia parametrów ich orbit są wymienione już stacje radiolokacyjne systemu ostrzegania przed atakiem rakietowym.

Poza tym w skład SKKP wchodzi **optyczno-elektroniczny kompleks „Okno" (Окно) w miejscowości Nurek w Tadżykistanie**, pozwalający wykrywać obiekty znajdujące się na wysokości do 40 000 km, określić ich orbitę, klasę, przeznaczenie a nawet przynależność państwową. Kompleks w Nurek ma tak szerokie możliwości (zasięg, dokładność pomiaru), że trudno porównywać go nawet z tradycyjnymi środkami radiolokacyjnymi. Nie bez znaczenia jest jego unikalne położenie na wysokości 2200 m. n. p. m. (na terenie wydzierżawionym od Tadżykistanu na 49 lat, w zamian za redukcję długu o kwotę 242 mln USD). Co też istotne, kompleks ten jest stosunkowo nowoczesny technologicznie (oddany do użytku w 1999 roku) i stale podnosi się jego możliwości.

W pracę SKKP włączony jest też węzeł radiotechniczny Krona, położony na Północnym Kaukazie oraz wiele innych środków kontroli przestrzeni kosmicznej, w tym cywilnych, np. obserwatoria będące w posiadaniu Rosyjskiej Akademii Nauk[189].

Ocena stanu Strategicznych Sił Jądrowych Rosji nie może obejść się bez spostrzeżenia, iż o wiele lepiej rosyjski potencjał jądrowy przedstawia się „na papierze" niż w rzeczywistości. Przedstawione wyżej informacje obrazują ilościowy stan rosyjskiego potencjału jądrowego, jednak nie w pełni odzwierciedlają jego rzeczywiste możliwości bojowe – tak w chwili obecnej, jak i w perspektywie najbliższych lat. Największym problemem są upływające resursy rakiet i głowic, trudności w ich modernizacji, a także luki w systemie wczesnego ostrzegania przed atakiem rakietowym.

Jeśli chodzi o RWSN to trzeba podkreślić, że w sytuacji, kiedy koniecznym z przyczyn bezpieczeństwa staje się wycofanie ze służby rakiet SS-18, SS-19 i SS-25, stanowiących zdecydowaną większość w arsenale rosyjskich wojsk rakietowych, produkcja i wprowadzanie nowych rakiet następuje w tempie wysoce niezadowalającym.

Od 1 stycznia 2000 roku do 1 czerwca 2009 roku z Wojsk Rakietowych Strategicznego Przeznaczenia wywiedziono 431 ICBM z 2334 głowicami, a w ich miejsce wprowadzono tylko 42 ICBM z 42 głowica-

[189] *СПРН и оборона* op. cit.; *Оптико-электронный комплекс "Окно"*, „Вестник ПВО", [Internet:] http://pvo.guns.ru/abm/okno.htm (20.08.2010); Бельский А.Б., *Окно в космос*, „Воздушно-космическая оборона" [Internet:] http://www.vko.ru/DesktopModules/Articles/ArticlesView.aspx?tabID=320&ItemID=364&mid=2891&wversion=Staging (20.08.2010); A. Bryc, *Rosja w XX wieku…*, op. cit., s. 41-42.

mi[190]. R. Śmigielski przywołuje dane z ostatnich lat: od stycznia 2007 roku do stycznia 2009 roku wywiedziono ze służby 17 rakiet SS-18, 57 rakiet SS-19 i 126 rakiet SS-25, a w zamian wprowadzono tylko 25 rakiet SS-27[191]. Również najnowsze rakiety RS-24, po latach prób, dopiero w 2010 roku zaczęły wchodzić na wyposażenie RWSN i jest wysoce wątpliwe, że będą w zadowalającym stopniu wypełniać luki powstałe po wycofywanych najpóźniej w latach 2015-2020 rakietach SS-18 i SS-19.

Powagę sytuacji łatwo dostrzec mając na uwadze, iż rakiety SS-18 (58 sztuk) i SS-19 (70 sztuk), w chwili obecnej są środkiem przenoszenia dla dokładnie 1000 głowic jądrowych spośród wszystkich 1247 znajdujących się w arsenale RWSN. Nawet jeśli założyć, iż w ciągu najbliższych lat nowe rakiety „Topol-M" i RS-24 będą wprowadzane regularnie na służbę (obecnie Rosja jest w stanie wyprodukować około 12 rakiet tego typu w jednym roku) oraz iż przedłuży się do granic możliwości resurs części spośród rakiet SS-19, to i tak **około roku 2020 potencjał RWSN będzie – jeśli idzie o głowice bojowe – co najmniej o połowę mniejszy niż w chwili obecnej** (a ilość samodzielnie naprowadzanych głowic ma kluczowe znaczenie dla przełamania obrony rakietowej przeciwnika). Jest to wariant najbardziej optymistyczny, gdyż zakłada stałe wprowadzanie nowych rakiet i maksymalne przedłużanie resursu starych.

Stan morskiej części rosyjskiej triady strategicznej przedstawia się jeszcze słabiej. Spośród 12 wymienionych okrętów tylko osiem pozostaje w stanie gotowości bojowej. Dwa okręty klasy Delta IV znajdują się w remoncie, jeden okręt klasy Typhoon został zamieniony w jednostkę eksperymentalną. Jedyny z okrętów najnowszej klasy „Borej" jest nieuzbrojony z powodu ciągłych niepowodzeń prób rakiety Buława.

Na zdolności MSS do wypełniania stawianych przed nimi zadań negatywnie wpływają dwa czynniki o decydującym znaczeniu. Po pierwsze rosyjskie okręty podwodne przez większość czasu znajdują się w bazach. O ile spośród amerykańskich SSBN z zasady 50% stale znajduje się na patrolach (tym samym pozostając w gotowości do zadania uderzenia odwetowego) to w wypadku MSS Rosji ten wskaźnik wynosi 10-15%, czyli 1, maksimum 2 SSBN znajdujące się na patrolach. Rosyjskie okręty przez większość czasu znajdują się w bazach, przez co są nieruchomymi celami, które w wypadku ataku jądrowego byłyby zniszczone przy pierwszym uderzeniu. Po drugie, daleko idąca degradacja konwencjonalnych

[190] Храмчихин А. А., *Диагноз: отечественная ПВО в развале*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2010-02-19/1_diagnoz.html (10.10.2010).
[191] Śmigielski R., *Reżim kontroli strategicznych zbrojeń jądrowych w polityce Federacji Rosyjskiej w latach 2000-2009*, „Materiały Studialne PISM", Warszawa 2009, s. 20.

sił morskich Rosji (o czym w kolejnym rozdziale) pozbawia SSBN Rosji właściwej ochrony od ataku ze strony okrętów nieprzyjaciela. W takiej sytuacji nawet te nieliczne rosyjskie SSBN, które znajdowałyby się na patrolach w chwili wybuchu konfliktu mają małe szanse na przetrwanie.

Aktualnie największy problem dla MSS stanowi „Buława". Jeśli nie zostanie ona wprowadzona na uzbrojenie w najbliższych latach, to dojdzie do sytuacji, w której najnowocześniejsze okręty podwodne klasy „Borej", budowane ogromnym nakładem środków, będą właściwie bezużyteczne – bo niewyposażone w odpowiadające współczesnym wyzwaniom SLBM.

Również w przypadku starszych okrętów główny problem stanowią SLBM na ich uzbrojeniu (SSBN klasy Delta III zgodnie z założeniami dożywają swoich ostatnich lat, SSBN klasy Delta IV są natomiast sukcesywnie remontowane). SS-N-18 to rakieta, która weszła na uzbrojenie w latach siedemdziesiątych i właściwe pewne jest jej wycofanie wraz ze wszystkimi okrętami klasy Delta III w ciągu najbliższej dekady. SS-N-23 również pozostaje na służbie już z górą 20 lat i konieczne staje się wprowadzenie w zamian jej zmodernizowanej wersji „Siniewa" (jednocześnie z modernizacją okrętów Delta IV) – co z kolei wiąże się z dużymi kosztami.

Przyszłość morskiej części triady strategicznej zależy od losów „Buławy". Według ostatnich informacji, rosyjskie dowództwo zadecydowało, iż zostanie ona przyjęta na uzbrojenie w chwili, gdy odsetek prób zaliczonych jako udane wyniesie 50 procent. Wymóg ten został już właściwie spełniony: 7 i 29 października 2010 roku miały miejsce dwie próby rakiety zakończone sukcesem i bilans prób udanych i nieudanych wynosi w tej chwili 7 do 7. Pozwala to rozpocząć ostatni etap sprawdzianów, polegający na wystrzeleniu rakiety z pokładu okrętu klasy „Borej" (do tej pory wykorzystywano „Dmitrija Dońskiego" klasy Typhoon)[192].

Cokolwiek by nie sądzić o decyzji państwa – posiadającego globalne ambicje mocarstwowe – by przyjmować na uzbrojenie rakietę balistyczną, której wystrzelenie daje 50% szans na porażenie celu – jest bardzo możliwe, iż pierwszy SSBN klasy „Borej" zostanie wyposażony w „Buławę" i wejdzie do służby już jesienią 2011 roku. Tym samym przyszłość morskiej części rosyjskiej triady strategicznej rysuje się w nieco jaśniejszych barwach, niż oceniano wcześniej. Przy planowym zakończeniu budowy 3 kolejnych SSBN klasy „Borej" (są to właściwie jednostki już nieco zmodyfikowanego projektu 955A) i utrzymaniu na

[192] *Названы условия постановки "Булавы" на вооружение*, internetowy serwis informacyjny „Lenta.ru", [Internet:] http://lenta.ru/news/2010/10/29/accept/ (30.10.2010).

służbie wszystkich sześciu SSBN klasy Delta IV z rakietami „Siniewa" (nawet biorąc pod uwagę, iż „rotacyjnie" co najmniej dwa z nich znajdują się w remoncie) – **Rosji może udać się w perspektywie najbliższej dekady utrzymać swój arsenał SLBM na obecnym poziomie**. Wycofanie 4 SSBN Delta III z rakietami SS-N-18 zostanie zrekompensowane wprowadzeniem 4 SSBN klasy „Boriej" z „Buławą".

Co ważne: o ile rakieta SS-N-18 mogła przenosić 3 głowice jądrowe, to „Buława" przenosi ich 6. Tym samym 4 okręty „Borej" będą wyposażone w rakiety z łączną ilością 384 głowic. Jeśli dodać do tego 256 głowice znajdujące się na rakietach „Siniewa" zainstalowanych na okrętach Delta IV, to otrzymujemy łącznie 640 głowic jądrowych umieszczonych na nowoczesnych środkach przenoszenia (tj. łącznie na 128 rakietach). To wyraźnie więcej niż posiada Rosja w chwili obecnej.

Powyższy scenariusz jest optymistyczny, tzn. zakłada terminową realizację planów budowy okrętów i produkcji rakiet. Jest on jednak możliwy do wykonania, szczególnie jeśli uwzględnić ostatnie zapowiedzi zwiększenia finansowania na rzecz Strategicznych Sił Jądrowych. Wzmocnienie morskiej części triady strategicznej w perspektywie najbliższego dziesięciolecia pozwoliłoby w jakimś stopniu zniwelować zmniejszenie potencjału Wojsk Rakietowych Strategicznego Przeznaczenia i przynajmniej nominalnie zachować parytet w potencjale jądrowym z USA.

Dotychczasowe doświadczenia (przeciągająca się budowa „Jurija Dołgorukowa", opóźnienia w pracach nad „Buławą") za równie realny każą uznać jednak i scenariusz pesymistyczny, w którym budowa kolejnych okrętów będzie realizowana z opóźnieniem a wycofanie okrętów klasy Delta III nastąpi szybciej niż zakładano. Wówczas morskie siły strategiczne właściwie nie będą w stanie pełnić swoich zadań a rosyjskie zdolności odstraszanie jądrowego zostaną jeszcze bardziej zaniżone.

Stosunkowo dobrze przedstawia się sytuacja w Lotnictwie Strategicznym. Choć bombowce Tu-195 i Tu-160 nie są maszynami najnowocześniejszymi (z lat 1984-1992), to w swojej klasie uznawane są za najlepsze na świecie. Problem jednak stanowią z jednej strony wysokie koszty utrzymania tych maszyn oraz przeszkolenia załogi, a z drugiej malejące znaczenie powietrznej części triady strategicznej w warunkach daleko idącego wzmocnienia po stronie amerykańskiej środków obrony powietrznej i antyrakietowej. Uwarunkowania te, jak się zdaje, zauważyło już i rosyjskie dowództwo, o czym świadczyć mogą „przymiarki" do wyposażenia bombowców strategicznych w nowoczesne pociski manewrujące bez ładunków jądrowych.

Bardzo wiele zastrzeżeń budzi stan rosyjskiego systemu ostrzegania przed atakiem rakietowym. Choć na kierunku południowym, zachodnim i północno-zachodnim „dziury" wynikłe z utraty kliku stacji radiolokacyjnych po 1991 roku udało się załatać poprzez budowę dwóch stacji typu *Woroneż*, to nadal nie ma właściwych środków ostrzegania na kierunku wschodnim i północnym. Dlatego konieczna będzie budowa nowych stacji radiolokacyjnych na Uralu oraz rosyjskim Dalekim Wschodzie[193]. Natomiast stan kosmicznego komponentu SPRN analitycy oceniają go jako „bliski krytycznego"[194]. Wynika to oczywiście z małej ilości aparatów kosmicznych wyniesionych na orbitę okołoziemską. Choć trzy sztuczne satelity zapewniają całodobową obserwację ponad 500 rejonów startów rakiet balistycznych na terytorium USA, to bez obserwacji pozostaje przestrzeń oceaniczna. Ponadto za wysoce niebezpieczne należy uznać uzależnienie systemu ostrzegania o ataku rakietowym od jednego w zasadzie sputnika geostacjonarnego, który jago jedyny kontroluje obszar USA bez przerwy. Sytuację nieco poprawia efektywny system kontroli przestrzeni kosmicznej (dzięki bazie w Nurek w Tadżykistanie).

W sytuacji, gdy rosyjskie Wojska Rakietowe Strategicznego Przeznaczenia zmuszone są do stopniowego ograniczania swojego potencjału, a los morskich sił strategicznych uzależniony jest od tempa wprowadzenia na uzbrojenie nowych okrętów klasy „Borej" z rakietami „Buława", utrzymanie przez Rosję parytetu jądrowego z USA może okazać się trudne. Jest to jednak możliwe przy wykorzystaniu innych instrumentów w sferze aktywności politycznej państwa rosyjskiego – poprzez zawarcie i wprowadzenie w życie stosownych układów rozbrojeniowych, ograniczających arsenał amerykański w stopniu adekwatnym do tego, w jakim z przyczyn technicznych i ekonomicznych kurczy się arsenał rosyjski. Dlatego tak ważna dla statusu Rosji jest aktywna polityka w zakresie kontroli strategicznych zbrojeń jądrowych.

2.2. PRIORYTETOWE ZAGADNIENIA ROSYJSKIEJ POLITYKI W ZAKRESIE KONTROLI ZBROJEŃ STRATEGICZNYCH

Za kluczowe dla rosyjskiej polityki w zakresie kontroli zbrojeń strategicznych należy uznać następujące zagadnienia: dialog rozbrojeniowy

[193] Wilk A., *Rosja rozpoczyna demontaż radzieckiego systemu wczesnego ostrzegania*, „Tydzień na Wschodzie", [Internet:] http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/tydzien-na-wschodzie/2008-01-30/rosja-rozpoczyna-demontaz-radzieckiego-systemu-wczesnego- (21.08.2010).
[194] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 41.

z USA w kwestii broni ofensywnych oraz próby znalezienia odpowiedzi na amerykańskie plany budowy systemu obrony przeciwrakietowej w Europie i w innych regionach świata. Jak widać polityka Rosji wobec reżimu kontroli zbrojeń koncentruje się niemal wyłącznie na stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi. W warstwie formalno-prawnej zaś stosunki te obracają się wokół dwóch umów traktatowych: układu START-1 z 1991 roku w sprawie ograniczenia ofensywnego potencjału strategicznego (z umowami przedłużającymi) oraz układu ABM z 1972 roku (już wypowiedzianego przez USA) w sprawie obrony przeciwrakietowej. Charakterystyczną cechą rosyjskiej polityki były próby łączenia tych dwóch kwestii w negocjacjach z USA, lecz strona amerykańska jednoznacznie wyartykułowała swoje stanowisko, że problem ograniczenia strategicznego potencjału ofensywnego i plany budowy obrony przeciwrakietowej traktuje jako osobne zagadnienia.

2.2.1. Dialog rozbrojeniowy ze Stanami Zjednoczonymi

Rosja (wcześniej ZSRS) oraz Stany Zjednoczone dysponują arsenałami jądrowymi nieporównywalnymi z potencjałem jakiegokolwiek z pozostałych państw będących w posiadaniu broni nuklearnej. Tylko te dwa kraje mogą wzajemnie zagrozić samemu istnieniu przeciwnika. Dlatego też porozumienia w zakresie bezpieczeństwa militarnego i ograniczenia zbrojeń od dawna maja szczególną wagę we wzajemnych relacjach Moskwy i Waszyngtonu.

Jeszcze w okresie zimnej wojny podpisano: *Traktat o ograniczeniu zbrojeń strategicznych*[195] (ang. SALT I, ros. OCB-I, 1972), *Traktat o zakazie rozmieszczania systemów przeciwrakietowych*[196] (ang. ABM, ros. „Договор по ПРО", 1972), *Traktat o ograniczeniu zbrojeń strategicznych*[197] (ang. SALT II, ros. OCB-2, 1979), *Traktat o likwidacji rakiet krótszego i średniego zasięgu*[198] (ang. INF, ros. РСМД, 1987) i wreszcie

[195] *Временное соглашение между СССР и США о некоторых мерах в области ограничения стратегических наступательных вооружений*, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/osv-1.txt (22.08.2010).
[196] *Договор между СССР и США об ограничении систем противоракетной обороны.*, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/abm-treaty.htm (21.08.2010).
[197] *Договор между СССР и США об ограничении стратегических наступательных вооружений*, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/osv-2.txt (22.08.2010).
[198] *Договор между СССР и США о ликвидации их ракет средней дальности и меньшей дальности*, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/rsmd.htm (22.08.2010).

Traktat o redukcji zbrojeń strategicznych[199] (ros. START I, ros. CHB-1, 1991).

Pełen opis rosyjsko-amerykańskiego dialogu rozbrojeniowego wykracza poza ramy jednego podrozdziału, dlatego skupić się należy tylko na najważniejszych zagadnieniach. Przede wszystkim podkreślić trzeba, że mimo deklarowanego przez Moskwę i Waszyngton po 1991 roku braku wzajemnego poczucia zagrożenia, obie strony doktrynę odstraszania jądrowego ciągle traktowały jako podstawę swojej polityki bezpieczeństwa a potencjał jądrowy poczytywały za wyznacznik własnej pozycji mocarstwowej. Stąd przywiązywanie dużej wagi po obu stronach do zachowania równowagi strategicznej i zdolności do wykonania ataku odwetowego[200]. „Dialog rozbrojeniowy" za każdym razem oznaczał więc targi o jak najlepsze rozwiązania dla własnego kraju. Docenić jednak trzeba, iż konieczność redukcji olbrzymich zbrojeń jądrowych spotykała się w obydwu państwach ze zrozumieniem, a kwestie sporne wynikały w większości przypadków z chęci uniknięcia kosztownych zmian strukturalnych we własnych siłach jądrowych.

Szczególne znaczenie dla rozbrojenia miał traktat **START I** podpisany 31 lipca 1991 roku, który przewidywał, że każda ze stron będzie mogła posiadać 1600 środków przenoszenia głowic nuklearnych oraz 6000 głowic na nich zainstalowanych. W ówczesnych warunkach oznaczało to likwidację ponad połowy arsenałów jądrowych w obydwu krajach, tak więc był to milowy krok w dziedzinie rozbrojenia jądrowego. Ratyfikację traktatu skomplikował rozpad ZSRS i pozostanie części sowieckiego arsenału jądrowego na Białorusi, w Kazachstanie i na Ukrainie. Konieczne stało się włączenie tych państw w reżim kontroli zbrojeń jądrowych. Nastąpiło to w maju 1992 roku podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych, gdy Białoruś, Kazachstan i Ukraina podpisały tzw. Protokół Lizboński z Rosją i Stanami Zjednoczonymi. Na mocy tego dokumentu ilość państw będących stronami START I wzrosła do pięciu. Trzy nowe republiki posowieckie zobowiązały się do wypełnienia wszystkich zobowiązań ZSRR w zakresie ograniczenia zbrojeń strategicznych a także do przystąpienia do *Traktatu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej*[201] z 1968 roku jako państwa niedysponujące bronią jądrową. Po rozwiąza-

[199] *Договор между СССР и США о сокращении и ограничении стратегических наступательных вооружений*, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/start-11a.htm (22/08.2010).
[200] Kaczmarski M., *Problematyka zbrojeń i rozbrojenia*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe…*, op. cit., s. 520-521.
[201] *Договор о нераспространении ядерного оружия*, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/npt.htm (22.08.2010).

niu tych kwestii obie strony ratyfikowały START I i wszedł on w życie 5 grudnia 1994 roku na okres 15 lat. Układ ten był bardzo szczegółowy, zakładał precyzyjne pułapy przejściowe w okresach kilkuletnich, a także pułap ostateczny, którego osiągnięcie wyznaczono na 5 grudnia 2001 roku. Ponadto START I wprowadzał wnikliwy reżim weryfikacyjny dla monitorowania stron w zakresie wykonania postanowień układu. Dopuszczano aż 12 rodzajów inspekcji na miejscu.

Trzeba podkreślić, że oprócz znaczącej redukcji potencjałów jądrowych USA i Rosji, układ START I okazał się niezwykle ważny dla kontroli arsenału byłego ZSRS pozostałego na terenie Białorusi, Kazachstanu i Ukrainy. Było to w sumie 3400 głowic nuklearnych przenoszonych przez międzykontynentalne pociski balistyczne i bombowce dalekiego zasięgu. Protokół Lizboński pozwolił skupić posowiecki arsenał jądrowy na terytorium Rosji[202].

Sprzyjającą koniunkturę w zakresie rozbrojenia starano się szybko wykorzystać i w tym celu doprowadzono do podpisania (3 stycznia 1993 roku) kolejnego układu: **START II** (CHB-2). Zakładał on redukcję arsenałów do stanu 3000-3500 głowic do 2003 roku (później przesunięto ten termin do 2007 roku). Jak się okazało szczególne znaczenie miało postanowienie o całkowitej likwidacji wielogłowicowych ICBM[203]. W 1997 roku na szczycie Clinton-Jelcyn w Helsinkach zainicjowano prace nad traktatem **START III**, który w założeniach miał ograniczyć liczbę głowic po obu stronach do 2000-2500 oraz wprowadzić obowiązek fizycznej likwidacji głowic i środków przenoszenia, co uczyniłoby proces rozbrojeniowy nieodwracalnym[204]. Szanse na podpisanie START III jednak zostały utracone w momencie, gdy Rosja wypowiedziała START II.

START II po stronie rosyjskiej wzbudził szereg zastrzeżeń, wśród których najważniejsze to konieczność kosztownej likwidacji rakiet wielogłowicowych stanowiących ponad połowę rosyjskiego potencjału jądrowego, a także odmowa Stanów Zjednoczonych potwierdzenia swojej przynależności do układu ABM. Jego ratyfikacja przeciągała się latami i po stronie rosyjskiej doprowadził do niej dopiero prezydent W. Putin w roku 2000, przekonując Dumę prostym argumentem, że nawet bez ratyfikacji START II Rosja będzie w bliskiej perspektywie zmuszona do redukcji swojego potencjału (z przyczyn technicznych i ekonomicznych) do limitów określonych w tym traktacie. Ratyfikacja nastąpiła jednak z zastrzeżeniem, iż Rosja wyjdzie z układu START II, jeśli USA wypo-

[202] Kile Sh. N., *Kontrola i nierozprzestrzenianie zbrojeń nuklearnych*, [w:] *Kontrola zbrojeń, rozbrojenie u progu XXI wieku*, red. Rotfeld A. D., Warszawa 2002, s. 86-88.
[203] Kaczmarski M., *Problematyka zbrojeń…*, op. cit., s. 523.
[204] Kile Sh. N., *Kontrola i nierozprzestrzenianie…*, op. cit., s. 91-92.

wie układ ABM. Przesądziło to losy traktatu START II, który został wypowiedziany przez Rosję w ten sam dzień, w którym formalnie USA wyszły z układu ABM (13 czerwca 2002 roku)[205].

W tym samym czasie rozpoczęto już poszukiwania nowej formuły porozumień rozbrojeniowych, co spowodowane było niechęcią – szczególnie po stronie amerykańskiej, reprezentowanej przez republikanów – do rozbudowanych traktatów starego, zimnowojennego jeszcze typu z wieloma szczegółowymi ustaleniami i aparatem weryfikacji wykonania zapisów.

24 maja 2002 roku podpisano *Traktat o redukcji strategicznych zbrojeń ofensywnych*[206] (ang. **SORT**, ros. СНП). Był to bardzo krótki, ogólnikowy dokument, zawierający ustalenie, że do końca 2012 roku obie strony ograniczą swój potencjał do poziomu 1700-2200 głowic jądrowych. Traktat nie regulował strukturalnego charakteru redukcji (tj. jakiej części triady strategicznej i jakiego rodzaju środków ma dotyczyć), nie przewidywał żadnego harmonogramu redukcji oraz nie zakładał mechanizmów ich weryfikacji. Po wypełnieniu zawartych w nim postanowień, od 1 stycznia 2013 roku, miał przestać obowiązywać[207]. W SORT potwierdzono również obowiązywanie START I do 5 grudnia 2009 roku.

Następne lata upłynęły w dużym stopniu pod znakiem sporu w stosunku do amerykańskich planów budowy tarczy antyrakietowej. W zakresie kontroli potencjałów ofensywnych obowiązywały START I i SORT. Wygaśnięcie układu START I końcem 2009 roku wiązało się jednak z ustaniem mechanizmu weryfikacji redukcji potencjałów jądrowych (jak wspomniano, SORT weryfikacji nie przewidywał), dlatego też konieczne stało się rozpoczęcie prac nad nowym traktatem.

Okolicznością sprzyjającą rokowaniom było objęcie prezydentury w USA przez Baracka Obamę, który za cel postawił sobie podjęcie działań na rzecz ograniczenia, a w perspektywie i likwidacji, broni jądrowej. Obama – w przeciwieństwie do swojego poprzednika – nie wystrzegał się umów prawnie wiążących w tej kwestii i był gotów wyrazić zgodę na mechanizm weryfikacji postanowień traktatowych. Z kolei dla Rosji dialog rozbrojeniowy dawał możliwość zachowania parytetu z USA w obliczu i tak koniecznych redukcji potencjału strategicznego.

Dla Rosji szczególnie istotne było wprowadzenie korzystnego sposobu liczenia głowic. Dla USA „strategiczne głowice bojowe" to głowice

[205] Śmigielski R., *Reżim kontroli…*, op. cit., passim.
[206] *Договор между РФ и США о сокращении стратегических наступательных потенциалов*, [Internet:] http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_29832.html (22.08.2010).
[207] Por. Kaczmarski M, *Problematyka zbrojeń…*, op. cit. S.27.

pozostające w gotowości bojowej na środkach przenoszenia. Nie zalicza się więc do nich głowic co prawda zdjętych ze środków przenoszenia, ale zmagazynowanych i gotowych do ponownego zainstalowania na rakietach Minuteman III i Trident II. Taka wykładnia i praktyka doprowadziła do powstania po stronie amerykańskiej tzw. potencjału zwrotnego (zmagazynowanych głowic), podczas gdy Rosja z przyczyn technicznych musi utylizować własne głowice. Ponadto zaniepokojenie Rosji budziła amerykańska koncepcja *Prompt Global Strike*, przewidująca przezbrojenie ICBM i SLBM w głowice konwencjonalne. Wśród priorytetowych postulatów Rosji należy więc wymienić: redukcję tak głowic jak i środków przenoszenia (pozwoliłoby to zlikwidować potencjał zwrotny), zakaz przezbrajania środków przenoszenia broni jądrowej w głowice konwencjonalne oraz – tradycyjnie – powiązanie umowy rozbrojeniowej ze sprzeciwem wobec amerykańskiego systemu przeciwrakietowego[208].

Negocjacje rozpoczęto na mocy decyzji prezydentów Miedwiediewa i Obamy 1 kwietnia 2009 roku na spotkaniu w Londynie. W sumie miało miejsce dziewięć rund negocjacyjnych, w zdecydowanej większości mających miejsce w Genewie. Ostatecznie układ, znany pod potoczną nazwą **„nowy START”**[209], został podpisany przez prezydentów Rosji i USA 8 kwietnia 2010 roku w Pradze. Postanowiono w nim, że obie strony w ciągu 7 lat od momentu wejścia w życie traktatu mają zredukować swój potencjał do: a) 700 środków przenoszenia pozostających w gotowości bojowej, b) 1550 głowic jądrowych na nich, c) łącznie maksymalnie 800 wyrzutni ICBM, wyrzutni SLBM i ciężkich bombowców strategicznych, zarówno tych pozostających w stanie gotowości bojowej jak i nieeksploatowanych.

Rozróżnienie na środki przenoszenia pozostające w gotowości bojowej i na zeskładowane i nieekslpoatowane zmusi USA do ograniczenia potencjału zwrotnego wskutek konieczności wcześniejszej niż planowano utylizacji rakiet Minuteman III i Trident II. Jest chyba największy sukces Rosji w nowym START. Pozostawiono stronom możliwość samodzielnego określenia struktury własnych SSJ, co też jest korzystne dla Rosjan. Nie nałożono większych ograniczeń dla modernizacji sił strategicznych obu państw: w przypadku wprowadzenia do użytku nowej rakiety należy tylko poinformować drugą stronę o jej podstawowych parametrach tech-

[208] Śmigielski R., *Amerykańsko-rosyjskie negocjacje w sprawie zastąpienia układu START 1*, „Biuletyn PISM”, 32(564)/2009, s. 2027-2028.
[209] Po stronie rosyjskiej mało precyzyjnie używa się skrótu CHB-3. Zob. *Договор между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки о мерах по дальнейшему сокращению и ограничению стратегических наступательных вооружений*, [Internet:] http://news.kremlin.ru/ref_notes/512 (24.08.2010).

nicznych, odróżniających ją od poprzednich typów środków przenoszenia.

Za niekorzystny dla Rosji z kolei uznać należy brak zakazu przezbrojenia atomowych okrętów podwodnych z wyrzutni SLBM na wyrzutnie strategicznych pocisków manewrujących z konwencjonalnymi głowicami (pozwoli to np. na okrętach klasy „Ohio" w miejsce 24 SLBM zainstalować 154 pocisków samosterujących; nowy traktat nie nakłada w tym względzie żadnych ograniczeń ilościowych) lub uzbrojenie dotychczasowych SLBM i ICBM w wysokoprecyzyjne głowice konwencjonalne. Z drugiej strony SLBM i ICBM z konwencjonalnymi głowicami również podlegają limitowi 700 środków przenoszenia, tak więc nie pozwoli to USA na wyposażenie zbyt dużej ilości ICBM i SLBM w wysokoprecyzyjne konwencjonalne głowice bojowe bez odczuwalnych kosztów w postaci jednoczesnego ograniczenia strategicznego potencjału jądrowego.

Znacznie ograniczono, w porównaniu ze START I, ilość inspekcji na miejscu (z 28 do 18 w ciągu roku) oraz ilość obowiązkowych powiadomień drugiej strony o stanie własnych sił strategicznych (np. zmianie dyslokacji): ze 152 rodzajów powiadomień do 42[210].

Niekorzystny dla Rosji pozostaje brak powiązania w traktacie kwestii ograniczenia zbrojeń ofensywnych z amerykańską obroną przeciwrakietową. W związku z tym Rosja ograniczyła się do wydania osobnego oświadczenia, iż wyjdzie z nowego START, jeśli uzna, iż zagraża jej amerykańska „tarcza"[211].

W generalnej ocenie nowego traktatu podkreślić trzeba, że żadna radykalna zmiana nie nastąpiła. Już w chwili podpisania „nowego START" Rosja posiadała mniej środków przenoszenia niż w zapisanych w traktacie limitach, a redukcja głowic może nastąpić w bardzo krótkim czasie poprzez zdjęcie części z nich z wielogłowicowych ICBM. Natomiast ustępstwa ze strony amerykańskiej w sprawie ograniczenia środków przenoszenia, przy jednoczesnym zachowaniu twardego stanowiska w kwestii obrony przeciwrakietowej i zagwarantowaniu możliwości wyposażenia własnych okrętów podwodnych w strategiczne niejądrowe pociski samosterujące – świadczy, że broń nuklearna w polityce amerykańskiej stopniowo traci swą wcześniejszą rangę na rzecz najnowszych technologicznie zbrojeń. Rosja natomiast, jak dawniej, postrzega w broni

[210] Дворкин В., Арбатов А., *Новый договор по СНВ — один шаг в правильном направлении*, Московский Центр Карнеги, „Брифинг", том 12, выпуск 2, июнь 2010, passim.
[211] *Заявление Российской Федерации относительно противоракетной обороны*, [Internet:] http://news.kremlin.ru/ref_notes/511 (23.08.2010).

atomowej podstawę własnego statusu. Negocjacje rozbrojeniowe na powrót – iluzorycznie – sytuują ją w pozycji jednego z dwóch supermocarstw decydujących o losach planety[212].

Jakkolwiek nie oceniać by nowego traktatu, to gwarantuje on, że strategiczny rozkład sił między Rosją a USA pozostaje niezmieniony. Kolejnego zagrożenia dla stanu równowagi strategicznej Rosjanie upatrują jednak w amerykańskich planach budowy tarczy przeciwrakietowej.

2.2.2. Stanowisko Rosji wobec amerykańskiego systemu obrony przeciwrakietowej

Problem amerykańskiej obrony przeciwrakietowej dla rosyjskiej polityki bezpieczeństwa wyniknął w momencie, gdy Stany Zjednoczone w poczuciu zagrożenia atakiem jądrowym ze strony tzw. państw zbójeckich zdecydowały się zbudować system całościowej obrony przed atakiem z użyciem rakiet balistycznych. By do tego doprowadzić Stany Zjednoczone zmuszone były wyjść z **układu ABM** z 1972 roku, zawartego ze Związkiem Sowieckim. W układzie tym strony zobowiązywały się, iż ograniczą własne systemy obrony rakietowej do instalacji wyposażonej maksymalnie w 100 antyrakiet dalekiego zasięgu. Tym samym żadne z państw nie mogło zapewnić sobie skutecznej ochrony całego swojego terytorium a w konsekwencji nie mogło i zdecydować się na dokonanie pierwszego uderzenia jądrowego (gdyż nie istniała możliwość zabezpieczenia się przed atakiem odwetowym). Wzmacniało to tzw. doktrynę gwarantowanego wzajemnego zniszczenia (Mutual Assured Destruction – MAD), odwodziło przez długi czas dowództwa obu krajów od planów ataku jądrowego oraz otwierało drogę do zawarcia kolejnych układów rozbrojeniowych (SALT i START).

W koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej z 2000 roku układ ABM określono mianem kamienia węgielnego stabilizacji strategicznej w świecie. Układ ten stanowił również podstawę bezpieczeństwa Rosji, ponieważ jej doktryna odstraszania jądrowego może być skuteczna tylko wtedy, gdy druga strona nie posiada zdolności do odparcia ataku jądrowego. Jak wyraził się prezydent Putin w lutym 2007 roku w Monachium: „hipotetycznie zakładamy, że kiedyś nadejdzie taki moment, gdy zagrożenie ze strony naszych sił jądrowych zostanie całkowicie zneutralizowane. A jeśli tak, oznacza to, że równowaga zostanie całkowicie naruszona i u jednej ze stron powstanie wrażenie pełnego bez-

[212] Храмчихин Х., *Арифметика стратегического баланса*, „Независимое военное обозрение”,[Internet:] http://nvo.ng.ru/concepts/2010-04-16/1_balance.html?insidedoc (23.08.2010); Kulesa Ł., *Traktat o ograniczeniu strategicznych arsenałów jądrowych USA i Rosji*, „Biuletyn PISM”, 53(661)/2010, s. 2188.

pieczeństwa, czyli rozwiąże jej to ręce nie tylko w lokalnych, ale i w globalnych konfliktach"[213].

Gdy prezydentem USA został G. W. Bush prace nad amerykańskim systemem obrony rakietowej (Ballistic Misille Defence, BMD) nabrały znacznego przyspieszenia i w grudniu 2001 roku administracja amerykańska poinformowała o wyjściu z układu ABM.

Według pierwotnych planów w skład BMD miały wchodzić: a) satelitarny system wczesnego wykrywania startu rakiety balistycznej, wspomagany przez rozlokowane na ziemi radary wczesnego ostrzegania, b) sieć wysuniętych poza terytorium kraju radarów śledzących, oceniających też skuteczność użycia antyrakiety, c) wyrzutni antyrakiet przechwytujących pociski dalekiego zasięgu na dużych wysokościach. Uzupełnienie tych instalacji stanowiłyby stworzone na podstawie istniejących systemów Patriot i Aegis kompleksy przechwytujące rakiety krótkiego i średniego zasięgu chroniące sojuszników USA[214].

Federacja Rosyjska zgłosiła szereg zastrzeżeń, w szczególności wobec tzw. trzeciego rejonu BMD w Europie oraz którego instalacje miały znaleźć się na terytorium Polski i Czech, ale także i wobec planów budowy elementów tarczy w Azji Wschodniej (Japonia, Korea Płd., Tajwan).

W generalnym ujęciu czołowi rosyjscy analitycy zwracają uwagę, że amerykańskie plany naruszają równowagę sił i prowadzą do nowego wyścigu zbrojeń. W. Dworkin (dyrektor Instytutu Gospodarki Światowej i Stosunków Międzynarodowych RAN) twierdzi, że odpowiedzią na budowę BMD będzie z jednej strony powiększanie potencjału jądrowego w takich krajach jak Rosja, Chiny, a możliwe, że też Indie czy Pakistan (a więc rozprzestrzenianie wertykalne), a drugiej skłoni takie państwa jak Iran czy Korea Północna do przyśpieszenia swoich prac nad produkcją broni atomowej, chemicznej czy biologicznej oraz środkami jej przenoszenia – i tym samym zwiększy ilość państw mających dostęp do broni masowego rażenia (rozprzestrzenianie horyzontalne)[215].

Z kolei A. Arbatow (ekspert moskiewskiego Centrum Carnegie) zwraca uwagę, że budowa elementów „tarczy" w Europie w minimalnym stopniu zagraża – jak na razie – możliwościom rosyjskiego potencjału jądrowego, ale ma „wyraźnie określony destabilizujący i nawet prowoka-

[213] Śmigielski R., *Reżim kontroli…*, op. cit., s. 10-11, 14.
[214] Zdrada A., *System obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych*, „Biuletyn PISM", 38(226)/2004, s. 1193.
[215] Дворкин В., *Противоракетная оборона на новом этапе развития*, [w:] *Ядерное распространение: новые технологии, вооружения и договоры* , под ред. А. Арбатова, В. Дворкина, Москва 2009, s. 164.

cyjny charakter w stosunku do Rosji" – przede wszystkim w politycznym sensie[216].

I jak się zdaje to właśnie jednostronność w postępowaniu strony amerykańskiej i polityczny wymiar decyzji o budowie „tarczy" w Europie jest „solą w oku" dla Rosjan, bardzo czułych na punkcie własnego statusu mocarstwa o ambicjach globalnych. Czysto militarne argumenty sprzeciwu Moskwy są tu raczej drugorzędne. Brak jasno wyartykułowanego sprzeciwu wobec amerykańskiej tarczy oznaczałby zgodę na jednobiegunowy model systemu międzynarodowego z USA w roli hegemona i Rosją jako państwem zmarginalizowanym. Dlatego też protesty Moskwy brzmiały tak mocno.

Ze strategicznego punktu widzenia dziesięć antyrakiet (typu GBI), które według pierwszego projektu trzeciego rejonu BMD miały znaleźć się na terytorium Polski, nie mogły stanowić poważnego zagrożenia dla potencjału rosyjskich Strategicznych Sił Jądrowych, tak z racji ich niewielkiej ilości, jak i geograficznego położenia w dużej odległości od miejsc bazowania rosyjskich ICBM (w wypadku wystrzelenia – kierowanych na północ). Poważniejsze zastrzeżenia Rosjan dotyczą możliwości uzbrojenia rakiet GBI w inne głowice (być może i jądrowe) i wykorzystanie ich jako rakiet średniego zasięgu. Ponadto rakiety GBI mogą być wykorzystane do niszczenia satelitów na niskich i średnich orbitach.

Radar w Czechach natomiast mógłby posłużyć do śledzenia trajektorii lotów rosyjskich ICBM wystrzeliwanych z baz w europejskiej części Rosji a także rakiet z kosmodromu w Plesiecku. Po oddzieleniu się głowic byłby w stanie rozpoznać, które z nich są prawdziwe, a które tylko tzw. wabikami. W przypadku współpracy z zainstalowanym na terenie Norwegii radarem Have Star kontrolującym Morze Barentsa, radar w Czechach pozwoliłby trzykrotnie zwiększyć dokładność obserwacji SLBM wystrzelonych z rosyjskich okrętów podwodnych. Co więcej, radar w Czechach byłby w stanie śledzić wszystkie transmisje elekromagnetyczne w regionie a nawet obezwładniać lub niszczyć w wypadku konfliktu obiekty przy użyciu impulsów elektromagnetycznych, generować zakłócenia itd[217].

---

[216] Арбатов А., *ПРО и Договор о ракетах средней и меньшей дальности* , [w:] *Ядерное распространение*…, op. cit., s. 188.

[217] Śmigielski R., *Reżim kontroli*…, op. cit., s. 13; Pugacewicz T., *System obrony przeciwrakietowej USA a stosunki polsko-rosyjskie*, [w:] *Wpływ tarczy antyrakietowej na pozycję międzynarodową Polski. Konsekwencje umieszczenia systemu obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. M.Chorośnickiego, A.Gruszczaka, Kraków 2009, s. 198.

Jednak trudno powiedzieć czy elementy „tarczy antyrakietowej" w Europie faktycznie naruszyłyby równowagę strategiczną Rosji i USA. Rzeczywisty potencjał rosyjskich SSJ w zasadzie pozostaje nieznany i to właśnie od jego zdolności bojowych zależy czy BMD jest zagrożeniem dla Rosji czy też nie. Oczywistym wnioskiem jest więc dla Moskwy konieczność modernizacji własnych ofensywnych SSJ bez względu na to, w jakim tempie posuwają się prace nad BMD po stronie amerykańskiej i na ile efektywne są polityczne środki nacisku na USA.

Rosyjską odpowiedzią na BMD mają stanowić nowe rodzaje strategicznej broni ofensywnej, zdolne przełamać każdą obronę przeciwrakietową. Chodzi tu o opisaną wyżej rakietę RS-24 wyposażoną w manewrujące głowice bojowe, a także o pocisk kierowany Ch-555 (ros. X-155) mogący służyć do niszczenia z powierza elementów BMD. Wątpliwości budzą jednak możliwości Rosji co do tempa produkcji tego uzbrojenia[218].

W sferze politycznej rosyjskie władze rozpoczęły szeroką akcję wśród społeczności międzynarodowej i elit politycznych zainteresowanych państw, podzielonych w swoim stosunku do BMD. Z jednej strony Rosjanie proponowali zainicjowanie wspólnego rosyjsko-amerykańskiego systemu obrony przeciwrakietowej z wykorzystaniem stacji w Gabala w Azerbejdżanie (byłoby to bardzo trudne z najróżniejszych przyczyn, tak technicznych jak i politycznych, poza tym to tylko radar – bez wyrzutni antyrakiet), z drugiej zaś, rosyjscy wojskowi przeprowadzili propagandowy atak przedstawiając zagrożenia, jakie dla Polski i Czech w wypadku wojny zrodzi posiadanie na swoim terytorium instalacji amerykańskich[219].

Okolicznością bardzo sprzyjającą dla Rosji była zmiana administracji w Waszyngtonie i objęcie funkcji prezydenta przez Baracka Obamę, zainteresowanego odprężeniem relacji z Rosją, akcentującego potrzebę wielostronnych decyzji w najważniejszych dla świata problemach, a także silnie skoncentrowanego na załatwieniu najbardziej palących dla Amerykanów kwestii: interwencji w Iraku i Afganistanie oraz reform społeczno-ekonomicznych wewnątrz USA. Swoją rolę odegrał także fakt, że według ocen ekspertów, na obecnym etapie technologicznym elementy tarczy mogły okazać się nieefektywne. Ponadto w warunkach kryzysu konieczne stały się cięcia wydatków zbrojeniowych[220].

Nowe plany Waszyngtonu w kwestii obrony przeciwrakietowej najlepiej oddaje raport Departamentu Obrony z 1 lutego 2010 roku. Jego

[218] Śmigielski R., *Reżim kontroli…*, op. cit., s. 14.
[219] Ibidem, s. 15.
[220] Górka-Winter B., *Program obrony przeciwrakietowej – nowe założenia administracji Baracka Obamy*, „Biuletyn PISM", 52(584)/ 2009, s. 2067.

analiza skłania do wniosku, że strona amerykańska odłożyła na przyszłość budowę systemu zdolnego niszczyć rakiety zasięgu międzykontynentalnego i skupiła się obecnie na rozwoju tzw. systemu teatru działań, zdolnego do przechwytywania w ostatniej fazie lotów pocisków mniejszego zasięgu. System ten ma być stopniowo udoskonalany aż do osiągnięcia możliwości niszczenia rakiet międzykontynentalnych wystrzeliwanych z Bliskiego Wschodu w stronę USA. Zwraca uwagę rezygnacja z uzbrojenia „tarczy" w nowe antyrakiety GBI, które jak dotąd nie spełniają pokładanych w nich nadziei. Ich próby, które miały miejsce w styczniu 2010 roku kosztowały 200 mln dolarów i zakończyły się niepowodzeniem. W zamian planuje się instalację antyrakiet SM-3, bardziej efektywnych na obecnym etapie[221].

I tak, do końca 2011 roku (faza 1.) Amerykanie planują oddanie do użytku szeregu kompleksów przeciwrakietowych zabezpieczających region południowej Europy od ataku rakietami krótkiego i średniego zasięgu[222] przy pomocy systemu Aegis morskiego bazowania (z antyrakietami Standard-3 mod.1A), a także dzięki budowie kilku stacji radiolokacyjnych sposobnych obsługiwać nie tylko system Aegis, ale i perspektywicznie systemy z antyrakietami GBI. Do 2015 roku (faza 2.) Amerykanie planują wprowadzenie udoskonalonej rakiety Standard-3 mod.1B lądowego bazowania, co rozszerzy zasięg obrony przeciwrakietowej. Do 2018 roku (faza 3.) przewiduje się dalsze rozszerzenie obszaru pokrycia systemem przeciwrakietowym poprzez budowę na północy Europy kompleksów przeciwrakietowych lądowego bazowania z nowymi antyrakietami Standard-3 mod.2A. Te same rakiety wejdą na wyposażenie kompleksów morskiego bazowania. W tym momencie obrona przeciwrakietowa będzie już w stanie niszczyć rakiety średniego i pośredniego zasięgu. Wreszcie, do 2020 roku (faza 4.) mają na wyposażeniu znaleźć się najnowocześniejsze rakiety Standard-3 mod.2B zdolne do przechwytu międzykontynentalnych rakiet balistycznych wystrzeliwanych z Bliskiego Wschodu w kierunku terytorium USA.

Jednocześnie stale udoskonalany będzie informacyjny komponent obrony przeciwrakietowej, m. in. przez uruchomienie niskoorbitalnego

---

[221] Коровин В., *Противоракеты SM-3: дальше, быстрее, точнее*, „Национальная оборона", [Internet:] http://www.nationaldefense.ru/284/112/index.shtml?id=4851 (22.08.2010).

[222] Warto w tym miejscu przypomnieć amerykański podział rakiet balistycznych ze względu na zasięg. Są to: rakiety krótkiego zasięgu (do 1000 km), średniego zasięgu (1000-3000 km), pośredniego zasięgu (3000-5500 km) i międzykontynentalnego zasięgu (ponad 5500km), za: *Ballistic Missile Basics*, [Internet:] http://www.globalsecurity.org/wmd/intro/bm-basics.htm (22.08.2010).

kosmicznego systemu informacji (*Precision Tracking Space System*, PTSS) i optyczno-elektronicznych środków rozpoznania z powietrza (w tym na samolotach bezzałogowych), a także przez uruchomienie stacji radiolokacyjnych nowego typu[223].

Po stronie rosyjskiej wśród komentatorów plany te spotkały się z jednoznacznie negatywną oceną i traktowane są przede wszystkim jako – tu słowa analityka rosyjskiego MSZ – „próba osiągnięcia strategicznej przewagi nad Rosją" i „zaplanowana akcja stanowiąca bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej"[224]. Adekwatną odpowiedzią Moskwy ma być zaś, jak zakładano wcześniej, zwiększanie potencjału ofensywnego własnych sił jądrowych („Topol-M", „Buława", RS-24) oraz instalacja rakiet krótkiego zasięgu „Iskander" w pobliżu granic wschodnioeuropejskich krajów NATO[225].

Jak widać problem amerykańskiej obrony przeciwrakietowej mimo chwilowego odprężenia stosunków po objęciu prezydentury przez B. Obamę nadal funkcjonuje w stosunkach rosyjsko-amerykańskich i pozostaje nierozstrzygnięty. Mając jednocześnie na uwadze tak amerykańskie plany rozbudowy BMD w perspektywie do roku 2020, jak i przewidywany stan rosyjskiego ofensywnego potencjału jądrowego w tym samym 2020 roku – można przypuszczać, że postępująca dysproporcja strategiczna między dwoma mocarstwami może doprowadzić do znaczącego zaostrzenia relacji między Waszyngtonem a Moskwą.

Dmitrij Trienin podkreśla, że zapobiec temu może tylko współpraca USA i Rosji w budowie wspólnego systemu obrony przeciwrakietowej, przynajmniej w zakresie regionalnym w Europie (obrona przeciwrakietowa teatru działań) a może i w zakresie globalnym. Wspólna „tarcza" w praktyce wręcz wykluczyłaby możliwość, by Moskwa i USA traktowały siebie nawzajem jako przeciwników; dla Rosji byłby to „ekwiwalent" wejścia do NATO. Jednak jest oczywiste, że krok taki wiązałby się z koniecznością przełamania ogromnych barier psychologicznych i politycznych[226].

---

[223]Михайлов В., Степанов В., *Основные тенденции политики новой администрации США в области противоракетной обороны* , „Индекс безопасности. Российский Журнал о Международной Безопасности", № 2 (93), Лето 2010, [Internet:] http://www.pircenter.org/index.php?id=1248&news=5711 (22.08.2010).

[224] Козин В., *От тактической к стратегической ПРО США и НАТО в Европе: качественный дисбаланс с Россией*, „Национальная оборона", 1/2010, [Internet:] http://www.nationaldefense.ru/283/308/index.shtml?id=4622 (22.08.2010).

[225] Ibidem.

[226] *Модернизация российской внешней политики. Интервью с Дмитрием Трениным*, [Internet:] http://carnegie.ru/publications/?fa=41324 (22.08.2010).

3. ROLA SIŁ KONWENCJONALNYCH W POLITYCE OBRONNEJ ROSJI

3.1. STAN ROSYJSKICH SIŁ KONWENCJONALNYCH

Struktura sił konwencjonalnych Rosji jest aktualnie oparta na tradycyjnych kryteriach obszaru prowadzenia działań i rozróżnia jako samodzielne **rodzaje Sił Zbrojnych** (ros. *Виды Вооружённых сил*): Wojska Lądowe (*Сухопутные войска*), Siły Powietrzne (*Военно-воздушные силы*) oraz Marynarkę Wojenną (*Военно-морской флот*).

Ponadto szczególną rangę jako samodzielne **rodzaje wojsk** (ros. *рода войск*) posiadają Wojska Powietrzno-Desantowe (*Воздушно-десантные войска*) oraz – omówione w poprzednim rozdziale – Wojska Rakietowe Strategicznego Przeznaczenia oraz Wojska Kosmiczne – wszystkie trzy podległe bezpośrednio Sztabowi Generalnemu SZ RF.

Prócz tego, w skład Sił Zbrojnych Rosji wchodzi Tył SZ (skupiający wiele formacji pomocniczych, takich jak wojska kolejowe czy drogowe) oraz formacje szczególnego przeznaczenia, z których najbardziej znane to Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego SZ (*Главное разведывательное управление Генерального штаба ВС*) czy 12-y Główny Zarząd Ministerstwa Obrony FR (*12-ое Главное управление Министерства обороны*, odpowiadający za kontrolę obrotu, składowanie i utylizację wszystkich ładunków jądrowych w SZ)[227].

Rozkład składu osobowego w ramach poszczególnych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk, wg danych londyńskiego International Institute for Strategic Studies, zawartych w raporcie *The Military Balance 2010*, przedstawia tabela 13.

Należy koniecznie mieć na uwadze, iż w Rosji poza armią istnieje cały szereg formacji, służb specjalnych, „struktur siłowych", pełniących najrozmaitsze zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa (także zewnętrznego) państwa – ale niepodlegających Ministerstwu Obrony. Są to, by wymienić tylko najważniejsze: Wojska Wewnętrzne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych FR[228], siły Ministerstwa ds. Sytuacji Nadzwyczajnych, Federalna Służba Bezpieczeństwa, Służba Wywiadu Zagranicznego

---

[227] *Структура Вооруженных Сил*, Министерство обороны РФ, [Internet:] http://www.mil.ru/848/1045/index.shtml (25.08.2010); Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., passim.

[228] Wojska Wewnętrzne bardzo często wlicza się do statystyk Wojsk Lądowych FR.

czy też Federalna Służba Ochrony (odpowiada za ochronę prezydenta i rządu).

Tabela 13. Stan ilościowy Sił Zbrojnych Rosji w 2010 roku

Rodzaj wojsk/sił zbrojnych	Stan ilościowy
Wojska Lądowe	360 000
Wojska Powietrzno-Desantowe	35 000
Siły Powietrzne	160 000
Marynarka Wojenna	142 000
Strategiczne Siły Jądrowe	80 000
Struktury dowodzenia i jednostki wsparcia	250 000
RAZEM	**1 027 000**
Rezerwa mobilizacyjna (do 50 roku życia)	ok. 20 mln
Przeszkoleni w ostatnich pięciu latach	ok. 2 mln

Źródło: *The Military Balance 2010*, s. 222.

Pierwszą pozycję pod względem ilości funkcjonariuszy zajmuje Federalna Służba Wykonania Wyroków Ministerstwa Sprawiedliwości, której ponad 355 tysięcy pracowników zajmuje się pilnowaniem około 864 tysięcy ludzi zamkniętych w koloniach karnych, więzieniach i aresztach śledczych. Razem więc „przemysł więzienny" obejmuje w Rosji co najmniej 1,2 mln ludzi.

Każda ze „struktur siłowych" jest sformowana na zasadach wojskowych i doskonale uzbrojona nie tylko w broń palną, ale często i w ciężki sprzęt (bojowe wozy piechoty, transportery opancerzone). Pełne spektrum środków służących do „zachowania bezpieczeństwa państwa" można obejrzeć na corocznej wystawie „Interpolitex" w Moskwie, gdzie prezentowany jest sprzęt służący do pacyfikowania gwałtownych ruchów społecznych. Należy jasno powiedzieć, iż zdecydowana większość „struktur siłowych" tworzy aparat kontroli mieszkańców Rosji, a ich działania z założenia wymierzone są przeciw obywatelom własnego kraju. W czasie wojny natomiast struktury te stanowią bezpośrednią rezerwę dla Sił Zbrojnych FR.

Stan ilościowy „struktur siłowych" Rosji przedstawia tabela 14.

Upadek Związku Sowieckiego postawił Rosję jako jego sukcesorkę przed poważnymi problemami. Pierwszym z nich była **konieczność radykalnej redukcji sił konwencjonalnych** odziedziczonych po upadłym imperium, których utrzymanie znacznie przewyższało możliwości państwa i których rozmiar w zupełności nie odpowiadał nowej sytuacji geo-

strategicznej. Według danych Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem **armia ZSRS w połowie roku 1991 liczyła 3,76 mln żołnierzy, z czego 60% stanowili poborowi**[229]. Kolejnym problemem był podział uzbrojenia między państwa powstałe z dawnych republik sowieckich.

Tabela 14. Struktury siłowe w Federacji Rosyjskiej

Formacja	Stan osobowy
Służba Wywiadu Zagranicznego	15 000
Federalna Służba Bezpieczeństwa	66 200
Służba Graniczna Federalnej Służby Bezpieczeństwa	165 000
Federalna Służba Ochrony	11 500
Wojska Wewnętrzne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*	190 000
Siły wojskowe Ministerstwa ds. Sytuacji Nadzwyczajnych**	40 000
Federalna Służba Wykonania Wyroków Ministerstwa Sprawiedliwości	355 300
Federalna Agencja Budownictwa Specjalnego FR	30 000
Federalna Służba Kontroli Technicznej i Eksportu	1 250
Federalna Służba Kontroli Obrotu Narkotykami	36 300
Federalna Służba Celna	19 100
Federalna Służba Komorników Sądowych	45 500
RAZEM	**Ok. 975 000**

*w sumie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych FR zatrudnia 745 tys. ludzi, w tym, oprócz Wojsk Wewnętrznych, ponad 460 tys. funkcjonariuszy posiadających stopnie oficerów służby wewnętrznej lub stopnie milicyjne, a także 95 tys. cywilnych pracowników
** w sumie Ministerstwo ds. Sytuacji Nadzwyczajnych zatrudnia około 370 tys. funkcjonariuszy; oprócz wspomnianych sił wojskowych, skupionych w tzw. Wojskach Obrony Cywilnej (Войска гражданской обороны), składają się one z 3,7 tys. funkcjonariuszy formacji poszukiwawczo-ratowniczych i 9,3 tys. formacji awaryjno-ratowniczych, a także 220 tys. ludzi w jednostkach i organach Państwowej Służby Przeciwpożarowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit.

Kształt rosyjskich sił konwencjonalnych w dużym stopniu uzależniony został od wykonania ***Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych***

[229] Za: Topolski I., *Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Lublin 2004, s. 103.

w Europie (CFE-IA, ros. ДОВСЕ)[230] z 1992 roku, w którym Rosja zadeklarowała, że w europejskiej części (po Ural) maksymalny pułap jej wojsk konwencjonalnych wyniesie 1,45 mln żołnierzy.

Wykonanie traktatu CFE, jak również szereg zmian reformujących strukturę Sił Zbrojnych FR, doprowadziło do tego, że **w 2001 roku liczebność rosyjskiej armii spadła do 977 tys. żołnierzy[231] i na poziomie około 1 mln utrzymuje się do dziś.**

Finansowanie z budżetu państwowego to kolejny czynnik, który w zasadniczy sposób wpływa na funkcjonowanie Sił Zbrojnych Rosji. Porównanie wydatków wojskowych wybranych państw świata w latach 1991-2010 (w oparciu o dane Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem) przedstawia tabela 13. oraz wykresy 1-3. Przez „wydatki wojskowe" należy w tym miejscu rozumieć wszystkie koszty związane z funkcjonowaniem resortu wojskowego.

Tabela 15. Wydatki wojskowe wybranych krajów świata w mld USD*

	1990	1994	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2009
Brazylia	12,1	12,7	17,6	19,5	22,9	19,0	21,3	23,3	27,1
Chiny	17,5	19,4	25,9	31,2	44,4	53,1	68,8	86,2	98,8
Indie	14,8	15,0	18,2	21,8	22,5	26,7	28,4	32,3	36,6
Niemcy	72,9	55,0	51,2	51,4	50,7	48,5	46,6	46,7	48,0
Polska	8,2	6,3	7,3	7,0	7,3	8,1	8,8	10,6	10,8
Rosja	**266,0**	**56,8**	**21,0**	**29,7**	**36,6**	**40,6**	**48,4**	**58,3**	**61,0**
USA	504,5	416,5	362,2	377,2	426,9	529,6	563,5	616,0	663,2

*kwoty wyrażono w dolarach amerykańskich wg kursu wymiany z 2008 roku (za wyjątkiem danych z roku 2009 przedstawionych według bieżącego kursu wymiennego)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem (SIPRI), zob. The SIPRI Military Expenditure Database, [Internet:] http://milexdata.sipri.org/.

Tabela 16. Procent PKB przeznaczany na cele wojskowe w Rosji i USA

	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008
Rosja	12,3	5,5	5,9	4,1	3,3	3,7	4,4	3,8	3,6	3,5
USA	5,3	4,8	4,1	3,5	3,1	3,1	3,4	4	3,9	4,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych SIPRI

[230] *Договор об обычных вооруженных силах в Европе*, [Internet:] http://www.osce.org/documents/doclib/1990/11/13752_ru.pdf (26.08.2010).
[231] Topolski I., *Siła militarna…*, op. cit., s. 106.

Wykres 1. Porównanie wydatków wojskowych ZSRS/Rosji i USA w latach 1990-2009 (w mld USD)

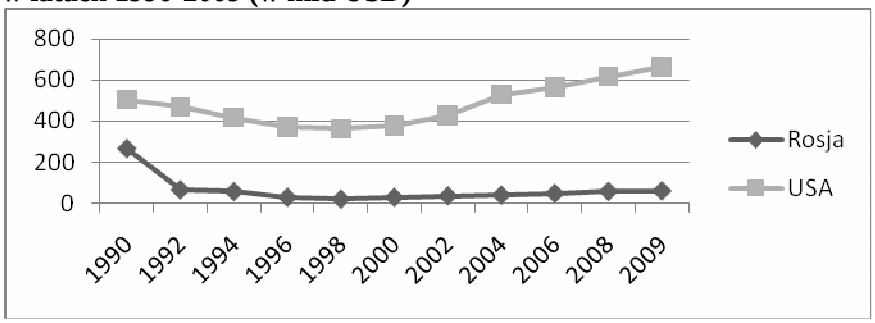

Źródło**:** opracowanie własne na podstawie danych SIPRI

Wykres 2. Porównanie wydatków wojskowych krajów BRIC w latach 1992-2009 (w mld USD)

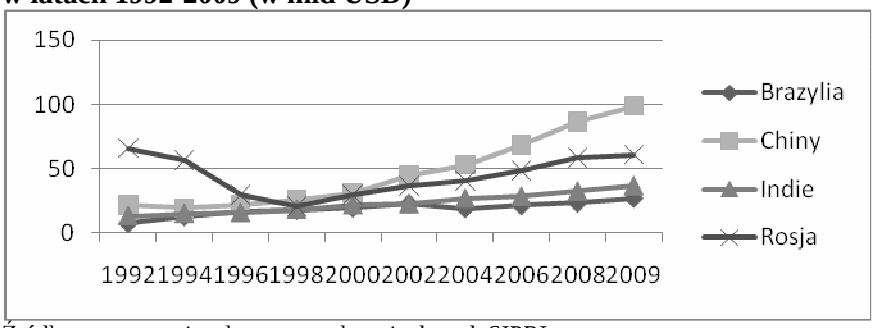

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych SIPRI

Wykres 3. Porównanie wydatków wojskowych Rosji, Francji, Niemiec i Polski w latach 1992-2009 (w mld USD)

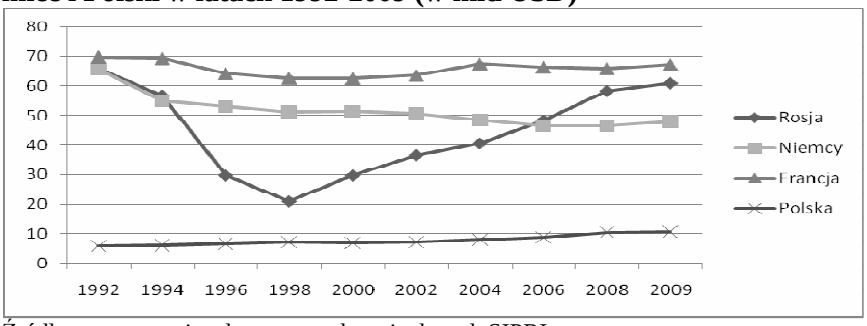

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych SIPRI

Powyższe zestawienia wyraźnie unaoczniają, w jaki sposób uwarunkowania ekonomiczne określają status Sił Zbrojnych Rosji w świecie. Choć po „kryzysowych" latach 90., dzięki przychodom z eksportu surowców energetycznych, udało się zapewnić stały wzrost wydatków na armię, to analogiczne wydatki w USA są ponad dziesięciokrotnie większe (w dużej mierze spowodowane to jednak było kosztownymi operacjami w Iraku i Afganistanie).

Rosja stale traci także do Chin pod względem finansowania sił zbrojnych. Wobec tego ostateczne osiągnięcie trwałej przewagi Pekinu nad Moskwą w dziedzinie zbrojeń konwencjonalnych wydaje się już tylko kwestią czasu.

Rozmiar wydatków militarnych Rosji w 2008 roku (58,3 mld USD) plasuje ją między takimi krajami jak Niemcy (46,7 mld USD) a Francja (66,6 mld USD). Ale i ta pozycja jest nieco myląca, gdyż państwa zachodnioeuropejskie utrzymują na stabilnym poziomie finansowanie swoich armii, podczas gdy Rosja ma za sobą okres krytycznego spadku finansowania w latach 90 (odbiło się to na przykład na poziomie wyszkolenia oficerów).

Z drugiej strony pozycja Rosji jest wyraźne wyższa, jeśli uwzględnić realną siłę nabywczą rosyjskiej waluty. Niektórzy analitycy oceniają nawet, iż Rosja w perspektywie planów znaczącego wzrostu finansowania sił zbrojnych do 2020 roku, może zostać drugim, po USA mocarstwem militarnym świata[232]. Biorąc pod uwagę trudności, jakie do tej pory spotykały Rosję z wypełnieniem założonych programów przezbrojenia, a także stan rosyjskiego przemysłu zbrojeniowego, który nie dysponuje w większości nowymi technologiami – są to chyba oceny przedwczesne.

Poziom technologiczny Sił Zbrojnych i przemysłu zbrojeniowego Rosji jest wprost uzależniony od możliwości posowieckiej infrastruktury przemysłowej, która już dawno wyczerpała swoje moce produkcyjne. Wielkim niedostatkiem jest brak nowych technologii i mizerne efekty w dziedzinie badań nad innowacjami. Wyniki Rosji w dziedzinie prac badawczo-rozwojowych na tle innych krajów przedstawia tabela 15.

Jeśli wziąć pod uwagę zakres zainwestowanych środków, tj. ilość osób zatrudnionych w placówkach naukowych oraz wysokość nakładów na prace badawczo-rozwojewe, to wyniki w postaci ilości tzw. „patentów triadycznych" są zatrważająco słabe. Świadczy to o bardzo małej efektywności rosyjskich prac rozwojowych, co wynika z niskiego poziomu technologicznego laboratoriów badawczych, wysokiego stopnia biurokra-

[232] Wilk A., *Modernizacja po rosyjsku*, „Rzeczpospolita", [Internet:] http://www.rp.pl/artykul/539947.html (30.10.2010).

tyzacji, skupienia uwagi na pracach teoretycznych i ogólnym zacofaniu rosyjskich firm[233].

Tabela 17. Prace badawczo-rozwojowe w wybranych krajach świata w 2006 roku

	Patenty triadycznie*	**Zatrudnieni w placówkach badawczo-rozwojowych** (na 1000 zatrudnionych)	**Wydatki na prace badawczo-rozwojowe** (% PKB)
Brazylia	65	1,3	1,2
Chiny	484	1,6	1,42
UE-27	14 794	6,1	1,77
Indie	136	b.d.	0,71
Rosja	**63**	**6,7**	**1,02**
USA	15 942	9,6	2,66

* patenty triadyczne to wynalazki, które otrzymują ochronę prawną w trzech najwyżej rozwiniętych regionach świata: USA, UE i Japonii.

Źródło: Dalak K., *Rosja jako światowe mocarstwo, marzenia a rzeczywistość*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny", 2(26)/2010, s. 150.

Sytuacja ta bezpośrednio przekłada się na stan Sił Zbrojnych Rosji. Na ostatnim posiedzeniu komisji ds. modernizacji i technologicznego rozwoju gospodarki rosyjskiej (22.09.2010 r.) sam prezydent Miedwiediew przyznał, że **przedsiębiorstwa zbrojeniowe ograniczają się do „optymalizacji możliwości sowieckich projektów"**. Ponadto prezydent zwrócił uwagę, iż wzrost nakładów na przedsiębiorstwa zbrojeniowe wcale nie znajduje odzwierciedlenia we wzroście produkcji: tempo wzrostu finansowania zamówień zbrojeniowych przewyższa 2-2,5 krotnie przyrost produkcji[234].

Jak podkreślają analitycy, rosyjskie przedsiębiorstwa zbrojeniowe nie są gotowe na seryjne wytwarzanie wysokoprecyzyjnych broni, jakość ich wyrobów stale się obniża. Pogłębia się też uzależnienie rodzimych przedsiębiorców od zagranicznych dostawców. Surową ocenę rosyjskiemu uzbrojeniu wystawiają również zagraniczni odbiorcy: **w latach 2006-2007 do rosyjskich producentów trafiło 1586 skarg na jakość zakupionego w Rosji sprzętu.**

[233] Dalak K., *Rosja jako światowe mocarstwo*…, op. cit., s. 150.
[234] Новиков Е., *Брешь в обороне деньгами не залатать*, Agencja Informacyjna Rosbałt, [Internet:] http://www.rosbalt.ru/print/774156.html (25.09.2010).

Najbardziej spektakularna porażka rosyjskiej „zbrojeniówki" miała miejsce w 2009 roku, kiedy Algiera zwróciła korporacji „MiG" 15 myśliwców MiG-29 ze względu na ich wady produkcyjne. Tymczasem sprzęt kierowany na eksport jest lepszej jakości od tego, który trafia do rosyjskiej armii (agencja ds. eksportu broni „Rosoboroneksport" ma pierwszeństwo w zamówieniach przed Ministerstwem Obrony)[235].

W ostatniej dekadzie Rosjanie podjęli szereg prac modernizacyjnych nad uzbrojeniem opracowanym i wyprodukowanym w czasach sowieckich. Jednak, jak podkreślają analitycy, dało to bardzo ograniczone rezultaty. Nie udało się znacząco podwyższyć osiągów technicznych modernizowanego sprzętu, który pozostaje na etapie metod prowadzenia walki w przeszłym pokoleniu wojen[236].

Wszystko to skłania do generalnej oceny, iż **siły konwencjonalne Rosji znajdują się na niskim poziomie technologicznym, a wraz z upływem czasu sytuacja ta ulegnie dalszemu pogorszeniu** – o ile nie nastąpi zdecydowany wzrost efektywności w dziedzinie badań nad nowymi technologiami oraz podniesienie jakości produkcji. Innym wyjściem jest zdobycie (legalne lub nielegalne) nowych technologii na Zachodzie lub też import gotowego sprzętu.

Kolejny problem rosyjskiej armii to **kryzys demograficzny** całego społeczeństwa. I nie chodzi tu tylko o spadek ilości młodych ludzi corocznie osiągających wiek poborowy. Jeszcze groźniejsza jest „degradacja kapitału ludzkiego" w Rosji. Współcześni rosyjscy autorzy wielkich projektów modernizacyjnych kraju piszą wręcz o „dekwalifikacji, degradacji, lumpenizacji i debilizacji" aktywnej ekonomicznie części społeczeństwa[237]. Ma to bezpośrednie przełożenie na stan sił zbrojnych. Spośród młodych ludzi w wieku poborowym coraz mniejsza część nadaje się do służby wojskowej. Winą za to obarcza się niski poziom opieki zdrowotnej, uzależnienie młodych ludzi od narkotyków oraz obniżający się poziom edukacji. Niekorzystne trendy demograficzne zmusiły rosyjską armię do przyjmowania poborowych z kryminalną przeszłością. Według niektórych źródeł, na 305 tys. powołanych do służby w 2009 roku aż 100 tys. miało wcześniej konflikt z prawem[238]. Powyższe dane obrazują skalę

---

[235] Ibidem.

[236] Zob. Растопшин М. М., *Провальный курс модернизации советского оружия*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/concepts/2010-09-03/6_modernization.html (10.10.2010).

[237] Słowa Igora Jurgensa, za: Marciniak W., *Rosja w Europie: utopia i antyutopia modernizacji*, Ośrodek Myśli Politycznej w Krakowie, [Internet:] http://www.omp.org.pl/artykul.php?artykul=179 (30.10.2010).

[238] Klein M., *Russia's Military Capabilities. "Great Power" Ambitions and Reality*, "SWP [Stiftung Wissenschaft und Politik] Research Paper", Berlin 2009, s. 28.

problemu. Do Sił Zbrojnych Rosji w dużym odsetku trafiają ludzie bez właściwego przygotowania psychologicznego, niewyedukowani, nie dający gwarancji właściwego zachowania na polu walki i trakcie życia koszarowego.

3.1.1. Wojska Lądowe

Wojska Lądowe w myśl oficjalnych sformułowań przeznaczone są do odparcia zbrojnej agresji przeciwnika na kontynentalnym teatrze działań wojennych, do odparcia jego zmasowanych desantów powietrznych, a także dla przeprowadzenia ofensywnych działań w celu pokonania zgrupowań agresora i w konsekwencji zawładnięcia jego terytorium.

Wojska Lądowe składają się obecnie z organów dowodzenia, poszczególnych rodzajów wojsk (wojska zmechanizowane, pancerne, rakietowe, artyleryjskie, obrony powietrznej) oraz jednostek i oddziałów wojsk specjalnych (wojska rozpoznawcze, łączności, walki radioelektronicznej, saperskie, ochrony radiologicznej, chemicznej i biologicznej, wojska wsparcia technicznego, wojska samochodowe oraz wojska ochrony Tyłu). Organizacyjnie Wojska Lądowe podzielone były do niedawna na sześć Okręgów Wojskowych (OW): Moskiewski, Leningradzki, Północnokaukaski, Nadwołżańsko-Uralski, Syberyjski i Dalekowschodni[239]. Od 1 grudnia 2010 r. ilość OW zostaje zmniejszona do czterech.

W 1991 roku w Wojskach Lądowych Armii Radzieckiej służyło 1,4 mln ludzi (w tym 1 mln poborowych). W latach dziewięćdziesiątych liczba żołnierzy była sukcesywnie redukowana, aż w roku 2001 spadła do 321 tys. (w tym 190 tys. poborowych). Na tym poziomie utrzymuje się do dziś. W roku 2008 Wojska Lądowe liczyły według różnych danych od 322 tys. do 380 tys. żołnierzy[240]. *The Military Balance 2010* podaje, iż Wojska Lądowe FR składają się z **360 tys. żołnierzy**, z czego 190 tys., stanowią poborowi[241].

Na uzbrojeniu Wojsk Lądowych (wliczając wyposażenie Wojsk Wewnętrznych i Wojsk Powietrzno-Desantowych) w roku 2006 znajdowała się następująca ilość sprzętu[242]:

- podstawowe czołgi: T-90 – 150-400; T-80 – 4500; T-72 – 9700, T-64 – 4000;
- średnie czołgi: T-62 – 3000-7000; T-55 – 1200-2000;

---

[239] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 43.
[240] Ibidem, s. 44; Topolski I., *Siła militarna*…, op. cit., s. 106.
[241] *The Military Balance 2010*, s. 222.
[242] W większości nazw własnych poszczególnych jednostek zastosowano terminy w tłumaczeniu polskim – doskonale znane z racji szerokiego występowania w naszym kraju sprzętu sowieckiej produkcji.

- lekkie czołgi pływające: PT-76 – 150-350;
- bojowe wozy piechoty: BMP-3 – do 500, BMP-2 – 4600, BMP-1 – 8100-10600;
- bojowe wozy desantu powietrznego: BMD-3 – 500; BMD-2 – 1500, BMD-1 – 2400; rozpoczęto wprowadzanie na wyposażenie nowego modelu BMD-4;
- bojowe wozy rozpoznawcze: BRM-1K – 700;
- opancerzone wozy patrolowo-rozpoznawcze: BRDM-2 – 2000;
- podstawowe transportery opancerzone: BTR-80, BTR-70, BTR-60 – 4900, BTR-50P – 1000, BTR-D – 700;
- lekkie transportery opancerzone: MT-LB – 3300;
- kompleksy rakietowe: operacyjno-taktyczne 9K79 „Toczka" i 9K79-1 „Toczka-U" – 200-350; operacyjno-taktyczne 9K72 – 500 (zmagazynowane); taktyczne 9K52 „Łuna-M" – 1000 (zmagazynowane); ponadto do 2015 roku na kierunku zachodnim planuje się rozlokowanie pięciu brygad rakietowych wyposażonych w kompleksy rakietowe „Iskander";
- 203-mm armaty samobieżne 2S7 „Pion" – 120-130;
- 152-mm haubice samobieżne 2S19 „Msta-S" – 220-250;
- 152-mm haubice samobieżne 2S3 „Akacja" – 1600-2000;
- 152-mm haubicoarmaty samobieżne 2S5 „Hiacynt-S" – 800-950;
- 122-mm haubice samobieżne 2S1 „Goździk" – 2500-2780;
- 120-mm moździerze samobieżne: 2S9 „Nona-S" – 600-790, 2S23 „Nona SWK" – 30-50;
- 203-mm haubice B-4M – 40 (przestarzałe);
- 152-mm haubice 2A65 „Msta-B" – 700-750;
- 152-mm haubice D-1 – 700 (przestarzałe);
- 152-mm haubicoarmaty MŁ-20 – 100 (przestarzałe);
- 152-mm haubicoarmaty D-20 – 1075-1500;
- 152-mm armaty 2A36 „Hiacynt-B" – 1100-1200;
- 130-mm armaty M-46 – 650;
- 12-mm haubice D-30 – 4500-4600;
- 122-mm haubice M-30 – 3750-4000 (przestarzałe);
- 120-mm armaty przeciwpancerne 2B16 „Nona-K" – 150;
- 300-mm 12-prowadnicowa wyrzutnia rakiet 9A52 „Smiercz" – 100;
- 220-mm 16-prowadnicowa wyrzutnia rakiet 9P140 „Uragan" – 500-900;
- 122-mm 40-prowadnicowa wyrzutnia rakiet BM-21 „Grad" – 2500-3000;

- 122-mm 12-prowadnicowa wyrzutnia rakiet 9P138 „Grad-1” – 420;
- 132-mm 16-ładunkowe wyrzutnie nakierowanych pocisków rakietowych BM-13 „Katiusza” – 50 (ponadto w magazynach wiele przestarzałych egzemplarzy);
- 240-mm samobieżne moździerze 2S4 „Tulipan” – 100-430;
- 240-mm moździerze M-240 – 100;
- 120-mm moździerze 2B11 (wraz z mobilnym systemem 2S12 „Sani”) – 920-1500;
- 82-mm moździerze: 2B14-1 „Podnos”, BM-37, 2B9M „Wasilok” – 2000-5000;
- Rakietowe systemy przeciwpancerne „Malutka”, „Fagot”, „Metys”, „Konkurs”, „Kornet”, Szturm-S”, „Chryzantema” – kilka tysięcy;
- 57-mm, 85-mm, 100-mm działa przeciwpancerne różnych typów – 8000;
- 23-mm armaty przeciwlotnicze ZU-23-2 – 400;
- 57-mm armaty przeciwlotnicze S-60 – 500 (plus wiele zeskładowanych przestarzałych modeli tej klasy);
- 23-mm poczwórnie sprzężone samobieżne działo przeciwlotnicze ZSU-23-4 "Szyłka" – 1500;
- samobieżny artyleryjsko-rakietowy system przeciwlotniczy 2S6M „Tunguska” – 256;
- Przenośne przeciwlotnicze zestawy rakietowe: „Strieła-2” i „Strieła-2M” – 5000, „Strieła-3” – 2500, „Igła”, „Igła-1” – 1000;
- Samobieżne kompleksy rakietowe obrony powietrznej: krótkiego zasięgu: „Strieła-1” – 300, „Strieła-10” – 350, „Osa” – 550, „Tor” – 120; średniego zasięgu „Krug” – 220, „Kub” – 225-400, „Buk” – 250-350, dalekiego zasięgu S-300W – 200;
- Pojazdy samochodowe różnych typów i przeznaczenia, w tej liczbie uzbrojone – około 350 tysięcy[243].

Okręgi Wojskowe z założenia są operacyjno-strategicznymi zgrupowaniami Wojsk Lądowych, chroniącymi integralność terytorialną kraju w granicach swojej odpowiedzialności, zgodnie z ustaleniami Sztabu Generalnego. Niżej następuje krótka charakterystyka każdego z Okręgów Wojskowych. Trzeba zauważyć, iż opis dotyczy sytuacji sprzed 1 września 2010 roku. Od 1 września do 1 grudnia 2010 roku następuje reorganizacja struktury Sił Zbrojnych Rosji i przejście do czterech Okręgów Wojskowych (zob. rozdz. 3.3.).

[243] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 53-56; *Russian Ground Forces equipment*, portal „Global security”, [Internet:] http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/army-equipment.htm (30.08.2010).

Moskiewski Okręg Wojskowy (sztab w Moskwie) liczył według różnych danych od 75 do 86 tysięcy żołnierzy, w jego skład administracyjnie wchodziła również grupa operacyjna wojsk rosyjskich w Naddniestrzu. Chronił 18 obwodów w centralnej, europejskiej części Rosji o łącznej powierzchni ponad 700 tys. km^2. Na uzbrojeniu Moskiewskiego OW znajdowało się jeszcze niedawno: ok. 2100 podstawowych czołgów, 1500-2200 innych wozów bojowych (BMP, BRM, BTR i in.), 54 operacyjno-taktycznych kompleksów rakietowych „Toczka-U", 1600-1740 armat, haubic, moździerzy (kalibru powyżej 100mm), wieloprowadnicowych wyrzutni pocisków rakietowych; a także inne wyposażenie.

Leningradzki Okręg Wojskowy ze sztabem w Petersburgu obejmował obszar północno-zachodniej Rosji (sześć obwodów i republika Karelii), liczył około 33 tysięcy żołnierzy. Na jego uzbrojenie składało się: 320-330 podstawowych czołgów, 500 innych wozów bojowych (BMP, BRM, BTR i in.), 18 operacyjno-taktycznych kompleksów „Toczka-U", 690 armat, haubic, moździerzy (kalibru powyżej 100mm), wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych a także inne wyposażenie.

Północnokaukaski Okręg Wojskowy obejmował 13 jednostek terytorialnych Federacji Rosyjskiej na południu kraju (nowy OW „Południe" pozostał dokładnie w tych samych granicach). Jego sztab znajduje się w Rostowie nad Donem. Grupował w ostatnich latach około 100 tys. żołnierzy. Na uzbrojeniu posiadał: 600-620 podstawowych czołgów, 1940-2100 innych wozów bojowych (BMP, BRDM, BTR i in.), 36 operacyjno-taktycznych kompleksów „Toczka"/„Toczka-U", 755-875 armat, haubic, moździerzy (kalibru powyżej 100mm), wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych oraz inne wyposażenie.

Nadwołżańsko-Uralski Okręg Wojskowy ze sztabem w Jekaterynburgu obejmował obszar 20 jednostek terytorialnych Federacji Rosyjskiej o łącznej powierzchni 2 mln 783 tys. km^2. Administracyjnie Nadwołżańsko-Uralskiemu OW podporządkowana była baza rosyjskich wojsk w Tadżykistanie. Większa część sprzętu w obszarze tego OW znajduje się w stanie zmagazynowania i tylko nominalnie wchodzi w skład wyposażenia. Według posiadanych danych znajdowało się tu: do 3000 tys. podstawowych czołgów, 2700 innych wozów bojowych (BMP, BRM, BTR i in.), 36 operacyjno-taktycznych kompleksów „Toczka"/„Toczka-U", 2700 armat, haubic, moździerzy (kalibru powyżej 100mm), wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych a także inne wyposażenie.

Faktycznie w stanie gotowości bojowej wg szacunków pozostaje: 530-730 podstawowych czołgów, 850-1040 innych wozów bojowych (BMP, BRM, BTR i in.), 440-650 armat, haubic, moździerzy (kalibru

powyżej 100mm), wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych a także inne wyposażenie.

Syberyjski Okręg Wojskowy ze sztabem w Czycie obejmował powierzchnię ponad 5 mln km^2. Skupiał około 50 tys. żołnierzy. Nominalnie Syberyjski OW posiadał na uzbrojeniu: 10000 podstawowych i średnich czołgów (w tej liczbie do 4000 podstawowych T-64 i 300 średnich T-55), 6000-6300 innych wozów bojowych (BMP, BRM, BTR i in.), 36 operacyjno-taktycznych kompleksów „Toczka-U"/"Toczka-U". 2600-4300 armat, haubic, moździerzy (kalibru powyżej 100mm), wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych.

Dalekowschodni Okręg Wojskowy ze sztabem w Chabarowsku obejmował 10 jednostek administracyjnych Federacji Rosyjskiej na wschodnich rubieżach kraju. Liczył ok. 75 tys. żołnierzy. Na uzbrojeniu posiadał: 3900-4500 podstawowych czołgów, 3800-6000 innych wozów bojowych (BMP, BRM, BTR i in.), 50-100 operacyjno-taktycznych kompleksów „Toczka"/„Toczka-U", 3000-3500 armat, haubic, moździerzy (kalibru powyżej 100mm) i wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych – w zdecydowanej większości zeskładowanych[244].

Poza wymienionymi Okręgami Wojskowymi wydzielony jest jeszcze **Specjalny Rejon Kaliningradzki**, który grupuje wszystkie rodzaje sił zbrojnych w granicach obwodu kaliningradzkiego. Znajduje się tam ok. 10500 żołnierzy Wojsk Lądowych i Wojsk Powietrzno-Desantowych oraz 1100 żołnierzy piechoty morskiej (o Flocie Bałtyckiej zob. rozdz. 3.1.3.). Na wyposażeniu siły te mają 811 podstawowych czołgów, do 1239 innych wozów bojowych (z czego 865 sprawnych), 345 systemów artyleryjskich (armaty, haubice, moździerze, wieloprowadnicowe wyrzutnie rakiet)[245].

Jeśli chodzi o **poziom technologiczny uzbrojenia Wojsk Lądowych**, to w zdecydowanej większości bardzo trudno uznać posiadany sprzęt za nowoczesny. W przypadku czołgów zwraca uwagę wielka ilość maszyn technologicznie przestarzałych. Spośród ogólnej liczby około 22-24 tysięcy czołgów tylko kilkaset (maks. 400) stanowią najnowsze **T-90** (oficjalnie przyjęte na uzbrojenie w 1992 roku, czyli już niemal dwie dekady temu!). Przy czym „najnowsze" nie oznacza „nowoczesne" i odpowiadające współczesnym wyzwaniom pola walki. Czołg T-90 został opracowany jeszcze w latach 80., wyposażono go w uzbrojenie, które miało pozwalać na skuteczne rażenie takich ówczesnych amerykańskich

[244] Ibidem, s. 71-136; *Военные округа*, Министерство обороны РФ, [Internet:] http://www.mil.ru/848/1045/1272/1365/index.shtml (30.08.2010).
[245] *The Military Balance 2010*, s. 228.

odpowiedników jak M1 i M1A1 „Abrams" (wprowadzone w USA odpowiednio w 1980 i 1985 roku). Od tego czasu Amerykanie zdążyli zmodernizować swoje czołgi do wariantu M1A2 SEP z opancerzeniem czołowej części kadłuba i wieży, którego środki rażenia rosyjskiego T-90 nie są w stanie przebić. Z kolei opancerzenie T-90 nie chroni przed atakiem z użyciem nowszych środków przeciwpancernych jakimi dysponują kraje zachodnie.

Rosyjska technologia w dziedzinie broni pancernej zatrzymała się na poziomie lat osiemdziesiątych. W tym czasie Amerykanie zmodyfikowali swoje „Abramsy", Brytyjczycy przeszli z czołgu „Chellenger-1" na „Chellenger-2" a Niemcy zmodyfikowali „Leoparda-2" do wersji „Leopard 2A6". T-90 jest więc już opóźniony prawie o jedno pokolenie wobec światowej czołówki. Starsze czołgi T-72, stanowiące podstawę rosyjskich wojsk pancernych, są jeszcze bardziej przestarzałe[246].

Bardzo podobnie rzecz się ma z bojowymi wozami piechoty czy transporterami opancerzonymi. BMP-1 według relacji z wojny w Afganistanie nie wytrzymuje nawet ostrzału z broni maszynowej. Nie lepiej przedstawia się sytuacja z nowszymi BMP i BTR, które niedawno wiceminister obrony Rosji W. Popowkin nazwał „jeżdżącymi grobami". Skonstruowane są one w ten sposób, iż mają bardzo dobre osiągi jeśli chodzi o możliwości przemieszania się oraz są doskonale uzbrojone, lecz wszystko to kosztem słabego opancerzenia, którego jakość nie zapewnia żołnierzom właściwej ochrony[247]. W konsekwencji, w czasie wojny z Gruzją w 2008 roku, rosyjscy żołnierze woleli zajmować stanowiska na zewnątrz bojowych wozów piechoty niż znaleźć się w czasie ostrzału w ich wnętrzu.

W tej perspektywie wyraźnie widać, że Wojska Lądowe Rosji nie są w stanie prowadzić szerzej zakrojonej wojny przeciw armii wyposażonej w uzbrojenie inne niż sowieckiej proweniencji. Rosyjskie Wojska Lądowe, z racji swojego potencjału ilościowego i poziomu technologicznego, mogą być instrumentem dominacji tylko w obszarze posowieckim, w którym możliwi przeciwnicy posiadają sprzęt o podobnych parametrach, z „jednej rodziny" sowieckiej myśli technologicznej, jak można by powiedzieć. Wyraźnie tego dowiodła wspomniana wojna w Gruzji w 2008 roku; jeśli wziąć czołgi, to obie strony posiadały niemal wyłącz-

[246] Растопшин М., *Принятый войсками 20 лет назад танк Т-90 уже не новый и не современный*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2010-04-02/8_tank.html (20.10.2010); idem, *Наши танки в реальной войне обречены?*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2010-10-08/8_tanks.html (20.10.2010).
[247] Ibidem.

nie sowieckie T-72 różnych modyfikacji, Rosjanie wyszli górą z tej batalii tylko dzięki przewadze liczebnej oraz większej woli walki.

Bardzo ważną rolę w potencjale rosyjskich Wojsk Lądowych pełnią **kompleksy rakietowe krótkiego zasięgu (SRBM)** lub – według sowieckiej klasyfikacji – kompleksy operacyjno-taktyczne i operacyjne[248]. Przekonać się o tym mogą republiki bałtyckie i Polska – co rusz „straszone" przez Moskwę „Iskanderami". Są to pociski o stosunkowo dużym zasięgu, precyzji i sile rażenia, trudne do przechwycenia bez zastosowania nowoczesnych systemów przeciwrakietowych. Dla kraju o średniej lub małej powierzchni uderzenie tego typu bronią może okazać się obezwładniające. W chwili obecnej podstawę rosyjskich SRBM stanowią kompleksy „Toczka-U". Największe nadzieje na przyszłość wiąże się natomiast ze wspomnianym systemem „Iskander".

Prace nad skonstruowaniem operacyjno-taktycznego kompleksu rakietowego 9K79 „Toczka" zostały podjęte jeszcze w latach 60. XX wieku, pierwsze wystrzelenie rakiety miało miejsce w 1971 roku, seryjną produkcję rozpoczęto w 1973 roku, oficjalne przyjęcie na uzbrojenie nastąpiło w 1976 roku Zasięg rakiety wynosił wówczas od 15 do 70 km.

W 1989 roku na uzbrojenie przyjęto nową, zmodyfikowaną wersję tego kompleksu – **9K79-1 „Toczka-U" (SS-21 Scarab)**, która od swojej poprzedniczki różni się nade wszystko zwiększonym zasięgiem rażenia (od 15 do 120 km). Kompleks „Toczka-U" składa się z mobilnej samochodowej wyrzutni rakietowej, jednostopniowej rakiety oraz pojazdu transportowo-załadowczego przewożącego dwa pociski rakietowe. Jest on przeznaczony do rażenia punktowych celów na głębokich tyłach nieprzyjaciela: stanowisk dowodzenia poszczególnych rodzajów wojsk, zgrupowań sił rezerwowych, lotnisk wraz ze stacjonującymi na nich samolotami i śmigłowcami, magazynów wojskowych, składów paliw czy węzłów kolejowych. Rakieta może być wyposażona w głowicę odłamkową, kasetową lub jądrową (o różnej mocy). Zaletą kompleksu jest jego duża mobilność (szybkie pokonywanie wielkich odległości i przejście z pozycji marszowej do bojowej) oraz potężna siła ogniowa połączona z precyzją rażenia (zob. tabela 18.)[249].

---

[248] **SRBM** – w klasyfikacji USA pocisk rakietowy o zasięgu do 1000 km (*Short-Range Ballistic missile*); w klasyfikacji sowieckiej rakieta taktyczna ma zasięg do 50 km; operacyjno-taktyczna – od 50 do 300 km; operacyjna – od 300 do 500 km; operacyjno-strategiczna – od 500 do 1000 km; strategiczna – powyżej 1000 km.

[249] *Тактический ракетный комплекс 9К79-1 Точка-У*, portal „Ракетная техника", [Internet:] http://rbase.new-factoria.ru/missile/wobb/tochka/tochka.shtml (30.10.2010).

Tabela 18. Operacyjno-taktyczny kompleks rakietowy 9K79-1 „Toczka-U”

Informacje ogólne	
rok przyjęcia na uzbrojenie	1989
zasięg minimalny (km)	15-20
zasięg maksymalny (km)	**120**
czas lotu na maksymalny zasięg (s)	163
wysokość trajektorii lotu rakiety (km)	6-26
czas przygotowania do wystrzału z pozycji bojowej (min)	2
czas przygotowania do wystrzału z pozycji marszowej (min)	16
start	pod kątem 78°
Rakieta 9M79-1	
ilość stopni	1
Paliwo	Stałe
maks. średnica (mm)	650
długość (mm)	6410
masa (kg)	2010
Samobieżna wyrzutnia rakietowa 9П129М-1	
pełna masa (z rakietą) (t)	18,1
resurs techniczny (km)	15000
Obsługa	3 ludzi
napęd	6x6
maksymalna prędkość poruszania na lądzie (km/h)	70
maksymalna prędkość pływania (km/h)	8
zasięg bez dodatkowego tankowania (km)	650

Źródło: *Тактический ракетный комплекс 9К79-1 Точка-У*, op. cit.

Najnowszym rosyjskim operacyjno-taktycznym kompleksem rakietowym jest **9K720 „Iskander” (SS-26 Stone)**[250] (wariant przeznaczony wyłącznie dla rosyjskiej armii to „Iskander-M”). Jego konstrukcja odpowiada już najbardziej aktualnym zapotrzebowaniom i uwarunkowaniom, m. in. zamieszczonym w układzie INF z 1987 roku. Podobnie jak „Toczka-U” przeznaczony jest do wykonania precyzyjnych uderzeń w punktowe cele na tyłach nieprzyjaciela: w zgrupowania sił zbrojnych (w kompleksy rakietowe, artylerię dalekiego zasięgu, systemy obrony powietrznej), punkty dowodzenia i łączności czy szczególnie istotnie

[250] Klasyfikacja „Iskandera” jest nieco utrudniona z tego względu, iż w podstawowej wersji ma zasięg 280 km i jest systemem „operacyjno-taktycznym”; natomiast w wersji dla rosyjskiej armii – „Iskander-M” ma zasięg zwiększony do 400 km i jest już systemem „operacyjnym”.

elementy infrastruktury cywilnej kraju. Wariant „Iskander-M", który od 2007 roku wchodzi na uzbrojenie rosyjskich Wojsk Lądowych ma zasięg 400 km, co daje dużą swobodę rażenia celów. Dodatkową jego zaletą jest mobilność, która pozwala na przeprowadzenie uderzeń z zaskoczenia.

Tabela 19. Operacyjny kompleks rakietowy 9К720 „Iskander-M"

Informacje ogólne	
rok przyjęcia na uzbrojenie	2007
minimalny zasięg rakiety (km)	50
maksymalny zasięg rakiety (km)	**400**
ilość rakiet w kompleksie	2
czas przygotowania do wystrzału z pozycji bojowej (min)	do 4
czas przygotowania do wystrzału z pozycji marszowej (min)	do 16
przerwa między wystrzałami (min)	do 1
Rakieta	
ilość stopni	1
Paliwo	Stałe
masa startowa (kg)	3800
masa bojowej części (kg)	480
długość (mm)	7200
maks. średnica (mm)	950
Samobieżna wyrzutnia rakietowa	
pełna masa (z rakietami) (t)	42
napęd	8x8
maks. prędkość na utwardzonej drodze (km/h)	70
maks prędkość na drodze gruntowej (km/h)	40
zasięg bez dodatkowego tankowania (km)	1000
Obsługa	3 ludzi

Źródło: *Оперативно-тактический ракетный комплекс 9К720 Искандер*, portal „Ракетная техника", [Internet:] http://rbase.new-factoria.ru/missile/wobb/iscander/iscander.shtml (12.10.2010).

W skład kompleksu, prócz samobieżnej wyrzutni (9П78) przewożącej 2 rakiety, wchodzi: pojazd transportowo-załadowczy (przewozi 2 kolejne rakiety), samochód-stanowisko dowodzenia, samochód-punkt przygotowania informacji, samochód kontroli i zabezpieczenia technicznego oraz samochód zabezpieczenia socjalnego żołnierzy (wszystkie, oprócz wyrzutni i pojazdu transportowo-załadowczego – z rodziny samochodów ciężarowych Kamaz). Zasadniczą zaletą rakiety systemu „Iskander" jest to, że w trakcie lotu porusza się nie po balistycznej trajektorii lotu, ale „manewruje" w zmiennych płaszczyznach (szczególnie w po-

cząstkowej i końcowej fazie) – co bardzo utrudnia przechwycenie jej przez antyrakietę systemu obrony przeciwrakietowej. Dodatkowo możliwość przechwycenia minimalizuje fakt, iż przez większość fazy lotu porusza się ona poniżej wysokości 50 km. „Iskander" może być uzbrojony w szerokie spektrum głowic bojowych.

Od czasów drugiej wojny światowej, w której z wielkim powodzeniem użyto słynnych „Katiusz", dużym szacunkiem w rosyjskiej armii cieszy się **artyleria rakietowa**. Na jej wyposażeniu znajdują się wieloprowadnicowe artyleryjskie wyrzutnie pocisków rakietowych (w rosyjskiej nomenklaturze: *реактивные системы залпового огня*, РСЗО). Współcześnie Rosjanie dysponują trzema zasadniczymi typami wieloprowadnicowych wyrzutni rakiet: **BM-21 „Grad"** (wraz z modyfikacją 9P138 „Grad-1"), **9P140 „Uragan"** oraz **9A52 „Smiercz"** (szczegóły zob. tab. 20).

Tabela 20. Rosyjskie wieloprowadnicowe wyrzutnie pocisków rakietowych

	„Grad"	**„Uragan"**	**„Smiercz"**
rok przyjęcia na uzbrojenie	1963	1975	1987
liczba prowadnic	40	16	12
czas pełnej salwy (s)	20	20	38
kaliber pocisku (mm)	122	220	300
masa pocisku (kg)	70	280	815
minimalny zasięg wystrzału (km)	1,5	10	20
maksymalny zasięg wystrzału (km)	**40**	**35**	**90**
podwozie	Ural-4320	ZiŁ-135ŁM	MAZ-543M
maksymalna prędkość wyrzutni (km/h)	75	65	60
pełna waga (kg)	13700	20000	43700
Obsługa	2 ludzi	4 ludzi	4 ludzi

Źródło: «*ГРАД*», «*УРАГАН*», «*СМЕРЧ*» − *что далее?*, „Обозрение армии и флота", 1/2010, [Internet:] http://www.be-and-co.com/oaf_pdf/oaf01101522.pdf (10.10.2010).

Wieloprowadnicowe wyrzutnie pocisków rakietowych przeznaczone są do rażenia celów na tyłach nieprzyjaciela (w zasięgu kilkudziesięciu kilometrów), unicestwiania zgrupowań żywej siły, zgrupowań sprzętu, punktów dowodzenia, łączności czy środków transportu. Zastosowanie zmasowanego ognia ma też duże znaczenie dla psychologicznego osłabienia przeciwnika i dezorganizacji jego działań. Siła rażenia artylerii

rakietowej budzi respekt. Jedna salwa najnowszej wyrzutni „Smiercz" pokrywa obszar 672 ha i jest w stanie niszczyć czołgi, pojazdy opancerzone oraz umocnienia terenowe[251].

Warto choćby wspomnieć o pozostałych spośród rosyjskich systemów artyleryjskich (armaty, haubice, moździerze – szczególnie samobieżne). W tej dziedzinie zbrojeń Związek Sowiecki miał spore osiągnięcia i nawet pod wieloma względami wyprzedzał kraje NATO. Współczesne Wojska Lądowe FR dysponują wieloma bardzo efektywnymi zestawami artyleryjskimi, które wyróżniają się zasięgiem oraz mocą rażenia. Z biegiem czasu stają się one coraz bardziej przestarzałe, a pełnowartościowych następców dla starszych jednostek sprzętu jest mało zarówno jeśli chodzi o projekty, jak i o konkretne dostawy. Pamiętać należy, że tradycyjna artyleria może okazać się przydatna tylko w wypadku wojny „kontaktowej" z przeciwnikiem posiadającym średniozaawansowane technologicznie uzbrojenie. Im bardziej współczesna wojna staje się „bezkontaktowa", tj. charakteryzuje się precyzyjnymi uderzeniami rakietami samosterującymi z wyrzutni oddalonych o setki kilometrów – tym mniej celowe staje się posiadanie arsenałów haubic czy moździerzy.

Analizując potencjał wojskowy Rosji trzeba mieć na uwadze, że efektywność żadnej armii nie jest prostą sumą parametrów technicznych poszczególnych rodzajów uzbrojenia. Równie ważne są środki łączności, system koordynacji działań, poziom wyszkolenia kadry dowódczej wyższego, średniego i niższego szczebla czy wreszcie coś, co można by nazwać zwykłą kulturą prowadzenia działań wojennych (w okresie sowieckim nader często spotkać się można było z brakiem szacunku dla życia żołnierzy oraz marnotrawstwem uzbrojenia i środków materiałowych). W każdym z tych elementów Rosja odstaje od krajów obszaru euroatlantyckiego.

Wojska Lądowe Federacji należy uznać za najsłabiej przystosowany do współczesnych warunków pola walki rodzaj Sił Zbrojnych Rosji. Świadczy o tym przede wszystkim przedstawiony wyżej stan uzbrojenia, na które składają się ogromne ilości przestarzałego sprzętu, zaprojektowanego i wyprodukowanego jeszcze pod wrażeniem zwycięstwa w II wojnie światowej. Przegląd ten może przywodzić do wniosku, że Rosja nadal gotowa jest tylko do zmasowanego użycia zgrupowań pancernych i przeprowadzenia ostrzału artyleryjskiego i rakietowego. Najnowszego sprzętu (np. czołgów T-90, bojowych wozów piechoty BMP-3) jest ciągle

[251] Григорьев А., *Российская артиллерия еще повоюет?*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2009-11-20/8_heritage.html (10.10.2010).

bardzo mało, przestarzałego – bardzo wiele, szczególnie za Uralem, gdzie – zeskładowany – traktowany jest jako rezerwa strategiczna. Bardzo widoczny jest też niedobór nowoczesnych środków naprowadzania, łączności czy rozpoznania, na które w armiach państw zachodnich kładzie się szczególny nacisk. W takich warunkach nawet techniczna przewaga Rosji w niektórych typach uzbrojenia staje się bezwartościowa.

Co więcej, **wiele zastrzeżeń budzi wyszkolenie żołnierzy**. Rosja w najbliższych latach nie zamierza rezygnować z powszechnego poboru. Jest to najlepszy dowód, iż kategoria ilości zajmuje pierwszorzędne miejsce w rosyjskim myśleniu o wojskowości. Żołnierz poborowy praktycznie zawsze jest słabszy od żołnierza zawodowego; pobór daje tylko szerokie możliwości uzupełniania braków jakościowych. Podkreślane często w Rosji wyższe morale żołnierza poborowego, wynikające jakoby z rosyjskiego charakteru narodowego, jest zaś nader wątpliwe[252]. Wiele zastrzeżeń budzą też kwalifikacje rosyjskiej kadry oficerskiej, o czym przekonują wyniki ćwiczeń wojskowych przeprowadzonych w ostatnim czasie. Brak odpowiedniego dofinansowania w latach 90. XX wieku sprawił, że niemożliwe było pełne wykształcenie kadry dowódczej. Jak pisze rosyjski komentator, „oficerowie, którzy zdążyli w okresie wymuszonej bezczynności awansować z poruczników na pułkowników, a niektórzy nawet osiągnąć generalskich gwiazd, nie potrafią nie tylko zarządzać współczesną walką zbrojną choćby na taktycznym szczeblu, ale i szybko i efektywnie nauczyć czegokolwiek swoich podwładnych”[253]. Zmiany w tym zakresie mogą nastąpić tylko dzięki podjęciu szerokich reform szkolnictwa wojskowego.

W Rosji nadal brak warunków na dobre przygotowanie nawet ograniczonej ilości żołnierzy zawodowych. Tym samym, nawet ostatnie plany przekształcenia całej armii w siły stałej gotowości bojowej budzą zastrzeżenia. Jeśli wziąć pod uwagę, iż służyć w nich będą słabo przygotowani poborowi, to nastąpi tylko zmiana organizacyjna, bez podniesienia kwalifikacji żołnierzy i zaopatrzenia w nowoczesny sprzęt.

3.1.2. Siły Powietrzne

Siły Powietrzne (*Военно-воздушные силы*, dalej też: WWS) Federacji Rosyjskiej, zgodnie ze sformułowaniami doktryny wojskowej, jako osobny rodzaj sił zbrojnych mają za zadanie ochronę kraju i zgrupowań wojsk przed atakami przeciwnika z użyciem środków powietrznych

[252] Zob. Śmigielski R., *Bez zapłaty za odwagę*, „Nowa Europa Wschodnia”, 1/2010.
[253] Литовкин В., *Генералов – за парты, полицию – в гарнизоны*, „Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/realty/2010-10-22/1_reform.html (25.10.2010).

i kosmicznych, przeprowadzanie uderzeń na wojska przeciwnika i jego tyły, a także zabezpieczenie z powietrza działań innych rodzajów wojsk SZ Rosji.

Siły Powietrzne Rosji w ciągu ostatnich dwóch dekad przeszły duże przeobrażenia. W 1991 roku, wraz z Wojskami Obrony Powietrznej (*Войска противовоздушной обороны*, dalej też: PWO), liczyły 895 tys. żołnierzy, w sumie 281 pułków lotniczych i około 17 tys. samolotów różnego przeznaczenia. Były to wówczas najliczniejsze siły powietrzne świata. Rok później Federacja Rosyjska posiadała lotnictwo i obronę powietrzną liczące już 656 tys. ludzi. Do 2001 roku liczba żołnierzy służących w WWS spadła do 184 tysięcy[254].

Bardzo znaczące zmiany zaszły w okresie 1992-1998, w którym dokonano wielu masowych redukcji ilościowych przy zachowaniu dawnej sowieckiej struktury organizacyjnej. Zdjęto wówczas ze służby wszystkie samoloty i środki przeciwlotnicze przestarzałych typów. Pod koniec tego okresu w składzie WWS pozostały niemal wyłącznie samoloty czwartego pokolenia: Tu-22M3, Su-24M/MR, Su-25, Su-27, MiG-29 i MiG-31. Jednocześnie liczba pułków spadła z 281 do 102. Ustało zupełnie zaopatrzenie w nowe maszyny. O ile w 1992 roku weszło jeszcze do służby 67 nowych samolotów, to w 1995 nie wprowadzono już ani jednego. Próbowano w zamian modernizować stare projekty, trwały próby między innymi myśliwców: MiG-29M, MiG-31M, Su-27M czy Su-30. Przyjęto też nominalnie na uzbrojenie śmigłowiec Ka-50. Lotnictwo było wówczas dotknięte kryzysem jak i całe państwo. Sytuację pogorszyła dodatkowo wojna w Czeczenii, która pochłonęła ogromne środki i doprowadziła do zużycia sprzętu (szczególnie śmigłowców) w trakcie działań bojowych. Z powodu ograniczonych możliwości średni nalot pilotów w 1998 roku wynosił tylko 20 godzin[255].

W 1998 roku rozpoczęto reformę strukturalną lotnictwa. Dokonano połączenia WWS i PWO – dotąd formalnie oddzielnych rodzajów wojsk. Wiązało się to z ogromnymi redukcjami. O ile przed połączeniem wojska te liczyły łącznie 318 tys. żołnierzy, to po połączeniu i towarzyszącym im reformom liczba służących w nowych Siłach Powietrznych spadła do 192 tys. żołnierzy. W 2002 roku do WWS włączono również lotnictwo Wojsk Lądowych, co było jedną z najbardziej kontrowersyjnych decyzji w toku całej reformy SZ Rosji (swoje „własne" lotnictwo zachowała tylko Marynarka Wojenna).

---

[254] Topolski I., *Siła militarna…*, op. cit., s. 111; Барабанов М., *Куда летит российская авиация*, „Коммерсантъ – Власть", [Internet:] http://www.Kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1014592 (27.08.2010).
[255] Ibidem.

Pod koniec lat 90. Zarzucono prace nad dotychczasowymi przygotowaniami do produkcji nowych samolotów opartych na starych projektach, gdyż zdano sobie sprawę, że z chwilą osiągnięcia gotowości będą one już przestarzałe. Skupiono się natomiast na modernizacji parku maszyn znajdujących na służbie oraz na budowie myśliwca piątego pokolenia.

Około 2004 roku zakończyła się zasadnicza przebudowa struktury WWS. Stabilizacja ekonomiczna kraju znalazła swoje odbicie i w kondycji Sił Powietrznych Rosji. Świadczyć o tym może wzrost średniego nalotu pilotów, który w 2007 roku wyniósł 40 godzin (co nadal jest niewystarczającym wynikiem), a w lotnictwie strategicznym sięgał nawet 100 godzin. Za symboliczny znak odrodzenia WWS Rosji można uznać wznowienie patroli przez ciężkie bombowce strategiczne uzbrojone w pociski z ładunkamim jądrowymi. WWS Rosji osiągnęły też stały stan osobowy i ilościowy: początkiem 2008 roku wynosił on 183 tys. żołnierzy i 2800 samolotów i śmigłowców (inne źródła podają: 4000 samolotów i śmigłowców, z czego ponad 800 – zmagazynowanych)[256]. *The Militarz Balance 2010* podaje z kolei, iż WWS Rosji liczą **160 tys. żołnierzy**.

Współcześnie Siły Powietrzne Federacji Rosyjskiej pod względem strukturalnym dzieli się na: lotnictwo (bombowe, myśliwskie, obrony powietrznej, szturmowe, rozpoznawcze, transportowe, specjalne), wojska rakietowe, wojska radiotechniczne, wojska specjalne, jednostki tyłowe. Pod względem organizacyjnym Siły Powietrzne dzielą się według kryterium terytorialno-funkcjonalnego na 9 zasadniczych jednostek (armii): 37. Armię Lotniczą Naczelnego Dowództwa, 61. Armię Lotniczą Naczelnego Dowództwa, Dowództwo Specjalnego Przeznaczenia (obejmuje moskiewski OW), 4. Armię Lotniczą i Obrony Powietrznej, 5. Armię Lotniczą i Obrony Powietrznej, 6. Armię Lotniczą i Obrony Powietrznej, 11. Armię Lotniczą i Obrony Powietrznej oraz 14. Armię Lotniczą i Obrony Powietrznej. Skład WWS Rosji uzupełniają jednostki szczególnego przeznaczenia (np. do przewozu przedstawicieli władz), centra doświadczalne, jednostki łączności, jednostki remontowe czy medyczne[257].

Według szacunków K. Czuprina, na wyposażeniu Sił Powietrznych Rosji w 2007 roku znajdowała się następująca ilość samolotów i śmigłowców wojskowych:

- Bombowce dalekiego zasięgu Tu-22M – 158-162 sztuki (w tej liczbie 10 samolotów zwiadowczych dalekiego zasięgu Tu-22MR);

[256] Ibidem; Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 145.
[257] Ibidem, s. 145-146; Барабанов М., *Куда летит российская авиация*, op. cit.; Śmigielski R., *Osierocona armia…*, op. cit., s. 366-367.

- Frontowe bombowce Su-24 – 412-520 (w tej liczbie 85-100 taktycznych samolotów zwiadowczych Su-24MR, oraz około 6 Su-24MP do zwalczania stacji radiolokacyjnych przeciwnika);
- Samoloty szturmowe Su-25 – 245-275, Su-39 – 2-4;
- Myśliwce bombardujące Su-34 – 3; Su-17 i Su-22 – 250 (wszystkie zmagazynowane); MiG-27 – ponad 100 (wszystkie zmagazynowane);
- Myśliwce Su-27 – 350-392 (plus do 50 szkoleniowo-bojowych Su-27UB); Su-30 – 9; Su-35 – 11; MiG-23 – 270 (w tym do 150 szkoleniowo bojowych MiG-29UB, w większości zmagazynowane); MiG-29 – 270-315 (plus do 50 szkoleniowo-bojowych MiG-29UB i do 150 zeskładowanych MIG-29);
- Myśliwce przechwytujące MiG-25 – kilkadziesiąt sztuk (plus 75 zmagazynowanych); MiG-31 – 256-280;
- Frontowe samoloty zwiadowczo-bombowe MiG-25RB – kilkadziesiąt sztuk;
- Samolot zwiadowczy Ił-20M – 18 sztuk;
- Samoloty obserwacji powietrznej i fotografii kartograficznej An-30 – 30;
- Samoloty An-26 w wariancie do zwalczania stacji radiolokacyjnych przeciwnika – 20;
- Samoloty dalekiego ukazywania radiolokacyjnego A-50 – 19;
- Samoloty-powietrzne punkty dowodzenia: Ił-22 – 15, Ił-82 – 2; Ił-80 i Ił-87 – 4;
- Samoloty-tankowce Ił-78 – 20;
- Superciężkie samoloty transportowe An-124 „Rusłan” – 11-12;
- Ciężkie samoloty transportowe: An-22 „Antiej” – 21; Ił-76 – 209; Ił-62 – 13; Ił-96 – 2;
- Średnie samoloty transportowe: An-12 – 120; Tu-154 – kilka sztuk; Ił-18 – 3;
- Lekkie samoloty transportowe: An-72 i An-74 – 20; An-32 – 50; An-26 – 80; An-24 – 25; An-2 – 100;
- Lekkie transportowe i szkoleniowe samoloty L-410 – 100;
- Lekkie transportowe i szkoleniowe samoloty Tu-134 – 30;
- Lekkie samoloty transportowe Jak-40 – 25;
- Szkoleniowo-bojowe samoloty L-39 „Albatros” – 400;
- Szkoleniowe samoloty Jak-30 – 10; Jak-52 – ponad 700;
- Bojowe śmigłowce Ka-50 „Czarny rekin” – 16; Ka-52 „Aligator” – 9;
- Bojowe śmigłowce Mi-24 – 620-700 (plus 140 w zwiadowczym wariancie); Mi-28 – 10-14;

- Ciężkie desantowo-transportowe śmigłowce Mi-26 – 34; Mi-6 – kilkadziesiąt sztuk;
- średnie transportowo-bojowe i desantowo-transportowe śmigłowce Mi-8 i Mi-17 – 2100 – 2400 (w tym 60 do zwalczania stacji radiolokacyjnych przeciwnika);
- lekkie wielozadaniowe śmigłowce Mi-2 – ponad 100;
- śmigłowce-powietrzne punkty dowodzenia Mi-9 i Mi-19 – 100;
- ponadto na wyposażeniu WWS Rosji znajdują się zestawy bezpilotowego wywiadu powietrznego: operacyjno-taktyczny WR-2 „Striż" z samolotem bezpilotowym Tu-141 oraz taktyczne WR-3 „Rejs" (z samolotem Tu-143) i „Rejs-D" (z samolotem Tu-243)[258].

Rosyjskie samoloty są wyposażone bardzo bogaty zakres środków rażenia. Warto wymienić choćby kierowane pociski rakietowe:

- Klasy „powietrze-powietrze": R-27R, R-27ER, R-27T, R-27ET, R-30R, R-30T, R-31, R-33, R-37, R-40R, R-40RD, R-40RD, R-40T, R-40TD, R-60M, R-73, R-73M, R-77;
- Klasy „powietrze-ziemia": strategiczne pociski manewrujące Ch-55 i Ch-55SM z ładunkami jądrowymi (omówione w rozdziale 2.3.1), operacyjno-taktyczne Ch-22 różnych modyfikacji (w tym również z ładunkami jądrowymi) oraz Ch-65; operacyjno-taktyczne Ch-15 (z ładunkami jądrowymi), Ch-15S i Ch-15P, taktyczne S-25L, Ch-23, Ch-25ML, Ch-25MP, Ch-25MR, Ch-25MT, Ch-25MTPL, CH-29L, Ch-29T, Ch-31P, Ch-58U, Ch-58E, Ch-59 „Owod", Ch-59M „Owod-ME", Ch-65S oraz przeciwpancerne rakiety kierowane „Szturm-W", „Wichr" oraz „Ataka-W"[259].

Niżej opisano każdą z armii wchodzących w skład WSS Rosji, ze zwróceniem uwagi na stan uzbrojenia. Skład każdej z armii dość mocno różni się ze względu na stawiane zadania, obszary odpowiedzialności i stopień zagrożenia. Ograniczono się w opisie do lotnictwa frontowego i transportowego bez wgłębiania się w skomplikowaną wewnętrzną strukturę każdej z armii (korpusy, dywizje, pułki itd.). Pominięto 37. Armię Powietrzną Naczelnego Dowództwa – szczegółowo opisaną w poprzednim rozdziale, poświęconym siłom strategicznym.

Dowództwo Specjalnego Przeznaczenia terytorialnie obejmuje Moskiewski Okręg Wojskowy i pierwszej kolejności ma za zadanie zapewnić obronę powietrzną Moskwy i Centralnego Okręgu Przemysłowego.

---

[258] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 152-154; por. dane portalu „Global security": *Russian Federation Air Force (RFAF)*, [Internet:] http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/av.htm (10.10.2010).
[259] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 154.

Dowództwo obejmuje przede wszystkim 16. Armię Lotniczą, 1. Korpus Obrony Powietrznej oraz 32. Korpus Obrony Powietrznej. Dowództwo posiada – według danych z 2008 roku – około 60 myśliwców przechwytujących MiG-31, 41 samolotów MiG-25, około 90 myśliwców Su-27, 145 myśliwców MiG-29, 34 bombowców frontowych Su-24, około 50 samolotów szturmowych Su-25, 18 samolotów rozpoznania Su-24MR, 145 ciężkich śmigłowców bojowych Mi-24, około 170 średnich śmigłowców transportowo-bojowych Mi-8, a także do 600 systemów przeciwlotniczych i przeciwrakietowych S-300P oraz niewielka ilość S-400. W sumie skład osobowy całego Dowództwa Specjalnego Przeznaczenia wynosi około 23 tys. żołnierzy.

4 Armia Lotnicza i Obrony Powietrznej skupia jednostki lotnicze oraz siły obrony powietrznej w granicach Północno-Kaukaskiego OW. Jej sztab znajduje się w Rostowie nad Donem. Obecnie obejmuje 51. Korpus Obrony Powietrznej oraz 1. Mieszaną Dywizję Lotnictwa, składającą się, jak zauważa R. Śmigielski, z jednostek w dużej części stacjonujących kiedyś w Polsce. Posiada 62 bombowców Su-24, 103 samoloty szturmowe Su-25, 30 myśliwców Su-27, 105 myśliwców MiG-29, 30 taktycznych samolotów rozpoznawczych Su-24MR, 72 ciężkie bojowe śmigłowce Mi-24, 10 ciężkich desantowo-transportowych Mi-26, 4 śmigłowce Mi-6, 104 średnich transportowo-bojowych Mi-8, a także nieustaloną liczbę kompleksów obrony powietrznej S-300P.

5 Armia Lotnicza i Obrony Powietrznej zawiera w swoim składzie jednostki lotnicze i siły obrony powietrznej dyslokowane w granicach Nadwołżańsko-Uralskiego OW. Jej sztab znajduje się w Jekaterynburgu. Jest to bardzo słaba pod względem wyposażenia armia, prawdopodobnie, w razie konieczności, jej skład może być uzupełniony sprzętem zmagazynowanym za Uralem. Według posiadanych danych posiada 49 bombowców Su-24, 34 myśliwców przechwytujących MiG-31, a także 383 szkoleniowe samoloty L-39.

6 Armia Lotnicza i Obrony Powietrznej ze sztabem w Sankt-Petersburgu skupia jednostki lotnicze i lądowe obrony powietrznej dyslokowane w granicach Leningradzkiego OW. Jej strategicznym zadaniem jest ochrona Petersburga oraz Kolsko-Murmańskiego i Archangielsko-Siewierodwinskiego regionów przemysłowych, a także baz Floty Północnej. Składa się z 21-go i 54-go Korpusów Obrony Powietrznej oraz 149. Mieszanej Dywizji Lotniczej. Dysponuje według różnych danych: 58-66 bombowcami Su-24, 85 myśliwcami przechwytującymi MiG-31, 89-116 myśliwcami Su-27, 18-20 samolotami rozpoznawczymi Su-24MR, 26-28 samolotami rozpoznawczymi MiG-25RB, 76 ciężkimi śmigłowcami bojowymi Mi-26, 4 ciężkimi desantowo-transportowymi Mi-6, ponad setką

średnich transportowo-bojowych i specjalnych śmigłowców Mi-8, a także 524 systemami przeciwlotniczymi S-300P i być może niewielką ilością S-400. W sumie liczy około 24 tys. żołnierzy.

11 Armia Lotnicza i Obrony Powietrznej grupuje jednostki lotnicze i lądowe siły obrony powietrznej dyslokowane w granicach Dalekowschodniego OW. Posiada sztab w Chabarowsku. W jej skład wchodzi 23. Korpus Obrony Powietrznej, 25. Dywizja Obrony Powietrznej, 303. Mieszana Dywizja Lotnicza. Posiada 97 frontowych bombowców Su-24, 60 samolotów szturmowych Su-25, 26 myśliwców przechwytujących MiG-31, 131 myśliwców Su-27, 51 taktycznych samolotów zwiadowczych Su-24MR.

14 Armia Lotnicza i Obrony Powietrznej ze sztabem w Nowosybirsku skupia jednostki lotnicze i siły lądowe obrony powietrznej dyslokowane w rejonie Syberyjskiego OW. W jej skład wchodzi 26. Gwardyjska i 41. Dywizje Obrony Powietrznej oraz 21. Mieszana Dywizja Lotnicza. Posiada 56 frontowych bombowców Su-24, 40 samolotów szturmowych Su-25, 39 myśliwców przechwytujących MiG-31, 46 myśliwców MiG-29, 29 samolotów rozpoznawczych Su-24MR, a także samoloty transportowe i śmigłowce różnego przeznaczenia.

61 Armia Powietrzna Naczelnego Dowództwa jest zgrupowaniem lotnictwa transportowego. Przeznaczona jest do powietrznego przerzutu wojsk, sprzętu i wszelkich ładunków. Zabezpiecza przerzut i desantów powietrznych, dostawę sprzętu, amunicji, ewakuacje itd. Podlega bezpośrednio Sztabowi Generalnemu SZ FR Jej sztab znajduje się w Moskwie. Podstawowym samolotem na wyposażeniu rosyjskiego lotnictwa transportowego jest Ił-76, zaś jego dumą – An-124 Rusłan, największy samolot transportowy świata[260].

Uzbrojenie rosyjskich Sił Powietrznych w przytłaczającej większości składa się z konstrukcji z czasów sowieckich. W przypadku myśliwców podstawę uzbrojenia stanowią wielozadaniowe MiG-29 (około 300 jednostek w służbie plus około 50 szkoleniowo-bojowych MiG-29UB; jeszcze 150 MiG-29 w magazynach) oraz wielozadaniowe Su-27 (350-390 jednostek na służbie plus około 50 szkoleniowo-bojowych Su-27UB), a także myśliwce przechwytujące MiG-31 (od 256 do 280 jednostek). Ponadto w dyspozycji WWS Rosji znajduje się jeszcze około 270 myśliwców MiG-23, najstarszych konstrukcji tego typu, w większości zmagazynowanych.

---

[260] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 169-187; Śmigielski R., *Osierocona armia*, op. cit., s. 369-372; Лукин М., Саввин В., *Вся российская авиация*, „Коммерсантъ – Власть", [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1014594 (28.08.20010).

MiG-29 swój pierwszy lot miał w 1977 roku, a na wyposażeniu znajduje się od 1982 roku; posiada 6 punktów podwieszenia uzbrojenia, które może mieć maksymalna wagę od 2 do 4 ton. Jego zasięg to maks. 2200 km, prędkość 2450 km/h. Uzbrojony przede wszystkim w rakiety klasy „powietrze-powietrze" (maks. 6), bomby, a także działko automatyczne GSz-30-1.

Su-27 również swój pierwszy lot miał w 1977 r., a na wyposażeniu znajduje się od 1990 r. Maksymalny zasięg to 3680 km, prędkość – 2500 km/h; posiada 10 punktów podwieszenia uzbrojenia o łącznej wadze maks. 10 ton; może przenosić maks. 10 rakiet „powietrze-powietrze", ponadto uzbrojony jest w działko GSz-30-1.

Najstarszy z rosyjskich myśliwców do dziś znajdujących się w posiadaniu WWS Rosji MiG-23 pierwszy oblot odbył w 1967 roku; eksploatowany od 1969 r., a produkowany seryjnie w latach 1969-1985.

Myśliwiec przechwytujący **MiG-31** to również starsza konstrukcja, pierwszy lot samolotu tego typu miał miejsce w 1975 roku, na uzbrojeniu znajduje się od 1981 r. Osiąga prędkość do 3000 km/h, a jego bojowy zasięg to 1200 km. Może unieść uzbrojenie o wadze 3 ton, na które składają się rakiety „powietrze-powietrze". Ponadto wyposażony w działko GSz-6-23M.

Wśród samolotów szturmowych, przeznaczonych do atakowania celów naziemnych i wsparcia sił lądowych, podstawą rosyjskich WWS jest **Su-25** (w sumie 245-275 maszyn). Pierwszy oblot tego samolotu miał miejsce w 1975 roku, a na wyposażeniu jest od 1980 roku. Osiąga maksymalną prędkość 970 km/h, ma zasięg – przy pełnym uzbrojeniu – 1250 km. Przy 10 punktach podwieszenia uzbrojenia może przenosić rakiety 'powietrze-ziemia", „powietrze-powietrze", bomby; ma również działko GSz-30-2. Funkcjonuje w wersji szkoleniowo bojowych Su-25UB oraz modernizowanej: Su-25SM. Doświadczenie na polu walki wskazuje, że Su-25 jest łatwym celem dla obrony powietrznej. W czasie wojny w Afganistanie Sowieci stracili 23 maszyny tego typu przy zupełnym braku na uzbrojeniu Afgańczyków nowoczesnych środków zwalczania celów powietrznych. Również w czasie wojny z Gruzją w 2008 roku zestrzelone zostały – najprawdopodobniej – trzy Su-25. Wynika to ze słabych charakterystyk rakiet „powietrze-ziemia" przenoszonych przez Su-25 (Ch-23, Ch-25, Ch-29, Ch-25L), których zasięg nie przekracza 10 km. Oznacza to konieczność głębokiego wejścia w strefę obrony powietrznej nieprzyjaciela.

MiG-25RB to z kolei samolot rozpoznawczo-bombowy (pierwszy oblot – 1964, na wyposażeniu- od 1972, prędkość do 3000 km/h, zasięg

maks. 1865 km), wyposażony w bomby i aparaturę zwiadowczą. WWS Rosji posiadają kilkadziesiąt samolotów tego typu.

Wśród bombowców frontowych podstawą jest **Su-24M** (412-520 sztuk). Pierwszy oblot tego samolotu miał miejsce w 1977 roku, na uzbrojeniu od 1983 r. Maks. prędkość – 1700 km/h, zasięg działania – 390 km. Przenosi uzbrojenie o maksymalnej wadze 8 ton. Uzbrojony w rakiety „powietrze-ziemia" i „powietrze-powietrze", bomby oraz działka. Jego modernizowana wersja to Su-24M2.

O sile strategicznego lotnictwa bombowego dalekiego zasięgu stanowią samoloty Tu-160 i Tu-95MS (omówione w poprzednim rozdziale), ponadto Rosja posiada bombowce dalekiego zasięgu Tu-22M (158-162 sztuk). **Tu-22M** to jednostka po raz pierwszy oblatana w 1977 roku, na służbie znajduje się od 1989 roku, przenosi uzbrojenie o wadze 21 ton (4 punkty zewnętrznego podwieszenia uzbrojenia, przenosi 1-3 rakiety kierowane Ch-22 oraz bomby; ponadto uzbrojony w działko GSz-23); rozwija prędkość 2300 km/h a jego zasięg działań to 2410 km.

W lotnictwie transportowym większość stanowią samoloty **Ił-76** (209 sztuk), ponadto wykorzystuje się superciężkie samoloty transportowe **An-124 „Rusłan"** (kilkanaście sztuk).

W rosyjskich Siłach Powietrznych **brak nowoczesnych śmigłowców**. **Mi-24** (620-700 sztuk) to konstrukcja jeszcze z lat 60. (dziś w wielu zmodernizowanych wariantach), nowszy Mi-26 (tylko 34 jednostki) na uzbrojeniu znajduje się od 1985 roku, zaś Mi-8 (współcześnie na uzbrojeniu bardzo wiele jednostek, najbardziej zmodernizowana wersja to Mi-8MT) – to również śmigłowiec zaprojektowany jeszcze w latach 70. Bardzo mało jest śmigłowców nowocześniejszych: **Ka-50 „Czarny rekin"** (konstrukcja z lat 80.) – 16 sztuk, zaś **Ka-52 „Aligator"** (pierwszy lot w 1997 roku) – tylko 9 sztuk[261].

Na wyposażeniu obrony powietrznej Rosji podstawą uzbrojenia jest około 1900 mobilnych **systemów obrony powietrznej S-300P**. Są to bardzo efektywne systemy przeciwlotnicze i przeciwrakietowe, przez wielu ekspertów stawiane wyżej od amerykańskich „Patriotów" (lepszy minimalny i maksymalny zasięg przechwytywania celu powietrznego, szybsze przejście z położenia marszowego do bojowego[262]).

---

[261] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 152-154; Лукин М., Саввин В., *Самолеты и вертолеты ВВС России*, „Коммерсантъ – Власть", [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1014565 (28.08.2010); *Большая авиационная энциклопедия*, [Internet:] http://airwar.ru/ (28.08.2008).

[262] Zob. Piątek J., *Narzędzia wojny i ich współczesny rozwój (wybrane zagadnienia)*, Toruń 2009, s. 216.

Rosyjscy analitycy podkreślają, iż **obecny stan ilościowy i jakościowy systemów przeciwlotniczych i przeciwrakietowych nie zabezpiecza właściwej ochrony kraju przed atakiem z powietrza**. Szczególnie widoczne jest nieprzygotowanie do odparcia ataku bronią precyzyjnego rażenia. Ogromne przestrzenie państwa pozbawione są nie tylko rakietowych środków obrony powietrznej, ale i kontroli radiolokacyjnej, wobec czego ewentualny przeciwnik ma otwarty dostęp (np. rakietami manewrującymi) do szeregu obiektów o strategicznym znaczeniu, w tym nawet miejsc dyslokacji rakiet balistycznych czy elektrowni jądrowych.

W chwili obecnej stosunkowo dobrze zabezpieczony od ataku z powietrza jest rejon Moskwy, Petersburg z obwodem leningradzkim oraz miejsca bazowania Floty Północnej, Bałtyckiej i Oceanu Spokojnego (czyli Murmańsk, Siewieromorsk, Palarnyj, Bałtijsk z całym obwodem kaliningradzkim oraz Władywostok). Jak obliczają specjaliści aż 62 podmioty składowe Federacji Rosyjskiej (spośród 89) jest całkowicie pozbawionych obrony powietrznej. Szczególne braki widoczne są na dwóch odcinkach – południowym i wschodnim.

Na wody Morza Czarnego Amerykanie bez problemu mogą wprowadzić swoje krążowniki, niszczyciele oraz okręty podwodne wyposażone w rakiety „Tomahawk" i „Standard-3M" (zadania na pewno im nie utrudni Flota Czarnomorska znajdująca się w fatalnym stanie). Oznaczałoby to, że w zasięgu amerykańskich rakiet wystrzeliwanych z południowo-wschodniego rejonu Morza Czarnego znajdzie się 6 dywizji rakietowych, na który wyposażeniu znajduje się 60% rosyjskich ICBM. Cztery spośród tych dywizji pozbawionych jest jakiejkolwiek obrony powietrznej, dywizję w Tatiszczewie, w której znajduje się znaczna część rosyjskich ICBM, broni tylko jeden pułk obrony powietrznej z systemami S-300PS (48 antyrakiet), dywizji w miejscowości Dombarowskij – pułk z systemami S-300W (również 48 antyrakiet). Biorąc pod uwagę jakie ilości rakiet „Tomahawk" mogą przenosić amerykańskie okręty – jest to daleko niewystarczająca obrona.

Z kolei na rosyjskim Dalekim Wschodzie rosyjską obronę powietrzną bez problemów mogą „zdławić" i przełamać Chińczycy. Umożliwią im to olbrzymie arsenały taktycznych i operacyjno-taktycznych rakiet balistycznych (Chiny tego typu uzbrojenia mają więcej niż wszystkie inne kraje świata razem wzięte) oraz przestarzałe samoloty (Q-5, J-6, J-7, J-8), których nie żal będzie poświęcić dla odciągnięcia środków rosyjskiej obrony powietrznej. Ponadto zdecydowana większość zgrupowań rosyjskich przeznaczonych do ochrony przed atakiem z powietrza jest położo-

na w tym rejonie tak blisko granicy, iż znajduje się w zasięgu chińskiej artylerii[263].

W lotnictwie szczególnie rażące są **braki w dostawie nowego sprzętu**, np. w całym roku 2006 na służbę trafiło tylko 9 nowych samolotów i 8 śmigłowców. W miażdżącej większości uzbrojenie rosyjskich WWS składa się z maszyn o konstrukcji z głębokich czasów sowieckich (lata 70.) a nowsze samoloty i śmigłowce funkcjonują w śladowych ilościach[264]. Dużym niedostatkiem jest też brak samolotów bezpilotowych, co w warunkach wojennych znacznie ogranicza rosyjskim wojskom możliwości rozpoznania i naprowadzenia ognia na cel.

Nadzieją obrony powietrznej jest **kompleks rakietowy S-400 „Triumf"** (a w dalszej perspektywie S-500), porażający cele powietrzne nieprzyjaciela poruszające się z prędkością do 5 km/s w zasięgu 400 km i na wysokości do 30 km; wyposażony w 4 samonaprowadzające rakiety (dzięki specjalnej instalacji rakieta może w powietrzu samodzielnie namierzyć i nakierować się na cel), zdolne do niszczenia pocisków kierowanych, rakiet manewrujących i rakiet balistycznych[265]. Jednak, jak na razie, systemy te działają w niewielkich ilościach tylko w rejonie Moskwy.

W lotnictwie duże oczekiwania budzi **myśliwiec piątego pokolenia** rosyjskiej produkcji, konstruowany w kompanii „Suchoj" pod nazwą PAK FA (ПАК ФА, czasem stosuje się nazwę T-50). Ma to być samolot wyjątkowo trudny do wykrycia (dzięki zastosowaniu technologii Stealth oraz uzbrojeniu ukrytemu w wewnętrznych lukach, a nie jak do tej pory – na zewnętrznych punktach podwieszenia), odznaczający się nieporównywalną z dotychczas znaną manewrowością i szybkością (dzięki nowym silnikom) oraz wyposażony w system radioelektroniczny pozwalający rozpoznawać cele w promieniu o wiele większym niż myśliwce poprzedniej generacji. W starciu z myśliwcem piątego pokolenia wszystkie starsze samoloty będą bezbronne. Jak dotąd tylko Amerykanie są w posiadaniu myśliwców tej generacji (F-22 i znajdujący się w fazie prób F-35), opóźnienie Rosjan szacuje się na ok. 7 lat.

Pierwszy raz PAK FA wzbił się w powietrze 29 stycznia 2010 roku, ale trzeba mieć na uwadze, że nie była to bojowa jednostka, lecz pierwszy doświadczalny egzemplarz. Przewiduje się, że na uzbrojenie rosyjski

---

[263] Храмчихин А. А., *Диагноз: отечественная ПВО в развале*

[264] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit.,, s. 156.

[265] *С-400 "Триумф", зенитная ракетная Система*, „Оружие Росии", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049051048057124052049048.html (28.08.2010).

myśliwiec piątego pokolenia trafi około 2020 roku[266]. Wiąże się to jednak z ogromnymi kosztami: program budowy PAK FA pochłania 12-14 mld dolarów, koszt produkcji jednego samolotu może wynieść 40 mln dolarów[267]. W takich uwarunkowaniach trudno przewidywać, że na wyposażeniu rosyjskich sił powietrznych w bliższej przyszłości znajdzie się większa liczba myśliwców najnowszej generacji.

W tej sytuacji przezbrojenie WWS Rosji może mieć miejsce poprzez wprowadzenie mniej zaawansowanych technologicznie samolotów. Duże nadzieje wiąże się z myśliwcem **Su-35S** (wcześniejsze oznaczenie: Su-35BM). Jest to głęboka modernizacja Su-27 (klasyfikowany jako myśliwiec pokolenia „4++"), nad którą prace rozpoczęto jeszcze w latach 80. XX wieku. Pierwszy myśliwiec oznaczony jako Su-35 wzbił się w powietrze jeszcze w 1988 roku. W późniejszych latach prace nad nim przerwano, chwilowo uznając, że bardziej perspektywiczna jest inna wersja rozwojowa Su-27 – oznaczona jako Su-37. Ostatecznie, w 2005 roku, zdecydowano się na zainwestowanie w Su-35. W 2009 r. Ministerstwo Obrony FR podpisało kontrakt z kompanią Suchoj na dostawę do 2015 roku 48 myśliwców tego typu. Prognozuje się, że również w latach 2015-2020 na uzbrojenie WWS trafi kolejne 48 Su-35S.

Według doniesień Su-35S jest skonstruowany z użyciem wielu technologii „piątego pokolenia" (np. w silniku), osiąga prędkość do 2,5 tys. km/h (przy ziemi 1400 km/h), ma zasięg 3,4 tys. km, a jego promień działania bojowego wynosi 1600 km. Uzbrojony jest w działko kaliber 30 mm oraz szerokie spektrum pocisków i bomb, które może przenosić na 12 punktach podwieszenia[268].

W państwowym programie uzbrojenia na lata 2007-2015 przewidywało się modernizację ponad 400 samolotów lotnictwa frontowego oraz zakup 116 nowych. W stosunku do tych planów eksperci wskazywali, że nawet jeśli uda się je zrealizować (dotychczasowe tempo skłania do przeciwnego wniosku), to i tak liczba wprowadzonych samolotów będzie zbyt mała na potrzeby tak rozległego kraju jak Rosja[269]. Tymczasem w nowym programie przezbrojenia w latach 2011-2020 (szerzej zob. rozdz. 3.3) Rosja stawia sobie jeszcze ambitniejsze zadanie. Mówi się

[266] Барабанов М., *Пятое поколение*, „Одноко", [Internet:] http://www.odnakoj.ru/magazine/main_theme/pyatoe_pokolenie (28.08.2008).
[267] Сычев В., *Плоская лягушка. Российский истребитель пятого поколения совершил первый полет*, [Internet:] http://www.lenta.ru/articles/2010/01/29/pakfa/ (28.082010).
[268] Сычев В., *Скорое обновление*, „Военно-промышленный курьер", [Internet:] http://vpk-news.ru/articles/6237 (01.12.2010); http://www.arms-expo.ru/site.xp/049051124049056055052048.html (01.10.2010).
[269] Барабанов М., *Куда летит российская…*, op. cit.

o liczbie 1600 nowych oraz 400 zmodernizowanych samolotów i śmigłowców, które maja otrzymać Siły Powietrzne. W najbliższej perspektywie priorytetem będzie zakup takich maszyn jak Su-27SM, Su-30M2 (wersja rozwojowa Su-27), Su-34 (bombowiec frontowy na bazie Su-27), opisany wyżej Su-35S oraz Jak-130 (bojowo-szkoleniowy). Dla lotnictwa Wojsk Lądowych natomiast dostarczyć śmigłowce: Ka-52, Mi-28N, Mi-8AMTSz, Ka-226 i „Ansat-U"[270]. Rzeczywistość zweryfikuje zapowiedzi Ministerstwa Obrony Rosji.

3.1.3. Marynarka Wojenna

Marynarka Wojenna Rosji (*Военно-морской флот*, dalej też: WMF) według oficjalnych sformułowań, w wypadku wojny jądrowej ma postawione przed sobą strategiczne zadanie unicestwienia przy użyciu rakiet balistycznych, znajdujących się na atomowych okrętach podwodnych, ekonomicznych i administracyjnych centrów nieprzyjaciela. Ponadto do obowiązków WMF należy prowadzenie działań na morskich i oceanicznych akwenach, wsparcie sił lądowych, odparcie agresji nieprzyjaciela z kierunku morza, zabezpieczenie gospodarczych interesów FR na morzach i oceanach.

Rodzajami sił Marynarki Wojennej są: siły podwodne, siły nawodne, lotnictwo i obrona powietrzna marynarki wojennej, wojska rakietowo-artyleryjskie obrony wybrzeża, wojska obrony wybrzeża, piechota morska, a także wojska specjalne (w tym specnaz marynarki wojennej).

Organizacyjnie w WMF Rosji wchodzi Flota Północna, Flota Oceanu Spokojnego, Flota Czarnomorska, Flota Bałtycka oraz Flotylla Kaspijska. W latach 2007-2008 osobowy skład WMF wynosił 161 tys. ludzi (w 1991 roku było ich jeszcze 450 tys., w 1992 r. – 320 tys.). *The Military Balance 2010* szacuje skład osobowy WMF Rosji **na 142 tys. ludzi**, ale liczba ta wydaje się zaniżona. Sztab WMF znajduje się w Moskwie, ale podjęto już decyzję o jego przeniesieniu do Petersburga[271].

Współczesna Marynarka Wojenna Federacji Rosyjskiej jest tylko bladym cieniem niegdyś najliczniejszej na świecie Floty Sowieckiej, **nie jest w stanie przeciwstawić się siłom morskim USA, krajów NATO i Japonii czy też Chin, może być co najwyżej porównywana z flotami takich krajów jak Francja lub Wielka Brytania rozpatrywanymi**

[270] *ВВС России получат 1,5 тысячи самолетов и вертолетов*, „Lenta.ru", [Internet:] http://lenta.ru/news/2010/12/01/fighters/ (01.12. 2010).
[271] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 188-189.

oddzielnie[272]. Ponadto nad rosyjską marynarka ciąży tradycyjne „przekleństwo" – **geograficzne rozrzucenie sił na czterech akwenach morskich** (z Morzem Kaspijskim – na pięciu), między którymi jakikolwiek skoordynowany manewr jest skrajnie utrudniony. W konsekwencji **na każdym z morskich akwenów marynarka Rosji jest chronicznie słaba**.

Po 1991 roku rosyjskie siły morskie dotknięte zostały dużymi redukcjami (w stanie osobowym o 50%) oraz zmniejszeniem finansowania. Priorytetem nowej marynarki stało się utrzymanie zdolności bojowej strategicznych okrętów podwodnych z rakietami balistycznymi. Dość powiedzieć, że w roku 2007 na budowę tylko trzech SSBN projektu 955 „Borej" przeznaczono 70% wszystkich środków wydzielonych na budowę nowych i modernizację starszych okrętów. Tym samym rosyjskie dowództwo gros środków przeznacza na siły przydatne tylko w jednym, najmniej prawdopodobnym, rodzaju wojny – w wojnie jądrowej. Wskutek tego bardzo utrudnione jest pełnienie przez flotę innych zadań, takich jak walka z piractwem i terroryzmem, udział w misjach międzynarodowych, przerzut kontyngentów wojskowych, ewakuacja cywilów, ochrona wybrzeża i wód terytorialnych, strefy ekonomicznej, ochrona rybołówstwa i handlu morskiego czy wydobycia i transportu węglowodorów. Środki wydzielone na konwencjonalne komponenty WMF nie tylko nie wystarczają na budowę nowych okrętów, ale i nie pozwalają na modernizację starych. W konsekwencji rosyjska marynarka stale wycofuje kolejne jednostki i ogranicza swój potencjał[273].

Niżej przedstawiono nominalny stan uzbrojenia Marynarki Wojennej Federacji Rosyjskiej na podstawie danych *The Military Balance 2010*. Pominięto strategiczne okręty podwodne opisane w poprzednim rozdziale. W klasyfikacji jednostek zastosowano podział obowiązujący w krajach NATO, ale należy pamiętać, iż Rosjanie stosują własną klasyfikację, co często powoduje nieporozumienia. To samo dotyczy nazw klas konkretnych projektów. W poniższym zestawieniu najpierw zamieszczono nazwę klasy w klasyfikacji NATO (np. *Oscar*), a następnie, w nawiasie, numer i kryptonim projektu w klasyfikacji rosyjskiej, z zachowaniem pisowni w cyrylicy (np. projekt 949 «Гранит»). Ilekroć użyta jest adnotacja „w rezerwie" oznacza to, iż jednostka jest nie używana, ale znajduje się w stanie zakonserwowania i możliwe jest przywrócenie jej do służby.

Uzbrojenie WMF Rosji obejmuje:

---

[272] Topolski I., *Militarna pozycja Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach…*, op. cit., s. 99.

[273] Барабанов М., *Куда идет российский флот*, „Коммерсантъ – Власть", [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=856132 (30.08.2010).

- **taktyczne okręty podwodne – 52**:

- okręty podwodne o napędzie atomowym przenoszące pociski manewrujące (SSGN) – 7
    5 klasy *Oscar* (projekt 949 «Гранит»)
    2 klasy *Oscar II* (projekt 949A «Антей»)
- okręty podwodne o napędzie atomowym do zwalczania celów morskich (SSN) – 17
    5 klasy *Akula I* (projekt 971 «Щука-Б»)
    2 klasy *Akula II* (projekt 971M)
    3 klasy *Akula I* w rezerwie
    2 klasy *Sierra II* (projekt 945A «Кондор»)
    1 klasy *Sierra I* (projekt 945 «Барракуда») w rezerwie
    4 klasy *Victor III* (w tym jeden w rezerwie) (projekt 671PTM «Щука»)
- okręty podwodne o napędzie diesel-elektrycznym do zwalczania celów morskich (SSK) – 20:
    15 klasy *Kilo* (projekt 877 «Палтус»)
    4 klasy *Kilo* w rezerwie
    1 klasy *Lada* (projekt 677 «Лада»)
- atomowe okręty podwodne specjalnego przeznaczenia – 8;

- **lotniskowce – 1**:
    1 klasy *Kuznetsov* (projekt 1143.5)
- **krążowniki – 5**:

- krążowniki rakietowe o napędzie atomowym (CGN)
    1 klasy *Kirov* (projekt 1144 «Орлан») (jeszcze jeden znajduje się w remoncie);
- krążowniki rakietowe (CG)
    1 klasy *Kara* (projekt 1134Б «Беркут»)
    3 klasy *Slava* (projekt 1164 «Атлант»)
- **niszczyciele – 14**:
    1 klasy *Kashin* (projekt 61 «Комсомолец Украины»)
    5 klasy *Sowremenny* (projekt 956 «Сарыч»)
    7 klasy *Udaloy* (projekt 1155 «Фрегат»)
    1 klasy *Udaloy II* (projekt 1155.1 «Адмирал Чабаненко»)
- **fregaty – 14**:
    1 klasy *Gepard* (projekt 1166.1 "Гепард")
    2 klasy *Krivak* (projekt 1135 «Буревестник»)
    2 klasy *Krivak II* (projekt 1135.M «Буревестник-M»)
    2 klasy *Neustrashimy* (projekt 11540 «Ястреб»)
    7 klasy *Parchim II* (projekt 133.1, okręty wyprodukowane w byłej NRD)

- **korwety – 23**:
  1 klasy *Steregushiy* (projekt 20380 «Стерегущий»)
  3 klasy *Grisha* III (projekt 1124M «Альбатрос»)
  19 klasy *Grisha* V (projekt 1124ME)
- **jednostki patrolowe i ochrony wybrzeża – 75:**

- małe patrolowe korwety rakietowe (PFM) – 37
  13 klasy *Nanuchka III* (projekt 1234.1 «Овод-1»)
  1 klasy *Nanuchka IV* (eksperymentalny projekt 1234.7)
  4 klasy *Tarantul II* (projekt 1241 «Молния»)
  18 *Tarantul III* (1241.1МП «Молния»))
  1 klasy *Buyan* (projekt 21630 «Буян»), pierwszy z kilku budowanych
- kutry-wodoloty rakietowe (PHM) – 11
  2 klasy *Dergach* (1239 «Сивуч»)
  9 klasy *Matka* (projekt 206.MP «Вихрь»)
- kutry-wodoloty torpedowe (PHT) – 6
  1 klasy *Mukha* (projekt 11451 «Сокол»)
  5 klasy *Turya* (projekt 206M)
- patrolowe kutry rakietowe (PFC) – 21
  1 klasy *Pauk* (projekt 1241.2 «Молния-2»)
  około 20 klasy *Stenka* (projekt 205П «Тарантул»)

- **trałowce i niszczyciele min – 37**
- **okręty desantowe – 42**

- duże okręty desantowe
  1 klasy *Ivan Rogov* (projekt 1174)
  4 klasy *Alligator* (projekt 1171 «Тапир»)
  1 klasy *Ivan Green* (projekt 1171.1)
  14 klasy *Ropucha I* i *Ropucha II* (projekt 775II i 775III) polskiej produkcji
- średnie okręty desantowe
  3 klasy *Polnochny B* (projekt 771.A), produkcji polskiej, wszystkie w rezerwie
- kutry desantowe
  6 klasy *Ondatra* (projekt 1176 «Акула»)
  3 klasy *Serna* (projekt 1177.0 «Серна»)
- poduszkowce desantowe (ACV) – 10;

- **okręty wsparcia** – ponad 105 jednostek (tankowce, holowniki, jednostki badawcze, transportowe oraz specjalnego przeznaczenia, np. ratownicze)[274].

Flota Północna ze sztabem w Siewieromorsku (zabezpiecza rejon mórz Białego i Barentsa) jak na razie jest jedyną efektywną flotą oceaniczną. Skład osobowy Floty Północnej liczy 77 tys. ludzi.

Spośród podwodnych sił morskich znajdujących się w jej składzie – oprócz SSBN – swoje zadania są w stanie wypełniać 3-4 atomowe okręty podwodne z rakietami samosterującymi (SSGN), do 12 okrętów podwodnych o napędzie atomowym do zwalczania celów morskich (SSN), 7 diesel-elektrycznych okrętów podwodnych do zwalczania celów morskich (SSK) oraz 4 atomowe okręty podwodne do zadań specjalnych (SSAN) (plus 4 w rezerwie).

Siły nawodne składają się z jednego lotniskowca „Admirał Kuzniecow", jednego ciężkiego atomowego krążownika rakietowego „Piotr Wielki" (drugi, „Admirał Nachimow", jest w remoncie i powróci na służbę najwcześniej w 2012 roku), jednego krążownika rakietowego „Marszałek Ustinow", 7 niszczycieli, 7 fregat, 4 korwet, 10 trałowców, 5 okrętów desantowych oraz ponad 20 jednostek wsparcia.

Problemem jest **niska gotowość bojowa** wymienionych jednostek. Szacuje się, iż siły Floty Północnej pozwalają na zabezpieczenie patrolu jednego SSBN oraz są w stanie czasowo wydzielać do czynnej służby tylko oddzielne okręty podwodne i nawodne. Niska gotowość bojowa jedynego lotniskowca nie pozwala na sformowanie jakiegokolwiek zgrupowania zdolnego do działania na pełnym morzu. Dlatego też Flota Północna obecnie może służyć tylko do operacji obronnych u wybrzeża Rosji i zabezpieczenia przybrzeżnych rejonów patroli SSBN. W przyszłości z konieczności musi dojść do wywiedzenia ze służby (ostatecznie lub dla modernizacji) lotniskowca, krążowników rakietowych, niszczycieli oraz okrętów o napędzie atomowym. Może to, zdaniem rosyjskiego analityka, sprowadzić Flotę Północna do roli flotylli zdolnej zaledwie do patrolowania wybrzeża[275].

Flota Oceanu Spokojnego (sztab we Władywostoku, 60 tys. ludzi) jest w jeszcze gorszej kondycji, choćby z tego względu, że już ostatecznie rozpadła się na dwie części, jedną stacjonującą na Kamczatce, drugą –

[274] *The Military Balance 2010*, s. 225-226; por. dane Federation of American Scientists, [Internet:] http://www.fas.org/man/dod-101/sys/ship/row/rus/ (30.10.2010).
[275] Барабанов М., *Куда идет российский флот*…, op. cit.; Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ...*, op. cit., s. 218-219; *The Military Balance 2010*, s. 223.

w Przymorzu. Podział ten nie tylko pozbawił obie części floty operacyjnej łączności, ale i znacznie odbił się na efektywności każdej z nich branej z osobna. Na Kamczatce znajdują się praktycznie tylko łodzie podwodne, w Przymorzu – siły nawodne. Jest to o tyle dziwne gdyż znacznie ogranicza bezpieczeństwo strategicznych SSBN stacjonujących na Kamczatce (a właśnie tutaj mają trafić nowe SSBN klasy „Borej"). Siły dyslokowane w Przymorzu są całkowicie pozbawione atomowych okrętów podwodnych i obecnie można je traktować jako niewielkie zgrupowanie okrętów z rakietowym krążownikiem „Wareg" jako jednostką flagową[276].

W skład Floty Oceanu Spokojnego, poza omówionymi w poprzednim rozdziale SSBN, wchodzą następujące siły podwodne: atomowe okręty podwodne (SSN i SSGN) – 4 w służbie i 7 w rezerwie; diesel-elektryczne okręty podwodne (SSK) – 6 w służbie i 3 w rezerwie. Siły nawodne składają się z 1 krążownika rakietowego, 5 niszczycieli, (w tym 3 w rezerwie), 9 fregat, 16 małych patrolowych korwet rakietowych, 9 trałowców, 4 okrętów desantowych i ponad 15 jednostek wsparcia.

Tradycyjnie słabą stroną Floty Oceanu Spokojnego jest brak zaplecza technicznego pozwalającego na modernizację okrętów.

Flota Bałtycka ze sztabem w Bałtyjsku liczy 30-36 tys. ludzi, posiada bazy w obwodzie Kaliningradzkim i w rejonie Zatoki Fińskiej. W skład Floty Bałtyckiej wchodzą: 2 diesel-elektryczne okręty podwodne (SSK) (w tym 1 w rezerwie), 2 niszczyciele, 3 fregaty, 16 małych patrolowych korwet rakietowych (PFM), 10 kutrów rakietowych, 11 trałowców (w tym jeden w rezerwie), 4 okręty desantowe, i ponad 8 jednostek wsparcia.

Flota Czarnomorska bazująca na Krymie, na wybrzeżu Kubania oraz Kaukazu liczy 16 tys. ludzi. Jej sztab znajduje się w Sewastopolu.. W jej skład wchodzą: 2 diesel-elektryczne okręty podwodne (SSK) (w tym jeden w rezerwie), 2 krążowniki rakietowe, 1 niszczyciel, 8 fregat i korwet, 7 małych patrolowych korwet rakietowych (PFM), 3 kutry rakietowe, 7 trałowców, 7 dużych okrętów desantowych, więcej niż 6 jednostek wsparcia.

Flotylla Kaspijska składa się z 1 fregaty, 3 małych patrolowych korwet rakietowych (PFM), 3 kutrów rakietowych, 9 trałowców, 6 okrętów desantowych i więcej niż 5 jednostek wsparcia[277].

Trzeba koniecznie mieć na uwadze, iż powyższe dane mogą być mylące z tego względu, iż przedstawiają tylko nominalny stan uzbrojenia

[276] Барабанов М., *Куда идет российский флот*…, op. cit.
[277] *The Military Balance* 2010, s. 224-225; por. Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit.

rosyjskich sił morskich. W rzeczywistości tylko trudna do ustalenia część okrętów zachowuje gotowość bojową, zaś reszta z przyczyn technicznych nie nadaje się do pełnienia służby i będzie w niedługim czasie wywiedziona z Marynarki Wojennej.

Ilościowy stan wyposażenia WMF jest bez przerwy redukowany. Jeszcze w 2005 roku ówczesny głównodowodzący Marynarki Wojennej prognozował, że w latach 2010-2020 liczba okrętów zostanie w naturalny sposób zmniejszona o 50%. W tej sytuacji, powątpiewa się nawet czy przyszła marynarka będzie w stanie zapewnić bezpieczeństwo narodowe w najbliższej strefie morskiej. Na Morzu Bałtyckim i Morzu Czarnym Rosja prawie zupełnie utraciła możliwość przeciwstawienia się siłom morskim krajów NATO. Jak pisze rosyjski komentator, Flota Czarnomorska „przedstawia sobą, cudaczne ze względu na skład, zgrupowanie pojedynczych egzemplarzy różnych typów okrętów, z których niemała część posiada już tylko muzealną wartość”[278]. Rzeczywiście, spośród ok. 40 jednostek w składzie Floty Czarnomorskiej ponad połowa służy dłużej niż 25 lat[279].

Jak wspomniano, poza siłami nawodnymi i podwodnymi w skład WMF wchodzą osobne rodzaje sił. Ich stan przedstawiono poniżej.

- **Lotnictwo Marynarki Wojennej** (*Морская авиация*) liczy około 35 tys. żołnierzy i dysponuje następująca ilością sprzętu: 45 bombowców dalekiego zasięgu Tu-22M2 i Tu-22M3, 42 samoloty szturmowe Su-24 i Su24M, 1-12 szkoleniowo-bojowych samolotów szturmowych pionowego startu i lądowania Su-25UTG, 20 myśliwców-bombowców Su-17, 30 myśliwców przechwytujących MiG-31, 22 myśliwców lotniskowych Su-33, 28-30 myśliwców Su-27, 5 samolotów zwiadowczych dalekiego zasięgu Tu-22MR, 8-12 taktycznych samolotów zwiadowczych Su-24MR, 42 samolotów zwalczania okrętów Ił-38, 12 samolotów łączności z SSBN Tu-142MR, kilkadziesiąt samolotów transportowych An-12, An-24, An-26, Ił-18, Tu-154 i inne, około 200 śmigłowców (70-80 śmigłowców zwalczania okrętów Ka-27PŁ i Ka-28, 10-15 bojowych Mi-24, do 30 transportowo-bojowych Ka-29, 70 transportowych Mi-8 i inne).
- **Rakietowo-Artyleryjskie Wojska Obrony Wybrzeża** (*Береговые ракетно-артиллерийские войска*) posiadają ponad 50 przeciwokrętowych zestawów rakietowych: mobilnych „Redut” i „Rubież”, sta-

[278] Барабанов М., *Куда идет российский флот*…, op. cit.
[279] Śmigielski R., *Militarne i polityczne znaczenie Floty Czarnomorskiej po zawarciu umowy o przedłużeniu jej stacjonowania na Ukrainie*, „Biuletyn PISM”, 14(682)/2010, s. 2221.

cjonarnych „Utes”; także 100-mm brzegowe działa holowane KSM-65 i 130-mm SM-4-1, samobieżne działa 130-mm A-222 „Bierieg”, stacjonarne wieże artyleryjskie z 305-mm działem MB-3-12 i MB-2180, 180-mm MO-1-180, 152-mm MU-2 i 130-mm B-13.

- **Wojska Obrony Wybrzeża** (*Войска береговой обороны*) liczą do 2 tys. żołnierzy i posiadają ponad 1000 czołgów, w większości T-72, 900 opancerzonych wozów piechoty BMP-1, BMP-2 oraz bojowych wozów rozpoznawczych BRM-1K, 1900 transporterów opancerzonych BTR-50, BTR-60, BTR-70 i BTR-80, 50 bojowych wozów rozpoznania BRDM-2, 50 haubic samobieżnych 2S3 „Akacja”, 240 haubic samobieżnych 2S1 „Goździk”, 550 armat 2A36 i armato-haubic D-20, 300 haubic D-30, 150 samobieżnych moździerzy 2S9 „Nona-S”, 150 moździerzy PM-38 i 2B11 na zestawach 2S12 „Sani”, 127 40-prowadnicowych wyrzutni rakiet BM-21 „Grad”, 148 samobieżnych przeciwpancernych wyrzutni rakietowych, ponad 50 samobieżnych zestawów przeciwlotniczych „Strieła-1”, „Strieła-10” i „Osa”, ponad 250 przenośnych zestawów przeciwlotniczych „Strieła-2”, „Strieła-2M”, „Strieła-3”, „Igła”, Igła-1”, około 50 poczwórnie sprzężonych dział przeciwlotniczych ZSU-23-4);
- **Piechota Morska** (*Морская пехота*) liczy 7,5-9,5 tys. żołnierzy oraz dysponuje następującą ilością sprzętu: 160 podstawowych czołgów, 150 bojowych wozów piechoty BMP-2 i bojowych wozów rozpoznawczych BRM-1K, 750 transporterów opancerzonych BTR-80 i MT-LB, 60 opancerzonych transporterów rozpoznawczych BRDM-2, 102 samobieżne haubice 2S1 „Goździk”, 10 haubic D-30, 18 samobieżnych haubic 2S3 „Akacja”, 96 wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych BM-21 „Grad” i 9P138 „Grad-1”, 70 moździerzy samobieżnych 2S9 „Nona-S” i 2S23 „Nona-SWK”, 14 moździerzy 2B16 „Nona-K”, 72 samobieżnych przeciwpancernych wyrzutni rakietowych 9P148 z przeciwpancernymi zestawem rakietowymi „Konkurs”, 60 poczwórnie sprzężonych dział przeciwlotniczych ZSU-23-4, 250 przenośnych systemów przeciwlotniczych „Strieła-2”, „Strieła-2M”, „Strieła-3”, „Igła”, „Igła-1”, 20 samobieżnych systemów przeciwlotniczych „Osa” i 50 samobieżnych „Strieła-10”);
- **Siły Specjalnego Przeznaczenia Marynarki Wojennej** (*Силы специального назначения ВМФ*, tzw. morski specnaz) składają się z 4 specjalnych punktów specjalnego przeznaczenia grupujących siły wywiadowcze oraz 4 osobne oddziały specjalnego przeznaczenia do walki z dywersją przy użyciu podwodnych sił i środków (podporząd-

kowane są Głównemu Zarządowi Wywiadowczemu Sztabu Generalnego, szerzej zob. rozdz. 3.1.5.)[280].

Przyszłość marynarki wojennej Rosji nie rysuje się w jasnych barwach. Istnieją co prawda projekty nowych okrętów, a część z nich jest realizowana. Jeśli chodzi na przykład o okręty podwodne, to oprócz SSBN klasy „Borej" w budowie znajdują się dwa wielozadaniowe okręty podwodne projektu 885 „Jasień" („Ясень"). Prace nad pierwszym z nich („Siewierodwińsk") trwają już jednak 17 lat (planowane oddanie – 2010 r.), budowa drugiego („Kazań") rozpoczęła się w 2009 roku. Trwają też prace nad trzema okrętami podwodnymi klasy 677 „Łada" („Лада") o napędzie diesel-elektrycznym, nad lotniskowcem „Admirał Gorszkow", który najprawdopodobniej zostanie sprzedany Indiom, nad nowymi fregatami projektu 1135 dla Floty Czarnomorskiej (budowane w obwodzie kaliningradzkim), a także nad szeregiem mniejszych jednostek nawodnych[281]. Niemniej nawet sukces, w postaci planowego zakończenia budowy wszystkich tych projektów, nie pozwoli na zachowanie potencjału WMF na stałym poziomie z powodu konieczności masowego wycofania ze służby przestarzałych jednostek.

Coraz mocniej przez rosyjskie władze jest artykułowana (i popierana przez część niezależnych ekspertów) idea importu najnowocześniejszych okrętów. Głośnym przykładem są tu **plany zakupu wielozadaniowego okrętu „Mistral" francuskiej produkcji** (może służyć jako śmigłowcowiec i okręt desantowy). Nabycie „Mistrala", coraz bardziej pewne[282], pozwoliłoby ominąć wszystkie niedogodności związane ze współpracą z rodzimymi producentami (zacofanie technologiczne, wieloletnie opóźnienia). Wobec szerokich potrzeb rosyjskiej marynarki trudno jednak przewidywać, iż Rosję stać będzie na szersze zaopatrzenie w zagraniczny sprzęt. Nawet w okresie znacznych przypływów środków finansowych do budżetu państwa w związku ze wzrostem cen na surowce energetycznych, funduszy wystarczało tylko na podtrzymywanie potencjału morskich sił jądrowych.

[280] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 191-204.
[281] Zob. Лукин М., *Будущий военный флот России*, „Коммерсантъ – Власть", [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1207559 (30.08.2010).
[282] Литовкин В., *Победитель тендера известен - это "Мистраль"*,„Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/news/2010-08-27/2_mistral.html (30.08.2010).

3.1.4. Wojska Powietrzno-Desantowe

Wojska Powietrzno-Desantowe (*Воздушно-десантные войска*, dalej: WDW) w myśl oficjalnych sformułowań to mobilny rodzaj wojsk przeznaczony do ataku na nieprzyjaciela z powietrza i do prowadzenia działań bojowych na jego operacyjnych i strategicznych tyłach. Do zadań WDW zalicza się: zajęcie administracyjno-politycznych centrów, obiektów przemysłowych, węzłów komunikacyjnych, lotnisk, baz morskich nieprzyjaciela; zajęcie ważnych z punktu widzenia wojskowości dróg komunikacyjnych; zniszczenie najważniejszych wojskowych obiektów nieprzyjaciela; przerwanie łączności w jego wojskach, dezorganizacja pracy jego tyłów, przerwanie formowania i przerzutu jego rezerw ludzkich i materiałowych.

WDW Rosji liczą obecnie **od 30 do 35 tysięcy żołnierzy**, ich sztab znajduje się w Moskwie. Na uzbrojeniu WDW znajduje się około 1770 bojowych pojazdów desantowych, 643 transporterów opancerzonych, 323 systemów artyleryjskich i moździerzy oraz inny sprzęt wojskowy.

Niżej przedstawiono zgrupowania, które organizacyjnie wchodzą w skład WDW.

- **98 Gwardyjska Dywizja Powietrzno-Desantowa** ze sztabem w miejscowości Iwanowo grupuje około 5489 żołnierzy, na jej uzbrojeniu znajduje się 220 bojowych pojazdów desantu (BMD), 92 transportery opancerzone (BTR), 54 samobieżnych moździerzy 29S „Nona" kalibru 120-mm, 38 BTR z przeciwlotniczymi zestawami rakietowymi, 27 BTR z zestawami przeciwpancernymi, 12 haubic o kalibrze 122 mm.
- **106 Gwardyjska Dywizja Powietrzno-Desantowa** ze sztabem w Tule; skupia 7045 żołnierzy, 306 BMD, 132 BTR**,** 73 54 samobieżnych moździerzy 29S „Nona" kalibru 120-mm, 49 BTR z przeciwlotniczymi zestawami rakietowymi, 33 BTR z zestawami przeciwpancernymi, 12 haubic o kalibrze 122 mm.
- **7 Gwardyjska Dywizja Desantowo-Szturmowa** ze sztabem w Noworosyjsku w Kraju Krasnodarskim, przeznaczona do prowadzenia walki w rejonach górskich. Obejmuje 5507 ludzi, 190 BMD i BMP, 121 BTR, 55 samobieżnych moździerzy 29S „Nona" kalibru 120-mm, 38 BTR z przeciwlotniczymi zestawami rakietowymi, 27 BTR z zestawami przeciwpancernymi, 12 haubic o kalibrze 122 mm.
- **76 Gwardyjska Dywizja Desantowo-Szturmowa** ze sztabem w Pskowie**;** liczy 5664 żołnierzy, 210 BMD, 90 BTR, 62 samobieżnych moździerzy 29S „Nona" kalibru 120-mm, 49 BTR z przeciwlotniczymi zestawami rakietowymi, 30 BTR z zestawami przeciwpancernymi, 12 haubic o kalibrze 122 mm.

- **31 Gwardyjska Samodzielna Brygada Desantowo-Szturmowa** ze sztabem w Uljanowsku grupuje 2196 żołnierzy, 86 BMD-2, 26 BMD-1, 57 BTR-D, 16 – 122-mm haubic D-30, 19 BTR z przeciwlotniczymi zestawami rakietowymi, 24 BTR z zestawami przeciwpancernymi.
- **45 Samodzielny Pułk Wywiadowczy Specjalnego Przeznaczenia** grupuje 690 żołnierzy i 15 BTR-80; w jego skład wchodzą 2 samodzielne bataliony specjalnego przeznaczenia (stacjonujące w Moskwie i w miejscowości Kubinka pod Moskwą), oddział snajperów, oddział obsługujący samoloty bezpilotowe, kompania wywiadu radiowego oraz grupa do walki psychologicznej.
- **38 Samodzielny Pułk Łączności** (stacjonuje w miejscowości Jeziora Niedźwiedzie pod Moskwą)[283].

Ponadto Syberyjskiemu OW podporządkowana 11 Brygada Desantowo-Szturmowa (Ułan-Ude), a Dalekowschodniemu OW – 83 Brygada Desantowo-Szturmowa – faktycznie wchodzące w skład WDW.

Sięgające swoja genezą zimnej wojny przygotowanie zgrupowań WDW do przeprowadzania desantu powietrznego głęboko na terytorium przeciwnika w dzisiejszych warunkach w dużym stopniu straciło sens. Urzeczywistnić masowy desant powietrzny jest niezmiernie trudno przy współczesnych systemach przeciwlotniczych. Rosyjskie lotnictwo frontowe i transportowe nie jest w stanie zabezpieczyć takiej operacji (przerzut żołnierzy i sprzętu, zabezpieczenie panowania w powietrzu na trasie przelotu i nad miejscem zrzutu). Współczesne zgrupowania WDW nie są też wystarczająco wyposażone w sprzęt dla prowadzenia szerzej zakrojonej, „klasycznej" wojny.

Obecnie szuka się więc nowej roli dla WDW. W latach 90. jako jedne z niewielu formacji wojska desantowe zachowywały pełną gotowość bojową i posiadały doskonałe wyposażenie. Z tego względu WDW wykorzystywano we wszystkich punktach zapalnych na obszarze posowieckim. Przede wszystkim – obok specnazu – brały one udział w dwóch kampaniach czeczeńskich wykonując zadania typowe dla piechoty liniowej. WDW zaczęto traktować jak elitarną piechotę zmechanizowaną, można więc uznać, że kosztowne przygotowanie jednostek do desantu z powietrza poszło na marne. Zaważyło do na dalszych losach *diesantnikow*. 7 i 76 dywizje w 2006 r. przekształcono z „powietrzno-desantowych" w „desantowo-szturmowe", co oznaczało, że tylko jeden pułk wraz ze sprzętem z ich składu jest przeznaczony do zrzutu na spado-

[283] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 136-145.

chronach, reszta zaś, jako siły szybkiego reagowania, są przerzucane droga powietrzną wprost na docelowe lotniska.

W chwili obecnej **Wojska Powietrzno-Desantowe są doskonale przygotowane do prowadzenia wojny kontaktowej z formacjami nieregularnymi w bardzo różnych, trudnych warunkach geograficznych i klimatycznych**. Posiadają ogromne doświadczenie w tym względzie i są do tego przygotowane psychologicznie. Można więc przewidywać, iż w przyszłości staną się trzonem sił przeznaczonych do walki z formacjami nieregularnymi (szczególnie na Kaukazie).

Wojska Powietrzno-Desantowe do dziś słusznie uznawane są za elitę Sił Zbrojnych Rosji (choć pod względem wyszkolenia ustępują oczywiście siłom specnazu). Bardzo na ich jakości zaznacza się fakt, iż w zdecydowanej większości skompletowane są z żołnierzy kontraktowych[284]. Należy więc uznać je za wysoko efektywne, dobrze wyposażone siły szybkiego reagowania, które dzięki swej mobilności zdolne są do działania w miejscach nawet terytorialnie odległych, sprawnie zabezpieczając interesy Federacji Rosyjskiej. Ostatnim przykładem skutecznych (co prawda – tylko z punktu widzenia interesów Rosji) działań WDW może być operacja w 2010 roku w Kirgizji, kiedy podczas zamieszek etnicznych oddziały desantu zabezpieczały rosyjskie bazy w tym kraju.

3.1.5. Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego

Główny Zarząd Wywiadowczy Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej (*Главное разведывательное управление ГШ ВС*, GRU), w myśl oficjalnych sformułowań, to centralny organ kierowania wywiadem wojskowym kraju. Podporządkowane mu są siły i środki wywiadu agenturalnego, kosmicznego, radiowego i radiotechnicznego, a także **wojska specjalnego przeznaczenia (Specnaz) liczące około 25 tys. ludzi.** Dowodzący GRU odpowiada tylko przed głównodowodzącym Sztabu Generalnego oraz przed ministrem obrony. W odróżnieniu od Służby Wywiadu Zagranicznego (*Служба внешней разведки ФР*, SWR – struktura wywodząca się wprost z KGB) GRU zachowuje dużą niezależność od politycznego kierownictwa kraju. Jednak w okresie sprawowania funkcji Ministra Obrony przez Siergieja Iwanowa media donosiły o daleko idących próbach wprowadzenia w struktury GRU ludzi SWR.

W 2006 roku GRU otrzymało nową, supernowoczesną siedzibę w Moskwie przy Choroszewskim Prospekcie. Koszt budowy budynku

[284] Лавров А., *Войска туманного назначения*, „Коммерсантъ – Власть", [Internet:] http://kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1475967 (01.09.2010).

szacowano na 9,5 mld rubli. Aktualnym głównodowodzącym GRU jest gen. Aleksandr Szliachturow[285].

Według dostępnych informacji GRU podzielone na następujące wydziały (*управления*) i pozostałe jednostki organizacyjne:

- Pierwszy – wywiadu strategicznego, strefa jego odpowiedzialności to Europa poza Wielką Brytanią, w tym byłe republiki sowieckie w Europie, kraje Kaukazu Południowego oraz Turcja;
- Drugi – wywiadu strategicznego, odpowiada za Wielka Brytanię, Amerykę Północną i Południową, Australie i Nowa Zelandię;
- Trzeci – wywiadu strategicznego, odpowiada za Azję (poza Turcją), w tym róniweż za środkowoazjatyckie byłe republiki sowieckie;
- Czwarty – wywiadu strategicznego, odpowiada za Afrykę;
- Piaty – wywiadu operacyjno-taktycznego (odpowiada za siły specjalnego przeznaczenia);
- Szósty – wywiadu radiowego i radiotechnicznego;
- Siódmy – odpowiada za wywiad w bloku krajów NATO, dzieli się na 6 terytorialnych zarządów;
- Ósmy – odpowiada za osobne kraje szczególnego zainteresowania;
- Dziewiąty – odpowiada za wywiad naukowo-techniczny w dziedzinie nowych technologii wojskowych;
- Dziesiąty – wywiad w dziedzinie ekonomii wojskowej i infrastruktury;
- Jedenasty – wywiad w dziedzinie doktryn wojskowych i uzbrojenia;
- Dwunasty – wywiad w sferze zbrojeń jądrowych innych krajów;
- Wydział wywiadu kosmicznego dysponujący specjalnym budynkiem w Moskwie, tzw. obiektem „K-500", do którego spływają informacje ze sztucznych satelitów Ziemi;
- Wydział planowania i kontroli;
- Wydział kadr;
- Wydział operacyjno-techniczny;
- Służba szyfrowania i deszyfrowania;
- Wydział administracyjno-techniczny;
- Wydział kontaktów zewnętrznych;
- Centrum pomiaru;
- Oddział przygotowania fałszywych dokumentów;
- Oddział zabezpieczenia systemu ochrony informacji;

[285] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ...*, s. 25; *Главное разведывательное управление ГШ ВС (ГРУ)*, [Internet:] http://www.agentura.ru/dossier/russia/gru (10.10.2010).

- Archiwum specjalne;
- Służba informacyjna[286].

Głównemu Zarządowi Wywiadowczemu (dokładnie: piątemu wydziałowi) podporządkowane są siły specjalne, tak zwany specnaz, który po względem charakteru stawianych przed nim zadań dzieli się na lądowy i morski. Szóstemu wydziałowi z kolei podlegaja jednostki radiowego i radiotechnicznego wywiadu szczególnego przeznaczenia (tzw. OSNAZ).

Siły specnazu Rosji dzielą się na samodzielne brygady. Na początku 2010 roku funkcjonowało 7 takich brygad:

- **2 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia** stacjonująca w rejonie Pskowa; liczy 960 żołnierzy;
- **3 Gwardyjska Brygada Specjalnego Przeznaczenia** stacjonująca w obwodzie samarskim; liczy 1040 żołnierzy;
- **10 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia** stacjonująca w miejscowości Molkino w Kraju Krasnodarskim; liczy około 3500 żołnierzy
- **14 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia** w Chabarowsku lub w Ussuryjsku (najprawdopodobniej około tysiąca żołnierzy);
- **16 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia** stacjonująca w Tambowie; liczy 1110 ludzi;
- **22 Gwardyjska Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia** stacjonująca w rejonie Rostowa nad Donem; liczy 1692 żołnierzy;
- **24 Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia** w Ułan-Ude w Buriatii[287].

Nietrudno dostrzec, ze największe siły specnazu skupione są na południu kraju, skąd łatwo skierować je do walki z separatystami na Północnym Kaukazie.

Jeśli chodzi o **morski specnaz**, to odpowiednie siły dywersyjno-wywiadowcze zgrupowane są w tzw. Samodzielne Morskie Punkty Wywiadowcze Specjalnego Przeznaczenia. W okresie pokoju podporządkowane są one strukturom wywiadowczym Marynarki Wojennej Rosji, które z kolei wchodzą w skład piątego wydziału GRU. Każdy z takich punktów formalnie liczy około 124 żołnierzy i skupia 3 kompanie nur-

[286] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., s. 25-26; Лекарев С., *Два вида российской разведки унифицируются*, „ Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/spforces/2001-08-31/7_unification.html (10.10.2010).
[287] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., passim; *Спецназ ГРУ: 1998-2010 годы*, [Internet:] http://www.agentura.ru/specnaz/gru/1998-2010/ (10.10.2010).

ków-zwiadowców, kompanię podwodnego zaminowywania, kompanię obsługującą przerzut nurków oraz oddział zabezpieczenia. Flota Północna dysponuje 420-ym samodzielnym morskim wywiadowczym punktem specjalnego przeznaczenia, który stacjonuje w okolicach Murmańska oraz 313-ym samodzielnym oddziałem specnazu do walki z podwodną dywersją (50-60 żołnierzy), który stacjonuje we wsi Sputnik. W strukturze Floty Oceanu Spokojnego funkcjonuje 42 samodzielny morski wywiadowczy punkt specjalnego przeznaczenia stacjonującym na Wyspie Rosyjskiej niedaleko Władywostoku oraz 311 samodzielny oddział do walki z podwodną dywersją (50-60 żołnierzy) w Pietropawłowsku Kamczackim. We Flocie Bałtyckiej funkcjonuje 561 samodzielny morski wywiadowczy punkt specjalnego przeznaczenia stacjonujący w miejscowości Parusnoje w Obwodzie Kaliningradzkim oraz 205 samodzielny oddział do walki z podwodną dywersją (50-60 żołnierzy) w Bałtijsku. Z kolei w skład Floty Czarnomorskiej wchodzi 431 samodzielny morski wywiadowczy punkt specjalnego przeznaczenia w miejscowości Tuapse w Kraju Krasnodarskim, 102 samodzielny oddział do walki z podwodną dywersją (50-60 żołnierzy) w Sewastopolu oraz 130 Centrum Radioelektronicznego Wywiadu (Sewastopol)[288].

3.2. SIŁY KONWENCJONALNE JAKO INSTRUMENT POLITYKI ZAGRANICZNEJ ROSJI

3.2.1. Rosja wobec konfliktów na obszarze posowieckim

Federacja Rosyjska zastrzega sobie prawo interwencji poza granicami państwa, jeśli uzna, że toczący się tam konflikt zbrojny, terytorialny, polityczny, etniczny lub wyznaniowy zagraża jej interesom. Całe wyrafinowanie Moskwy polega jednak na tym, że to ona sama przez długi czas współtworzyła konflikty, patronowała im i je podtrzymywała. Kryzysy i destabilizację traktowała jako wygodny instrument presji politycznej na zbyt niezależne republiki. Ponadto za pomocą konfliktów rosyjskie kierownictwo polityczne rozgrywało problemy wewnętrzne (legitymizacja obozu władzy w warunkach zagrożenia militarnego)[289].

Jednym z pierwszych konfliktów, w który Rosja zaangażowała się militarnie była **wojna w Naddniestrzu**. Napięcia między rosyjskojęzyczną ludnością rejonu Naddniestrza (która w pewnym momencie powołała własną niezależna republikę), a Mołdawską SSR (później Repu-

[288] Ibidem; Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., passim.
[289] *Konflikty zbrojne na obszarze postradzieckim. Stan obecny, perspektywy uregulowania. Konsekwencje*, „Prace OSW", Warszawa 2003.

blika Mołdowa) zaczęły się już w 1989 roku. Separatystów początkowo wsparły tylko nastawione nacjonalistycznie grupy ochotników z Rosji i Ukrainy. Później uczyniła to również stacjonująca w regionie konfliktu rosyjska 14. Armia (w większości złożona z Rosjan żyjących na terenie Naddniestrza) – początkowo tylko przez nieoficjalne przekazywanie uzbrojenia, następnie zaś otwarcie. Do konfrontacji sił rosyjskich i mołdawskich doszło 19 czerwca 1992 r. podczas walk o miasto Bandery. Nowo powołany dowódca 14. Armii gen. A Lebiedź po przybyciu w rejon starć jednoznacznie stwierdził, że wszystkie próby Mołdowy przyłączenia siłą Naddniestrza będą skutkować zaangażowaniem całości sił rosyjskich po stronie separatystów.

Porozumienie podpisane zostało 7 lipca 1992 roku. Ponieważ Mołdowie nie udało się zaangażować w rozwiązanie konfliktu KBWE, musiała ona przystać na rosyjskie warunki. Ustalono, że w Naddniestrzu rozlokowany zostanie trójstronny kontyngent rosyjsko-mołdawsko-naddniestrzański złożony z 12 batalionów, z których 6 miały stanowić siły rosyjskie złożone z żołnierzy niezwiązanych z Naddniestrzem (i rzeczywiście zostali oni przerzuceni z ówczesnego Nadwołżańskiego OW). Przy uznaniu suwerenności i integralności terytorialnej Mołdowy wprowadzono zapis o ochronie praw mniejszości narodowych i specjalnym statusie Naddniestrza.

Działalność rosyjskiego kontyngentu ograniczała się do minimalnego zakresu środków: rozgraniczenia walczących stron, kontroli nad zmagazynowaną bronią, organizacji posterunków itd. Pod koniec 1994 roku rosyjski kontyngent zmniejszył się o połowę. Mimo, iż porozumienie kończące konflikt zakładało stopniowe wycofywanie sił rosyjskich z Naddniestrza, to stacjonują tam one do dziś. W 1995 roku formalnie rozformowano 14 Armię, lecz przyniosło to tylko kolejne napięcia na linii Kiszyniów-Moskwa w związku z nieuregulowanym statusem stacjonujących w rejonie oddziałów rosyjskich.

Ocena rosyjskiego zaangażowania wojskowego w Naddniestrzu nie jest jednoznaczna. Z jednej strony kontyngent rosyjski efektywnie rozdzielał walczące strony i nie dopuszczał do poważnych starć, z drugiej zaś widoczne było, iż Rosja rozgrywa konflikt dla własnych interesów geopolitycznych. Mołdawia została skutecznie ograniczona w swojej samodzielności i „związano jej ręce" konfliktem w Naddniestrzu. Moskwa zapewniła sobie wpływy w regionie i wyeliminowała wpływy państw trzecich. Terytorium separatystycznej republiki, znajdujące się w bliskim sąsiedztwie strategicznie ważnego rejonu bałkańskiego, może

wykorzystywać do własnych celów jako „*niezatapialny lotniskowiec*, drugi, bałkański Kaliningrad”[290].

Kolejnym państwem, w którym Rosja bezpośrednio zaangażowała się militarnie, był **Tadżykistan**. Wojna domowa w tym kraju miała złożoną genezę. Do konfliktu doprowadziły spięcia natury społecznej (przeludnienie, brak odpowiedniego dostępu do wody, antagonizmy między „miejscowymi” a przesiedleńcami z okresu ZSRR), walki klanowe oraz spory ideologiczne między nomenklaturą komunistyczną a przybierającym na sile ruchem islamskim. Powstała w październiku 1991 roku opozycyjna Islamska Partia Odrodzenia Tadżykistanu silnie artykułowała przywiązanie do wzorów irańskiej rewolucji islamskiej i nastawiona była na współpracę z Teheranem. Było to oczywiście sprzeczne z interesami Rosji. Kiedy w pierwszych wyborach prezydenckich w niepodległym Tadżykistanie zwyciężył kandydat komunistyczny Rahmon Nabijew (wyniki sfałszowano), rozpoczęła się prób delegalizacji partii islamskich. Doprowadziło to do eskalacji konfliktu politycznego i ostatecznie do otwartej wojny domowej, która wybuchła w czerwcu 1992 r.

Na terytorium Tadżykistanu znajdowała się w tym czasie 201. Dywizja Zmechanizowana i rosyjskie Wojska Ochrony Pogranicza. Były to jedyne regularne jednostki w całym Tadżykistanie a obie walczące strony starały się pozyskać dla siebie ich pomoc (przede wszystkim w sprzęcie). Odziały 201 Dywizji w najintensywniejszym okresie walk (lato-jesień 1992) ograniczały się z powodu braków kadrowych do obrony własnych baz. Sytuację zmieniło dokompletowanie 201 Dywizji nowymi siłami pod koniec 1992 roku. Wówczas też B. Jelcyn, po naciskach ze strony Uzbekistanu, postanowił oficjalnie włączyć się do wojny. Siły rosyjsko-uzbeckie do marca 1993 roku opanowały praktycznie cały kraj, niemniej walki między zwaśnionymi stronami nie ustały i przeciągnęły się do 1997 roku.

Gdy u władzy w Tadżykistanie znalazły się siły postkomunistyczne, Rosjanie otwarcie okazali im znaczące wsparcie nie bacząc na łamanie praw człowieka w kraju. Położenie Tadżykistanu jest na tyle ważne dla bezpieczeństwa Rosji (granica z Afganistanem), że Moskwa starała się zbudować tu stabilność wszelkimi możliwymi środkami. Jednym z takich

---

[290] Соколов А.В., *Миротворческая активность и миротворческие силы России в СНГ*, [Internet:] http://www.memo.ru/hr/hotpoints/peace/index.htm (01.09.2010); Topolski I., *Siła militarna…*, op. cit., s. 182; Włodkowska A., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Republiki Mołdowy*, [w:] *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw członkowskich WNP*, pod red. E. Cziomera, M. Czajkowskiego, Kraków 2006, s. 68; Bryc A., *Rosja w XXI wieku…*, op. cit., s. 47.

środków była umowa „O współpracy wojskowej". Rosyjskie wojska na podstawie tej umowy pełniły szereg zadań w Tadżykistanie, ochraniały infrastrukturę i strategiczne punkty a oficerowie rosyjscy szkolili tadżyckich żołnierzy. Zasadniczym celem było niedopuszczenie do odnowienia konfliktu. Dlatego Rosja odprawiła na tadżycko-afgańską granicę zgrupowanie WDW i oddział pograniczników.

By nadać rosyjskiej obecności wojskowej większą legitymację w październiku 1993 r. powołano w ramach WNP Kolektywne Siły Pokojowe mające strzec stabilności w Tadżykistanie. Pomimo tego, że swój udział zgłosiło kilka państw, to tylko Rosja i Kazachstan zaangażowały większe siły. Wobec tych „sił pokojowych" słusznie podnosiło się zarzuty, iż wcale nie zapobiegają napięciom, ale są zwykłym zgrupowaniem rosyjskich wojsk dbającym o strategiczne interesy swojego kraju. Podobne zadania (ale już bez szyldu „mirotworców") wypełniają oddziały rosyjskie na granicy tadżycko-afgańskiej.

Rosyjska operacja w czasie wojny w Tadżykistanie miała duże znaczenie. Przede wszystkim nie dopuściła do rozprzestrzenienia się konfliktu o podłożu religijnym i ideologicznym na cały region Azji Centralnej. Nietrudno było jednak zauważyć, iż Moskwa traktowała – i do dziś traktuje – konflikt w Tadżykistanie instrumentalnie i nie zależało jej na zupełnym jego wygaszeniu. Do dziś słusznie zarzuca się Rosji, że zagrożenie islamskie wykorzystuje jako „straszak" dla państw regionu szukających samodzielnej drogi rozwoju; że szachuje nim Uzbekistan – kraj najbardziej samodzielny. Wpływy w Tadżykistanie generalnie zwiększają pole manewru Rosji w Iranie, Indiach czy Uzbekistanie i dlatego trudno też interwencji z lat 1992-1993 nie uznać za sukces z punktu widzenia interesów Kremla[291].

Najgroźniesze Rosji były konflikty na Kaukazie Południowym, gdzie również przebiega granica ze światem islamu. Na początku lat 90. XX wieku miały tam miejsce konflikty w Nagornym Karabachu, w Osetii Południowej i w Abchazji.

Wojna w **Nagornym Karabachu** rozpoczęła się w lutym 1992 roku i był to najkrwawszy konflikt na obszarze posowieckim w ówczesnym czasie. Jednostki ormiańskie już na początku starć ostrzelały 366. garnizon wojskowy znajdujący się pod komendą WNP. W konsekwencji Dowódca Sił Zbrojnych WNP marszałek J. Szaposznikow nakazał wycofa-

[291] Chabros M., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Tadżykistanu*, [w:] *Polityka Federacji Rosyjskiej…*, op. cit., s. 147-149; Соколов А.В., *Миротворческая активность…*, op. cit.; Raś M., Włodkowska A., *Bezpieczeństwo obszaru WNP*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe…*, op.cit., s. 346; *Konflikty zbrojne…*, op. cit., s. 38; Topolski I., *Siła militarna…*, op. cit., s. 187.

nie wojsk z rejonu konfliktu (część żołnierzy pozostała, przyłączając się do jednej lub drugiej strony konfliktu). Dopiero kiedy Turcja skoncentrowała swoje wojska na granicy z Azerbejdżanem, Rosja wysłała w obszar konfliktu oddziały 4. i 7. Armii stacjonujące w Armenii i Azerbejdżanie.

Rosja początkowo wspierała Azerbejdżan, jednak kiedy prezydentem tego kraju został niepodległościowo nastawiony Abulfaz Elczibej, opowiedziała się za stroną ormiańską. Głównym powodem samego zaangażowania w konflikt były obawy przed zbytnim rozszerzeniem tureckich i irańskich wpływów w regionie. W późniejszym okresie Rosja naciskała na zawieszenie broni i prowadziła działalność mediacyjną. Militarne zaangażowanie w konflikt polegało zaś na udzielaniu olbrzymiej pomocy Armenii i Nagormemu Karabachowi w sprzęcie wojskowym. W kwietniu 1997 roku komisja obrony Dumy Państwowej podała do wiadomości, że Federacja Rosyjska nielegalnie dostarczyła do Armenii w latach 1992-1996 uzbrojenie o wartości 1 miliarda USD. Pomoc obejmowała wyrzutnie rakietowe klasy ziemia-ziemia typu SS-1 Scud, systemy przeciwlotnicze i przeciwpancerne, czołgi, bojowe wozy opancerzone i systemy artyleryjskie. Ponadto Rosja dostarczała broń ugrupowaniom opozycyjnym działającym w Azerbejdżanie[292].

W efekcie zaangażowania w konflikt w Nagornym Karabachu Rosja stworzyła trwały sojusz militarny z Armenią, wzmocniła swoją obecność wojskową na Kaukazie Południowym, oddaliła możliwość integracji Erewania z Zachodem. Obecna sytuacja międzynarodowa Armenii (skonfliktowanie z Azerbejdżanem i Turcją, trudne relacje z Gruzją) jest bardzo korzystna dla Moskwy, gdyż uzależnia Ormian od rosyjskiej pomocy i krępuje ich działania na arenie międzynarodowej[293].

Szczególne znaczenie od samego początku miała dla Rosji sytuacja w Gruzji (głównie z uwagi na bezpośrednie sąsiedztwo z Czeczenią, Inguszetią i Dagestanem). Federacja Rosyjska na początku lat 90. XX w. brała udział w uregulowaniu dwóch konfliktów o charakterze separatystycznym w Południowej Osetii i w Abchazji, administracyjnie podległych Tbilisi. Mimo, że Osetia Południowa i Abchazja domagały się przyłączenia do Federacji Rosyjskiej, Moskwa stała wówczas na stanowisku zachowania integralności terytorialnej Gruzji

---

[292] Iwaszkiewicz P., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Armenii*, [w:] *Polityka Federacji Rosyjskiej…*, op. cit., s. 103; Topolski I., *Siła militarna*, op. cit., s. 188-189; *Konflikty zbrojne…*, op. cit., s. 28.

[293] Falkowski M., *Polityka Rosji na Kaukazie Południowym i w Azji Centralnej*, „Prace OSW", Warszawa 2006, s. 13.

Konflikt w **Osetii Południowej** wybuchł na podłożu waśni narodowościowych Osetyjczyków i Gruzinów. 20 września 1990 r. komunistyczne władze Osetii Południowej proklamowały powstanie Południowoosetyjskiej Radzieckiej Republiki Demokratycznej (w ramach ZSRR) i secesji z Gruzji, oraz rozpoczęły oficjalne starania o połączenie się z Osetią Północną i wejście w skład RFSRR.

Skutkowało to wkroczeniem wojsk gruzińskich na teren Osetii Południowej. Walki trwały ponad rok, a główną areną starć było miasto Cchinwali. Przy wydatnej pomocy Rosji, Południowa Osetia uzyskała niezależność od Gruzji. Starcia szybko nabrały kryminalnego charakteru i objęły już nie tylko wzajemne akty agresji i bandytyzmu pomiędzy Gruzinami a Osetyjczykami, ale dotknęły grup bezpośrednio niezaangażowanych w konflikt (Żydzi, Ormianie).

Konflikt przerwany został, gdy wkroczyły wojska rosyjskie. Militarne zaangażowanie Moskwy uzasadniano koniecznością obecności rosyjskiej w obszarze, gdzie przebiega linia frontu przeciwko fundamentalizmowi islamskiemu. Zawarte porozumienie, podpisane w Dagomysie przez Jelcyna i Szewardnadze, zakładało utworzenie 14-kilometrowej strefy buforowej pomiędzy stronami konfliktu i rozmieszczenie tam trójstronnych (rosyjskich, gruzińskich i północnoosetyjskich) sił pokojowych. Rosja wysłała w ten rejon 600 żołnierzy z 27. Dywizji Zmechanizowanej. Porozumienie było realizowane w bardzo ograniczonym zakresie. Okazało się, że „siły pokojowe" delegowane w rejon konfliktu złożone są z Gruzinów i Osetyjczyków, którzy wcześniej brali udział w walkach. Przy paraliżu organów państwowych Gruzji (wojna domowa między siłami zbuntowanego gen. Gamsachurdi a siłami Szewardnadze) osetyjskie i gruzińskie oddziały zajęły się działalnością przestępczą, w tym handlem narkotykami. Jak utrzymują rosyjscy badacze, tylko siły delegowane przez Moskwę pozostawały zdyscyplinowane.

Pod koniec 1994 roku, gdy zarówno Osetyjczycy jak i Gruzini mogli już efektywnie kontrolować swoje struktury siłowe, doszło do wymiany kadr w kontyngentach pokojowych, usunięcia z nich żołnierzy zaangażowanych wcześniej w walkę na miejscu i skupienia sił pod rosyjskim dowództwem. Sytuacja zaczęła się stabilizować, jednak nieuregulowany status Południowej Osetii nadal generował potencjał wybuchowy w relacjach między Gruzją a Rosją, co dało o sobie znać w późniejszym czasie[294].

[294] *Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach: rozmrożone konflikty pomiędzy Rosja a Zachodem*, „Raport specjalny OSW", 09.08.2008, s. 6; Соколов А.В., *Миротворческая активность*…, op. cit.; Topolski I., *Siła militarna…*, op. cit., s. 183-184.

Konflikt w **Abchazji** poprzedzony był narastającymi od roku 1989 napięciami etnicznymi pomiędzy Abchazami i Gruzinami. Gdy w lipcu 1992 roku abchaska Rada Najwyższa anulowała konstytucję Abchaskiej ASRR (z 1979 r.) i ogłosiła powrót do konstytucji Abchaskiej SSR z 1925 roku – co zostało przyjęte jako ogłoszenie suwerenności – wojska gruzińskie jednostronnie wszczęły konflikt zbrojny, wkraczając na terytorium Abchazji. Znając interesy Kremla w tym rejonie, trudno nie zgodzić się ze stanowiskiem, że „wojna zapewne by nie wybuchła, gdyby nie zakulisowe działania Moskwy – wsparła ona odśrodkowe dążenia Abchazów”[295].

Zaangażowanie Rosji w ten konflikt tłumaczono potrzebą stabilizacji dostępu do Morza Czarnego i ochroną ludności rosyjskiej w Abchazji. W trakcie trwania walk, zakrojonych na szeroką skalę na lądzie, w powietrzu i na morzu, strona abchaska otrzymywała stałą pomoc ze strony stacjonujących w tym rejonie wojsk rosyjskich w postaci wyposażenia wojskowego (czołgi T-72, T-80 oraz inny ciężki sprzęt); atakom Abchazów na Suchumi towarzyszyły bombardowania przeprowadzone przez rosyjskie samoloty Su-25, abchaskie desanty morskie były wysadzane z okrętów rosyjskich, z Rosji napływali ochotnicy i najemnicy, Moskwa udzielała Abchazom informacji wywiadowczych. Wszystko to znacznie ułatwiło separatystom osiągnięcie ostatecznego sukcesu – opanowania całego terytorium byłej Abchaskiej SSR i wypędzenia ludności gruzińskiej. Porozumienie zawarto latem 1993 roku i zgrupowaniom rosyjskim trzeba było *post fatum* nadać status sił pokojowych. Konflikt zapewne wybuchłby z nową siłą gdyby nie wewnętrzne problemy Gruzji w związku z wojną domową. Rosja w tej wojnie udzieliła poparcia E. Szewardnadze, który „odwdzięczył się” następnie zgodą na wejście Gruzji do WNP i usankcjonowaniem rosyjskiej obecności wojskowej na terytorium swojego państwa. Poparcia dla rosyjskiej misji w Abchazji udzieliła też Organizacja NZ. Siły rosyjskie zajęły się zabezpieczeniem strategicznie ważnego Wąwozu Kodorskiego (administracyjnie należący do Abchazji, lecz zamieszkany przez Gruzinów), rozbrojeniem z ciężkiego sprzętu woskowego miejscowych zgrupowań paramilitarnych a następnie całkowitym ich rozformowaniem, a także rozminowywaniem terenu (pozwoliło to mieszkańcom powrócić do uprawy gospodarki rolnej). Z drugiej strony rosyjskie siły nie wykonały najważniejszego zadania z punktu widzenia interesu Tbilisi – nie zabezpieczyły możliwości

[295] *Konflikty zbrojne…*, op. cit., s. 21.

powrotu do swoich majątków ludności gruzińskiej i często biernie przyglądały się szykanom abchaskiej milicji w stosunku do Gruzinów[296].

Warunki, na jakich zakończone zostały konflikty w Abchazji i Osetii Południowej, dawały Federacji Rosyjskiej bardzo korzystną pozycję w relacjach z Gruzją. Formalnie Rosja pozostawała rozjemcą w konflikcie, uznawała integralność terytorialną Gruzji, faktycznie jednak poprzez wspieranie separatyzmów abchaskiego i osetyńskiego mogła wywierać duży wpływ na politykę Tbilisi. Pozycja międzynarodowa Gruzji w efekcie polityki Rosji uległa osłabieniu. Na jej terytorium wykształciły się byty parapaństwowe będące przyczyną dysfunkcji państwa. Zniszczona wojną domową, uzależniona od Moskwy, Gruzja przez dekadę, aż do objęcia władzy przez M. Saakaszwilego, pozostała państwem upadłym. Tbilisi nie kontrolowało swego terytorium, część obszaru państwa miała charakter „czarnych dziur" i stanowiła zaplecze dla funkcjonowania niezależnych, bandyckich oddziałów zbrojnych. Ponadto Gruzja była gospodarczo zależna od Rosji. Sprawne rozegranie konfliktów wewnątrz gruzińskich przyniosło więc Kremlowi pewne wymierne korzyści, uniemożliwiając Gruzji integrację ze światem zachodnim[297].

Udział Rosji w walkach w byłych republikach sowieckich był jedną z przyczyn, z powodu której **poza granicami państwowymi Rosji zostały zbudowane dość silne bazy wojskowe**, które okazały się następnie bardzo efektywnym instrumentem wpływu na sąsiadów. Inna z przyczyn dla których rosyjska obecność wojskowa w krajach ościennych była kontynuowana po 1991 roku, to strategiczne znaczenie niektórych obiektów, np. stacji radiolokacyjnych na Białorusi i w Azerbejdżanie. Elementy systemu wczesnego ostrzegania przed atakiem rakietowym mają jednak dla Rosji tak dużą wagę, że nowe stacje typu *Woroneż* (wspomniane w poprzednim rozdziale) buduje już na własnym terytorium, chcąc w pełni uniezależnić się od jakichkolwiek czynników zewnętrznych i uniknąć kosztów dzierżawy instalacji wojskowych poza własnymi granicami.

Odmienną politykę prowadzi Rosja w kwestii własnych sił konwencjonalnych w sąsiednich państwach i stara się przedłużyć okres ich stacjonowania. Największe znaczenie miał konflikt z Ukrainą o **status Floty Czarnomorskiej**. Dla obu stron sprawa miała wydźwięk prestiżowy, ale była też wygodnym instrumentem w sporach wewnętrznych (szczególnie

[296] Ibidem; *Миротворческая активность*…, op. cit.; Raś M., Włodkowska A., *Bezpieczeństwo obszaru WNP*…, op.cit., s. 341-342.
[297] Strachota K., Bartuzi W., *Reintegracja czy rekonkwista? Gruzja wobec Abchazji i Osetii Południowej w kontekście uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2008, s. 10-11.

na Ukrainie). Pierwszą umowę zawarto w 1997 roku. Przewidywała ona, iż rosyjska flota pozostanie na Krymie do 2017 roku. Do podpisania drugiej umowy doszło 2010 roku, gdy na Ukrainie prezydenturę objął uznawany za polityka prorosyjskiego Wiktor Janukowicz. Przewiduje ona, że Flota Czarnomorska pozostanie na Krymie przez kolejne 25 lat – do 2042 roku. W zamian Ukraina otrzymała 30% zniżkę na kupowany w Rosji gaz.

Tabela 21. Rosyjskie bazy wojskowe poza granicami państwa na obszarze postsowieckim

Państwo	Rodzaj bazy Wojskowej	Ilość żołnierzy
Armenia	Baza lotnicza w Erewaniu, baza wojskowa w Giumri	3214
Azerbejdżan	Radar w Gabali	900
Białoruś	Radar w Baranowiczach i centrum łączności floty w Wilejce	850
Gruzja	Bazy w Południowej Osetii (Dżava, Cchinwali) i Abchazji (Gudauta, Gali)	od 3000 do 7600żołnierzy
Kazachstan	Radar w Bałchasz	Brak danych
Kirgistan	Baza lotnicza w Kant, prowadzone są negocjacje w sprawie kolejnej bazy	700
Mołdawia	Siły pokojowe w Naddniestrzu oraz straż magazynów wojskowych	1500
Tadżykistan	Bazy wojskowe w Duszanbe, Kurgan-Tube i Kulab oraz wspólna baza lotnicza w Ayni	5500
Ukraina	Bazy Floty Czarnomorskiej w Sewastopolu	13000

Źródło: Klein M., *Russia's Military Capabilities.…*, op. cit., s. 20.

W całej sprawie z dużą mocą ujawnił się jej ekonomiczny aspekt. Rosja potrzebuje Floty Czarnomorskiej przede wszystkim dla zabezpieczenia dostaw surowców energetycznych z regionu kaspijskiego do Europy. Ukraina jest skazana na zakup rosyjskiego gazu, przejście na ceny rynkowe groziłoby jej poważnym kryzysem wewnętrznym, więc zniżka cen w rozmiarze 30 % jest dla Kijowa bardzo cenna. Choć Ukraina straciła (na dalsze 25 lat) możliwość symbolicznego zakończenia uzależnienia od Rosji, to jednak zbudowano stosunkowo trwały kompromis, na którym obie strony mogę zyskać.

Rosja już na początku lat dziewięćdziesiątych dążyła do stworzenia stałego **systemu bezpieczeństwa zbiorowego** skupiającego nowopowsta-

łe państwa na obszarze postsowieckim. W zasadzie współpraca w sferze wojskowej trwała nieprzerwanie bez względu na przemiany polityczne. Kreml priorytetowo traktował dziedzinę obronności, a republiki posowieckie w mniejszym lub większym stopniu w Rosji widziały gwaranta własnego bezpieczeństwa. Dlatego też integracja wojskowa wyprzedziła integrację polityczną i była od niej bardziej efektywna.

Początkowo celem Moskwy było stworzenie jak najszerszej współpracy wielostronnej. 15 maja 1992 roku w Taszkiencie zawarty został – jako struktura działająca wewnątrz WNP – **Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym (inaczej Układ Taszkiencki)**[298]. Podpisały go Rosja, Armenia, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan i Uzbekistan, a w następnym roku został przyjęty przez Azerbejdżan, Gruzję i Białoruś. Najważniejszy artykuł 4. Układu mówi: „Если одно из государств – участников подвергнется агрессии со стороны какого-либо государства или группы государств, то это будет рассматриваться как агрессия против всех государств – участников настоящего Договора”[299].

Na szczycie w Ałma-Acie w 1995 roku została przyjęta przez sygnatariuszy traktatu ***Koncepcja bezpieczeństwa zbiorowego państw-uczestników Układu o bezpieczeństwie zbiorowym***[300], która określiła podstawy współpracy militarnej. Strategiczne Siły Jądrowe Rosji określono jako podstawowy środek odstraszania potencjalnego agresora.

Sukcesem Rosji była budowa **połączonego systemu obrony powietrznej**. Stanowiło to paląca konieczność, ponieważ część naziemnych stacji radiolokacyjnych, rakietowych systemów obrony przeciwlotniczej znalazło się po rozpadzie ZSRS poza granicami Federacji Rosyjskiej. Niektóre z utraconych instalacji miały tak unikalne położenie, że ich utrata jest nie do zastąpienia. Stan rosyjskiej obrony powietrznej był przez pewien okres bardzo osłabiony: „według rosyjskich specjalistów wojskowych, granice zachodnia i południowa państwa stały się otwarte i nie były bronione, a w rejonach nadwołżańskim, uralskim oraz centralnym nie było nowoczesnych systemów obrony przed atakiem powietrznym potencjalnego wroga”[301].

---

[298] *Договор о коллективной безопасности*, [Internet:] http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm (01.09.2010).
[299] Ibidem.
[300] *Концепция коллективной безопасности государств - участников Договора о коллективной безопасности*, [Internet:] http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm (01.09.2010).
[301] Topolski I., *Militarna pozycja Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach* …, op. cit., s. 101.

Zintegrowany system obrony powietrznej został powołany również na szczycie w Ałma-Acie w 1995 roku i zaczął działać na wiosnę 1996 roku. Pierwszego kwietnia tegoż roku rozpoczęły się rosyjsko-białoruskie patrole zachodniej granicy Wspólnoty, miesiąc później Wojska Obrony Powietrznej Rosji wspomagane jednostkami kazachskimi podjęły patrole na granicy południowej, zaś pierwszego czerwca samoloty rosyjskie i gruzińskie zaczęły loty wzdłuż granicy z Turcją[302].

Dużą porażką Rosji okazało się spotkanie ministrów obrony państw WNP w maju 1999 roku, kiedy to członkostwa w Układzie nie przedłużyły Uzbekistan, Gruzja i Azerbejdżan. Paradoksalnie wpłynęło to na aktywizację pozostałych członków sygnatariuszy. W 2000 r. w Biszkeku podpisano porozumienie w sprawie utworzenia koalicyjnych sił szybkiego reagowania. Dopuszczano ich użycie w wypadku agresji państwa trzeciego i w zwalczaniu zagrożeń terrorystycznych. Ponadto zakładano współpracę służb specjalnych. W 2001 r. została podjęta decyzja o sformowaniu Zbiorowych Sił Szybkiego Reagowania w Regionie Środkowoazjatyckim. Pierwotnie w ich skład miały wejść jednostki Rosji, Kazachstanu, Kirgistanu i Tadżykistanu, jednak poza Rosją żadne z państw nie było w stanie wydzielić odpowiednich sił[303].

Aby nadać Układowi bardziej realny wymiar i zdynamizować współpracę, w 2002 r. zapadła decyzja o przekształceniu go w Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Podnosiło to na arenie międzynarodowej rangę współpracy wojskowej. OUBZ podjęła starania (bez większego efektu) nawiązania stałej współpracy z NATO. Zyskała status obserwatora w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ i w Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Jednocześnie jeszcze bardziej zaznaczyła się dominująca rola Moskwy. Nieoficjalnym celem OUBZ stało się przeciwdziałanie wpływom amerykańskim w obszarze WNP. Jednak w porównaniu z innymi ugrupowaniami integracyjnymi powstałymi w tym regionie działalność OUBZ jest realna. Przeprowadzane są wspólne manewry i szkolenia, działa wymiana informacji. Ważnym spoiwem Organizacji jest fakt, że Rosja sprzedaje broń jej pozostałym członkom po cenach wewnątrzrosyjskich. Korzyści zresztą są wzajemne: Rosja zachowuje kontrolę na obszarze swojego szczególnego zainteresowania, pozostałe zaś państwa uzyskują, przynajmniej formalnie, gwarancje bezpieczeństwa[304].

W ostatnim okresie toczy się szereg dyskusji na temat przyszłego kształtu i charakteru OUBZ. Niektórzy komentatorzy zwracają uwagę na

[302] Idem, *Siła militarna*, op. cit., s. 175.
[303] Ibidem, s. 174.
[304] W. Konończuk, *Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim*, „Prace OSW", Warszawa 2007, s. 16.

konieczność szybkiej reformy tej struktury. Źródła takiego stanowiska upatrywać należy m. in. w negatywnej ocenie działań OUBZ w trakcie zamieszek w Kirgizji w 2010 roku, kiedy Organizacja zachowała bezczynność.

D. Trienin postuluje by OUBZ skoncentrowała się na problemach Azji Centralnej (na Kaukazie bardziej skuteczne są działania dwustronne), by wzmocniła swoją polityczną składową, tj. by powołano stałe organy ze stałą siedzibą posiadające określone kompetencje (do tej pory największe znaczenie mają periodyczne spotkania na szczycie przywódców państw) oraz by powołano do życia efektywne formacje zbrojne. Powstałe w lutym 2009 roku Kolektywne Siły Operacyjnego Reagowanie do dziś bardziej funkcjonują w planach niż w rzeczywistości. Potrzebne są jednostki realnie odpowiadające na zagrożenia wynikłe wskutek międzyetnicznych i społecznych konfliktów, o jakie nietrudno w Azji Centralnej. Ponadto D. Trienin zwraca też uwagę na doktrynalną, koncepcyjną słabość OUBZ, na brak poważnego namysłu nad rolą tego podmiotu w obszarze posowieckim. Niezbędne jest więc stałe eksperckie wsparcie, tak ze strony państw-członków, jak i od niezależnych centrów analitycznych. Ponadto konieczna jest współpraca z innymi partnerami w obszarze azjatyckim – z Chinami, Indiami, Pakistanem, z Turkmenistanem, który nie wszedł do Organizacji. Znacznie rozszerzy to możliwości działania OUBZ[305].

3.2.2. Wojna rosyjsko-gruzińska w 2008 roku.

„Zamrożone" konflikty w Osetii Południowej i Abchazji weszły w nowy etap, gdy w wyniku „Rewolucji róż" z 2003 roku do władzy w Gruzji doszły siły podkreślające konieczność ustanowienia pełnej integralności terytorialnej państwa oraz jednoznacznie nastawione na integrację ze światem zachodnim. Przywrócenie kontroli nad separatystycznymi republikami (Południowa Osetia, Abchazja, Adżaria) stało się najważniejszym celem nowo wybranego prezydenta M. Saakaszwilego. O ile w przypadku Adżarii udało się osiągnąć porozumienie miedzy stronami na drodze pokojowej, o tyle w Południowej Osetii już w sierpniu 2004 roku doszło do starć zbrojnych między siłami gruzińskimi a separatystami, w wyniku których śmierć poniosło 14 gruzińskich żołnierzy. Pokazało to – zdaniem rosyjskich komentatorów – stronie gruzińskiej, że Osetyjczycy będą bronić swojej niezależności z silną determinacją oraz

[305] Тренин Д., *ОДКБ: реформировать или расформировать*, Московский Центр Карнеги, [Internet:] http://carnegie.ru/publications/?fa=41426 (01.09.2010).

że armia gruzińska potrzebuje reformy by mogła być użytecznym środkiem w realizacji celów prezydenta Saakaszwilego.

I rzeczywiście, w latach 2004-2008, gruzińskie siły zbrojne przeszły gruntowną modernizację w oparciu o ścisłą współpracę ze Stanami Zjednoczonymi. Zakupiono nowe rodzaje uzbrojenia, przeszkolono i sformowano siły rezerwy, przeprowadzono szereg ćwiczeń (wg rosyjskich komentatorów wyłącznie o charakterze ofensywnym). Jednocześnie Gruzja wysłała spory kontyngent do Iraku, gdzie jej żołnierze nabierali doświadczenia w nieregularnej walce z antyamerykańskimi bojownikami. Zdaniem większości analityków, nadanie takiego profilu gruzińskim siłom zbrojnym (przygotowanie do walki z siłami powstańczymi i terrorystycznymi) najbardziej zaważyło na ich późniejszej niskiej efektywności w starciu z armią rosyjską. **Gruzini byli nieprzygotowani do walki z przeciwnikiem, który wykorzystuje pełne spektrum środków prowadzenia wojny: siły pancerne, artylerię i lotnictwo**.

Jednocześnie z reformą sił zbrojnych, Gruzja prowadziła stałą działalność wywiadowczą na terytorium Abchazji i Południowej Osetii z wykorzystaniem sieci agenturalnej, środków radioelektronicznych oraz samolotów bezzałogowych[306]. Można więc mówić o stałym podnoszeniu gotowości ze strony Tbilisi do siłowego rozwiązania sytuacji w nieuznawanych parapaństwach (w Osetii Południowej w pierwszej kolejności). Motywacje Gruzinów były przy tym stosunkowo proste i zrozumiałe: chcieli ustanowić pełną kontrolę nad swoim terytorium likwidując zaprojektowane w czasach stalinowskich „kontrregiony". Tylko wówczas byliby w stanie urzeczywistnić założoną modernizację polityczno-ekonomiczną kraju i rozpocząć proces integracji ze światem zachodnim.

Ze strony rosyjskiej rozwój sytuacji w Gruzji był traktowany jako przejaw aktywizacji polityki Stanów Zjednoczonych w strefie własnych żywotnych interesów. Twarde stanowisko Moskwy wobec działań Tbilisi po „rewolucji róż" miało być jasnym sygnałem – zarówno wobec pozostałych republik poradzieckich, jak i wobec Zachodu – że obszar Wspólnoty Niepodległych Państw stanowi strefę wyłącznie rosyjskich wpływów i Rosja nie zawaha się użyć siły militarnej dla ochrony własnych priorytetowych interesów. Przystępując do działań zbrojnych Rosjanie zademonstrowali determinację oraz pokazali, że są w posiadaniu efektywnych instrumentów oddziaływania (w tym militarnych) na sytuację w byłych republikach sowieckich. Na koniec, przebieg działań wojen-

[306] Целуйко В., *Реформирование грузинской армии при Саакашвили до Пятидневой войны 2008 года*, [w:] *Танки августа. Сборник статей*, под ред. М. С. Барабанова, Москва 2009, s. 12-13.

nych i reakcje świata unaoczniły, że kraje zachodnie nie są w stanie, lub nie mają zamiaru, okazać skutecznego wsparcia swoim sojusznikom na obszarze posowieckim. W efekcie Rosja zablokowała integrację Gruzji z Sojuszem Północnoatlantyckim i, co może jeszcze ważniejsze, zdyskredytowała ten kraj jako obszar bezpiecznego tranzytu surowców energetycznych z regionu Morza Kaspijskiego do Europy[307].

Rozpatrując uwarunkowania, w jakich doszło do wojny rosyjsko-gruzińskiej nie należy zapominać o sytuacji międzynarodowej w szerszym zakresie, o *casusie* Kosowa, o jednostronnych w wielu przypadkach poczynaniach Stanów Zjednoczonych, które często nie wahały się lekceważyć określonych prawnie standardów postępowania w środowisku międzynarodowym, o aspiracjach Rosji, która wobec takiego zachowania Waszyngtonu wprowadzona została w stan poczucia zagrożenia własnej pozycji. W tej perspektywie można traktować sposób rozwiązania przez Rosję problemu Abchazji i Osetii Południowej jako działanie adekwatne i symetryczne wobec działań Stanów Zjednoczonych w innych regionach świata.

Za nieuzasadnione też należy uznać próby zrzucania odpowiedzialności za wybuch konfliktu tylko na jedną ze stron. W rzeczywistości i Gruzja i Rosja wobec diametralnie przeciwstawnych interesów przez dłuższy czas przygotowywały się na rozwiązanie siłowe, pod pretekstem ćwiczeń wojskowych przerzucały swoje wojska w rejon przyszłego konfliktu, opracowywały plany działań, w których zakładano rozpoczęcie akcji zbrojnej w najbardziej dla siebie dogodnych warunkach, szukały możliwości obarczenia winą za wybuch wojny przeciwnika, prowadziły kampanię medialną z użyciem frazeologii o interwencji humanitarnej czy staraniach pokojowego rozwiązania sporu zniweczonych przez drugą stronę[308]. Faktycznie dążenie Tbilisi do pełnej kontroli nad terytorium swojego państwa i chęć wyemancypowania się z rosyjskiej strefy wpływów oraz starania Moskwy do zachowania własnej pozycji geostrategicznej i geoekonomicznej kolidowały z sobą tak mocno, że każdy krok podjęty przez jedną ze stron, wzbudzał poczucie zagrożenia u drugiej i przybliżał rozstrzygnięcie siłowe. Nie bez znaczenia okazał się też subiektywny czynnik ludzki: temperament gruzińskiego przywódcy odbijał się na często w zbyt pospiesznych i zanadto śmiałych krokach, na które rosyjscy liderzy, czuli na punkcie reputacji własnego kraju i reputacji własnych osób, odpowiadali równie stanowczymi działaniami.

---

[307] Menkiszak M., *Rosyjska inwazja na Gruzję. Przebieg, cele i konsekwencje*, „Tydzień na Wschodzie. Biuletyn analityczny OSW", 26(60)/2008, s. 11.
[308] Por. Potocki R., *Wojna sierpniowa*, Warszawa 2009, s. 13-15.

Z punktu widzenia celów postawionych w niniejszej pracy szczególnie istotna jest analiza przebiegu konfliktu w aspekcie wojskowym oraz ocena poziomu efektywności rosyjskich sił zbrojnych i siły militarnej w ogóle, jako instrumentu zewnętrznej polityki Rosji. Punktem wyjścia musi być porównanie potencjału walczących stron.

Rozkład sił w konflikcie generalnie dawał wyraźną przewagę Rosji; Gruzja mogła liczyć tylko na szybkość własnych działań i skuteczną interwencję społeczności międzynarodowej – zanim przeciwnik zdąży wprowadzić do walki większe siły. Jak wspomniano, wojska gruzińskie w okresie poprzedzającym wojnę z Rosją zostały poddane gruntownej modernizacji. Zmiany organizacyjne i zakres przeszkolenia nowych kadr (przez specjalistów amerykańskich i izraelskich) pozwala mówić wręcz o budowie od podstaw nowych sił zbrojnych Gruzji.

W roku 2008, w przededniu konfliktu, składały się one z około 30 tysięcy żołnierzy. Była to liczba niewielka, ale od początku reformy zakładano stworzenie nielicznych, ale doskonale wyszkolonych i uzbrojonych, mobilnych sił zbrojnych. Rezerwy mobilizacyjne wynosiły wówczas około 100 tys. ludzi, z czego przeszkolonych było 60 tys. Wojska lądowe podzielone były na pięć brygad: trzy piechoty, jedna artylerii i jedna specjalnego przeznaczenia.

Na uzbrojeniu wojsk lądowych Gruzini posiadali 247 czołgów (z czego 191 T-72, w tym zmodernizowane do wersji T-72SIM-1 sprowadzone z Ukrainy i Czech; a także T-55AM – w części sprowadzone z Czech), 154-165 bojowych wozów piechoty (w większości zmodernizowane BMP-1 i BMP-2 sprowadzone z Ukrainy), 66 transporterów opancerzonych (BTR-80, BTR-70, w tym zmodernizowane BTR-70DI – w większości sprowadzone z Ukrainy), 86 gąsienicowych transporterów MT-LB, od 40 do 100 samochodów pancernych „Cobra" (produkcji tureckiej firmy Otokar). Ponadto w Siłach Zbrojnych Gruzji znajdowało się: 44 dział samobieżnych, 123 dział holowanych, 55 zestawów przeciwpancernych, do 400 moździerzy, 28 wieloprowadnicowych wyrzutni rakiet, 15 poczwórnie sprzężonych samobieżnych dział przeciwlotniczych ZSU-23-4, 45 armat przeciwlotniczych.

Gruzińskie lotnictwo dysponowało 12 samolotami szturmowymi Su-25KM (sprowadzone z Czech i Bułgarii), 8 śmigłowcami bojowymi Mi-24 (sprowadzone z Ukrainy i Uzbekistanu), 32 śmigłowcami transportowymi (18 Mi-8, 2 Mi-14, a także sprowadzone z USA przestarzałe śmigłowce Bell UH-1N – 6 sztuk, oraz Bell-212 – 6 sztuk), 10 szkoleniowymi L-39S. Słabą stroną gruzińskich sił powietrznych był jednak zupełny brak myśliwców.

Modernizacji poddano obronę powietrzną kraju: zakupiono od Ukrainy kompleksy Buk-M1 oraz Osa-AK/AKM oraz mobilne kompleksy rozpoznania radioelektronicznego Kolczuga-M; od Izraela zakupiono kilka kompleksów Rafael Spyder-SR.

Na tle pozostałych rodzajów wojsk najsłabiej przedstawiała się marynarka wojenna Gruzji, zasilona tylko kilkoma kutrami patrolowymi[309].

W całości siły gruzińskie w 2008 roku należało uznać – jak na możliwości kraju tej wielkości – za dobrze wyposażone i teoretycznie dobrze przeszkolone. Sprowadzony z zagranicy sprzęt, choć w większości przedstawiał sobą uzbrojenie sowieckiej proweniencji, dzięki głębokiej modernizacji posiadał zdolności przewyższające możliwości uzbrojenia znajdującego się w siłach rosyjskich (np. wyprodukowany od podstaw w Czechach zmodyfikowany czołg T-72 osiąga lepsze wyniki od swojego rosyjskiego odpowiednika).

W pierwszych godzinach walk Gruzini zaangażowali 3 i 4 Brygady Piechoty oraz samodzielne pododdziały artylerii, saperów, batalion pancerny oraz dywizjon obrony przeciwlotniczej. Było to w sumie 17 tys. żołnierzy, ponad 100 czołgów, do 100 wozów piechoty, około 40 dział samobieżnych, 150 dział powyżej 100 mm oraz 40 wyrzutni rakietowych.

Pierwszy opór w wojnie wojskom gruzińskim stawić powinny siły militarne Osetii Południowej. Według rosyjskich analityków przedstawiały się one nader słabo: około 10 przestarzałych czołgów T-55, kilka przestarzałych haubic 2S3 „Akacja" i 2S1 „Goździk" oraz pewna ilość artylerii holowanej[310]. Inne dane podaje R. Potocki, który pisze, iż Osetyjczycy posiadali do 87 czołgów, a stan osobowy ich wojsk wynosił 7 tysięcy żołnierzy[311]. Ta spora rozbieżność w szacunkach może wynikać z faktu, iż trudno ustalić jaka część osetyjskiego sprzętu była sprawna technicznie. W porównaniu z siłami Południowej Osetii lepiej przedstawiała się armia abchaska – głównie z tego względu, iż zachowywała profesjonalną organizację i gotowość bojową. Trzeba też pamiętać, iż w chwili wybuchu konfliktu w separatystycznych republikach znajdowały się kontyngenty rosyjskie: 500 ludzi w Osetii Południowej i 3000 w Abchazji.

---

[309] Ibidem, s. 55-56; Целуйко В., *Реформирование грузинской*, op. cit., s. 22-23; *Известные поставки основных видоввоенной техники в Грузию в 2000-2008 годах*, [w:] *Танки августа*…, op. cit.„ s. 141-143; Храмчихин А. А., *На кавказских фронтах – ситуация патовая. Пока*..., „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/wars/2010-01-15/1_kavkaz.html (15.10.2010).

[310] Лавров А., *Хронология боевых действий между Россией и Грузией в августе 2008 года*, [w:] *Танки августа…*, op. cit., s. 46.

[311] Potocki R., *Wojna sierpniowa*, op. cit., s. 46.

Rosjanie w rejonie konfliktu dysponowali przede wszystkim siłami Północnokaukaskiego Okręgu Wojskowego oraz 4 Armii Lotniczej i Obrony Powietrznej, jednostkami Floty Czarnomorskiej (zob. rozdz. 3.1.1., 3.1.2., 3.1.3.), a także oddziałami Wojsk Powietrzno-Desantowych, które mogły zostać przerzucone w strefę walk z innych regionów kraju. Siły te należy uznać za najbardziej wartościowe w całej armii rosyjskiej, ponieważ grupują żołnierzy doświadczonych w walkach na Północnym Kaukazie, w większości zatrudnionych na zasadzie kontraktu.

Bezpośrednio w konflikcie Rosjanie użyli sił 58 Armii Północnokaukaskiego Okręgu Wojskowego składającą się z dwóch dywizji i trzech brygad zmechanizowanych, dwóch samodzielnych brygad strzelców górskich, brygady przeciwlotniczej i rakiet taktyczno-operacyjnych oraz odpowiednich formacji zabezpieczenia logistycznego i tyłowego. W sumie było to ok. 70 tys. żołnierzy, 600 czołgów, 2 tys. transporterów, 125 dział i moździerzy. Siły te jednak pod względem jakościowym były słabo wyposażone. Najnowocześniejsze czołgi w ich dyspozycji stanowiły T-72 (zupełnie nie dysponowano nowszymi T-80 i T-90), większość bojowych wozów piechoty i transporterów opancerzonych stanowiły przestarzałe BMP-1 i MT-LB, resztę stanowiły BMP-2 i BTR-80, które również trudno uznać za nowoczesne. Także siły powietrzne 4 Armii w okresie poprzedzającym konflikt zasilono tylko niewielką ilością zmodernizowanego sprzętu (kilka śmigłowców Mi-24PN, 10 samolotów szturmowych Su-25SM)[312].

W pierwszych godzinach starć Rosjanie zaangażowali ok. 23 tys. ludzi. Szybko w rejon konfliktu przerzucono 98 Gwardyjską Dywizję Powietrzno-Desantową, 76 Gwardyjską Dywizję Desantowo-Szturmową oraz batalion specnazu; zaangażowano lotnictwo z 4 Armii i bombowce strategiczne z 37 Armii[313].

Działania wojenne rozpoczęły się w nocy z 7 na 8 sierpnia 2008 roku, kiedy to siły gruzińskie rozpoczęły ostrzał, a następnie szturm Cchinwali (operacja „Czyste Pole"), w którym rozgorzały ciężkie walki. Bezpośrednią przyczyną takiego kroku były informacje wywiadowcze o napływających przez tunel Roki na teren Osetii sił rosyjskich. Zaniechanie zniszczenia tego tunelu w pierwszych godzinach walki stało się jedna z przyczyn klęski Gruzinów, gdyż pozwoliło Rosji na dość swobodne wprowadzenia wojsk na teren działań wojennych. Już od 9 sierpnia

[312] Лавров А., *Хронология боевых действий между Россией и Грузией в августе 2008 года*, [w:] *Танки августа…*, op. cit., s. 46-48.
[313] Potocki R., *Wojna sierpniowa…*, op. cit., s. 60.

inicjatywę na polu walki zaczęli przejmować Rosjanie, zwłaszcza dzięki zmasowanemu użyciu artylerii samobieżnej i lotnictwa szturmowego. Z biegiem czasu coraz bardziej zaznaczała się przewaga liczebna strony rosyjskiej. Niemniej, często zdarzało się, że oddziały rosyjskie były zmuszane do podjęcia walki z marszu, bez odpowiedniego wsparcia logistycznego, rozpoznania i zabezpieczenia skrzydeł. Szybki przerzut sił wiązał się również z licznymi ofiarami niebojowymi. Do przełamywania obrony gruzińskiej Rosjanie zmuszeni byli używać wojsk powietrzno-desantowych, które walczyły w charakterze zwykłej piechoty w otwartym polu przy wsparciu jednostek pancernych i artyleryjskich.

Do wieczora 10 sierpnia Rosjanie wyparli z Cchinwali siły gruzińskie, operacja „Czyste Pole" ostatecznie zakończyła się fiaskiem, a dalszy marsz 58 Armii w kierunku Tbilisi postawił Gruzję przed widmem zupełnej klęski. Przełomowym dniem okazał się 11 sierpnia, kiedy Rosjanie otworzyli drugi front w Abchazji (w konsekwencji opanowano sporny wąwóz Kodori), nasilili ataki powietrzne na Tbilisi i infrastrukturę kraju, a Flota Czarnomorska rozpoczęła blokadę Gruzji od morza. Jednocześnie obnażona została nieefektywność działań podejmowanych przez Unię Europejską i USA. Siły rosyjskie w tym momencie znajdowały się już w Gruzji właściwej i przygotowywały się do wzięcia miasta Gori. W tej sytuacji prezydent Saakaszwili podpisał dokument o jednostronnym przerwaniu działań wojennych i zdecydował o oddaniu bez walki Gori i przygotowaniu linii obrony na dalekich przedmieściach Tbilisi. Decyzja ta bardzo zaważyła na morale żołnierzy gruzińskich. Szczególny popłoch ogarnął rezerwistów. Nastąpiło przesilenie w działaniach. Rosjanie zatrzymali się na linii Gori. Paradoksalnie zdecydowany odwrót okazał się korzystny dla Gruzinów gdyż zapobiegł eskalacji walk i zapewne okupacji całej Gruzji przez siły rosyjskie. Jednak zwycięstwo w tej wojnie jednoznacznie przypadło Rosji.

Jak pisze R. Potocki, w wyniku działań wojny sierpniowej Gruzja straciła 160 zabitych żołnierzy, prawie 1000 rannych, a także 44 czołgi T-72 różnych wersji starszego typu oraz 25 czołgów T-72 SIM-I, 15 BMP-1/2, 5 systemów „Osa", 6–10 samochodów Cobra, 2–4 haubicoarmat „Dana" i nieokreśloną liczbę dział holowanych[314].

Z kolei znany rosyjski analityk A. Chramczichin podkreśla, że do 12 sierpnia straty bojowe po stronie gruzińskiej były stosunkowo niewielkie: 20 czołgów, 10 BMP i BTR, do 20 dział i moździerzy, trzy śmigłowce. Większą część ze swych „zdobyczy" Rosjanie uzyskali po zakończeniu walki, zajmując opuszczone gruzińskie bazy. Inna przyczyna niskich strat

[314] Ibidem, 87-88.

bojowych Gruzji była według Chramczichina bardzo prosta: „strachliwi Gruzini uciekali bardzo szybko" (*«робкие грузины» бежали очень быстро*). Na przykład zajmując port Poti, rosyjscy żołnierze WDW mieli bardzo ułatwione zadanie: gruzińskie okręty wojskowe były zupełnie opuszczone i niebronione, gdyż marynarze zbiegli. Rosjanie wysadzili w powietrze 6 kutrów, w tym 2 rakietowe[315].

Straty rosyjskie były najbardziej dotkliwe w Siłach Powietrznych: utracono bombowiec dalekiego zasięgu Tu-22M3 oraz kilka (3-4) samolotów szturmowych Su-25 (w tym najprawdopodobniej 3 od „przyjacielskiego" ognia). Zastrzelenie bombowca strategicznego udowodniło skuteczność znajdujących się na wyposażeniu sił gruzińskich systemów „Kolczuga", „Buk" i „Osa". Rosyjskie straty w ludziach to – oficjalnie – 160 zabitych żołnierzy i 283 rannych (wg niezależnych źródeł zginęło 200-400 Rosjan), straty w sprzęcie: kilka przestarzałych czołgów i wozów opancerzonych. **Mimo stosunkowo niskich strat siły rosyjskie obnażyły wiele spośród swoich słabości i powszechnie uznaje się, iż zwycięstwo osiągnęły tylko dzięki zdecydowanej przewadze liczebnej, wskutek błędów strony gruzińskiej oraz dzięki sprawnej siatce agenturalnej GRU działającej w gruzińskim sztabie generalnym**[316].

Ocena skuteczności użycia przez Rosję siły militarnej w aspekcie politycznym jest generalnie pozytywna. Sytuacja, jaka zaistniała po zakończeniu wojny jest dla Moskwy szczególnie korzystna w szerszym, strategicznym wymiarze. Proces rozszerzenia NATO na wschód został zatrzymany a USA faktycznie zrezygnowały z walki o wpływy na obszarze rosyjskiej „bliskiej zagranicy". Osetia Południowa i Abchazja, choć nie doczekały się na arenie międzynarodowej uznania za suwerenne państwa, to również nie są już traktowane w świecie jako integralna część Gruzji. Prezydent Saakaszwili, jako główny przeciwnik Rosji w regionie, został skutecznie zdyskredytowany i zyskał w społeczności międzynarodowej opinię polityka nieobliczalnego. Jednocześnie Rosjanie rozwijają współpracę z opozycją gruzińską i za pomocą służb sanitarnych kontrolują eksport gruzińskich produktów na teren swojego kraju – co jest bardzo skutecznym i dotkliwym dla Tbilisi instrumentem wpływu.

Z drugiej strony rozognienie kolejnego konfliktu regionalnego na własnych południowych granicach w dłuższej perspektywie i w wymiarze regionalnym może być dla Rosji bardzo kosztowne. Petryfikacja statusu Abchazji i Osetii Płd. jako bytów parapaństwowych, nie-

[315] Храмчихин А. А., *На кавказских фронтах…*, op. cit.
[316] Potocki R., *Wojna sierpniowa…*, op. cit., s. 67-88; Лавров А., *Хронология боевых действий…*, op. cit., 56-84.

uznanych przez społeczność międzynarodową może przywieźć do kolejnych napięć, których rozwiązanie pochłonie dalsze środki z budżetu Rosji. Osetia Południowa faktycznie pozostaje „czarną dziurą", w której powrót do normalnych stosunków jest uzależnione od rosyjskich inwestycji (Abchazja jest dużo bardziej niezależna). Wojna sierpniowa ostatecznie również odgrodziła psychologicznie i kulturowo Gruzję od Rosji. Można powiedzieć, że choć integracja Tbilisi z Zachodem została skutecznie zahamowana, to możliwości współpracy Gruzji i Rosji (np. w sferze bezpieczeństwa) zostały już definitywnie zaprzepaszczone. W tym sensie Gruzja pozostaje, według słów D. Trienina, „nierozwiązanym problemem" Rosji. By wyjść z tej sytuacji konieczne jest porzucenie polityki „twardej siły" na rzecz „miękkiej siły" (*soft power*), odzyskanie w oczach Gruzinów wizerunku atrakcyjnego partnera. Bez tego stabilność na Kaukazie Południowym jest niemożliwa. Tak postawione zadanie wymaga przełamania po stronie rosyjskiej wielu barier psychologicznych zrodzonych w czasie konfliktu zbrojnego, wymaga czasu na realizację, ale jest jedynym sposobem normalizacji stosunków z południowym sąsiadem[317].

Wnioski z „wojny sierpniowej" dla Sił Zbrojnych Rosji skłaniają do bardzo negatywnej oceny ich efektywności. Wśród słabych stron rosyjskiej armii, obnażonych w toku konfliktu, wymienia się:

- nieodpowiadający wymaganiom współczesności operacyjno-strategiczny system kierowania wojskami (wydłużony „pion" organizacyjny od Ministerstwa Obrony do Okręgów Wojskowych – zamiast uniwersalnych, samodzielnych dowództw strategicznych na poszczególnych odcinkach odpowiedzialności);

- skrajnie słabe informacyjno-wywiadowcze zabezpieczenie działań wojsk (co uwarunkowane jest rozpaczliwym stanem rosyjskich aparatów kosmicznych przeznaczonych do rozpoznania, kierowania i łączności, także zupełnym brakiem w siłach zbrojnych na szczeblu taktycznym odbiorników nawigacyjnego systemu GLONASS, co w konsekwencji uniemożliwia skuteczną nawigację i nakierowania ognia na cel, nie pozwala na efektywne użycie broni precyzyjnego rażenia przez wojska lądowe i siły powietrzne; analogiczny system GPS został przez Amerykanów wyłączony w czasie trwania działań zbrojnych);

- skrajnie niezadowalające użycie środków walki radioelektronicznej; na przykład wobec środków obrony powietrznej przeciwnika (co dopro-

[317] Тренин Д., *Россия - Грузия: Включить мягкую силу*, „Ведомости", [Internet:] http://www.vedomosti.ru/newspaper/article/2010/08/09/242982 (10.09.2010.)

wadziło do poważnych strat w lotnictwie frontowym: bombowiec dalekiego zasięgu Tu-22M3 oraz samoloty Su-24 i Su-25);

- podporządkowanie Siłom Powietrznym lotnictwa wojsk lądowych (i tak nielicznego, jeśli porównać je np. z potencjałem amerykańskim), co – wraz z nieprzygotowaniem właściwej nawigacji ze strony sił naziemnych – skutkowało zupełnym brakiem koordynacji działań między zgrupowaniami śmigłowców a oddziałami wojsk lądowych;

- zła organizacja współpracy między poszczególnymi rodzajami wojsk lądowych (wojskami pancernymi, zmechanizowanymi oraz artylerią);

- brak na wyposażeniu lotnictwa taktycznego zadowalającej ilości (lub zupełny brak) nowoczesnych środków precyzyjnego rażenia;

- brak na wyposażeniu wojsk lądowych odpowiedniej ilości nowoczesnych samolotów bezzałogowych przeznaczonych do prowadzenia rozpoznania lub walki radioelektronicznej (co ciekawe po zakończeniu konfliktu Rosja zdecydowała się na zakup takich samolotów produkcji izraelskiej – tych samych, których używali w walce Gruzini);

- zbyt szerokie występowanie w Wojskach Lądowych przestarzałego sprzętu pancernego, niezapewniającego właściwej ochrony od współczesnych środków rażenia (rosyjscy żołnierze woleli jeździć na zewnątrz bojowych wozów piechoty niż znaleźć się w czasie ataku wewnątrz nich) oraz skrajnie niskie możliwości prowadzenia celnego ostrzału w warunkach nocnych;

- niskiej jakości ekwipunek bojowy żołnierzy, który od względem swojego charakteru zatrzymał się na etapie drugiej wojny światowej (np. wspomniany wyżej brak odbiorników nawigacji satelitarnej); często zdarzało się, iż Rosjanie uzupełniali swój ekwipunek przejmując wyposażenie zabitych Gruzinów)[318].

Mimo przedstawionych powyżej słabych stron, „wojna sierpniowa" pokazała, że Rosja ciągle dysponuje wojskami zdolnymi realizować postawione przed nimi zadania w lokalnych wojnach na obrzeżach dawnego imperium sowieckiego. Zawdzięcza to głównie przewadze w ilości żywej siły, w sile ognia i – co może najważniejsze – w moralno-psychologicznym potencjale żołnierzy, którzy w tym aspekcie znacznie górowali nad wojskami gruzińskimi.

Całościowa analiza przebiegu konfliktu zmusiła jednak rosyjskie polityczne centrum decyzyjne, a także dowództwo wojskowe, do podjęcia szeroko zakrojonej reformy Sił Zbrojnych. Głównym wykonawcą tej reformy został aktualny minister obrony Rosji – Anatolij Sierdiukow.

[318] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 21-22.

3.3. REFORMA MINISTRA SIERDIUKOWA

Choć Siły Zbrojne Rosji od 1991 roku znajdowały się w stanie nieprzerwanej reformy, podejmowanej przez kolejnych ministrów obrony, to zmiany jakie zachodziły do 2008 roku obejmowały faktycznie tylko ograniczenie ilościowe składu osobowego i wycofanie przestarzałego sprzętu ze służby. Generalny charakter Sił Zbrojnych pozostawał bez zmian – ciągle posiadały strukturę właściwą dla sił przeznaczonych do prowadzenia szeroko zakrojonych, długotrwałych działań z masowym użyciem sił konwencjonalnych przeciw równorzędnemu przeciwnikowi (konkretnie: przeciw siłom NATO). Wojskowa organizacja oparta była na dywizjach, podzielonych na osobne kategorie („A", „Б", „B", „Г"), spośród których tylko maksymalnie ¼ była w pełni skompletowana i przeznaczona do walki w pierwszych godzinach konfliktu (kategoria „A"). Skład pozostałych miał być uzupełniany drogą mobilizacji, która w poszczególnych kategoriach („Б", „B", „Г") miała trwać odpowiednio: kilka dób, dwa tygodnie i miesiąc[319].

Dopiero reforma ministra obrony A. Sierdiukowa, rozpoczęta w 2008 roku, zrywa z tymi rozwiązaniami opartymi na zasadzie mobilizacji i przekształca rosyjską armię w siły stałej gotowości, złożone z w pełni skompletowanych brygad (dotychczasowe armie, korpusy i dywizje odchodzą w przeszłość). Jest to jak się zdaje najważniejszy aspekt aktualnej reformy Sił Zbrojnych Rosji. Zmiany mają jednak też o wiele szerszy zakres, obejmują ograniczenie liczebności, reformę organów kierowania, strukturę czy sposób przygotowania oficerów.

Podstawowe założenia reformy podjętej przez ministra Sierdiukowa to:

- przyśpieszenie ograniczenia składu osobowego Sił Zbrojnych poniżej 1 mln najpóźniej do 2012 roku;
- zaopatrzenie Sił Zbrojnych Rosji w nowy i zmodernizowany sprzęt wojskowy;
- ograniczenie liczby oficerów z 335 tys. do 150 tys. oraz restrukturyzacja składu korpusu oficerskiego;
- centralizacja systemu szkolenia kadr poprzez transformację 65 wojskowych szkół wyższych w 10 zintegrowanych uczelni;
- reorganizacja i ograniczenie organów centralnego kierowania siłami, wliczając Ministerstwo Obrony i Sztab Generalny;

[319] Шлыков В., *Тайны блицкрига Сердюкова*, „Россия в глобальной политике", 6/2009, s. 12.

- szerokie zaangażowanie podmiotów cywilnych w system zabezpieczenia i obsługi Sił Zbrojnych;
- likwidacja zgrupowań nie w pełni skompletowanych i przeformowanie wszystkich zgrupowań w siły stałej gotowości;
- ograniczenie liczby jednostek, baz i zgrupowań wojskowych;
- reorganizacja systemu rezerwy Sił Zbrojnych i systemu przygotowania rezerwistów;
- reorganizacja Wojsk Lądowych do systemu opartego na brygadach i likwidacja szczebli armii, korpusu i dywizji;
- reorganizacja Sił Powietrznych i Wojsk Obrony Powietrznej poprzez likwidację armii, korpusów, dywizji i pułków lotniczych i przejście na system baz lotniczych i brygad obrony powietrzno-kosmicznej[320].

Program przezbrojenia Sił Zbrojnych Rosji na lata 2007-2015 (właściwie: „Państwowy program rozwoju uzbrojenia na lata 2007-2015", ros. *Государственная программа развития вооружений на 2007-2015 гг.*, ГПВ-2015) zakładał do momentu zakończenia przezbrojenie nowymi lub zmodernizowanymi jednostkami sprzętu 40 batalionów pancernych (1400 czołgów, w tej liczbie około 680 nowych dla 22batalionów), 97 batalionów wojsk zmechanizowanych, 50 batalionów wojsk powietrzno-desantowych i desantowo-szturmowych oraz piechoty morskiej (dla nich planowano dostarczyć 4109 BMP i BMD, 3008 BTR, w tej liczbie 499 najnowszych transporterów opancerzonych „Rakuszka" dla WDW plus 57 samobieżnych przeciwpancernych dział 2S25 „Sprut-SD"); 5 brygad wojsk rakietowych (60 operacyjno-taktycznych kompleksów rakietowych „Iskander M"), 9 brygad rakietowych sił obrony powietrznej (kompleksy rakietowe S-400 „Triumf"), 1 rakietowy pułk obrony powietrznej Wojsk Lądowych (rakietowo-artyleryjskie kompleksy bliskiego zasięgu „Pancir-S1"), 2 pułki artylerii rakietowej („Uragan 1-M"). Ponadto planowano zakupić 116 tys. wojskowych pojazdów samochodowych.

Dla Strategicznych Sił Jądrowych planowano dostarczyć 5-8 SSBN projektu 955 i 955A, 34 stacjonarnych (silosowych) i 66 mobilnych wyrzutni ICBM „Topol-M".

Lotnictwo wojskowe miało otrzymać 116 nowych i 408 zmodernizowanych samolotów frontowych (w tej liczbie 58 nowych frontowych bombowców Su-34); 156 nowych śmigłowców (w tej liczbie 67 Mi-28N oraz 12 Ka-50) i 372 zmodernizowanych śmigłowców; 34 nowych i 159 zmodernizowanych bombowców dalekiego zasięgu (143 Tu-22M3 i Tu-

[320] Барабанов М., *Новая армия новой России*, „Однако", 5(21)/2010, [Internet:] http://www.odnakoj.ru/magazine/main_theme/novaya_armiya_novoj_rossii (10.09.2010).

22M4, 50 Tu-95MS, Tu-160). Dla lotnictwa szkoleniowego planowano zakupić 60 szkoleniowo-bojowych samolotów Jak-130.

Przezbrojenie lotnictwa transportowego dokonać się miało poprzez wyposażenie nowymi silnikami czternastu ciężkich samolotów transportowych Ił-76MD, a także zakup 4 Ił-76MF, 10 Tu-204 i Tu-214 oraz 18 lekkich samolotów transportowych Ił-112WE. Możliwe jest także wznowienie produkcji samolotu An-124 „Rusłan".

Najmniej inwestycji planowano w Marynarce Wojennej. W latach 2007-2015 zakładano budowę tylko dwóch wielozadaniowych okrętów podwodnych o napędzie atomowym, czterech diesel-elektrycznych okrętów podwodnych, dwunastu nawodnych łodzi bojowych, pięć bojowych kutrów i kilku brzegowych kompleksów artyleryjskich „Bierieg". To zdecydowanie za mało na potrzeby Marynarki Wojennej Rosji[321].

Program przezbrojenia na lata 2007-2015 najprawdopodobniej dzielił się na dwa etapy, na lata 2007-2010 i 2011-2015. Zdecydowaną większość zakupów planowano na drugi z tych okresów. W cenach z 2005 roku koszty wypełnienia programu szacowano na 4,94 biliona rubli.

Realizacja programu przebiegała z oporami, a w momencie gdy konieczne stało się przyśpieszenie reformy Sił Zbrojnych Rosji po wojnie z Gruzją – uznano, że należy wprowadzić nowy plan przezbrojenia na dekadę 2011-2020. W ostatnim czasie przedstawiciele Ministerstwa Obrony Rosji podali konkretne informacje o **państwowym programie przezbrojenia na lata 2011-2020 (ГПВ-2020)**. Według zapewnień wicepremiera S. Iwanowa, w najbliższej dekadzie Rosja zakupi sprzęt wojskowy za kwotę około **22 bilionów rubli** (ok. 710 mld USD)[322]. W cenach z 2005 roku jest to 11,38 biliona rubli, a więc ponad dwa razy więcej niż zakładano we wcześniejszym programie.

Nieporozumieniem byłoby jednak sądzić, iż Rosja z wyprzedzeniem wykonała plan na lata 2007-2015 i dzięki temu może pozwolić sobie na kolejne zakupy w ramach nowego projektu na lata 2011-2020. Jak powiedziano, większość dostaw sprzętu wg poprzedniego programu miała nastąpić w latach 2011-2015. Nim zostały jednak one zrealizowane, przyjęto nowy program, pod który „podpadły" stare zamówienia[323].

Celem programu jest wykonanie olbrzymiego skoku jeśli chodzi o jakość sprzętu. W tej chwili odsetek uzbrojenia, ocenianego jako nowoczesne, wynosi w Siłach Zbrojnych Rosji maks. 10% (np. tylko 4% czołgów było dostarczonych po 2000 r). Wobec takiej sytuacji prezydent

[321] Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ*..., op. cit., s. 19-20.
[322] Новиков Е., *Брешь в обороне*…, op. cit.
[323] Рог. Фролов А., *Будущее российских вооружений*, "Индекс Безопасности", 1/2011.

Medwiediew zażądał, by w 2015 roku wskaźnik ten wynosił 30%, a w 2020 – 70%.

Bardziej konkretne zapowiedzi padły w odniesieniu do najbliższych trzech lat. Wydatki na zakup i remont uzbrojenia w 2011 roku wyniosą 460 mld rubli, w 2012 – 596 mld rubli, w 2013 – 900 mld rubli. Z tych środków na zakup tylko nowego sprzętu będzie przeznaczone w 2011 roku – 64%, w 2012 – 66%, w 2013 – 70%. Reszta pieniędzy zostanie wykorzystana do pokrycia kosztów remontu starszych jednostek – w szczególności diesel-elektrycznych okrętów podwodnych, okrętów nawodnych i samolotów. Co ciekawe, równocześnie zapowiada się ograniczenie finansowania prac nad rosyjskimi projektami nowych broni, które uznano mało perspektywiczne. Musi to oznaczać, iż Rosja będzie zmuszona kupować sprzęt i technologie w innych krajach.

Ministerstwo Obrony Rosji nie poinformowało jaki konkretnie sprzęt planuje zakupić, ale nietrudno jest przewidzieć, że **gros środków przeznaczonych będzie na utrzymanie potencjału Strategicznych Sił Jądrowych** (nawet do 50%). Chodzi o produkcję rakiet „Topol-M" i „Jars" (maks. 15 sztuk każdego roku) oraz 124-150 rakiet „Buława" dla SSBN projektu 955 i 955A (w sumie cała seria okrętów tego projektu składać się ma z 8 jednostek). Co najmniej do 2014 roku potrwa też produkcja rakiet „Siniewa" dla okrętów projektu 667BDRM (około dziesięciu rakiet w każdym roku).

Jeśli chodzi o zbrojenia konwencjonalne, to **w Siłach Powietrznych do 2020 roku ma nastąpić wprowadzenie około 600 nowych samolotów i ponad 1000 nowych śmigłowców, a także modernizacja około 400 spośród obecnie eksploatowanych samolotów i śmigłowców**. Priorytetem jest rozwój prac nad myśliwcem piątego pokolenia. Do 2020 roku na służbę ma trafić 70 sztuk PAK FA/T-50 (pierwsze 10 sztuk już w latach 2013-2015). Ponadto wiadomo o podpisanych kontraktach na dostawę myśliwca Su-35S (48 sztuk do 2015 r. i drugie tyle w latach 2015-2020), bombowca frontowego Su-34 (28 sztuk, nie licząc 6, które miały trafić do lotnictwa już w 2010 roku), 4 myśliwców Su-30M2, 12 myśliwców Su-27SM3 i 16 samolotów szturmowych Su-25UBM.

W kwestii samolotów transportowych podano indormacje o zakupie 20 ciężkich An-124, 50 średnich Ił-476, 60 średnich An-70. Niejasna pozostaje sytuacja lekkiego samolotu transportowego Ił-112W, którego program zakupu Ministerstwo Obrony FR poddało rewizji.

Planuje się też masowe zakupy nowych śmigłowców. W latach 2017-2020 odsetek nowych śmigłowców w siłach zbrojnych Rosji ma wynosić 85-90%. Do roku 2015 Rosja chce zakupić 400 nowych maszyn, przede wszystkim bojowych Mi-28N (w programie na lata 2007-2015 planowa-

no zakup 67 sztuk, z czego już dostarczono 20), Ka-52A (30 sztuk), Mi-35M (22 sztuki) oraz transportowego Mi-8 (kilkadziesiąt sztuk w ciągu roku).

Obrona powietrzna zasilona zostanie kompleksami S-400. Już w lutym 2011 roku w rejonie Moskwy sformowano pułk obrony powietrznej, złożony z dwóch dywizjonów z ośśmioma wyrzutniami S-400 w każdym.

W Marynarce Wojennej priorytetem pozostaje zakup SSBN projektu 955 i 955A (w sumie 8 jednostek). Ponadto zakłada się wprowadzenie do służby wielozadaniowych okrętów podwodnych o napędzie atomowym projektu 885 „Jasień". Pierwszy z nich, „Siewierodwińsk" został wodowany w 2010 roku, w 2009 roku rozpoczęto prace nad pierwszą seryjną jednostką tego projektu („Kazań"). Trwa budowa dwóch konwencjonalnych okrętów podwodnych projektu 667 („Sewastopol", „Kronsztad"), przedstawiono plany budowy trzech okrętów podwodnych projektu 636.3 dla wzmocnienia Floty Czarnomorskiej (prace nad pierwszym z nich, o nazwie „Noworosyjsk", rozpoczęto w sierpniu 2010 roku). W siłach nawodnych najważniejszym wydarzeniem będzie przyjęcie do eksploatacji 4 uniwersalnych okrętów desantowych „Mistral" (dwa zostaną zakupione we Francji, dwa zbudowane w Rosji). Na lata 2012-2017 planuje się modernizację ciężkiego krążownika lotniczego projektu 1143.5 „Admirał Kuzniecow". Trwa budowa dwóch fregat projektu 2235.0 („Admirał Gorszkow", „Admirał Kasatonow"), jednej fregaty projektu 1166.1 („Dagestan"), trzech fregat będących odpowiednikiem eksportowego projektu 1135.6, korwet projektu 2038.0 (co najmniej trzy jednostki: „Bojkij", „Stojkij", „Sowierszennyj").

Poza tym w programie przezbrojenia na lata 2011-2020 planuje się zakup dwóch (już zamówionych) okrętów desantowych projektu 1171.1 (jeden w budowie), pięciu małych korwet rakietowych 2163.1 (budowana jest pierwsza), dwóch małych okrętów artyleryjskich projektu 2163.0, specjalnej łodzi łączności projektu 1828.0 (w budowie) oraz łodzi ratunkowej projektu 2130.0 (w budowie). Lotnictwo Marynarki Wojennej zasilone zostanie 26 myśliwcami pokładowymi MiG-29K, które w latach 2010-2012 zaczną zmieniać w służbie na krążowniku lotniczym "Admirał Kuzniecow" starsze Su-33.

Najmniej wiadomo o dostawach nowego uzbrojenia **dla Wojsk Lądowych**. Prawdopodobnie już nastąpiło zamknięcie szeregu nieperspektywicznych projektów. Z ust wysokich rangą wojskowych słyszy się głosy krytyki na temat poziomu technologicznego uzbrojenia, które trafia do Wojsk Lądowych (np. czołgu T-90 czy BMP-3). Potwierdza to ocenę, iż ten rodzaj wojsk przeżywa najgłębszy kryzys i wymaga najodważniej-

szych przekształceń. Po rozpoczęciu reformy w 2008 roku ujawniono projekty drastycznej redukcji ilości przestarzałych czołgów (z ok. 22-23 tysięcy do kilku tysięcy).

W chwili obecnej wiadomo, iż na wyposażenie Wojsk Lądowych trafi m. in. najnowsza wersja kompleksu przeciwlotniczego Tor-M2U. W dalszej perspektywie na służbę w większych ilościach ma wejść np. samobieżny zestaw artyleryjski „Wena" oraz nowy bojowy wóz desantu BMD-4 „Bachcza"[324].

Można mieć poważne wątpliwości, czy program przezbrojenia rosyjskiej armii zakończy się powodzeniem. Trzy poprzednie, rozpoczynane od 1996 roku zakończyły się pełnym fiaskiem (broń dostarczano w pojedynczych egzemplarzach), dodatkowo przyjęła się dość dziwna tradycja, by przyjmować z wielkim rozgłosem nowy program, kiedy jeszcze wypełniony nie został stary. **Największymi przeszkodami na drodze do modernizacji rosyjskiej armii mogą okazać się: inflacja i wzrost cen na broń, korupcja urzędników, którzy przywłaszczą sobie część środków wydzielonych na zakupy sprzętu oraz niski poziom technologiczny przedsiębiorstw**, które nie podołają stawianym przed nimi zadaniom[325].

Zmiany struktury organizacyjnej i systemu dowodzenia Sił Zbrojnych Rosji następują aktualnie na mocy rozporządzenia Prezydenta FR z 21 września 2010 roku[326]. Wprowadza ono gruntowną reformę organizacyjną: od 1 grudnia 2010 roku liczba Okręgów Wojskowych zmniejsza się z sześciu do czterech. W każdym z OW powstaje tzw. **Połączone Dowództwo Strategiczne** (ros. Объединённое стратегическое командование, ОСК). Choć stosowne rozporządzenie prezydenta mówi wyraźnie, że podstawową wojskową jednostką organizacyjną pozostaje Okręg Wojskowy, to nie ma on nic wspólnego z Okręgami Wojskowymi starego typu, których zasady funkcjonowania opracowano jeszcze w XIX wieku dla armii mobilizacyjnej.

Wszystkie siły znajdujące się na terytorium odpowiedzialności Okręgów Wojskowych – Wojska Lądowe, Marynarka Wojenna i Siły Powietrzne – mają być podporządkowane odpowiednim Połączonym Dowództwom Strategicznym. Dość powiedzieć, że w nowym systemie ilość

[324] Ibidem, s. 96-98; Мясников В., *Россия начала гонку обновления вооружений*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2010-10-22/5_gonka.html (22.10.2010).
[325] Ibidem.
[326] *О военно-административном делении Российской Федерации*, witryna internetowa Prezydenta FR, [Internet:] http://graph.document.kremlin.ru/page.aspx?1;1298267 (30.10.2010).

szczebli przez jakie przebiegają rozkazy zmniejszy się z dotychczasowych szesnastu do trzech.

Podobne rozwiązania (stałe połączone dowództwa różnych rodzajów sił zbrojnych) istnieją już od dawna w krajach rozwiniętych. Związane jest to z koniecznością coraz większej koordynacji działań poszczególnych sił, w warunkach, gdy rozwój technologiczny pozwala na podniesienia możliwości prowadzenia połączonych operacji przez armię, marynarkę, lotnictwo itd. Jak trudnym i jednocześnie ważnym zadaniem jest koordynacja działań różnych sił zbrojnych mogą świadczyć wypadki w czasie wojny z Gruzją w 2008 roku, kiedy to systemy przeciwlotnicze rosyjskich Wojsk Lądowych nie zestrzeliły ani jednego samolotu gruzińskiego, ale skutecznie raziły trzy Su-25 własnych Sił Powietrznych. Rozwiązania obecnie wprowadzane w Rosji są bardzo podobne do tych funkcjonujących w USA. Po reformie ministra Sierdiukowa niezależną strukturę dowodzenia i system kierowania zachowają tylko Wojska Rakietowe Strategicznego Przeznaczenia, podporządkowane wyłącznie i bezpośrednio Sztabowi Generalnemu.

Przeprowadzenie zmian ma zakończyć się do 1 grudnia 2010 roku. Moskiewski i Leningradzki Okręgi Wojskowe wejdą w skład nowego Okręgu Wojskowego i Połączonego Dowództwa Strategicznego **„Zachód”**, któremu podporządkowane będą również Floty: Północna i Bałtycka, a także wszystkie nowopowstałe bazy lotnicze, brygady wojsk rakietowych i wojsk radiotechnicznych. Okręg Wojskowy i Połączone Dowództwo Strategiczne **„Centrum”** obejmą dotychczasowy Nadwołżańsko-Uralski OW, a także zgrupowania i jednostki wojskowe Syberyjskiego OW dyslokowane na terytorium do Bajkału włącznie. Okręg Wojskowy i Połączone Dowództwo Strategiczne **„Wschód”** skupią wszystkie zgrupowania Sił Zbrojnych, które znajdują się za Bajkałem oraz Flotę Oceanu Spokojnego. W swoich dotychczasowych granicach pozostanie tylko Północnokaukaski OW, który otrzyma nazwę **„Południe”**. Połączonemu Dowództwu Strategicznemu jego terytorium podporządkowane zostaną oprócz sił lądowych i powietrznych Flota Czarnomorska i Flotylla Kaspijska. Sztaby nowych dowództw będą znajdowały się odpowiednio w: Sankt-Petersburgu, Jekaterynburgu, Chabarowsku i Rostowie nad Donem.

Równolegle z budową połączonych dowództw powstaje **jednolita struktura zabezpieczenia materiałowo-technicznego armii**. Nowa struktura połączy wszystkie służby zaopatrzenia w sprzęt, amunicję, żywność i wszelkie inne zasoby konieczne dla prawidłowego funkcjonowania armii. W miejsce dotychczasowych dwóch zastępców ministra obrony, spośród których jeden odpowiadał za wprowadzanie nowego

uzbrojenia, a drugi za wszelkie inne (niewojskowe) dostawy, pozostanie funkcja jednego wiceministra obrony, na którego złożone zostaną wszystkie obowiązki w zakresie opracowania, produkcji i przyjęcia na uzbrojenie nowych rodzajów sprzętu wojskowego oraz całości dostaw materiałowych.

Ograniczeniu ulegnie skład centralnego aparatu kierowania wojskami w Ministerstwie Obrony. Dziś w moskiewskim ministerstwie pracuje w sumie ponad 22 tys. osób. W zamierzeniach ich liczba do 2012 roku ma zmniejszyć się do 8500. Nie przewiduje się natomiast większych zmian w funkcjonowaniu Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Rosji[327].

Zmiany w Wojskach Lądowych wynikają z generalnego zamysłu o odejściu od tradycyjnego modelu masowej mobilizowanej armii i przejściu do w pełni skompletowanych sił lądowych złożonych z jednostek stałej gotowości. Tym samym wszystkie jednostki o niepełnym składzie poddane zostaną likwidacji lub przeformowaniu, czemu towarzyszy przejście na uzupełnianie składu osobowego drogą zatrudnienia oficerów na zasadzie kontraktu.

W wyniku reform zmniejszeniu ulega ilość żołnierzy w Wojskach Lądowych. Jednak podniesienie możliwości bojowych dzięki utworzeniu sił stałej gotowości rekompensuje to w wymiarze jakościowym. Nieuchronną konsekwencją staje się zmniejszenie liczby oficerów. W warunkach pokoju część jednostek wojskowych dotychczas złożona była z niewielkiej ilości żołnierzy i dużej liczby oficerów. W toku przeprowadzanej reorganizacji konieczne jest więc odejście ze służby znacznej części z nich.

Skróceniu ulega „pion" organizacyjny w Wojskach Lądowych poprzez przejście na trzystopniową strukturę organizacyjną: Dowództwo Operacyjne – Brygada – Batalion (wcześniej: Okręg Wojskowy – Armia – Korpus – Dywizja – Pułk). Nietrudno dostrzec, iż podstawowym zgrupowaniem sił w nowych Wojskach Lądowych staje się brygada – w zamierzeniach bardziej mobilna i samodzielna od dywizji, zdolna do prowadzenia różnorodnych działań nawet bez wsparcia innych sił.

Przed rozpoczęciem reformy w 2008 roku w Wojskach Lądowych Rosji funkcjonowały 24 dywizje, 12 samodzielne brygady oraz dwie

[327] Фаличев О., *Структурно-управленческие преобразования*, „Военно-промышленный курьер", [Internet:] http://www.vpk-news.ru/28-344/front-page/strukturno-upravlencheskie-preobrazovanija (12.09.2010); Мухин В., *Российский суррогат Пентагона*, „Независимая Газета", [Internet:] http://www.ng.ru/nvo/2010-09-07/1_surrogat.html (12.09.2010); Соловьев В., *Военная реформа 2009–2012 годов*, "Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/forces/2008-12-12/1_reform.html (10.09.2010).

dywizje dyslokowane poza granicami kraju. Spośród tych zgrupowań tylko 5 dywizji (w tej liczbie wszystkie trzy w Północnokaukaskim Okręgu Wojskowym) były w pełni skompletowane. Faktycznie, tylko 13% wojsk stanowiły jednostki stałej gotowości. W ciągu 2009 roku na bazie tych zgrupowań, w toku przejścia na system brygadowy, **powstało 85 brygad**; prócz tego ostała się jedna dywizja (na Kurylach). Wszystkie spośród brygad mają nominalnie status sił stałej gotowości (tym samym liczba sił tego typu formalnie w ciągu roku wzrosła z 13% do 100%), są skompletowane w 95-100% składu osobowego, a ich wyposażenie w uzbrojenie i środki materiałowe jest pełne.

W toku zmian bardzo **ograniczono liczbę jednostek Wojsk Lądowych. Spośród poprzednich 1980 pozostało tylko 172**. Ponadto **sformowano ponad 60 baz składowania i remontu uzbrojenia** (według szacunków reforma całych Sił Zbrojnych oznacza wycofanie 140 tys. jednostek uzbrojenia i sprzętu wojskowego; część z nich będzie utylizowana, ale dla części konieczne będzie stworzenie odpowiednich warunków magazynowania). Do 2015 roku planuje się sformowanie 18 brygad lotnictwa Wojsk Lądowych – oznacza to powrót tych sił spod dowództwa Sił Powietrznych do składu Wojsk Lądowych.

W Wojskach Powietrzno-Desantowych ostała się struktura oparta na dywizjach (dwie dywizje powietrzno-desantowe i dwie dywizje desantowo-szturmowe). Co więcej, dywizje te uległy wzmocnieniu. Mimo to, coraz częściej mówi się o włączeniu WDW w skład Wojsk Lądowych a sytuację dodatkowo zaostrza szeroko nagłośniony przez rosyjskie media **konflikt na linii minister Sierdiukow – dowództwo WDW**. Według przewidywań poszczególne zgrupowania WDW zostaną operacyjnie podporządkowane Połączonym Dowództwom Strategicznym, w obszarze odpowiedzialności których stacjonują[328]. Na pewno pozwoli osiągnąć to wymierne oszczędności, jednak burzenie trwałej struktury sił, które nie raz wykazały swoja efektywność i stanowią cenną rezerwę w przypadku konfliktu na dowolnym kierunku geostrategicznym – może okazać się błędne.

Zmiany w Siłach Powietrznych objęły radykalną transformację organizacyjną i redukcje składu osobowego. Podstawą reorganizacji było zlikwidowanie pułkowej struktury jednostek lotniczych. Nowym zasadniczym zgrupowaniem lotnictwa w miejsce pułku lotniczego została tzw.

[328] Барабанов М., *Новая армия новой России*…, op. cit.; Соловьев В., *Военная реформа 2009–2012* …, op. cit.; Шлыков В., *Тайны блицкрига*…, op. cit., s. 13-14. Степанов А., *Допрыгались! Министерство обороны приступает к ликвидации Воздушно-десантных войск*, „Версия", [Internet:] http://www.versia.ru/articles/2010/oct/31/likvidacia_vdv (07.11.2010).

baza lotnicza, skupiająca pod jednym dowództwem i systemem kierowania od 1 do 7 eskadr lotniczych, batalion zabezpieczenia technicznego i pododdziały łączności. Chodziło tu o zintegrowanie pod wspólnym dowództwem wszystkich pododdziałów lotniczych i naziemnych.

Do końca 2009 roku w Rosji sformowano **55 baz lotniczych**, które zastąpiły w sumie 72 pułki lotnicze, 14 dotychczasowych baz lotniczych oraz 12 samodzielnych eskadr. Ogółem liczba wszystkich jednostek i zgrupowań Sił Powietrznych i Wojsk Obrony Powietrznej spadła z 340 do 180. Zlikwidowano wszystkie sztaby dywizji lotniczych, a bazy lotnicze podporządkowano bezpośrednio **nowym Dowództwom Lotniczym**. Stworzono 7 takich dowództw, które zastąpiły dotychczasowe samodzielne Armie Lotnicze oraz Armie Lotnicze i Obrony Powietrznej.

Na bazie 37 Armii Powietrznej Naczelnego Dowództwa grupującej lotnictwo strategiczne stworzono Dowództwo Lotnictwa Dalekiego Zasięgu; na bazie 61 Armii Powietrznej Naczelnego Dowództwa (lotnictwo transportowe) stworzono Dowództwo Wojskowego Lotnictwa Transportowego. W miejsce Dowództwa Specjalnego Przeznaczenia i wchodzącej w jego skład 16 Armii Lotniczej i Obrony Powietrznej (obejmowała Moskiewski OW) powołano posiadające osobny status Operacyjno-Strategiczne Dowództwo Obrony Powietrzno-Kosmicznej (podporządkowano mu również system obrony przeciwrakietowej Moskwy A-135). Kolejne cztery Dowództwa Lotnicze zorganizowano w miejsce dotychczasowych pięciu Armii Lotniczych i Obrony Powietrznej rozłożonych według kryterium terytorialnego w granicach likwidowanych Okręgów Wojskowych. Ich sztaby znajdują się w Sankt-Petersburgu, Nowosybirsku, Chabarowsku i w Rostowie nad Donem.

Reformie uległy również siły Obrony Powietrznej kraju. Zlikwidowano poprzednie dywizje i korpusy Obrony Powietrznej i w ich miejsce stworzono **13 brygad obrony powietrzno-kosmicznej**, skupiające bazy lotnictwa myśliwskiego, pułki rakietowe obrony powietrznej i pułki radiotechniczne. Brygady te podporządkowano wymienionym wyżej Dowództwom Lotniczym oraz Operacyjno-Strategicznemu Dowództwu Obrony Powietrzno-Kosmicznej.

Powyższe działania wiążą się z radykalnym ograniczeniem liczby samolotów w Siłach Powietrznych, ze zmniejszeniem ilości jednostek i zgrupowań wojskowych oraz redukcją stanu osobowego, zwłaszcza wśród oficerów. Liczby oficerów w Siłach Powietrznych zmniejszy się o 50 tysięcy.

W mniejszym stopniu reforma dotknęła Marynarkę Wojenną. Ciągle nie zapadła ostatecznie zapowiadana wcześniej decyzja o przeniesieniu sztabu Marynarki Wojennej z Moskwy do Petersburga.

Podjęto natomiast szereg działań dla uproszczenia jej struktury i ograniczenia liczby jednostek organizacyjnych. Według planów ma nastąpić zmniejszenie o połowę liczby jednostek, z 240 do 123. Przejście na system brygad nastąpiło już w odniesieniu do piechoty morskiej: jedyną dywizję piechoty morskiej (podporządkowaną Flocie Oceanu Spokojnego) przeformowano w brygadę, rozformowano brygadę piechoty morskiej w ramach Flotylli Kaspijskiej, pozostałe cztery brygady w różnych rejonach przeformowano w pułki[329].

Nadrzędnym celem była jak najdalej idąca integracja zgrupowań, aby doprowadzić do ich stuprocentowego skompletowania i pełnego wyposażenia w nowoczesny sprzęt.

Zmiana młodszych dowódców nastąpiła poprzez likwidację korpusu *praporszikow* (chorążych) i wprowadzenie w ich miejsce, wzorem amerykańskim, zawodowych sierżantów odpowiedzialnych za szkolenie poborowych. Do końca 2009 roku z ogólnej liczby 142 tysięcy *praporszikow* nie ostał się ani jeden. Część przeszła na funkcje sierżantów, część otrzymała awans, reszta została zwolniona ze służby.

Przygotowanie pełnowartościowych sierżantów trzeba było zacząć od zera. W tym celu zorganizowano specjalny nabór do elitarnej Powietrzno-Desantowej Wyższej Szkoły Dowodzenia im. Gen. Margiełowa w obwodzie riazańskim. Kandydaci, po mającym trwać prawie 3 lata programie nauczania, mają odznaczać się nie tylko odpowiednią wiedzą i umiejętnościami, ale także postawą psychomentalną. Według doniesień, kryteria stawiane nowym sierżantom są tak wysokie, iż w pierwszym roku naboru za spełniających warunki uznano ostatecznie tylko 250 osób (spośród ok. 8 tysięcy kandydatów), w drugim roku – 500 osób. Do służby w charakterze sierżantów młodych ludzi zachęca przede wszystkim wysokie wynagrodzenie, nie ustępujące oficerskiemu[330].

Choć słusznie podnosi się argument, iż rosyjskim Siłom Zbrojnym bardzo trudno będzie wykształcić odpowiednią ilość pełnowartościowych sierżantów, to jednak trudno nie uznać generalnego kierunku zmian za prawidłowy. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, iż poziom szkolenia poborowych był skrajnie niski, a życie w koszarach pełne było patologii. Wykształcenie zupełnie nowego korpusu młodszych dowódców może być pierwszym krokiem zmieniającym tę sytuację.

Szacowany potencjał militarny Rosji po reformie ministra Sierdiukowa jest możliwy do ustalenia po przeprowadzeniu oceny dyslokacji

[329] Барабанов М., *Новая армия новой России*…, op. cit.; Соловьев В., *Военная реформа 2009–2012* …, op. cit.
[330] Литовкин Д., *Сержант меняет облик*, „Известия", [Internet:] http://www.izvestia.ru/armia2/article3147982/?print (01.12.2010).

brygad stanowiących obecnie podstawę organizacyjnej struktury Sił Zbrojnych Rosji. Zadania tego podjął się ostatnio znany rosyjski analityk wojskowy A. Chramczichin. Według jego ustaleń rozkład sił po przejściu na system brygadowy przedstawia się następująco:

Okręg Wojskowy „Zachód”, który powstał przez połączenie dawnych Moskiewskiego i Leningradzkiego Okręgów Wojskowych, obejmuje następującą ilość zgrupowań Wojsk Lądowych: 2 brygady pancerne, 7 brygad zmechanizowanych, 2 brygady specjalnego przeznaczenia, 2 brygady rakietowe, 2 brygady artyleryjskie, 1 brygadę artylerii rakietowej, 2 brygady obrony powietrznej, 5 baz składowania sprzętu Wojsk Lądowych.

Siły Powietrzne w OW „Zachód” składają się z 21 baz lotniczych, 2 brygad i 20 pułków obrony powietrznej. Ponadto na terytorium odpowiedzialności OW „Zachód” stacjonują 3 dywizje powietrzno-desantowe (Wojsk Powietrzno-Desantowych) i 2 brygady piechoty morskiej.

Jeśli chodzi o sprzęt wojskowy, to na terytorium OW „Zachód” obecnie znajduje się: 750 czołgów, ponad 400 BMP, 1,1 tys. BMD, 1,5 tys. BTR (w tym 1 tys. MT-LB), około 800 dział samobieżnych, około 600 dział holowanych, około 200 moździerzy, 250 wieloprowadnicowych wyrzutni rakiet, około 300 systemów przeciwpancernych, ponad 150 rakietowych systemów przeciwlotniczych i przeciwrakietowych, 60 artyleryjsko-rakietowych systemów przeciwlotniczych („Tunguska”), około 70 dział przeciwlotniczych. Spośród wymienionej ilości sprzętu w bazach składowania znajduje się około 200 czołgów, 100 BMP, ponad 600 BTR, około 150 dział samobieżnych, prawie wszystkie działa holowane, około 90 wieloprowadnicowych wyrzutni rakiet oraz około 100 jednostek sprzętu przeciwlotniczego.

W Siłach Powietrznych OW „Zachód” znajduje się: 120 bombowców Tu-22M3 i Su-24, 16 samolotów szturmowych Su-25, około 300 myśliwców Su-27, MiG-29 i MiG-31, 150 bojowych i 130 śmigłowców transportowych. Jeszcze około 100 myśliwców MiG-29, 110 śmigłowców Mi-24 i 80 Mi-8 znajduje się w bazach składowania sprzętu.

Flota Północna liczy: 16 okrętów podwodnych o napędzie atomowym, 7 diesel-elektrycznych okrętów podwodnych, 1 lotniskowiec, 3 krążowniki, 2 niszczyciele, 5 fregat i 6 korwet, 3 małe korwety rakietowe, 7 trałowców, 5 dużych okrętów desantowych. Spośród tych jednostek 7 okrętów o napędzie atomowym i 1 spalinowy, 2 krążowniki, 1fregata, 3 korwety i duże okręty desantu – znajdują się „w remoncie lub konserwacji”, co często oznacza całkowite wywiedzenie ze służby (choć równie dobrze w razie potrzeby może nastąpić ich przywrócenie do eksploatacji).

Flota Bałtycka składa się z 2 okrętów podwodnych, 2 niszczycieli, 4 okrętów patrolowych, 8 korwet, 11 małych korwet rakietowych i kutrów rakietowych, 5 trałowców, 5 okrętów desantu.

Okręg Wojskowy „Południe” pozostał w granicach dawnego Północno-kaukaskiego OW.

Wojska Lądowe obejmują następującą ilość zgrupowań: 6 brygad zmechanizowanych, 3 brygady górskie, 2 brygady specjalnego przeznaczenia, 1 brygadę desantowo-szturmową, 1brygadę rakietową, 1 brygadę artyleryjską, 1 brygadę artylerii rakietowej, 1 brygadę obrony powietrznej, a także 3 bazy wojskowe poza granicami Rosji (w Abchazji, Południowej Osetii i w Armenii).

Siły Powietrzne OW „Południe” zorganizowane są w 9 baz lotniczych (jedna z nich znajduje się w Armenii), 3 pułki oraz jedną brygadę obrony powietrznej.

Na wyposażeniu wojsk OW „Południe znajduje się: 12 operacyjno-taktycznych kompleksów rakietowych „Toczka-U”, około 400 czołgów (od T-62 do T-90), ponad 600 BMP, około 540 BTR, około 400 dział samobieżnych, 100 dział holowanych, 250 moździerzy, 230 wielowprowadnicowych wyrzutni rakiet, około 150 kompleksów przeciwlotniczych obrony powietrznej Wojsk Lądowych, do 100 artyleryjsko-rakietowych i samobieżnych systemów przeciwlotniczych.

Siły Powietrzne OW Południe posiadają: 100 bombowców i zwiadowczych Su-24, 40 samolotów szturmowych Su-25, ponad 80 myśliwców Su-27 i MiG-29, ponad 40 śmigłowców bojowych, około 10 dywizjonów systemów obrony powietrznej „Buk” oraz S-300PS.

Poza wymienionymi siłami na terytorium OW „Południe” dyslokowana jest 7 Dywizja Desantowo-Szturmowa (około 30 BMD na wyposażeniu) i batalion piechoty morskiej Floty Czarnomorskiej.

Jeśli idzie o Marynarkę Wojenną, to w Połączonemu Dowództwu Strategicznemu „Południe” podporządkowana jest Flota Czarnomorska oraz Flotylla Kaspijska.

Flota Czarnomorska na dzień dzisiejszy posiada: 1 krążownik, 10 okrętów desantowych, 3 okręty patrolowe, 9 małych okrętów rakietowych, 2 łodzie podwodne oraz w sumie 13 fregat i korwet.

Flotylla Kaspijska posiada 4 kutry rakietowe, 3 trałowce, 2 poduszkowce przeznaczone do desantu, jeden okręt patrolowy i 1 mały okręt artyleryjski.

Okręg Wojskowy „Centrum” powstał poprzez połączenie Nadwołżańsko-Uralskiego oraz większej części Syberyjskiego Okręgów Wojskowych (poza terytorium jeszcze dawniejszego Zabajkalskiego OW, które zostało przyłączone do OW „Wschód”).

Na dzień dzisiejszy obejmuje następującą ilość zgrupowań: 1 brygadę pancerną, 7 brygad piechoty zmechanizowanej, 2 brygady specjalnego przeznaczenia, 2 brygady rakietowe, 1 brygadę artyleryjska, 1 brygadę rakietowo-artyleryjską, 2 brygady obrony powietrznej, a także 5 baz składowania i remontu sprzętu.

Siły Powietrzne OW „Centrum" składają się z 6 baz lotniczych oraz 6 pułków obrony powietrznej.

Ponadto na terytorium OW „Centrum" dyslokowana jest 31 Desantowo-Szturmowa brygada WDW, a w Kraju Krasnojarskim znajduje się Centralna Baza Rezerwy Czołgów.

Siły te na uzbrojeniu posiadają 24 operacyjno-taktyczne kompleksy „Toczka-U", około 400 czołgów T-72 (nie wliczając trudnej do ustalenia ilości czołgów zeskładowanych we wspomnianej centralnej bazie), ponad 500 BMP, ponad 200 BMD (na wyposażeniu WDW), około 400 BTR, około 500 systemów artyleryjskich (z tego ponad 400 – samobieżnych), około 200 moździerzy, około 250 wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych, ponad 300 zestawów przeciwpancernych (w tym samobieżnych), około 150 rakietowych systemów przeciwlotniczych, 120 artyleryjsko-rakietowych i artyleryjskich zestawów przeciwlotniczych (w tym dział holowanych).

Jak szacuje A. Chramczichin, spośród wymienionej ilości sprzętu około połowa artylerii, środków przeciwpancernych i przeciwlotniczych znajduje się w bazach składowania.

Siły Powietrzne OW „Centrum" dysponują 48 myśliwcami MiG-31, 32 śmigłowcami bojowymi Mi-24 oraz maks. 80 transportowymi samolotami i śmigłowcami. Na terytorium OW „Centrum" – ale pod bezpośrednim dowództwem Sił Powietrznych FR – znajdują się jeszcze 2 bazy lotnicze lotnictwa strategicznego, baza Wojskowego Lotnictwa Transportowego (27 Ił-76MD) oraz lotnicze bazy rezerwy, w których zeskładowanych jest około 500 samolotów i ponad 150 śmigłowców. Jednak z tej liczby, ponad 300 samolotów to maszyny przestarzałe o niskiej wartości bojowej (Su-17, Su-22, MiG-27, L-39).

Okręg Wojskowy „Wschód" obejmuje obszar poprzedniego Dalekowschodniego OW oraz dawnego Zabajkalskiego OW. W jego skład wchodzi jedyna dywizja jaka zachowała się po reformie Sierdiukowa w Wojskach Lądowych – 18 Dywizja Karabinowo-Artyleryjska stacjonująca na Kurylach. Z kolei na Sachalinie stacjonuje jedna brygada zmechanizowana. Razem, te wyraźnie wydzielone zgrupowania posiadają na uzbrojeniu: 41 czołgów, 120 MT-LB, 130 systemów artyleryjskich, 60 zestawów przeciwlotniczych (rakietowych, artyleryjsko-rakietowych i artyleryjskich) oraz 6 śmigłowców Mi-8.

Poza tym OW „Wschód" obejmuje: 1 brygadę pancerną, 8 brygad zmechanizowanych, 2 desantowo-szturmowe, 3 rakietowe, 4 artyleryjskie, 2 artylerii rakietowej, 1 brygada wsparcia, 4 brygady obrony powietrznej, 12 baz składowania sprzętu Wojsk Lądowych.

Siły Powietrzne OW „Wschód" składają się z 13 baz lotniczych i 8 pułków obrony powietrznej.

Na uzbrojeniu siły OW „Wschód" posiadają: 36 operacyjno-taktycznych kompleksów rakietowych „Toczka-U", około 600 czołgów, 1,8 tys. BMP i BTR, 900 systemów artyleryjskich, 300 moździerzy, ponad 400 wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych, 500 zestawów przeciwpancernych, 200 rakietowych systemów przeciwlotniczych, 300 jednostek sprzętu przeciwlotniczego: samobieżnych systemów artyleryjskich, armat i zestawów przenośnych,.

Siły Powietrzne w tym rejonie posiadają 20 bombowców Su-24, 30 samolotów szturmowych Su-25, około 180 myśliwców Su-27, MiG-29 i MiG-31, 30 śmigłowców bojowych Mi-24, 22 dywizjony rakietowych systemów obrony powietrznej „Buk" i S-300PS. Z tej liczby 200 czołgów, 600 BMP i BTR, 650 dział i moździerzy, 200 wieloprowadnicowych wyrzutni rakietowych, 300 zestawów przeciwpancernych i około 250 środków obrony powietrznej – znajduje się w stanie zeskładowania, które położone są bardzo blisko granicy z Chinami.

Flota Oceanu Spokojnego w 2010 roku posiadała na uzbrojeniu następującą ilość sprawnych jednostek: 5 okrętów podwodnych o napędzie atomowym, 7 spalinowych okrętów podwodnych, 1 krążownik, 1 niszczyciel, 4 fregaty, 4 kutry rakietowe, 1 trałowiec oraz pewna ilość jednostek o drugorzędnym znaczeniu[331].

Jeśli powyższe dane zrównać ze stanem z roku 2006, przedstawionym w rozdziale 3.1, to można zauważyć ograniczenie ilościowe sprzętu, wynikające z wywiedzenia starego uzbrojenia. Jednocześnie, jak pisze A. Chramczichin, nowy podział strukturalny Sił Zbrojnych FR prawie na każdym odcinku geostrategicznym stawia Rosje na pozycji strony słabszej w stosunku do potencjalnego przeciwnika. Wynika to z niskiej jako-

[331] Храмчихин А. А., *Четыре вектора российской обороны*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/forces/2010-05-21/1_4vectors.html (31.10.2010); idem, *ОСК "Центр" против Центральной Азии*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/concepts/2010-10-22/1_osk.html (31.10.2010); idem, *Непомерно дорогой Севастополь*, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/realty/2010-05-14/1_sevastopol.html?insidedoc (31.10.2010); *Черноморский флот РФ на Украине*, „InoСМИ.ru", [Internet:] http://www.inosmi.ru/infographic/20100426/159565345.html (20.11.2010).

ści sprzętu wojskowego na wyposażeniu poszczególnych okręgów. OW „Zachód" dysponuje mniejszymi siłami niż kraje NATO w Europie Środkowej wzięte łącznie (choć tu „statystyki" poprawia sojusznicza Białoruś), OW „Południe" dysponuje mniejszymi siłami niż Turcja, OW „Wschód" jest słabszy niż siły, które mogą skierować do wojny z Rosją Chiny lub Japonia; tylko OW „Centrum" z racji braku prawdopodobnego agresora na swoim odcinku odpowiedzialności przedstawia się według tego kryterium pozytywnie.

Korupcyjne tło reformy Sił Zbrojnych Rosji zostało najlepiej opisane przez tygodnik „Profil", którego redakcja weszła w posiadanie wewnętrznego raportu Ministerstwa Obrony na temat skali przestępstw korupcyjnych w resorcie. Pierwsze 10 miesięcy 2010 roku przyniosły prawie 2,2 miliarda rubli strat z powodu korupcji. W tym czasie Główna Prokuratura Wojskowa założyła 1728 spraw z powodu przestępstw finansowych i doprowadziła do odpowiedzialności 480 oficerów i 190 urzędników.

Tabela 22. Wzrost ilości przestępstw korupcyjnych w Siłach Zbrojnych Rosji w 2010 roku

Wojska/Okręg Wojskowy/Flota	2009	2010	Wzrost (%)
Północnokaukaski OW	184	311	69
Moskiewski OW	94	152	61,7
Wojska Powietrzno-Desantowe	34	119	250
Syberyjski OW	76	117	54
Wojska Rakietowe Strategicznego Przeznaczenia	59	93	57,6
Flota Północna	50	59	18
Wojska Kosmiczne	27	44	63
Flotylla Kaspijska	5	7	40
Flota Czarnomorska	2	6	200
Porównano pierwsze 10 miesięcy 2010 roku z analogicznym okresem w 2009 roku			

Źródło: Павликова О., Уколов Р., *Коррупция атакует*, op.cit.

Jeśli idzie o ilość przestępstw korupcyjnych, to widoczny jest ich znaczący wzrost w zestawieniu z 2009 rokiem (zob. tabela 22.)[332]. Trudno to jednoznacznie skomentować. Z jednej strony na pewno obciąża to

[332] Павликова О., Уколов Р., *Коррупция атакует*, "Профиль", [Internet:] http://www.profile.ru/items/?item=31332 (10.12.2010).

urzędującego ministra Sierdiukowa, jednak jego obrońcy zwracają uwagę, iż to radykalne kroki szefa resortu, takie jak ograniczenia etatów oficerskich czy wprowadzanie bardziej przejrzystych struktur, sprawiają, iż wyżsi dowódcy „kradną, jakby mieli na to ostatnią szansę". Sprzyja temu ogólne zamieszanie związane np. z wyprzedażą majątku i wycofywaniem sprzętu. Sytuacja ta ma bezpośredni wpływ na stan armii. **Szacuje się, iż w ostatnich latach 40-50% środków przeznaczonych przez rosyjskie Ministerstwo Obrony na nowe zamówienia (w tym uzbrojenia) – zostało po prostu rozkradzionych**[333].

Plany na najbliższe lata w ramach reformy Sił Zbrojnych obejmują, obok kwestii socjalnych (zapewnienie zawodowym żołnierzom mieszkań oraz podniesienie, nawet trzykrotne, ich pensji), przede wszystkim wprowadzenie nowego cyfrowego systemu kierowania wojskami oraz połączonej obrony przeciwrakietowej i kosmicznej. Ponadto istnieją projekty stworzenia specjalnej instytucji stymulującej rozwój innowacji technologicznych (wzorem amerykańskiej agencji DARPA).

Nowy system kierowania wojskami ma kosztować 300 mld rubli. Pierwszy etap prac nad nim zakończy się w 2011 roku przejściem na nowe, cyfrowe środki łączności. Cały system kierowania, który zintegruje wszystkie rodzaje wojsk ma być gotowy do 2015 roku. Program ten ma priorytetowe znaczenie do rosyjskiego kierownictwa wojskowego (widać to i po rozmiarze nakładów finansowych), ale jest to paląca konieczność, zważywszy na dotychczasowe zapóźnienie Rosja w stosunku do innych krajów (np. USA) pod względem systemu kierowania wojskami[334].

Połączona obrona przeciwrakietowa i kosmiczna ma zostać, według zapowiedzi prezydenta Miedwiediewa, uruchomiona do 1 grudnia 2011 roku. Połączy ona pod jednym dowództwem strategicznym wszystkie środki obrony powietrznej, przeciwrakietowej i kosmicznej, system ostrzegania przed atakiem rakietowym oraz system kontroli przestrzeni kosmicznej. Integracja środków pozwoli na efektywne przechwytywanie rakiet najnowszej generacji czy niszczenie aparatów kosmicznych nieprzyjaciela. Nowy połączony system budowany jest w odpowiedzi na kroki USA, które mogą wprowadzić w najbliższej przyszłości broń ofensywną nowego typu.

Ponadto Rosja wykorzystując środki polityczne buduje wspólny system obrony przeciwrakietowej państw WNP (na bazie porozumień z 1995 i 2007 roku). W pierwszym etapie stworzone mają zostać trzy obszary

[333] Ibidem.
[334] *РФ создаст систему управления армией за 300 миллиардов рублей*, „Lenta.ru", [Internet:] http://lenta.ru/news/2010/12/14/system/ (15.12.2010).

odpowiedzialności za przestrzeń powietrzną: wschodnioeuropejski, kaukaski i środkowoazjatycki[335].

Ocena reformy ministra Sierdiukowa nie może być jednoznaczna. Z jednej strony za pozytywny należy uznać generalny kierunek zmian organizacyjnych, tj. wprowadzenie nowej trójstopniowej struktury z jasno określonymi zadaniami na poszczególnych szczeblach, integrację sił i środków w brygadach i bazach lotniczych jako zgrupowaniach stałej gotowości bojowej, ograniczenie przerośniętego korpusu oficerskiego, likwidację zdecydowanej większości jednostek wojskowych, centralizację systemu szkolenia itd.

Jednak na pytanie, czy w ciągu dwóch lat reformy Sierdiukowa rosyjskie Siły Zbrojne osiągnęły znaczący wzrost potencjału bojowego – odpowiedź musi być negatywna. Żadne zmiany organizacyjne nie zniwelują konsekwencji braku posiadania nowoczesnego uzbrojenia. Program przezbrojenia Sił Zbrojnych Rosji należy uznać za bardzo umiarkowany jeśli wziąć pod uwagę zapotrzebowanie wszystkich właściwie rodzajów wojsk. Rosyjski przemysł wojskowy nie dysponuje najnowocześniejszymi technologiami i bardzo odstaje od krajów zachodnich w wielu dziedzinach, trudno więc przewidywać by był w stanie zaspokoić potrzeby własnej armii. Również import uzbrojenia i technologii w warunkach kryzysu finansowego jest bardzo utrudniony. Największe zapóźnienie dotyczy systemów łączności, kierowania, wywiadu czy walki radioelektronicznej. Właściwie wszystkie braki w wyposażeniu rosyjskich wojsk obnażone w czasie konfliktu w Gruzji pozostają aktualne do dziś[336].

Również do zmian organizacyjnych można mieć wiele zastrzeżeń. Niektórzy eksperci utrzymują, że na wybranych kierunkach celowe byłoby zachowanie dywizji (np. na Dalekim Wschodzie w związku z zagrożeniem chińskim). Co więcej, nietrudno też odnieść wrażenie, że redukcje (jednostek, stanu osobowego, sprzętu) wprowadzone zostały w prostym celu ograniczenia wydatków państwowych, że są mniej lub bardziej zamaskowaną próbą pozbycia się ogromnych ilości przestarzałego uzbrojenia i że w ramach rezygnacji z części majątku wojskowego (sprzęt, budynki) pojawiają się warunki sprzyjające transakcjom przestępczym. W tej perspektywie reforma jawi się jako zwykłe ograniczenie ilościowe. Integracja sił i środków poprzez sformowanie 85 mobilnych, samodzielnych brygad może przynieść sukces tylko w ograniczonych konfliktach na obszarze posowieckim. Skuteczne przeciwstawienie się siłami kon-

[335] *Россия объединит ПВО и ПРО к декабрю 2011 года*, „Lenta.ru", [Internet:] http://lenta.ru/news/2010/12/07/unite/ (15.12.2010).
[336] Храмчихин А. А., *Уроки "пятидневной войны"*, "Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/wars/2010-08-13/1_5d_war.html (10.09.2010).

wencjonalnymi nowoczesnym armiom (np. krajów NATO) jest obecnie niemożliwe z powodu wyraźnego zapóźnienia technologicznego Rosji.

ZAKOŃCZENIE

Zamierzeniem pracy było jak najgłębsze naświetlenie oraz ocena potencjału militarnego Rosji oraz analiza stanowiska tego państwa wobec bieżących problemów z zakresu bezpieczeństwa militarnego. Rozpatrzenie tych zagadnień poprzedzono rozważaniami na temat uwarunkowań i założeń doktrynalnych polityki obronnej Rosji.

Oceniając wpływ czynników społeczno-kulturowych na politykę obronną Rosji posłużono się teoriami przyczynowości w stosunkach międzynarodowych. Dociekania pozwoliły dojść do konkluzji, iż rolę i znaczenie czynnika mentalności aprobująco traktującej użycie siły militarnej w przypadku Rosji najlepiej oddaje tzw. „teoria jednoprzyczynowości zmodyfikowanej". Czynnik mentalnościowy nie jest tu samodzielną zmienną przyczynową, ale zmienną interweniującą, która oddziałuje na ostateczny rezultat, lecz nie ma decydującego znaczenia. Tak więc decyzja o użyciu przez Rosję siły militarnej w chwili obecnej może mieć miejsce tylko w oparciu o bardziej wymierne przesłanki niż czynnik mentalnościowy, jednak w sytuacji zagrożenia konfliktem mentalność przeważa na rzecz podjęcia kroków wojennych.

Następnie dokonano oceny współczesnej rosyjskiej myśli wojskowej. Skonstatowano, iż jest ona w dużej mierze reaktywna wobec dokonań teoretyków amerykańskich oraz że opiera się na obserwacji wojen prowadzonych przez siły zbrojne USA. Wojskowi teoretycy rosyjscy próbują przyswoić opracowane i wprowadzone przez Amerykanów koncepcje oraz metody prowadzenia działań zbrojnych. Jednocześnie, łatwo dostrzegalnym jest, iż teoretycy próbujący w kompleksowy sposób zaszczepić na rodzimym gruncie osiągnięcia amerykańskie, spotykają się z dość silnym oporem konserwatywnie nastawionych wojskowych.

W analizie doktryny wojennej Rosji skupiono się na percepcji zagrożeń zewnętrznych oraz ocenie sytuacji, w których Rosja zastrzega sobie prawo do użycia siły. Badania pozwoliły dojść do konkluzji, iż w sferze wojskowej Rosjanie ciągle pozostają mocno skoncentrowani na rywalizacji z największymi podmiotami systemu międzynarodowego i czują się zagrożeni działaniami państw zachodnich. Zagrożenia asymetryczne znajdują się na zdecydowanie dalszym planie. Przekonuje o tym formalna konstrukcja doktryny: terroryzm wymieniony jest na przedostatnim miejscu wśród zagrożeń, konflikty etniczne i separatystyczne na ostatnim.

Z kolei interpretacja założonych w doktrynie sytuacji, w których Rosja zastrzega sobie prawo do użycia siły przywodzi do wniosku, iż państwo to dąży przede wszystkim do zachowania własnej integralności oraz strefy wpływów w państwach posowieckich. Strategiczne Siły Jądrowe

pozostają podstawowym instrumentem odstraszania wobec potencjalnego agresora, a siły konwencjonalne zapewniają dominację w kręgu „bliskiej zagranicy".

W kolejnych rozdziałach pracy dokonano oceny potencjału wojskowego Rosji. Pozycja Sił Zbrojnych tego kraju w świecie uwarunkowana jest przede wszystkim dwoma czynnikami: poziomem finansowania oraz poziomem technologicznym. Jeśli chodzi o finansowanie, to po krytycznych dla armii latach 90., dzięki przychodom z eksportu surowców energetycznych, udało się zapewnić stały wzrost wydatków na cele wojskowe. Jednak analogiczne wydatki w USA są ponad dziesięciokrotnie większe. Rosja stale traci także do Chin pod względem inwestycji wojskowych, co musi skutkować ostatecznym osiągnięciem trwałej przewagi Pekinu nad Moskwa w dziedzinie zbrojeń konwencjonalnych. Wysokość wydatków militarnych Rosji plasuje ją między takimi krajami jak Niemcy i Francja.

Jeśli chodzi o poziom technologiczny, to rosyjskie przedsiębiorstwa zbrojeniowe nie są gotowe na seryjne wytwarzanie wysokoprecyzyjnych broni a jakość ich produkcji stale się obniża. Pogłębia się też uzależnienie rodzimych przedsiębiorców od zagranicznych dostawców. O niskim poziomie technologicznym rosyjskiego uzbrojenia świadczy też bardzo duża ilość skarg na jego jakość ze strony nabywców zagranicznych.

Największym problemem Strategicznych Sił Jądrowych są upływające resursy rakiet i głowic, trudności w ich modernizacji, a także luki w systemie wczesnego ostrzegania przed atakiem rakietowym. W Wojskach Rakietowych Strategicznego Przeznaczenia, wobec konieczności wycofania rakiet SS-18, SS-19 i SS-25, niemożliwym będzie uzupełnienie powstałych w ten sposób luk poprzez wprowadzenie nowych rakiet RS-24, gdyż wprowadzane są na służbę bardzo wolno w niewielkich ilościach.

Krytyczna sytuacja ma miejsce również w morskiej części triady strategicznej. Na zdolności tych sił do wypełniania stawianych przed nimi zadań negatywnie wpływają dwa czynniki o decydującym znaczeniu. Po pierwsze rosyjskie okręty podwodne przez większość czasu znajdują się w bazach. O ile spośród amerykańskich SSBN z zasady 50% stale znajduje się na patrolach, tym samym pozostając w gotowości do zadania uderzenia odwetowego, to w wypadku MSS Rosji ten wskaźnik wynosi 10-15% (czyli 1, maksimum 2 SSBN znajdujące się na patrolach). Po drugie, daleko idąca degradacja konwencjonalnych sił morskich Rosji pozbawia SSBN Rosji właściwej ochrony od ataku okrętów nieprzyjaciela. Wobec tego nawet te nieliczne rosyjskie SSBN, które znajdowałyby się na patrolach w chwili wybuchu konfliktu mają nikłe szanse na prze-

trwanie. Bardzo poważne konsekwencje dla Morskich Sił Strategicznych mogą też mieć ciągłe opóźnienia w pracach nad rakietą „Buława".

Wobec stopniowej degradacji Strategicznych Sił Jądrowych szczególne znaczenie dla Rosji mają negocjacje rozbrojeniowe z USA. Podpisany w 2010 roku nowy układ START jest generalnie korzystny dla Rosji. Dodatkowo negocjacje rozbrojeniowe na powrót (lecz iluzorycznie) sytuują ją na pozycji jednego z dwóch supermocarstw decydujących o losach planety. Wobec amerykańskiego projektu systemu obrony przeciwrakietowej Rosjanie zajmują jednoznacznie negatywne stanowisko. W tej dziedzinie Moskwa nie osiągnęła trwałego zabezpieczenia własnych interesów (ustępstwa prezydenta Obamy były tylko taktyczne) i problem ten będzie znajdował się w centrum relacji rosyjsko-amerykańskich. Porozumienie jest możliwe tylko w wypadku włączenia w budowany przez USA system przeciwrakietowy. Z drugiej strony, system ten z militarnego punktu widzenia jak na razie nie zagraża pozycji Rosji, której potencjał jądrowy jest zdolny przełamać każda obronę przeciwrakietową. Stanowisko Rosji ma bardziej polityczny charakter i wyraża sprzeciw wobec jednostronnej polityki USA w świecie.

W dalszej części pracy dokonano oceny rosyjskich sił konwencjonalnych. Wojska Lądowe oceniono jako najsłabiej przystosowany do współczesnych warunków pola walki rodzaj Sił Zbrojnych Rosji. Świadczy o tym niski poziom technologiczny uzbrojenia (ogromne ilości przestarzałego sprzętu, zaprojektowanego i wyprodukowanego pod wrażeniem zwycięstwa w II wojnie światowej) oraz słabe wyszkolenie żołnierzy.

Także Siły Powietrzne nie zabezpieczają właściwej obrony kraju od ataku z powietrza, szczególnie zaś widoczne jest nieprzygotowanie do odparcia ataku bronią precyzyjnego rażenia. Ogromne przestrzenie kraju pozbawione są nie tylko rakietowych środków obrony powietrznej, ale i kontroli radiolokacyjnej, wobec czego ewentualny przeciwnik ma otwarty dostęp (np. rakietami manewrującymi) do szeregu obiektów o strategicznym znaczeniu. Także w Siłach Powietrznych szczególnie rażące są braki w dostawie nowego sprzętu

Potencjał Marynarki Wojennej ulega stałemu zmniejszeniu z powodu konieczności wycofywania kolejnych jednostek ze służby. W chwili obecnej rosyjska Marynarka Wojenna Rosji znajduje się na poziomie zupełnie nieporównywalnym do potencjału sił morskich NATO. Planowane inwestycje w tym rodzaju Sił Zbrojnych Rosji są zaś niewystarczające.

Na tym tle pozytywnie wyróżniają się Wojska Powietrzno-Desantowe. Są to bardzo efektywne, dobrze wyposażone siły szybkiego reagowania, które dzięki swej mobilności zdolne są do działania w miej-

scach nawet terytorialnie odległych, sprawnie zabezpieczające interesy Federacji Rosyjskiej.

Po ocenie potencjału sił konwencjonalnych w pracy dokonano analizy roli jaką pełnią one w polityce obronnej Rosji na obszarze posowieckim. W generalnej ocenie wszystkie przypadki użycia siły zbrojnej przez Rosję poza granicami własnego kraju kończyły się sukcesem Moskwy i pozwalały na utrzymanie własnej strefy wpływów. Jednak, używając słów D. Trienina, było to zwycięstwo taktyki kosztem strategii. Wykorzystywanie „kontrregionów" w byłych republikach sowieckich do osłabienia na arenie międzynarodowej pozycji nowopowstałych państw przyniosło skutek uboczny w postaci permanentnego stanu niestabilności w wielu obszarach granicznych Rosji. W perspektywie długoterminowej okazało się to bardzo kosztowne dla państwa rosyjskiego. Podobnie przedstawia się ocena wojny z Gruzją. Przyniosła ona Rosji zwycięstwo militarne i osiągnięcie doraźnych celów (m. in. uniemożliwienie wstąpienia Gruzji do NATO) lecz wytworzyła też trudną sytuację geopolityczną. W strefie własnych żywotnych interesów Rosja została trwale skonfliktowana z jednym z najważniejszych sąsiadów. W dłuższej perspektywie czasowej okaże się to zapewne bardzo poważnym utrudnieniem dla polityki rosyjskiej.

Ocenie poddano również działalność struktur bezpieczeństwa zbiorowego na obszarze posowieckim. Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, mimo iż ma na swoim koncie dość poważne osiągnięcia, potrzebuje szybkiej reformy. Ostatnie wydarzenia pokazały, że jest ona nieefektywna wobec zagrożeń asymetrycznych. Przyszłe zmiany muszą zmienić profil OUBZ tak, by stała się ona przydatna w konfliktach nieregularnych.

Prace kończą rozważania na temat reformy Sił zbrojnych Rosji w okresie pełnienia funkcji przez ministra Sierdiukowa. Za pozytywny należy uznać generalny kierunek zmian organizacyjnych, tj. wprowadzenie nowej trójstopniowej struktury z jasno określonymi zadaniami na poszczególnych szczeblach, integrację sił i środków w brygadach i bazach lotniczych jako zgrupowaniach stałej gotowości bojowej, ograniczenie przerośniętego korpusu oficerskiego, likwidację zdecydowanej większości jednostek wojskowych, centralizację systemu szkolenia. Mimo to w ciągu dwóch lat reformy Sierdiukowa rosyjskie Siły Zbrojne nie osiągnęły znaczącego wzrostu potencjału bojowego. Żadne zmiany organizacyjne nie zniwelują konsekwencji braku posiadania nowoczesnego uzbrojenia. Braki w wyposażeniu obnażone w trakcie wojny z Gruzja do tej pory nie zostały uzupełnione.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty:

Военная доктрина Российской Федерации утверждена указом Президента Российской Федерации В.В. Путиным № 706 от 21 апреля 2000 года, [Internet:] http://www.iss.niiit.ru/doktrins/doktr02.htm (22.08.2010).

Военная доктрина Российской Федерации утверждена указом Президента Российской Федерации 5 февраля 2010 года, [Internet:] http://news.kremlin.ru/ref_notes/461/print (15.08.2010).

Временное соглашение между СССР и США о некоторых мерах в области ограничения стратегических наступательных вооружений, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/osv-1.txt (22.08.2010).

Договор между СССР и США о ликвидации их ракет средней дальности и меньшей дальности, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/rsmd.htm (22.08.2010).

Договор между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки о мерах по дальнейшему сокращению и ограничению стратегических наступательных вооружений, [Internet:] http://news.kremlin.ru/ref_notes/512 (24.08.2010).

Договор между РФ и США о сокращении стратегических наступательных потенциалов, [Internet:] http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_29832.html (22.08.2010).

Договор между СССР и США о сокращении и ограничении стратегических наступательных вооружений, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/start-11a.htm (22/08.2010).

Договор между СССР и США об ограничении систем противоракетной обороны., [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/abm-treaty.htm (21.08.2010).

Договор между СССР и США об ограничении стратегических наступательных вооружений, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/osv-2.txt (22.08.2010).

Договор о коллективной безопасности, [Internet:] http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm (01.09.2010).

Договор о нераспространении ядерного оружия, [Internet:] http://www.armscontrol.ru/start/rus/docs/npt.htm (22.08.2010).

Договор об обычных вооруженных силах в Европе, [Internet:] http://www.osce.org/documents/doclib/1990/11/13752_ru.pdf (26.08.2010).

Заявление Российской Федерации относительно противоракетной обороны, [Internet:] http://news.kremlin.ru/ref_notes/511 (23.08.2010).

Концепция коллективной безопасности государств - участников Договора о коллективной безопасности, [Internet:] http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm (01.09.2010).

Основные положения военной доктрины Российской Федерации, „Российские вести", 19.XI.1993.

Prasa:

a) w języku polskim

Stacje Woroneż tworzą nowy system, „Raport WTO", [Internet:] http://www.altair.com.pl/start-62 (20.08.2010).

Wilk A., *Modernizacja po rosyjsku*, „Rzeczpospolita", [Internet:] http://www.rp.pl/artykul/539947.html (30.10.2010).

Zamiana rosyjskich radarów, „Raport WTO", [Internet:] http://www.altair.com.pl/start-2569 (20.08.2010).

b) w języku rosyjskim

Барабанов М., *Куда идет российский флот*, „Коммерсантъ – Власть", [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=856132 (30.08.2010).

Барабанов М., *Куда летит российская авиация*, „Коммерсантъ – Власть", [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1014592 (27.08.2010).

Барабанов М., *Новая армия новой России*, „Однако", 5(21)/2010, [Internet:] http://www.odnakoj.ru/magazine/main_theme/novaya_armiya_novoj_rossii (10.09.2010).

Барабанов М., *Пятое поколение*, „Одноко", [Internet:] http://www.odnakoj.ru/magazine/main_theme/pyatoe_pokolenie (28.08.2008).

Белозеров В., *Войны за воду*, „Национальная оборона", [Internet:] http://www.oborona.ru/1739/1742/index.shtml?id=6357 (10.09.2010).

Белоус: В. С., *Высокоточное оружие: сдерживание или война?* „Независимое военное обозрение" [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2005-03-18/6_arm.html (01.08.2010).

Бельский А.Б., *Окно в космос*, „Воздушно-космическая оборона” [Internet:] *http://www.vko.ru*/DesktopModules/Articles/ArticlesView.aspx?tabID=320&ItemID=364&mid=2891&wversion=Staging (20.08.2010).

ВВС России получат 1,5 тысячи самолетов и вертолетов, „Lenta.ru”, [Internet:] http://lenta.ru/news/2010/12/01/fighters/ (01.12. 2010).

Главное разведывательное управление ГШ ВС (ГРУ), [Internet:] http://www.agentura.ru/dossier/russia/gru (10.10.2010).

«ГРАД», «УРАГАН», «СМЕРЧ» − что далее?, „Обозрение армии и флота”, 1/2010, [Internet:] http://www.be-and-co.com/oaf_pdf/oaf01101522.pdf (10.10.2010).

Григорьев А., Российская артиллерия еще повоюет?, „Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2009-11-20/8_heritage.html (10.10.2010).

Козин В., *От тактической к стратегической ПРО США и НАТО в Европе: качественный дисбаланс с Россией*, „Национальная оборона”, 1/2010, [Internet:] http://www.nationaldefense.ru/283/308/index.shtml?id=4622 (22.08.2010).

Коровин В., *Противоракеты SM-3: дальше, быстрее, точнее*, „Национальная оборона”, [Internet:] http://www.nationaldefense.ru/284/112/index.shtml?id=4851 (22.08.2010).

Космос-2469 пополнил группировку спутников раннего предупреждения, [Internet:] http://russianforces.org/rus/blog/2010/09/-2469.shtml (20.10.2010).

Кричевцов Д., *Новая космическая гавань России*, „Военно-промышленный курьер”, [Internet:] http://www.vpk-news.ru/39-355/concepts/novaja-kosmicheskaja-gavan-rossii (30.10.2010).

Лавров А., *Войска туманного назначения*, „Коммерсантъ – Власть”, [Internet:] http://kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1475967 (01.09.2010).

Лекарев С., *Два вида российской разведки унифицируются*, „Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/spforces/2001-08-31/7_unification.html (10.10.2010).

Литовкин В., *Генералов – за парты, полицию – в гарнизоны*, „Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/realty/2010-10-22/1_reform.html (25.10.2010).

Литовкин В., *Победитель тендера известен - это "Мистраль"*,„Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/news/2010-08-27/2_mistral.html (30.08.2010).

Литовкин Д., *Сержант меняет облик*, „Известия”, [Internet:] http://www.izvestia.ru/armia2/article3147982/?print (01.12.2010).

Лукин М., *Будущий военный флот России*, „Коммерсантъ – Власть”, [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1207559 (30.08.2010).

Лукин М., Саввин В., *Вся российская авиация*, „Коммерсантъ – Власть”, [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1014594 (28.08.20010).

Лукин М., Саввин В., *Самолеты и вертолеты ВВС России*, „Коммерсантъ – Власть”, [Internet:] http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1014565 (28.08.2010); *Большая авиационная энциклопедия*, [Internet:] http://airwar.ru/ (28.08.2008).

Мухин В., *Российский суррогат Пентагона*, „Независимая Газета”, [Internet:] http://www.ng.ru/nvo/2010-09-07/1_surrogat.html (12.09.2010).

Мясников В., "*Черный орел*" *свое отлетал. Минобороны РФ опровергло существование танка нового поколения*, *„Независимая газета”*, [Internet:] http://www.ng.ru/nvo/2009-09-14/1_eagle.html (15.07.2010).

Мясников В., *Россия начала гонку обновления вооружений*, „Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2010-10-22/5_gonka.html (22.10.2010).

Новиков Е., *Брешь в обороне деньгами не залатать*, Agencja Informacyjna Rosbałt, [Internet:] http://www.rosbalt.ru/print/774156.html (25.09.2010).

Павликова О., Уколов Р., *Коррупция атакует*, "Профиль", [Internet:] http://www.profile.ru/items/?item=31332 (10.12.2010).

Растопшин М. М., *Провальный курс модернизации советского оружия*, „Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/concepts/2010-09-03/6_modernization.html (10.10.2010).

Растопшин М, Наши танки в реальной войне обречены?, „Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2010-10-08/8_tanks.html (20.10.2010).

Растопшин М., Принятый войсками 20 лет назад танк Т-90 уже не новый и не современный, „Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/armament/2010-04-02/8_tank.html (20.10.2010).

Россия за мирный космос, „Военно-промышленный курьер”, [Internet:] http://www.vpk-news.ru/39-355/front-page/rossija-za-mirnyj-kosmos (30.10.2010).

Соловьев В., *Военная реформа 2009–2012 годов*, “Независимое военное обозрение”, [Internet:] http://nvo.ng.ru/forces/2008-12-12/1_reform.html (10.09.2010).

Старое «Око» космической войны, „Gazeta.ru”, [Internet:] http://www.gazeta.ru/social/2007/10/23/2259537.shtml (20.08.2010).

Степанов А., *Допрыгались! Министерство обороны приступает к ликвидации Воздушно-десантных войск*, „Версия", [Internet:] http://www.versia.ru/articles/2010/oct/31/likvidacia_vdv (31.10.2010).

Сычев В., *Плоская лягушка. Российский истребитель пятого поколения совершил первый полет*, [Internet:] http://www.lenta.ru/articles/2010/01/29/pakfa/ (28.082010).

Сычев В., *Скорое обновление*, „Военно-промышленный курьер", [Internet:] http://vpk-news.ru/articles/6237 (01.12.2010).

Тренин Д., *Россия - Грузия: Включить мягкую силу*, „Ведомости", [Internet:] http://www.vedomosti.ru/newspaper/article/2010/08/09/242982 (10.09.2010.).

Фаличев О., *От Р-7 до «Ангары»*, „Военно-промышленный курьер", [Internet:] http://www.vpk-news.ru/3-319/2009-05-02-13-24-56/10427 (30.10.2010).

Фаличев О., *Структурно-управленческие преобразования*, „Военно-промышленный курьер", [Internet:] http://www.vpk-news.ru/28-344/front-page/strukturno-upravlencheskie-preobrazovanija (12.09.2010).

Храмчихин А. А., На кавказских фронтах – ситуация патовая. Пока..., „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/wars/2010-01-15/1_kavkaz.html (15.10.2010).

Храмчихин А. А., Непомерно дорогой Севастополь, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/realty/2010-05-14/1_sevastopol.html?insidedoc (31.10.2010).

Храмчихин А. А., ОСК "Центр" против Центральной Азии, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/concepts/2010-10-22/1_osk.html (31.10.2010).

Храмчихин А. А., *Уроки "пятидневной войны"*, "Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/wars/2010-08-13/1_5d_war.html (10.09.2010).

Храмчихин А. А., Четыре вектора российской обороны, „Независимое военное обозрение", [Internet:] http://nvo.ng.ru/forces/2010-05-21/1_4vectors.html (31.10.2010).

Храмчихин Х., *Арифметика стратегического баланса*, „Независимое военное обозрение",[Internet:] http://nvo.ng.ru/concepts/2010-04-16/1_balance.html?insidedoc (23.08.2010).

Цыбаков Д., *Вновь на службе государства. Проблемы сотрудничества военного ведомства и российского казачества*, „Военно-промышленный курьер", [Internet:] http://www.vpk-news.ru/50-316/2009-05-02-13-24-14/8172 (15.07.2010).

Artykuły naukowe:

a) w języku polskim

Bryc A., *Koncepcja bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, red. R Zięba., Warszawa 2008.

Chabros M., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Tadżykistanu*, [w:] *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw członkowskich WNP*, pod red. E. Cziomera, M. Czajkowskiego, Kraków 2006.

Czaja J., *Kultura polityczna i strategiczna Rosji*, [w:] „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej", nr 2(71) 2008.

Czaja J., *Refleksje nad kulturą polityczną Rosji*, „Realia i co dalej. Dwumiesięcznik społeczno-polityczny" , 3(18)/2010, [Internet:] http://realia.com.pl/dzial_4/artykul_80.html (30.07.2010).

Czajkowski M., *Rosyjskie Siły Strategiczne AD 2010*, [w:] *Siły zbrojne Rosji. Aspekty polityczne społeczne i kulturowe*, pod red. M. Smolenia, w druku.

Czarnocki A., *Cywilizacyjno-kulturowa tożsamość Rosji*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006.

Dalak K., *Rosja jako światowe mocarstwo, marzenia a rzeczywistość*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny", 2(26)/2010.

Górka-Winter B., *Program obrony przeciwrakietowej – nowe założenia administracji Baracka Obamy*, „Biuletyn PISM", 52(584)/ 2009.

Iwańczuk K., *Geopolityczna pozycja Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006.

Iwaszkiewicz P., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Armenii*, [w:] *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw członkowskich WNP*, pod red. E. Cziomera, M. Czajkowskiego, Kraków 2006.

Kaczmarski M., *Problematyka zbrojeń i rozbrojenia*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, red. R Zięba., Warszawa 2008.

Kaczmarski M., Żochowski P., *Rosja przyjmuje nową doktrynę wojenną*, „Tydzień na Wschodzie. Biuletyn analityczny OSW", 6(124).

Kile Sh. N., *Kontrola i nierozprzestrzenianie zbrojeń nuklearnych*, [w:] *Kontrola zbrojeń, rozbrojenie u progu XXI wieku*, red. Rotfeld A. D., Warszawa 2002.

Kulesa Ł., *Traktat o ograniczeniu strategicznych arsenałów jądrowych USA i Rosji*, „Biuletyn PISM", 53(661)/2010.

Lantis J. S., Howlett D., *Kultura strategiczna*, [w:] *Strategia we współczesnym świecie. Wprowadzenie do studiów strategicznych*, red. J. Baylis, J. Wirtz, C. S. Gray, E. Cohen, Kraków 2009.

Łastawski K., *Koncepcje polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej*, *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006.

Marciniak W., *Rosja w Europie: utopia i antyutopia modernizacji*, Ośrodek Myśli Politycznej w Krakowie, [Internet:] http://www.omp.org.pl/artykul.php?artykul=179 (30.10.2010).

Menkiszak M., *Rosyjska inwazja na Gruzję. Przebieg, cele i konsekwencje*, „Tydzień na Wschodzie. Biuletyn analityczny OSW", 26(60)/2008.

Pugacewicz T., *System obrony przeciwrakietowej USA a stosunki polsko-rosyjskie*, [w:] *Wpływ tarczy antyrakietowej na pozycję międzynarodową Polski. Konsekwencje umieszczenia systemu obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. M.Chorośnickiego, A. Gruszczaka, Kraków 2009.

Smith S., Owens P., *Teorie stosunków międzynarodowych – podejścia alternatywne*, [w:] *Globalizacja polityki światowej. Wstęp do stosunków międzynarodowych*, red. Baylis J., Smith S., Kraków 2008.

Śmigielski R., *Amerykańsko-rosyjskie negocjacje w sprawie zastąpienia układu START 1*, „Biuletyn PISM", 32(564)/2009, s. 2027-2028.

Śmigielski R., *Bez zapłaty za odwagę*, „Nowa Europa Wschodnia", 1/2010.

Śmigielski R., *Militarne i polityczne znaczenie Floty Czarnomorskiej po zawarciu umowy o przedłużeniu jej stacjonowania na Ukrainie*, „Biuletyn PISM", 14(682)/2010.

Topolski I., *Militarna pozycja Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, red. A. Czarnocki, I. Topolski, Lublin 2006.

Walton D., Gray C., *Druga epoka nuklearna: broń jądrowa w XXI wieku*, *Strategia we współczesnym świecie. Wprowadzenie do studiów strategicznych*, red. J. Baylis, J. Wirtz, C. S. Gray, E. Cohen, Kraków 2009.

Wilk A., *Rosja rozpoczyna demontaż radzieckiego systemu wczesnego ostrzegania*, „Tydzień na Wschodzie", [Internet:] http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/tydzien-na-wschodzie/2008-01-30/rosja-rozpoczyna-demontaz-radzieckiego-systemu-wczesnego- (21.08.2010).

Włodkowska A., *Bezpieczeństwo obszaru WNP*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, red. R Zięba., Warszawa 2008.

Włodkowska A., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Republiki Mołdowy*, [w:] *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec państw członkowskich WNP*, pod red. E. Cziomera, M. Czajkowskiego, Kraków 2006.

Wyciszkiewicz E., *Strategia nuklearna Federacji Rosyjskiej*, „Biuletyn PISM" 5(193)/2004.

Zdrada A., *System obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych*, „Biuletyn PISM", 38(226)/2004.

b) w języku rosyjskim

Амия, призым, прувложения ЛДПР, Аналитический Центр Юрия Левады, [Internet:] http://www.levada.ru/press/2010071401.html (30.07.2010).
Россияние об армии, Аналитический Центр Юрия Левады [Internet:] http://www.levada.ru/press/2007022201.html (30.07.2010).

Арбатов А., *ПРО и Договор о ракетах средней и меньшей дальности* , [w:] *Ядерное распространение: новые технологии, вооружения и договоры* , под ред. А. Арбатова, В. Дворкина, Москва 2009.

Банников К., *Формат казармы*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1153 (30.10.2010).

Булава-30, МБР Р-30 3М30, (SS-NX-30), межконтинентальная баллистическая ракета морского базирования, „Оружие Росии", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049055051051124049048055055.html (19.08.2010).

В Северодвинске началось строительство АПЛ "Святитель Николай", „Оружие Росии", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049057054048124049051055056053.html (19.08.2010).

В.Захаров, И.Желтяков, А.Гнидо, *Эволюция современной вооруженной борьбы*, „Обозреватель", 8.2005, [Internet:] http://www.rau.su/observer/N8_2005/8_05.htm (10.08.2008).

Воробьев И. Н., Киселев В.А. *Эволюция принципов военного искусства*, „Военная мысль", 8/2008.

Воробьев И.Н., Киселев В.А., *Высокоточное сражение*, „Военная мысль", 11/2006.

Гареев М.А., *Проблемы стратегического сдерживания в современных условиях*, „Военная мысль", 4/2009.

Гольц А., *Бремя милитаризма*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?article=1150&numid=26 (15.07.2010).

Гольц А., *Социально-политическое положение российских военных*, [w:] *Вооруженные силы России: власть и политика*, ред. Миллер С., Тренин Д., b. m. w., 2005.

Горбунов В.Н., Богданов С.А., *О характере вооруженной борьбы в XXI веке*, „Военная мысль", 3/2009.

Данилевич А. А., *Современная военная стратегия России и перспективы ее развития*, [w:] *История военной стратегии России*, ред. В. А. Золотарев, Москва 2000.

Дворкин В., Арбатов А., *Новый договор по СНВ — один шаг в правильном направлении*, Московский Центр Карнеги, „Брифинг", том 12, выпуск 2, июнь 2010.

Дворкин В., *Противоракетная оборона на новом этапе развития*, [w:] *Ядерное распространение: новые технологии, вооружения и договоры* , под ред. А. Арбатова, В. Дворкина, Москва 2009.

Дворкин В., *Ядерное оружие в XXI веке*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1141 (10.08.2010).

Дериглазова Л., *Парадокс асимметрии в международном конфликте*, „Международные порцессы", [Internet:] http://www.intertrends.ru/nineth/007.htm (15.08.2010).

Деш М., *Столкновения вокруг культуры: к оценке роли идей в исследованиях проблем безопасности*, „Pro et Contra", 4/1998.

Доверие Рооссиян институтам власти, Аналитический Центр Юрия Левады, [Internet:] http://www.levada.ru/press/2004092702.html (30.07.2010).

Домнин И., Савинкин А., *Асимметричное воевание*, "Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1135 (15.08.2010).

Зиневич Н., *Ядерное сдерживание в начале XXI века*, „Обозреватель", 8/2007.

Известные поставки основных видоввоенной техники в Грузию в 2000-2008 годах, [w:] *Танки. Сборник статей*, под ред. М. С. Барабанова, Москва 2009.

Кириллов В.В., Крючков Ю. Н., *Влияние войны на развитие и международное значение России в мире*, "Военная мысль", 2/2008.

Круглов В., *Какой будет вооруженная борьба в будущем*, „Обозреватель" [Internet:] http://www.nasledie.ru/oboz/N08_00/08_13.HTM (10.08.2010).

Круглов В., Лебед А., *Асимметричные меры обеспечения национальной безопасности России*, „Обозреватель", 3/2006, [Internet:] http://www.rau.su/observer/N3_2006/3_03.HTM (15.08.2010).

Лавров А., *Хронология боевых действий между Россией и Грузией в августе 2008 года*, [w:] *Танки. Сборник статей*, под ред. М. С. Барабанова, Москва 2009.

Михайлов В., Степанов В., *Основные тенденции политики новой администрации США в области противоракетной обороны*, „Индекс безопасности. Российский Журнал о Международной Безопасности", № 2 (93), Лето 2010, [Internet:] http://www.pircenter.org/index.php?id=1248&news=5711 (22.08.2010).

Модернизация российской внешней политики. Интервью с Дмитрием Трениным, [Internet:] http://carnegie.ru/publications/?fa=41324 (22.08.2010).

Морские стратегические силы, [Internet:] http://russianforces.org/rus/navy/ (19.08.2010).

Оптико-электронный комплекс "Окно", „Вестник ПВО", [Internet:] http://pvo.guns.ru/abm/okno.htm (20.08.2010).

Попов И., *Военная мысль современной России*, [Internet:] http://futurewarfare.narod.ru/theoryRF.html (10.08.2010).

Ракетные войска стратегического назначния, [Internet:] http://russianforces.org/rus/missiles/ (19.08.2010).

РЛС "Воронеж", радиолокационная станция СПРН высокой заводской готовности, „Оружие Росии", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049051050056124049055051051.html (20.08.2010).

РС-24, межконтинентальная баллистическая ракета стратегического назначения, „Оружие России", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049050052048124049052053051.html (19.08.2010).

С-400 "Триумф", зенитная ракетная Система, „Оружие Росии", [Internet:] http://www.arms-expo.ru/site.xp/049051048057124052049048.html (28.08.2010).

Серебрянников В. В., *Военная идеология государства*, „Военная мысль", 12/2004.

Слипченко В., *Война будущего (прогностический анализ)*, [Internet:] http://bookap.info/psywar/slipchenco/gl1.shtm (15.082010).

Слипченко В., *К какой войне должны готовится вооруженные силы*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=9&article=356 (15.08.2010).

Система ПРО А-135, „Вестник ПВО", [Internet:] http://pvo.guns.ru/abm/a135.htm (20.08.2010).

Соколов А.В., *Миротворческая активность и миротворческие силы России в СНГ*, [Internet:] http://www.memo.ru/hr/hotpoints/peace/index.htm (01.09.2010).

СПРН и оборона, [Internet:] http://russianforces.org/rus/sprn/ (20.08.2010).

Тренин Д., *Войны XX века*, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=26&article=1132 (10.08.2010).

Тренин Д., *ОДКБ: реформировать или расформировать*, Московский Центр Карнеги, [Internet:] http://carnegie.ru/publications/?fa=41426 (01.09.2010).

Фролов А., *Будущее российских вооружений*, "Индекс Безопасности", 1/2011.

Халидов Д., *Глобальный и внутристрановый аспект терроризма: К проблеме стабильности на Северном Кавказе*, „Обозреватель", 10/2005, [Internet:] http://www.rau.su/observer/N10_2005/10_01.HTM (15.08.2010).

Целуйко В., *Реформирование грузинской армии при Саакашвили до Пятидневой войны 2008 года*, [w:] *Танки. Сборник статей*, под ред. М. С. Барабанова, Москва 2009.

Часть суши, „Отечественные записки", [Internet:] http://www.strana-oz.ru/?numid=7&article=284 (15.07.2010).

Шлыков В., *Тайны блицкрига Сердюкова*, „Россия в глобальной политике", 6/2009.

Sapper M., *Повседневность Воинственности в России: Наследие милитаризованного социализма?* „The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies", [Internet:] http://pipss.revues.org/index381.html (15.07.2010).

Monografie:

a) w języku polskim i angielskim

Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach: rozmrożone konflikty pomiędzy Rosja a Zachodem, „Raport specjalny OSW", 09.08.2008.

Bieleń S., *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006.

Bryc A., *Rosja w XXI wieku. Gracz światowy czy koniec gry*, Warszawa 2008.

Czajkowski M., *Rosja w Europie. Polityka bezpieczeństwa europejskiego Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2003.

Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007.

Falkowski M., *Polityka Rosji na Kaukazie Południowym i w Azji Centralnej*, „Prace OSW", Warszawa 2006.

Klein M., *Russia's Military Capabilities. "Great Power" Ambitions and Reality*, "SWP [Stiftung Wissenschaft und Politik] Research Paper", Berlin 2009.

Konflikty zbrojne na obszarze postradzieckim. Stan obecny, perspektywy uregulowania. Konsekwencje, „Prace OSW", Warszawa 2003.

Koruba Z., Osiecki J., *Budowa, dynamika i nawigacja wybranych broni precyzyjnego rażenia*, Kielce 2006.

Kuźniar R., *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki*, Warszawa 2005.

Nowak A., *Od imperium do imperium. Spojrzenia na historię Europy Wschodniej*, Kraków 2004.

Nye J. S. jr, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, Warszawa 2009.

Paszyc E., Wiśniewska I., *Gospodarka rosyjska pod rządami Putina. Czynniki wzrostu i hamulce rozwoju*, „Prace Ośrodka Studiów Wschodnich", Warszawa 2005.

Piątek J., *Narzędzia wojny i ich współczesny rozwój (wybrane zagadnienia)*, Toruń 2009.

Potocki R., *Wojna sierpniowa*, Warszawa 2009.

Potulski J., *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej. Między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*, Gdańsk 2010.

Strachota K., Bartuzi W., *Reintegracja czy rekonkwista? Gruzja wobec Abchazji i Osetii Południowej w kontekście uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2008.

Śmigielski R., *Osierocona Armia. Założenia polityki obronnej oraz Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej w latach 1992-2004*, Warszawa 2006.

Śmigielski R., *Reżim kontroli strategicznych zbrojeń jądrowych w polityce Federacji Rosyjskiej w latach 2000-2009*, „Materiały Studialne PISM", Warszawa 2009.

Toffler A., *Trzecia fala*, b. m. w., 2006.

Toffler A., *Wojna i antywojna. Jak przetrwać u progu XXI wieku?*, Warszawa 1998.

Topolski I., *Siła militarna w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Lublin 2004.

W. Konończuk, *Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim*, „Prace OSW”, Warszawa 2007.

Wyszczelski L., *Teorie wojenne i ich twórcy na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2009.

b) w języku rosyjskim

Малафеев В. П., *Противоракетная оборона. События и участники*, Москва 2008.

Потапов П., *НВФ – неправительственные вооруженные формрования. Боевые действия на Кавказе*, Минск 2010.

Стратегическое ядерное вооружение России, под ред. А. Подвига, Москва 1998.

Тренин Д., *Одиночное плавание*, Москва 2009.

Чуприн К.В., *Вооруженные силы стран СНГ и Балтии. Справочник*, Минск 2009.

Ядерный доклад, ред. Уолфстон Д. Б. и др., Москва 2002.

Wybrane witryny internetowe:

http://carnegie.ru – strona internetowa moskiewskiego Centrum Carnegie.

http://news.kremlin.ru – strona internetowa Prezydenta Rosji.

http://nvo.ng.ru – strona internetowa gazety „Независимое военное обозрение”.

http://pipss.revues.org – strona magazynu “The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies”.

http://pvo.guns.ru – portal internetowy „Вестник ПВО”.

http://russianforces.org/rus/ - portal internetowy „Стратегическое ядерное вооружение России”.

http://www.armscontrol.ru – strona internetowa Centrum Kontroli Zbrojeń, Energetyki i Studiów Przyrodniczych w Moskwie.

http://www.arms-expo.ru – portal internetowy „Оружие Росии”.

http://www.dkb.gov.ru – strona internetowa Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym.

http://www.globalsecurity.org – portal internetowy „Global security”.

http://www.intertrends.ru – strona internetowa magazynu „Международные порцессы”.

http://www.kommersant.ru/vlast – strona internetowa czasopisma „Коммерсантъ – Власть”.

http://www.lenta.ru/mil –strona działu wojskowego internetowego serwisu informacyjnego Lenta.ru.

http://www.levada.ru – strona internetowa Centrum Analitycznego Jurija Levady.

http://www.oborona.ru – strona internetowa czasopisma „Национальная оборона”.

http://www.odnakoj.ru – strona internetowa czasopisma „Одноко”.

http://www.osw.waw.pl – strona internetowa Ośrodka Studiów Wschodnich w Warszawie.

http://www.pism.pl/ – strona internetowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych.

http://www.pircenter.org/index.php?id=1717 – archiwum magazynu „Индекс безопасности”.

http://www.rau.su/observer - archiwum internetowe magazynu „Обозреватель”.

http://www.sipri.org/ - strona internetowa Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem.

http://www.strana-oz.ru – strona internetowa magazynu „Отечественные записки”.

http://www.vko.ru – strona internetowa czasopisma „Воздушно-космическая оборона”.

http://www.vpk-news.ru – strona internetowa gazety „Военно-промышленный курьер”.

SPIS TABEL I WYKRESÓW

Tabela 1. Źródła kultury strategicznej 14
Tabela 2. Granice lądowe i morskie Federacji Rosyjskiej..... 20
Tabela 3. Wojny w historii państw europejskich 28
Tabela 4. Odpowiedzi Rosjan na pytanie: „Jak osobiście odnosisz się do służby w armii?” 33
Tabela 5. Odpowiedzi Rosjan na pytanie: „czy chciałbyś/chciałabyś aby twój syn, brat, mąż lub inny bliski służył teraz w armii?” 34
Tabela 6. Porównanie treści głównych koncepcji polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej 40
Tabela 7. Potencjał Strategicznych Sił Jądrowych Rosji w latach 1990 – 2012.. 75
Tabela 8. Potencjał rosyjskich Wojsk Rakietowych Strategicznego Przeznaczenia..... 77
Tabela 9. Struktura Wojsk Rakietowych Strategicznego Przeznaczenia Rosji.. 80
Tabela 10. Potencjał Morskich Sił Strategicznych Rosji 82
Tabela 11. Potencjał lotnictwa strategicznego Rosji..... 86
Tabela 12. Stacje radiolokacyjne systemu ostrzegania o ataku rakietowym..... 92
Tabela 13. Stan ilościowy Sił Zbrojnych Rosji w 2010 roku 113
Tabela 14. Struktury siłowe w Federacji Rosyjskiej..... 114
Tabela 15. Wydatki wojskowe wybranych krajów świata w mld USD* 115
Tabela 16. Procent PKB przeznaczany na cele wojskowe w Rosji i USA 115
Tabela 17. Prace badawczo-rozwojowe w wybranych krajach świata w 2006 roku..... 118
Tabela 18. Operacyjno-taktyczny kompleks rakietowy 9K79-1 „Toczka-U”... 127
Tabela 19. Operacyjny kompleks rakietowy 9K720 „Iskander-M” 128
Tabela 20. Rosyjskie wieloprowadnicowe wyrzutnie pocisków rakietowych ... 129
Tabela 21. Rosyjskie bazy wojskowe poza granicami państwa na obszarze postsowieckim 165
Tabela 22. Wzrost ilości przestępstw korupcyjnych w Siłach Zbrojnych Rosji w 2010 roku..... 193

Wykres 1. Porównanie wydatków wojskowych ZSRS/Rosji i USA w latach 1990-2009 (w mld USD)..... 116
Wykres 2. Porównanie wydatków wojskowych krajów BRIC w latach 1992-2009 (w mld USD)..... 116
Wykres 3. Porównanie wydatków wojskowych Rosji, Francji, Niemiec i Polski w latach 1992-2009 (w mld USD) 116

SUMMARY

The aim of the dissertation was to thoroughly examine and assess Russia's military potential, as well as to analyze this country's attitude towards current military security issues. The examination of these notions followed the reflection on conditions and doctrinal assumptions of Russian defense policy.

Contemporary international relations are characterized by a previously unseen degree of interaction between the particular subjects to the international system, transfrontier integration, as well as diminishing the risks related to versatile cooperation. This is connected with the rising economic interdependence, the increasing social mobility and the pervasion of cultural patterns on a global scale.

In this context, one might expect the traditional hard power – solving quarrels by force and armed conflicts – to have become a thing of the past. Unfortunately, the situation is different, which has been proven by subsequent events in the international politics. The military security policy still remains a priority in home and foreign affair of the countries; non-national subjects are a source of new kinds of threats; new means and methods of war tactics are being devised. Stability is threatened by the fact that some countries have clearly become superior to others, as regards military technology, and they military potential has increased. It makes other subjects feel in danger and it also determines their expenditure for military purposes. The analysis of contemporary relations between the actors of world politics or even the simple perception of the most important events in the world, clearly indicate that armed conflicts are an indelible element of international relations. There are, however, certain areas of relatively permanent peace; the number of human casualties has been partially limited thanks to the application of new forms of warfare.

While assessing the influence of socio-cultural factors on Russian defense policy, the causality theories related to international relations were applied. The inquiry led to the conclusion that the role and the meaning of the factor of the mentality approving the use of military force, in the case of Russia, is best expressed in the so-called "modified unicausality theory." In this case, the mentality factor is not an independent causal variable, but an intervening variable, affecting the final result, but not being the decisive factor. Therefore, Russia's decision to use military force is currently possible only if it is based on premises more measurable than the mentality factor, although, when facing the risk of a conflict, the mentality speaks for undertaking military actions.

This was followed by the assessment of contemporary Russian approach to military issues. It has been determined that the approach is to a large extent reactive to the findings of American military theoreticians and that it is based on observations of the American warfare. Russian military theoreticians attempt to acquire concepts and methods of warfare devised and introduced by the Americans. It is, at the same time, plain to see that the theoreticians who attempt, using complex ways, to implement American achievements in their homeland, face quite a strong resistance from conservative military people.

The analysis of Russian war doctrine was focused on the perceptions of outer threats and the assessment of situations in which Russia allows itself to use force. The research led to the conclusion that, in the military area, the Russians still concentrate strongly on competing with major subjects of the international system and that they feel threatened by actions undertaken by western countries. Asymmetrical dangers are considered as definitely inferior. This can be proven by the formal framework of the doctrine: terrorism is placed as last but one among the threats, the last ones being ethnic and separatist conflicts.

The interpretation of the parts of the doctrine concerning hypothetical situations in which Russia allows itself to use force leads to the conclusion that the country aims, above all, at preserving its own integrity and its influence on post-Soviet countries. Strategic Nuclear Forces still remain the basic instrument of threat towards the potential aggressor and conventional forces ensure dominance within the area of “neighboring foreign countries”.

Subsequent chapters assess the Russian military potential. The position of the country’s Armed Forces in the world is determined by two main factors: the financial level and the technological level. As regards financial issues, after the 1990s, critical for the army, thanks to the income from the export of energetic resources, it became possible to ensure a stable increase in expenditures for military purposes. However, the corresponding expenditures in the USA are more than ten times higher. Russia is also still inferior to China, as regards military investments, which eventually has to result in Beijing assuming higher position than Moscow in the area of conventional arms. Most of the military expenditures in Russia place the country among such states as Germany and France.

As regards the technological level, Russian military enterprises are not prepared for the serial production of highly precise weapons, and the quality of the production is constantly decreasing. The dependence of home entrepreneurs from foreign suppliers is increasing. The low level of

Russian arms is further proven by a high number of complaints about its quality, submitted by foreign purchasers.

The most significant problem of Strategic Nuclear Forces is the passing service life of missiles and warheads, the difficulties with modernizing them, as well as the gaps in the missile early warning system. As regards Missile Strategic Arms, because of the need to withdraw the SS-18, SS-19 and SS-25 missiles, it will be impossible to fill the gaps by introducing the new RS-24 missiles, as they are being introduced slowly and their quantity is low.

A critical situation can also be observed with regard to the naval part of the strategic triad. These force's ability to complete its tasks is negatively influenced by two crucial factors. Firstly, Russian submarines are kept in bases most of the time. 50% of the American SSBNs are constantly patrolling, thus being prepared to counter-strike, whereas in Russia, the percentage is 10-15% (which means 1 or at most 2 SSBNs patrolling). Secondly, the widespread degradation of Russian conventional naval forces deprives Russian SSBNs of proper defense against the enemy's fleet. Therefore, even those few Russian SBBNs patrolling during the outbreak of a conflict are very likely to be destroyed. Naval Strategic Forces also face very serious consequences in connection with constantly delayed works on the "Bulava" missile.

Due to the ongoing degradation of Strategic Nuclear Forces, it is especially important for Russia to negotiate disarmament with the USA. The "new START" treaty, signed in 2010, is generally beneficial for Russia. Additional disarmament negotiations situate Russia again (although illusively) as one of two superpowers deciding about the fate of the planet. Russia's attitude towards the American missile defense project is obviously negative. In this area, Moscow has not managed to secure its own interests (President Obama's concessions were only tactical) and this issue is going to remain the main point of relations between Russia and America. An agreement can be reached, only if Russia is included in the missile defense system designed by the USA. On the other hand, from the military point of view, this system poses no threats to the position of Russia, whose nuclear potential is able to prevail over any missile defense. Russia's attitude is more political and it expresses objection to America's one-sided politics in the world.

The subsequent part of the dissertation was devoted to the assessment of Russian conventional forces. Land Forces has been perceived as the type of Russian Armed Forces worst adapted to contemporary battlefield conditions. This can be proven by low technological level of the weaponry (large amounts of outdated equipment, designed and produced under

the influence of enthusiasm after the victory during the Second World War), as well as insufficient training of the soldiers.

Air Force also do not provide appropriate defense of the country from avian attacks; what is especially apparent is the lack of preparedness to counterattack with precision weapons. Vast areas of the country are not only deprived of missile means of air defense, but also of radiolocation control. Therefore, a potential enemy can (using, for example, maneuvering missiles), easily access the strategically significant objects. Also in Air Forces, the lack of new equipment is apparent.

The potential of the Navy is constantly diminishing, due to the necessity to withdraw more and more units from service. At present, Russian Navy's level is incomparable to the potential of NATO's navy. The investments planned for this branch of Russian Armed Forces are insufficient.

In comparison to this, the Airborne Troops looks positive. It is a very effective, well-equipped quick reaction force which, thanks to its mobility, is able to act even in remote territories, efficiently securing Russian Federation's interests.

The assessment of conventional forces' potential was followed by the analysis of the role those forces play in Russian defense policy in post-Soviet areas. From the general point of view, all the events in which Russia used armed forces outside the country's borders ended in Moscow's success and made it possible to secure the area of influence. However, quoting D. Trienin, it was the victory of tactics at the cost of strategy. Using the "counter-regions" within former Soviet republics in order to weaken the position of newly created states in the international context led to a side effect which was the state of permanent instability in many areas near the Russian border. A long-term perspective shows this to be very costly for Russia. The war with Georgia has been assessed in a similar way. It brought Russia military victory and helped reach temporary goals (like preventing Georgia from accession to NATO), but it also created a difficult geopolitical situation. As regards its most vital interests, Russia has come into a state of permanent conflict with one of its most significant neighbors. The longer time perspective will probably prove it to be a serious drawback for Russian politics.

Another subject to be assessed was the activity of collective security structures in post-Soviet territories. The Collective Security Treaty Organization, although it has achieved some significant goals, needs quick reforms. Recent events have shown that the organization is ineffective when facing asymmetrical threats. Future alterations ought to change CSTO's profile, in order to make it useful during irregular conflicts.

The dissertation is concluded by the reflection on the reform of Russian Armed Forces while Minister Sierdiukov holds his office. The positive aspect is the general direction of organizational changes, i.e. introducing new, tri-gradual structures with clearly determined objectives regarding each grade, integrating forces and means in brigades and airbases, as groups of constant combat readiness, limiting the excessive officers' corpus, liquidating the majority of military units, and centralizing the training system. However, within two years of Sierdiukov's reforms, Russian Armed forces have not achieved any notable increase in military potential. No organizational changes can diminish the consequences of the lack of modern weapons. The gaps in equipment, exposed during the war with Georgia, have not been filled yet.

РЕЗЮМЕ

Целью настоящей работы являлась оценка военного потенциала России, а также анализ политики Российской Федерации в отношении к текущим вопросам военной безопасности страны. Перед рассмотрением этих проблем, были проанализированы общественно-культурные условия российской воинственности и доктринальные предположения военной политики России.

Современные международные отношения характеризуются беспрецедентной степенью взаимодействия между различными субъектами международной системы и трансграничной интеграцией, а также нейтрализованием угроз на основе многостороннего сотрудничества. Это было связано с ростом экономической взаимозависимости с социальной мобильностью общества и увеличением проникновения культурных моделей в глобальном масштабе.

Может казаться, что традиционная военная сила, разрешение споров с помощью армии и флота, а также вооруженные конфликты - дело прошлого. Но, к сожалению, это не так. Последние события в международной политике показывают, что применение военной силы все время остается одним из ключевых элементов внешней политики государства.

Возникли новые виды угроз со стороны негосударственных субъектов, разрабатывают новые средства и методы ведения войны. Достигнутое некоторыми странами преимущество в области военной техники и увеличение военного потенциала этих государств мешают расширить зоны стабильности. Это вызывает чувство опасности у других участников международной жизни и определяет рост их военных расходов. Анализ современных отношений между субъектами мировой политики, или даже простое восприятие важнейших событий в мире, ясно показывает, что вооруженные конфликты являются постоянным элементом международных отношений. Только нескольким регионам удалось остаться в состоянии всеобщего мира, удалось сократить потери за счет использования новых форм ведения войны.

В первой главе настоящей работы, при оценке воздействия социально-культурных факторов на военную политику России, были использованы теории причинности в международных отношениях. Исследования позволили прийти к выводу, что роль и значение менталитета в применении военной силы в случае России, хорошо объясняет так называемая ‘теория смодифицированной

причинности’. Согласно этой теории, говоря о России, менталитет не является самостоятельной причиной применения военной силы. Решение начать войну в России может быть принято только на почве более серьезных причин, чем воздействие менталитета. Однако, в чрезвычайном положении, менталитет приводит к военным мерам и является, так называемой, косвенной причиной военных действий.

Следующая часть работы содержит оценку современной русской военной мысли. Можно сделать вывод, что русские теоретики в значительной степени лишь реагируют на достижения американских теоретиков и наблюдют за войнами, которые ведут США. Они пытаются ассимилировать разработаны и внедрены американцами концепции и методы ведения военных действий. В то же время русские теоретики, которые пытаются целиком внедрить в России достижения американских ученых встречаются с довольно сильным сопротивлением консервативно настроенных военных.

Анализ военной доктрины России был сосредоточен на восприятии Москвой внешних угроз и на определенных в доктрине ситуациях, в которых Россия предъявляет права на применение военной силы. Исследование показало, что в военной сфере, русские все еще, в значительной степени, сосредоточиваются на соперничестве с величайшими актерами международной системы и чувствуют опасность со стороны западных стран. Асимметричные опасности находятся на дальших местах. Терроризм упоминается на предпоследнем месте среди всех опасностей, этнические и сепаратистские конфликты – на последнем.

Интерпретация предпожений доктрины определяющих ситуации, в которых Россия предъявляет права на применение силы, приводит к выводу, что Российская Федерация, в первую очередь, стремится сохранить свою целостность, а также зону влияния в постсоветском пространстве. Стратегические Ядерные Силы остаются основным инструментом сдерживания потенциальных агрессоров, а обычные вооружения позволяют доминировать России в "ближнем зарубежье".

В следующих главах работы оценивается военный потенциал России. Статус вооруженных сил этой страны в мире определяется, в основном, двумя факторами. Первый, это уровень финансирования, второй – технический уровень орудий. Что касается финансирования, то очень тяжелые для армии были 90-ые годы, но в новом веке, используя доходы от экспорта энергоресурсов, удалось обеспечить постоянный рост военных расходов. Однако, аналогичные расходы в США, по-прежнему,

в десять раз больше. С точки зрения военных инвестиций Россия также постоянно теряет позицию в отношении к Китаю, что в конечном итоге приведет к устойчивому преимуществу Пекина над Москвой в области обычных вооружений. Принимая во внимание сумму военных расходов России, она находится среди таких стран, как на пример Германия или Франция.

Говоря о техническом уровне российского оружия, следует подчеркнуть, что российские компании не готовы к серийному производству высокоточного оружия, а качество их производства неуклонно снижается. Также углубляется зависимость отечественных предпринимателей от иностранных поставщиков. О низком техническим уровне российского оружия свидетельствует также большое количество жалоб относительно его качества, получаемых от иностранных покупателей.

Самой большой проблемой Стратегических Ядерных Сил является исчерпывание ресурсов ракет и боеголовок, трудности их модернизации, а также проблемы связанные с системой раннего предупреждения о ракетном нападении. Ракетные Войска Стратегического Назначения были вынуждены вывести из употребления ракеты SS-18, SS-19 и SS-25. Покрытие этих ущербов возможно только благодаря внедрению в строй новых ракет РС-24, но они употребляются медленно и в небольших количествах.

Критическая ситуация имеет место в морской части стратегической триады. На способность этих сил выполнить поставленные перед ними задачи негативно влияют два важных фактора. Первый, это факт. Из числа российских ракетных подводных лодок стратегического назначения оснащенных межконтинентальными баллистическими ракетами (ПЛАРБ) большинство находится в морских базах хранения. Если из всех американских ПЛАРБ 50% постоянно патрулируют океанские пространства, и таким образом сохраняют возможность задачи ответного удара, то в случае России этот показатель составляет 10-15% (т.е. 1, максимум 2 ПЛАРБ на патруле). Во-вторых, деградация обычных Военно-Морских Сил России отрицает адекватную защиту ПЛАРБ от нападения вражеских кораблей. Таким образом, даже у тех немногих российских ПЛАРБ, которые будут патрулировать океаны в момент начала конфликта, немного шансов на выживание. Очень серьезные последствия для морских стратегических сил также может принести непрерывное запаздывание в разработке ракеты "Булава".

В связи с постепенной деградацией Стратегических Ядерных Сил, представляющих особую важность для России, Москва ведет переговоры с США о разоружении. Подписание в 2010 г. нового соглашения СНВ, как правило, выгодно для России. Кроме того, переговоры по разоружению возвращают (но обманчиво) Россию в положение одной из двух сверхдержав решающих судьбу планеты.

В отношении к планам США по ПРО Россия принимает критичную позицию. В этой области, Москва не достигла прочной безопасности (уступки Обамы были только тактическими) и проблема будет ещё в центре российско-американских отношений. Соглашение возможно только при включении России в американскую систему ПРО. С другой стороны, эта система, с военной точки зрения, пока еще не угрожает позиции России, у которой ядерный потенциал способен прорвать любую противоракетную оборону. Сопротивление России имеет более политический характер и означает выступление против односторонней политике США в мире.

Следующая часть работы содержит оценку обычных Вооруженных Сил России. Сухопутные войска были оценены как крайне небоеспособны в современных условиях ведения военных действий. Об этом свидетельствует низкий технологический уровень оружия (большое количество устаревшего оборудования, разработанного и произведенного под впечатлением победы во Второй мировой войне), и слабая подготовка солдат.

Военно-воздушные силы не защищают страны от воздушного удара; особенно не готовы к отражению нападения с применением высокоточного оружия. Огромные районы страны не только лишены противовоздушной обороны, но и радиолокационного контроля. В таком случае, у любого противника открытый доступ к объектам, которые имеют стратегическое значение. Кроме того, в ВВС - крайне вопиющие недостатки в поставке нового оборудования.

Потенциал Военно-морского флота постоянно снижается в связи с необходимостью вывода из эксплуатации кораблей. На данный момент, ВМФ России совершенно несопоставимый с потенциалом военно-морских сил НАТО. Планируемые инвестиции в этот вид Вооруженных сил России являются недостаточными.

На этом фоне положительно отличаются Воздушно-десантные войска. Они являются очень эффективными, хорошо оснащенными силами быстрого реагирования, которые благодаря своей мобильности могут выполнят задачи даже в территориально отдаленных местах и эффективно защищать интересы России.

После оценки потенциала обычных Вооруженных сил в настоящей работе была проанализирована роль, которую эти силы играют в военной политике России на постсоветском пространстве. В общей оценке, все случаи применения военной силы Россией за пределами страны, закончились успехом и позволили Москве сохранить свою собственную сферу влияния. Однако, по словам Д. Тренина, это всегда была победа тактики за счет стратегии. Использование "контр-регионов" в бывших советских республиках для ослабления международных позиций этих новых стран, принесло неожиданный эффект - состояние нестабильности в приграничных регионах России. В конечном счете, для российского государства, это оказалось неблагоприятным. Похоже представляется оценка войны с Грузией. Россия одержала победу в военном смысле и достигла ближайших целей (в том числе предотвратила вступление Грузии в НАТО), но война создала сложную геополитическую ситуацию. В зоне своих жизненных интересов Россия нашлась в постоянном противоречии с одним из наиболее важных соседей. Вероятно, в долгосрочной перспективе это будет серьезным препятствием для российской политики.

В работе была проанализирована деятельность коллективных структур безопасности на постсоветском пространстве. Организация Договора о коллективной безопасности (ОДКБ), хотя добилась довольно серьезных достижений,нуждается в немедленных и серьезных реформах. Последние события показали, что ОДКБ является неэффективной в борьбе с асимметричными угрозами. Необходимо изменить профиль ОДКБ, чтобы сделать её полезной в нерегулярных конфликтах.

Настоящая работа заканчивается обсуждением реформ Вооруженных сил России во время срока полномочий министра обороны А. Сердюкова. Реформу следует рассматривать как положительный в общем направлении шаг. Важные организационные изменения: введрение новой трехуровневой структуры армии с четко определенными задачами, интеграция сил и средств в бригадах и авиационных базах как отрядах постоянной готовности, сокращение гипертрофического офицерского корпуса, ликвидация большинства воинских частей, централизации системы обучения. Тем не менее, в течение двух лет реформы Сердюкова не достигнуто существенного увеличения боевого потенциала. Недостатки в оборудовании, известные с момента войны с Грузией, как раньше - не исправлены. Никакие организационные изменения не ликвидируют последствий отсутствия современного оружия.